غلط ۽ ڪوڙو دوهو نه ڇڏجي ان کي اڻ ٻاپ سمجھيو وڃي ٿو. جيئن ته :—

”ڪوڙي دوهي ڇوڙ ڪر - پاڪ سٽتا جو نيم ؛
ڪبج هيٺت دوها ٻري ڪڻو هتيا لس هونيم.“

هاڻي هيٺ چت کي ڇرڪ ڪرڻ جو دوهو پيش آهي :—

دوهو چت چڪت ڪري - دوهو چت ر وچين ؛
دوهو درد اُپاءُ هئه - دوهو دارو آهن.

دوهو چت کي ڇرڪ ڪري ڇڏي، دوهو چت کي آرام ڏيندڙ آهي. دوهو درد جو اُپاءُ آهي دوهو درد نه پيدا ڪري ٿو. دوهو دوا ۽ دارون جو ڪم ڏئي ٿو.

Add :— 900, Mir Bakhshi Mohala, Dariba Pan Street, JAIPUR (Raj)

شاعر سان ڪڏهن ٻارڪ پيسان آهيان مان ؛
جڳ نديءَ مثل ۽ انسان سمان آهيان مان ؛
هر بدن کي ٿي جڏهين ڇوهه منجهان ڇنڪالان ؛
زندگيءَ جي ڪڏهن تصوير عيان آهيان مان.

(دلگير)

ڏ ٻار ٻڌڻ دوھا ٻ وچيا ويندا آھن. جيئن تہ:—

”ڪال دڪال نہ مري - ٻامڻ، ڪري، اولست؛
وو مانگي، ھرڻ ڦري ڦري چري وو. آئو ٻاوي ھؤلت.“

ڪال ٻوي ٿا ديش ۾ ڏڪار ٻوي ٿو ٻانڀڻ، ڪري ۽ اٺ ٿي ڪو فرق نہ پوندو آھي. ٻانڀڻ کي ٻئو ڪو ڪاج ملگل جو ڪٿ ٿاھي تہ ڪو ھرج ٿاھي سٽڻيؤ ڪٽي لکرندو ٻاھر. ڪري ۽ ڪتان تہ ڪتان چري ايندي. اٺ جو قد ۽ ٻنڊو ڏکھو آھي جو ڪيڏو ۽ ڪٽي وڻ وڏو ھجي ٻر ڪاٽي ايندو. ڪري چري اٿيھ طعام تہ اٺ چري جلتھ طعام. ھاٺي ھيٺ ڪي دوھا ڙھو:—

(١) ”ڪيو تہ جوان ٻاڙي - مؤوا نہ جھري ڪرھ؛
اڪ ھوٺي، ھوٺي ٿھن، ھوٺي ھرھ سو ھوھ.“

(٢) ”ڪاڳر ڳورو ھت ڳھٽر - ڪيسي الڪون ڦاٽا؛
ساڳر ۾ جل ڀوُس ھٿ ڪاڳر ۾ نہ سمار.“

(٣) مرگ تہ واڇيو واٻرو - ادوا نہ وؤليو ميٺھ؛
جوان چاڙ ٻڙو ليڏون ھاري ڏيھ.“

(۴) ”آڳ لڳي ول ڪنڌ ۾ داھيا چندڻ ولس؛
ھم تو داجھيا پنکون - اڙ ڪنون داجھي ھس.“

واٻرس جا دوھا سنڌو واڳ ۾ ڳايا ويندا آھن. جيئن تہ:—

”اُملان ڪووا ٻاجيان مڇي - ٻندان مئو آر؛
جالڪڙا دوھا ديئي سنڌو واڳہ مجھار.“

راجستان جو ٻرسڌ راڳ مانڊ ۽ دوھن ۾ چئو ويندو آھي. ٻھران ھو دوھو چولندو ۽ ٻوءِ الجي ڏن ۾ ٻدولڪ ۽ ٻيا ٻ ساز وڄندا آھن. دوھو اُلي چيو ويندو آھي جيڪو دوھي کي جاٺي. اُڏ کي جيڪي ٻورو ڪن اُھي سجاڻ ڪھن. ڪري جوي تو:—

”دوھو تھان ڪھجئي - جھان ٻيٺا ھوھ سؤجاڻ؛
اُڏورو ٻاورو ڪري - ٻاورو ڪري بسڪاڻ.“

دوهي ۾ ڪلا جو روپ اچي وڃي. ٻه چار هجن، ٻه ٽي ٻيا وانگر ڪنهن سان وانگر جيئن جيئن مک مان نڪري لهجي گتي ۽ آواز جي مٺڙي لڳي. بس! ٻوءِ دوهي لاءِ رهيو مان ڇا چوان.

هڪڙي ڪويءَ ته دوهي کي درگاهه جو روپ ڏنو آهي. چوي ٿو:—

”دوهو ٻه ٻو ڪتي ٻيال - نرتا، رانسي، اوڙي،
ڏوهو تار ٽپال - دوهو دوس درگاهه نو.“

دوهي ۾ پڇهو بيان هجي، ٻيال وانگر. دوهو تار وانگر ٽپال هاطي ۾ ڪم ڪندو آهي. دوهو چڱ درگاهه جو دوت آهي.

دوهي ۾ اکرن جو جڙاءُ ۽ تمام گهٽ ڪم آڻيا آهن. انڪري وڏو ته وڏو ٻر نيدو ٻار ٻه سولائيءَ سان ياد ڪري سگهندو آهي.

(١) ”ڪامڻ ڪيا ڪمال - ڪانڌي، ڪرڙي، ڪڙ ٻسڙي،
ٻاڻ ڪو ٻرتال دوهو اُمارا، دس او.“

(٢) دوهاءِ لا - ٻي . کيل گهال . گهاءَ ني جيرو ي،
ماٿا نسا هوءِ ڪيل نٿي، وابجان ٻسو ٻسڙا.“

راجستاني ٻاءِ ته ليڪ ٻر ٻورو ٻارس دوهو چولدو آهي، ٻر راجستاني جنتا ۾ دوهو اٿرو ته رمل ۽ رچيل آهي جو هر ڪنهن جي گهر جي ٻنين تي هن دوهي کي رماسو ۽ رچارو ويندو آهي. وهانءَ جي شب ڏينهن تي ۽ سيٺن کي ٻرچڻ ڪرائڻ وقت سيٺن کي هڪ دوهو ڏيندا ون آهن. ڪنهن ٻار جي جنم ڏينهن تي ڙالون گڏجي گيس اٿ ۾ ڳائي دوهي ۾ ٻار جو سواگت ڪيو ويندو آهي. ٻه ۾ ورا رس جا دوها ٻڌي اسرڻ جي رڳن ۾ بجلي ٻوڙڻ لڳندي آهي. جيئن ته:—

”ٻيٺي هٿي ٻٽ تي - ٻيرو - ڏا ن - تلوار،
ڪڇ ۾ ڪنهنجي ٻار - لکتي کي لطيف چئي.“

ڪڇ ملڪ تي آيدا آئي آهي. حاڪم چڙهائي ڪئي آهي. ڪڇ ملڪ جي تلوار ٻيرهن ڏينهن کان وني ٻٽ تي ٻيٺي آهي. ٻر ڪڇ جو ڪنهنجي ڪڇ ۾ ٻار ٿو ماي سر لکتي کي لطيف چوي. ڪڇ جو ٻار لاکي جام ڪيهو.

دوهي کي ڪلا ٽيندڙ روپ ۾ ٻڌ رو ڪري سگهجو آهي. ڪلا ٽيندڙ دوها ٻه ٿهڪ

منهنجو رنگيلو، رسيلو راجستان:
دوهي ۾ دوهي جو بيان.

□ ويرو بسنتاڻي ”رتن“

دوهو شبد، ان سٽن ۾ سڀ کان ننڍي ڇند ۾ جوڙي، وڏي ڳوڙهي ڳالهه چوڻ کي ئي دوهو چيو ويندو آهي ۽ ان ۾ ئي دوهي جو شان آهي. دوهي کي ڳاگر ۾ ساگر ئي چوندا آهن. يعني ننڍڙي ڳاگر ۾ سمنڊ جهڙو اونهو سمايل هجي. ننڍي ۾ ننڍي لکن کي جوڙي دوهو ٺاهيو ويندو آهي. جيئن ته:-

”چوٽي لک رو دوهيرو، گهٽ، کرت، کر ڀوپ؛
جيسي هرنل، چنل کرن رهير، ڪؤ وامن روپ.“

ننڍي لک جو دوهو. گهٽ، کوتا کي ئي رچنا ڀوپ والکر آهي. جهڙيءَ طرح وامن اوتار جو قد ننڍو تمام ننڍو هو. اهڙيءَ طرح دوهي جو ئي ڇند ۾ ننڍو قد آهي.

پرسڌ رحيم ئي دوهي جي واکاڻ ڪندي چون ٿا:-

”دوگهه، دوها ارٿ کي، ئي اکر ٿورا آهه؛
جيون رحيم نٽ ڪنڊلي سمٽ ڪوُد ڪڍ ڄاهه.“

جيئن نٽ جو ڪارنامو تمام ڏکيو آهي ۽ ڪٺن آهي تيئن دوهو ٺاهڻ به ڪا سولي ڳالهه ناهي. دوهي ۾ اکرن جو هڙاءُ ڪجي.

رحيم چوي ٿو:—

”روپ ڪٿا، پد چارُو، پٽ ڪنچن دوهالال؛
جيون جيون نرکت سوُکشم گتي مول رحيم بسال.“

پنهنجي سڀيتا ۽ رتين رسمن کان واقف ٿي سگهندا. سنڌي ساهت ۽ اخبارن جو ڪاٿو به وڌندو.

سنڌين ۾ ايڪتا جي اوڻايو آهي اهو آهي اڻ سهپ ۽ ڦوٽ. جيڪڏهن اسين سنڌي اهو اوڻايو ٻارن مان ڪڍي ڇڏيون ۽ هڪ ٻئي سان همدردي ڪريون، ڪاهو ڪاهي سان ملائي اڳتي قدم وڌائيندا هلون ته جيڪر اسان جي قوم اڃان به وڌيڪ ترقي ڪري ۽ اسين هر ڪنهن ۾ ڪامياب ٿي سگهون ٿا.

سنڌين وٽ پنهنجو دماغ آهي، پنهنجو عقل آهي، لکن آهي ۽ دان ڏيڻ جو ڳڻ آهي. ان ڪري ئي هيءَ قوم پنهنجي هستي قائم رکي ويئي آهي نه ته جيئن هن قوم ڪشت ڪشالا سٺا آهن، سنڌ مان برباد ٿي هتي آيا هئا ليڪن جيڪڏهن اسين سڀ قوم هڪ جي ها ته هن کان اڳ پنهنجي هستي وڃائي ويهي ها، بيڪاري بکجي پيٽي درد جون لوڪرون کائي ها.

Add :— Hindu Daily, Khari Kui, AJMER

ناز مان اڄ اڃان - گيت ٿي ڳائيندي وڃان ؟
ته ۾ سمنڊ ڏي قدم پنهنجو وڌائيندي وڃان.
"اڳتي اڳتي وڌو! سڀ مرڪندا منزل ڏي وڌو"
اهڙو سنديش سرشٽيءَ کي سڻائيندي وڃان.
(دلگير)

۽ ترقيءَ ۾ هر وقت اُپاءُ ڪندا رهيا. آخر سنڌين همت هٿي هند کي ۽ هن قوم جا لاڙا سڃاتا ويا.

واپار جي هر مرڪز ۾ هن قوم جو قبضو آهي ۽ اُن ڪري خوش نه. مهاجرن عام جنتا ۽ خوش چاڪاڻ جو واپار ۾ هن قوم جي قبضي بعد هر شيءِ سستي ملڻ لڳي. جيڪي شيون جن هندن لاءِ مددگار ٿيون هيون سي ۽ هن اٿي عام جي پهچ ۾ ڪيون. اڄ غريب جنتا جيترو سنڌي واپارين مان خوش آهي اوترو اُنهن جي لوڪل واپارين مان ڪين آهي.

سنڌي جڏهن پاڪستان کان لڏي آيا ته ڪن پنهنجيءَ ٻوليءَ ۽ سڀيتا کي زنده رکڻ جو ڏاڍو اهم جيڪڏهن سست ٿي وڃن ها ته اهو وڏن کان ماٺ ويهي ها ۽ اهو به وڃائي ويهن ها. مگر اُن وقت نوجوان اديبن ۾ جاڳرتا پيدا ٿي ۽ هو لڪري لوڙ لڳا، ڳليءَ ڳليءَ نگر اڳر ۾ سنڌي ٻولي ۽ سڀيتا جي سڪ هلندا هلندا هليا. پنهنجون ٽوليون ٺاهي ڪيمپ ڪاليجن ۾ پيش ڪندي ٿيٽرن ڪندي پنهنجي منزل مقصود کان واقف ڪندي سنڌيءَ جو ناد وڄائيندي ديش جو رُخ ڪندي پنهنجيءَ ٻوليءَ سنسڪرتيءَ کي بچائي ورتائون. البت اُن ڏينهن جي معاملي سنڌي ٻوليءَ کي جيڪو ضرور رسائو آهي.

اڄ هيءَ قوم ميلا ورسيون وغيره لڳائي نوجوان پيڙهيءَ کي پنهنجيءَ سڀيتا ۽ ديش ڀڳتيءَ جي چاهه ڏيئي رهي آهي. اڄ جتي بزرگ ليکڪ سنڌي ساهت جي واڌاري لاءِ پنهنجو قلم هلائي رهيا آهن اُتي نوجوان ليکڪ به ڪلاڪار ٿي رهيا آهن ۽ هو هن ڏس ۾ خوب قلم آزمائي ڪري رهيا آهن. ڪيترا سنڌي اديب سنڌيءَ سان گڏ ٻين ٻولين ۾ به لکي سنڌي قوم جو نالو اوچو ڪري رهيا آهن. سنڌي اخبارن ۾ پنهنجيءَ ٻوليءَ کي زنده رکڻ، پنهنجيءَ قوم جي مسئلن کي سرڪار تائين پهچائڻ، سنڌي سرگرمين جي ڄاڻ ڏيڻ لاءِ خوب ڀاڱو ورتو آهي. البت عوام جي طرفان جيترو ساٿ اخبارن ۽ ليکڪن کي ملڻ گهرجي اوترو نه ملي رهيو آهي. سنڌي ادب ۽ سنڌي اخبارون پڙهندڙ وڃن ٿا گهٽبا.

اڄ ڪله ٻارن جا مائٽ پنهنجا فرض وساري ويٺا آهن. هنن جو فرض آهي ته پنهنجن ٻارن کي پنهنجي مادري ٻولي سنڌي ضرور سيکارين. پنهنجيءَ ٻوليءَ ۾ پنهنجن ٻارن کي وانجهي ته پنهنجيءَ قوم ۽ پنهنجي اولاد سان دوکو ڪري رهيا آهن. سنڌي ٻولي سکڻ بعد ئي ته هو پنهنجيءَ قوم جو ساهت پڙهي سگهندا

❁ دلير سنڌي ❁

■ اشوڪ وزياڻي

سنڌي هڪ دلير ۽ محنتي قوم آهي. جيڪڏهن ائين نه هجي ها ته ورهاڱي کان پوءِ ڀارت ۾ اچڻ بعد هيءَ قوم ختم ٿي وڃي ها ۽ سنڌس نالو نشان به نظر ڪين اچي ها. ديش جي آزاديءَ لاءِ ٻين سڀني قومن کان وڌيڪ هن قوم ساٿ ڏنو جو سڀني کي پنهن جا پرانت مليا مگر سنڌين جو پنهنجو پرانت سنڌ سڄو پاڪستان کي مليو ۽ انهن تعصبي مسلمانن جن پاڪستان گهريو هو سي ڪٿي ٿا سنڌي هندن کي سنڌ ۾ رهڻ ڏين. جان مال ۽ عزت خطري ۾ ڏسي سنڌي هندو سڀ ڪجهه اتي سنڌ ۾ ڇڏي ڀارت ڏانهن اسهيا. ان وقت ڪنهن کي چئو ته اسين پنهنجي ٻولي ۽ سڀيتا قائم رکي سگهنداسين. سنڌ مان لڏڻ وقت ڪن ائين پئي چيو ته حالتن ۾ ڦير ايندي ۽ اسين واپس پنهنجي وطن ويندا سين ۽ ڪن وري ائين پئي سمجهيو ته ڀارت هڪ وڏو ملڪ آهي، جنهن ۾ ايڪ پرانت آهن، خبر نه آهي ته ڪهڙو شخص ڪٿي وڃي رهي، پوءِ اسين ڀاڻ ۾ عزت ڪيئن گڏ جي سگهنداسين؟ شايد انهن خبر به نه پوي ته ڪير ڪٿي ٿو رهي. اهو پڻ هر انسان جي من ۾ هو. ان وقت جي هراس ۽ ڊپ جي نظارن جي ياد اڄ به تن ڏڪي ٿي وڃي. جڏهن اهي ڳالهيون وڏن کان ٻڌنديون آهيون ته هن انهن نظارن جي ڪلپنا ڪندي سوچيندا آهيون ته ڪيڏيون نه تڪليفون سٺيون آهن اسان جي سنڌي قوم.

آزاديءَ جي لاءِ گهڻي ۾ گهڻي قرباني ڪئي آهي هن دلير سنڌي قوم. ڀارت ۾ اچڻ بعد ڪين اٿي لٿي ۽ اڄ جي ڏي چنتا هئي ان ڪري معصوم ٻار جن جي اسڪولن ۾ پڙهڻ جي وهي هئي سي ريل ڏاڏن ۾ گوليون بسڪوٽ وڪڻڻ لڳا. نه صرف ايترو ليل مالش جو ڪم به انهن سنڌي معصومن ڪيو. ڪيترا هلندڙ ٽرين مان ڪري اجل جو شڪار به ٿيا مگر هن دلير قوم ڪنهن جي اڳيان پنهنجو هٿ نه ڦهلايو هن سوابيماني قوم پنهنجن پيرن تي بيهڻ لاءِ خوب ڀاڄ پٽو ڙايو. رات هجي ڏينهن، سردي گرمي

اچ ڪالهه ڪاڏي. جي سستولن وڪڻ لاءِ ڪئارن جو ڏيان رکي ۽ ٿامن وارا جلد هضم ٿيندڙ ٿاڌا ۽ رسان ڪاڌا کائڻ گهرجن. بهتر کي آرام ڏيڻ لاءِ ڪڏهن ڪڏهن ورت ۽ اپواس به رکڻ ضروري آهي.

ڌارڻا، ڌيان ۽ سماڌي راح ٻوگ جي اندر اچن ٿا. ڏسو ته سنسار ۾ وڏا وڏا ڪل ڪارخانا به ڪنهن پڌمان ۽ چيتن انسان جي سهاري هلن ٿا. آڪاش، واءُ، تيج، جل پرٿوي، سج، چنڊ، گره، تارا وغيره سڀ ايشور جي حاضر ناضر هئڻ جو ثبوت ظاهر ڪري رهيا آهن. اهي سڀئي جنهن مان پيدا ٿيا آهن، جنهن ڌوارن هلايا ٿا وڃن اهو آهي هڪ ايشور، سڀني جو اثرت اپادان ڪارڻ هڪ ئي پرماتما آهي. مانش چولو سڦل ڪرڻ لاءِ رفتہ رفتہ ڌارڻا، ڌيان ۽ سماڌيءَ طرف وڌجي ته ته سمجهيو ويندو ته آتما سان ڏوکو ڪري رهيا آهيون. ساڌڪ کي گرو جي ته شرڌا، پريم لشنا ۽ شڌ ڀاونا سان ڌرم، ارٿ، ڪام ۽ موڪش کي اکيو رهي. اهي چار پدارٿ به ڪڏهن ٿا ملن، جڏهن شرڌ لذوسعه آهي. انسان جي لشڪرڻ لئين، ٿاڙان ۽ اکيچار ستل شڪتين، سمتنا ٿاڙي، ڪنڊلني ۽ چڪرن جاڳائڻ ۾ ٻوگ وڌو ڪم ٿو ڪري. ڀاونا جا پرماڻو تمام سوکيم ٿا ٿين. اهي طاهر ڏسڻ ۾ ڪونه ٿا اچن، ڪنهن گيان ڌارڻ جو ڌيان ۽ آزمودو ڪنهن کي ٻيا ڪنهن رڪاوٽ جي پدارٿ جي ارت سان وهڪرو (سمبند) هلندو رهي، اهي سد ڀاونا جهڙو پرسار ڪن ٿا. "आनन्दो ब्रह्मोणोहपम्" يعني جتي لهر من ۽ لهر مالاءِ ته گرو جي نمر ئي پري هڪ ارهم سروپ ئي هوندو آهي جو انل ۽ موڪش پد پراپت ٿئي ٿو. ٻوگ ساڌن ڪرڻ وارو منش وڌ ڪري ڪوشش ڪرڻ سان سماڌيءَ طرف جلدي پهچي ٿو. چڪرن کي جاڳائي ٿو، منزلون طئه ڪري ٿو. آڌ ڄڳاد ڪان دليا ٻي رستن طرف هلي پهچي، هڪ آهي پرڪراد، ناستڪ يا راڪشسي پرورتي، جنهن ۾ وام مارگي (چارواڪن) جو آدرش آهي. اولهه جا ملڪ گهڻو ٿو Eat, drink and be merry ڪائو پيئو ۽ عيش ڪريو رستي تي هلي رهيا آهن. انهن ملڪن ۾ گريب ارونڪ گرڙن جو واهپو وڌندو پيو وڃي فيشن ۽ آڪهاڙيب، ارام پنڊ، طلاق نياما ۽ گهر گرهستي ٻاهرا ڏولي آهي. سماج جو ٻنڌن ۽ انتظام ٻارو ئي چڪر آهي. ڪام واسنا جو ساهتيه - ڪلبون - سنيمائون - شراب خانا - گناهه گهر - پاپ - ايراڌ - مالڪ تماشون وڌندون پيون وڃن. اهو رستو آهي لباڪس سداچار ۽ سرشٽاچار جو. ان رستي تي ڀارت جي وشمن مندن هلي جڳت گرو جي پدوي پاتي. ٻوگ جي مڻين الن ارگن تي هلي سماج کي پرم آنند جو انڀو ڪرائي، سنسار کي ته آتشبازيءَ جي ٻاهرا جنگين ۽ اشانتيءَ مان ڪڍي پرواتيو آنند ۽ سک جو انڀو ڪرائڻو آهي.

Add :- Hathi Bhatta, AJMER

۽ طريقا پراڻاايام جا آهن.

روزي جي اڳ ۾ پراڻي آهار يعني ٻڙ - ٻير - آسڻ - پراڻاايام وغيره ڪرڻ سان ڳڙ ۽ ڳڙ هر ڪنهن کي سالوڪ کاڌي کائڻ ڏانهن ڌيان ڏيڻ گهرجي. شرير کي هلائڻ ۽ ان جي گرميءَ کي قائم رکڻ لاءِ کاڌو ضروري آهي. ڪي ماڻهو آسڻ ڪرڻ سان بک گهڻي لڳڻ جي ڪري اهڙو ته گهڻو کائيندا آهن جو بدهاضمي جي ڪري بيمار ٿي پوندا آهن. گهڻي کائڻ سان ضرور بدهاضمو ٿيندو. ڪي وري اهڙو ته چوندا آهن جو بک لڳڻ تي به اصل گهٽ کائيندا آهن. اهڙا ماڻهو اڌ ۾ سڪندا ويندا آهن. ڪي وري غير واجبي پدارٿ بي وقتائتو کائيندا آهن. اڄ ڪلهه حلوائن - هوٽلن - ڪوفتن - گانڌن وارن وٽان سڙيل کاڌي اڪثر گرم پڪوڙا - آمليٽ - ڪچوريون - سمبوسا - سگريٽ - پڪوان - پوريون - ڪوفتا وغيره جو شوق ماڻهن ۾ وڌندو ٿو وڃي. جنهن ڪري پيٽ جون ۽ ٻيون نون نون قسمن جون ڪيتريون بيماريون پيدا ٿينديون ٿيون وڃن. اڄ ڪلهه ٢٤ ئي ڪلاڪ ڪيترا ماڻهو چپ جي چسڪي لاءِ الائي ڇا ڇا پيا ٻهرائن ۽ کائن. ان پيٽ جي چنتا لاءِ ڪن ۾ ڪٿ ۾ ڪرڻ کان نٿا گسن. ان کان ته پکي پکڻ ۽ جانور سٺا آهن جو ضرورت کي ڏسي کاڌي صبر ڪن ٿا ۽ کٽي ڪرڻ جي هاءِ هاءِ ۾ ڪوشش ڪن. پيٽ ڀرڻ بعد هو اڳيان ڪهڙو به طعام رکو ته نه چکيندا، پر انسان ڏسو! پيٽ ڀريل هوندس ۽ بيمار هوندو ته به اوڙ ڍوڙ ڀيو هر هر کائيندو رهندو. دنيا ۾ موت جا اڪثر اڪر ٻڌائن ٿا ته بک جي وڳهي فقط هڪ سيڪڙو ماڻهو مرن ٿا پر گهڻي کاڌي کائڻ ڪري نوي سيڪڙو ماڻهو مرن ٿا. چوڻي آهي ته کاڌي کائڻ وقت پيٽ کي چئن حصن ۾ ورهائجي. چڱي طرح چٻاڙي اڌ پيٽ کاڌي سان ڀرجي هڪ حصو پاڻي وغيره سان ڀرجي ۽ چوٿون حصو سولائيءَ سان ساهه کڻڻ وغيره لاءِ خالي ڇڏڻ گهرجي. چوڻي آهي ته "گهڙو ان لهڙو ٿئي من." ڀڳوت گيتا ۾ چيل سالوڪ کاڌي ۽ انهن جي گڻن جو ذڪر ائين ڪجي. هٿ پير مٿين صاف ڪري پرسن چت ٿي ڀڳوان جو پرساد سمجهي ڀوڄن ڪرڻ واجبي. کٽو، ڪوڙو، کارو، اهنڪار، مانس، مدرا، گرم مصالح، چٽ پٽا کاڌا نه کائڻ گهرجن. موسم سارو ساويون ڀاڄيون - ڳوگڙو - گجرون - پالڪ - لوڪي - توريون - ٽماٽا - ساوا مرچ - ڊاڪا - ڦودنو - موريون - ادرڪ - پتي گوبي - ڪچو سلاد - ليمي - سهانجڙي - ڪيرون - ڪريلا - ٻهن - ٻيون - توريون - پيرو - کير - لسي - مٺي مکڻ وغيره جو استعمال ڪجي. موسم سارو ميوا

رکڻ (ابري ڳرڻ) پڇ ۾ ان جو پالڻ ۽ هموار ۾ آڻڻ گهرجي.
پورڪا، ستنڀ، ڪپاليا، ابهياس ۽ ابهر آرامڪا اهي پنج نيم آهن، جن جي پالڻ ڪرڻ سان اندر ۾ آتمڪ شانتي وڌي ٿي.

يوڳين جو چوڻ آهي ته برهمڻ جون جيترا ارن جونيون آهن اهي ٨٣ (چوراسي) لک آسڻ هر ڪنهن لڏا آهن. پر انهن جا ڪجهه حصا ۽ طريقا آهن، جن جي معرفت شرير، من ۽ آتما کي راحت ملي ٿي. جدا جدا بيمارين کي ٺيڪ ڪرڻ لاءِ جدا جدا آسڻ آهن، جن کي قديم زماني کان سدا گرانت پاتنجلي وغيره لکيل آهن. اڄ ڪلهه ته ان لاءِ ڊاڪٽري ڪرڻا ٿي رهي آهي. پيٽ جون بيماريون، دل جون بيماريون، من ۽ دماغ جون بيماريون جن کي دوائن ۽ اڄڪلهه جي علاج جا طريقا ڪامياب نه ٿي رهيا آهن، سي اوڪ آسڻ سان ٺيڪ ڪري ٿو من ۽ آتما کي سنتولت رکيو ٿو وڃي. شو آسڻ ۽ شٿليڪرڻ ڪرڻا ڪرائي من کي آرام ڏئي ۽ ٿڪ ڪرائي ٿي وڃي. آسڻ ورزش، اهي ۽ ستن سمهڻ يا اولڊو سمهڻ ڪيا ويندا آهن. انهن سان شرير ۽ چال ۾ ڪٿي ابندي آهي، نس ناڙين ۾ گرمي اچي ٿي. ڦڦڙن کي به جلدي ڪم ڪرڻو ٿو پوي، ان ڪري خون شڌ ٿو ٿئي. شرير ۾ چمڪ، ڏمڪ، ليڪ، لعلائي ٿي اچي. هن آسڻن جي سڌيءَ سان گرمي سرديءَ جي چوٽ اچي لڳي ٿي. آسڻن ڪرڻ وارو نروڳي رهي ٿو. "اڪ تندرستي هزارها نعمت" جنهن ڪري سڀ ڳالهه ۾ جيون جو سک ۽ آنند محسوس ٿئي ٿو ۽ پرم پد ۽ سمادي تاءِ پهچڻ ۾ مدد ملي ٿي.

پراڻايام سان ڦڦڙن جي ڪسرت ٿئي ٿي. رت جي دوري ٺيڪ ٿيڻ ڪري آڪسيجن وائو (آڪسيجن) وڌيڪ کڻڻ سان شرير کي شڌ (صاف) رت وڌيڪ وڌيڪ ملي ٿو. ڪاربان ڊائي آڪسائيڊ (گندي هوا) ٻاهر نڪرڻ سان شرير ۾ لعلائي، رونق، چمڪ، ڏمڪ اچي ٿي. چالي وڪري ۾ مضبوط ٿئي ٿي. دم، کنگهه، زڪام، اولهه ساهه (ٽي.بي) وغيره ٺيڪ ٿين ٿيون. پراڻايام کي "وائو يد" به ڪري چوندا آهن. وائو يد (آڪسيجن) جتي پهچندو آهي اتان دشمن روڳ ڀڄي ٻاهر نڪري ويندو آهي. جهڙيءَ طرح شرير جي صفائي پاڻيءَ سان ٿئي ٿي، اهڙيءَ طرح زندگيءَ جي اندرين رت جي شڌ ۽ پراڻ وائو سان ٿئي ٿي. لمبا ساهه کڻڻ سان ساهه جي رفتار ۾ گهٽ سوکيم ۽ عدد ۾ گهٽ ٿي ڪجهه جو سواسن جو عدد گهٽ خرچ ٿو ٿئي. جنهن ڪري پراڻايام ابهياسي پنهنجيءَ مرضيءَ سارو عمر وڌائي سگهي ٿو. پراڻايام جا ڪيترن پرڪار آهن. جن ۾ سرديءَ کان بچڻ - جي جهڙپ کان اپڻ - زڪام ۽ ڦڦڙن جي بيمارين کان اپڻ جا ڪجهه قسم

يوگ جي مهما

□ وڏيرا آچاريه ٽولراءِ ٻچاڻي

گرو پراڻ پڻ چيل آهي ته ”دنيا جي دکن کان دکي ٿيل ماڻهن لاءِ يوگ هڪ وڏي دوا آهي. هڪ جهڙائيءَ جو نالو يوگ آهي. يوگ جو مول سدانت آهي سمتا يا هڪ جهڙائي (وحدت) حاصل ڪرڻ. من، بدي ۽ چت جي ورتي جڏهن سمان ٿي وڃي ته ان کي يوگ يا ميلاپ (جوڙ) چوندا آهن.

يوگ جو رستو سڀني ورڻن، آشرمن، جاتين ۽ ذاتين لاءِ پڻ کليل آهي. استري جاتيءَ لاءِ ويد گيان جي منع آهي ۽ اها وهم ڪن هنڌ پڌرا ٿيندا آهن پر ڪن سنياسين ۽ سماج سڌارڪن جهڙوڪ مهاتما گانڌي، مهرشي اروند گهوش، سوامي وويڪانند، مهرشي ديانند، مدن موهن مالويه، سڀاش چندر بوس، لوڪمانيه تلڪ ۽ رويندر ناٿ ٽئگور ۽ ساڌو ٽولراءِ ساڌو هيرانند ۽ هرڪنهن پنهنجي جي ودوان ماڻهوءَ کي زماني پڻ گانڌيءَ جا پڻ ڇڏيا سمجهي ۽ استري جاتيءَ کي هر ڪنهن ڪم پڻ پاڻ سان برابر سمجهي پنهنجي فرض ۽ جوابداريءَ لاءِ قدم وڌائڻ لاءِ چيو آهي. جيستائين استري پاڻ کي اهلا سمجهندي مدد ۽ سهائتا لاءِ تاڪيندي رهندي ۽ تيستائين ڪم نه ٿي سگهندو. هاڻي ان کي پنهنجي پيرن تي بيهڻ گهرجي. ”من کي هاري هار هئي- من کي جيتي جيت“ نراس نه ٿي ڊريو نا سان اڳتي وڌڻو آهي. اڌ ڪارن جي پنيان نه پئي ۽ پنهنجن فرض ۽ جوابدارين کي سوچي سمجهي ڪارڻ پڻ جنبي وڃڻو آهي. ڪاميابي ضرور ملندي. اڄ ڪلهه اپراڌ- آتم هتياڻون- وڏي ڏيتي ليتي- فيشن- حرص هوس وڌي ويا آهن. گهر گهر اشانتي اوشواس وڌي ويو آهي. پيڻ ماتا- استري جاتيءَ کي قدرت طرفان ليڄ ۽ لحاظ ۽ سهن شيلتا، ڀڳوان وڌيڪ ڏني آهي. اڄ ڪلهه مڙد سان ڪلهي پڻ ڪلهو ملائي ڪرتيون ڪري گرهستي جيون ۽ سماج جو اڌار ڪرڻو آهي.

يوگ جا اٺ انگ آهن. يم، نيم، آسڻ، پراڻايام، پرتيا آهار، ڌارڻا، ڌيان ۽ سمادي يوگ ساڌڪ رستي رفته رفته ڏاڪا چڙهي منزل تي پهچي ٿو.

اهنسا، ستيه ۽ چوري نه ڪرڻ برهمچريه پالڻ ۽ ضرورت کان وڌيڪ ڪجهه به نه

آمريڪن پادري ڊاڪٽر ونسينٽ پيل جو چوڻ آهي "وڌڻ چوندڙ سان غصي، ڊپ ۽
رنج، اڻلي ڪي هاڃي رسائڻ ڌوران، پنهنجي صحت کي ڪمزور ڪندو."

نيويارڪ جي هڪ ڊاڪٽر جو چوڻ آهي "مون وٽ جيڪي بيمار ايندا آهن، تن
مان ڪافي تعداد جي بيماريءَ جو ڪارڻ غصو ڪرڻ هوندو آهي. غصو نا وار باڦ رکڻ
ڪري پاڻکي بيمار سمجهندا آهن. سندن شفاياب ٿيڻ لاءِ ڳوڙهن ۽ دوائن بدران ڪميا هڪ
اڪثير علاج آهي.

هڪ استريءَ کي سندس پيءُ ڏڪوار هو. انڪري مٿس ڪاوڙ ڀريل هئي. هڪ دفعي
ڊاڪٽر وٽ وئي. چيائينس پاڻکي بيحد بيمار پيئي پايان." ڊاڪٽر سندس مڪمل
تپاس ڪئي. ڪابه بيماري نظر ڪانه آيس. چيائينس "ڪوبه جسماني مرض ڏسڻ ۾
ڪونه ٿو اچي. ٿي سگهي ٿو ته من ۾ ڪجهه بار هجيئي. انڪري شايد تنهنجو سڄو
ليڪ وانگر ڪڙ ڪٿي رڪندو هجي." ڊاڪٽر کي معلوم ٿيو ته ان استريءَ کي پنهنجي
پيءُ تي ڏاڍو غصو هو. کيس صلاح ڏنائين "پنهنجي پيءُ کي ڪميا ڪر، جيڪي ڪجهه
هن ڪيو هجي سو وساري ڇڏ." "ڪداچت ڪين" استريءَ وراڻيو. ڊاڪٽر چيس
"پوءِ پڪ پيئي بيماري پوندي. ان بيماريءَ جو ٻيو ڪو علاج مونکي ڪونه ٿو سجهي."

ٿورن ڏينهن بعد اها استري ڊاڪٽر وٽ آئي. ٺيڪ ٿي لڳي. خوش هئي.
ڊاڪٽر کي ٻڌايائين "توهانجي صلاح مڃيم. پنهن جي پيءُ کي ڪميا ڪيم. هاڻ ٻئي ۾
ڏير ڪند ٿي ويون آهيون. بيماري الوداع ڪري وئي آهي. سڀ ڏک دور
ٿي ويا آهن"

پيغمبر محمد جي ڳالهه ۾ اڪثر اڪرڻ هوندا هئا "جو توکي ڏڪوئي، تنهن کي
معاف ڪر. جو توسان برائي ڪري تنهن سان ڀلائي ڪر."

جيزز ڪرسٽ چيو آهي "جيڪي توکي پٽ پاراتو ڏين، تن کي آسيس ڪر.
جيڪي توکي ڌڪارين تن سان پريم ڪر، جيڪي توسان انياءُ ڪن، تن لاءِ
پرارٿنا ڪر."

هڪ ڀيري ٻڌ ڀڳوان کي ڪنهن شخص ڏاڍو سدڙ ڳالهايو. مٿس بيحد ڇوهه
ڇنڊ ڪيائين. گوتم ٻڌ صبر ۾ رهيو. مرڪ ۾ کيس ڪجهه به نه ڪو ڪونه ٻڌايائين.

ڪنهن شش پڇيس "سائين! هن شخص هيڏو گار گند ڪيو، اوهان معاف ڪري
ونئي ڇڏو ۽ کيس ڪجهه به ڪين وراڻيو؟"

ٻڌ ڀڳوان سمجهايس "مترا جيڪڏهن ڪنهن ڀڪاريءَ کي ڪير اچي ڪاڌو ڏئي ۽
وٺڻ کان انڪار ڪري ته ڪاڌو ڪنهنجو ٿيو؟" شش وراڻيو "جنهن ڏنو." "ته پوءِ ان
شخص مونکي گاريون ڏنيون. مون اهي وٺڻ کان انڪار ڪيون. پوءِ اهي وٽس ٿي رهيون."

صبر وارا ئي کٽن ٿا ۽ هوڏي بازي هارائين ٿا. سخن چوندڙ، صبر جو سواد وٺي ڪڻن ٿا سگهن.

باقي!

ڪمندڙن گهر ڪين - چوندڙ چڱا نه ٿيا،
واڄٽن واڻ پئي - همت نه اچي ڪين.

صبر وارن وٽ خير ۽ سک آهي ۽ سخن پچيندڙن کي ڪاڻه چڱائي حاصل نه ٿي ٿئي. اجايو سخن مان ڇڙو ڏک رسي ۽ ڪي ڪين ٿو همت اچي.

انکري:

ٿمي ڪمي نهار اوڻ - ڏمر ڏولائو،
ٿيءِ ساڃاڻو - جي اُٿين الهيءَ ٻير لي.

ٿمرتا ۽ ڪميا سان اُتاري عادت ئي لاپڊائڪ آهي ۽ ڏمر ۽ ڪاوڙ هڪ پرڪار جو ڏولائو آهي. جي اوڻ الهيءَ ٻير لي ٻڌتو رهين ته سچي ساڃهه حاصل ٿيئي.

ڏمر ٻاسو ڏڪ سين - ڪانڌ ڪٿوري هوءِ

ڏمر ڏک ئي آئي تو ۽ صبر ڪٿوري يعني مشڪ سمان آهي.

انکري:

سٽي واڻ ڪين سين - وراڻيم ورِي،
هاديءَ جي هدايت جي - آهي ايءَ ڳري.
تن سچي ساه سري، جن مارڻو نفس ماٺ سين.

شاه صاحب فرمائي ٿو ته ڪنهن جا واڻ ڪين سان ٻڌي، پاڻ ڪجهه به نه وراڻ. هاديءَ جي اها هدايت ڳجهيءَ جو ڳٺڙو آهي. جيڪي ماٺ ٿا ڪن تن جڻ ساري سراسر جا مٺيا حاصل ڪيا.

چوندن ڪير چئيج واڻ وراڻي سامهون،
ڪامت قيمت جهڙي - روز ڏمر کي ڏاج،
واڻ مر وراڻيج - ته سڀ در سهاڳي ٿئين.

چوندن جو چيو وساري ڇڏڻ گهرجي. هو چون ٿا، چا ٿا چون، ڀل ڀيا چون. ڪو واڻ چئي وڃي ته واڻ وراڻجن نه. سڀ در سهاڳي يعني سهاڳي ٿيڻ لاءِ اهو ئي بهتران ملڪ آهي. ڪير ڪجهه به اي واڄي چوي، جو دل دکائي ته به درگذر ڪري، وساري ڇڏڻ صلاح ڀلو آهي باقي جيڪڏهن مرمت به پاڻ به ڪجهه اگرو چئبو ته ويڙهه وڌي ويندو ۽ من ۾ اشانتي اچي ويندي.

❁ نمي ڪمي نهار نون ❁

□ ٽيرٿ سڀاڻي

نمي ڪمي نهار اون - ڏمر وڏو ڏک ۾
مڃڻان صبر سک - جي سدورا سمجهن.

سڀني شاه لطيف جي هن بيت ۾ آڳوڻي معنيٰ ۽ مطلب سمايل آهي ۽ سڪي ۽ سعدش پڙي جهڙن گهارڻ لاءِ ادبي ۽ اخلاقي سبق آهي.

نمرتا نياز نوڙت ۽ ڪميا سان نهاري هل جهان ڪاڻ ته ڏمر يا ڪاوڙ مان وڏو ڏک ۽ مرلجهار و ار ٻڌي پوي. صبر مڃڻان ئي سک ڪو پراپت ٿئي ۽ سچي ساڃهه اچي حاصل ٿئي. سچو الله ڪو پڙ پوي.

ڪمر ڏڪرائي، ڏنگائي، اٽڪل آهي ڏاڍائي، اي واهپي ۽ ريا ڪري ته سڀاوڪ ڪمزور ٿيندو، جڏهن ته اهي ماڻهو ويلدو ڪي ڪن.

شاه صاحب چيو آهي:

ڀالو ۾ ڀالي، وڏو ڪميڻي واڙو ڪين ڪي.

جيئن يا ساڙ واري انسان کي ٻالاند ۾ هڪڙو ته ڀلو ته ڪو اوڻ ۽ شاه صاحب صلاح ڏني آهي:

هڙ ڇوڙئي، نون ۾ ٽڪ، واٽان ور لمي ورڻ؛
سڀني سين سڄڻ ٿئي - من ماري ڪر مڙا؛
ڪالهه وڏائي ڪرڻ - ڪمي مڃڻان ڪين ٿئي.

جي انهن اوکي ڪڪڙ ته ته. واڄهي يا انهي سهاڻيندو ڇوري ته نون مونجهه ۾ ڪين وانان ڪي ڪين جوء. سائنس مڙو وانگر من ماري هل. صبر اي ڪڪ ٻرڪار جو لذيذ طعام آهي ياني ڪمي مڃڻان ڪي ڪين ٿيندو.

شاه صاحب وڏڪ فرمايو آهي:

ڪر! ڪمڙن ڪنهن ڏاڍائي هرڙين ۾
ڇڪيو ته ڇوڙين - هو جو ساڳ صبر جو.

صبر ۽ شڪر جو سائين هو. برد باري ۽ ميٺاج سندس سڀاءُ جو بنياد هئا. هو ناموس جي پرواهه ڪين ڪندو هو. پنهنجي شعر جي تعريف ٻڌي، هو ٻوڙ ۾ ٻڙجي ڪين ويندو هو. هيڪاري هو چوندو هو:—

بس پوريءَ سنگينءَ ۾ ڦورڪ ڦورڪي پاڻ لسو،
ور نه بيوس جي سخن ۾ آهه ڇا سمجهي ڇڏيو.

وڌيڪ ايشور جو سهارو وٺندي چوي ٿو:—

پنڌ ڪرڻ مون کان پڇي - واٽ ولي هل اون،
ٻاجهه پراڻا ٻل اون - هن بيوس ۾ ڪي زور جو.

"بيوس" هڪ مهان آشاوادي شاعر هو. هن نراسائيءَ پراو شعر لکڻ کان هميشه ڪنارو ڪيو. هو سماج سڌارڪ هو. عام سنڌين اڃا بيوس جهڙي مهانتا پوريءَ طرح محسوس نه ڪئي آهي پر مونکي وشواس آهي ته جيئن سنڌي ساهتيه جي اُنتي ٿيندي تيئن سنڌي "بيوس" جو وڌيڪ قدر ڪرڻ لڳندا. ايندڙ سال ١٩٨٤ سندس جنم شتابدي ورهيه ڪري ملهائو ويندو. "بيوس" سنڌي ساهتيه ۾ ائين چمڪندو رهندو، جيئن هندي شعر جي دنيا ۾ سور ۽ تلسي چمڪي رهيا آهن.

Add :— 76A/22 Nawab ka Bera, AJMER

ڪُوڙو سچ

ڪيترو نه ڏنوان عجيب ته پر سنڌي ڪتاب
خريد ڪري نه پڙهندا آهن! ڪو سنڌي جو
پروانو ڪوشش ڪري سنڌي فلم ڪيڏاڙو
ته اون اها ڏسڻ جي ڪاڻ نه ڪندا!

— پوپٽي هيراننداڻي

ڏيئي سگهجن. انگريزيءَ ڪي ٻوٽا ئي مثال ڏيئي پورو پائبو. جئن ته

ٿي سگهي، گر ڪو حواسن جي حڪومت کان ٻري؛
هوند هر شيء ۾ دلدار جو ديدار ڪري.

موت تي لکندي ڪري امرتا جو سنڌيش ڪهڙن نه سندر لفظن ۾ ڏئي ٿو:—

جي ڇڏي ها لمحتيءَ ۽ نـاه ۾ انجام موت؛
هوند دنيا ۾ نه ٿئي ها هن طرح سان عام موت؛
زندگيءَ جي شام لئه ٿيو واسطو آرام موت؛
ٿو امرتا جو سناتن صبح سان پيغام موت.

قربانيءَ جي مهما ڳائيندي ’بيوس‘ چوي ٿو:—

پلاڻي پوره اندر آيو - هڪڙن پڇ خاڪ ۾ هستي؛
سار ٻڌجي سگهبو ’بيوس‘ ڏني ديدار قرباني.

وحدانيت جو راز سليندي شاعر چوي ٿو:—

ناهن ۾ آهن پران - ماڻهن اندر ناهن مٺا؛
پاڻ ٿا پاڻ کان پڇجي - ٿيون پري پاڻ ڪري.

وڌيڪ فرمائي ٿو:—

اڄ وحدت ۾ وڃي - جي وار و ارن ور چڙهيا
سي ڪڏهن سعيو وري ڪهڙو ڪفر جي واسطي.

بيوس ايندڙ ذات کي انهيءَ فلسفي لموليءَ پيش ڪندي لکي ٿو:—

ڏاڍو جهرڻ ڏاڍ سان - ٿئي ڪم جي وهائي؛
ستار ۾ ستر کان پهراسن سمر اچي ٿو.

ٻوڙن سٺن ۾ شاعر انسان کي ڪيڏي نه سهڻي سکيا ڏئي ٿو:—

مکڙي ٻهار ايندو - گل پوش مٺون پهچندو؛
ڪرپو خالص ٿيندو - آزاد حسن ٿيندو؛
ائڏي لڪڙ اچائي - مکڙيءَ ڪٿي لڳائي؛
اندرانهن اچل جي ڏيهاڙو - ناهرنون نه ست هليندو.

شخصيت:— شري ’بيوس‘ مهاڄ هوندي به سدائين ٺهلر ۽ نماڻو رهيو
ڪي ريڪر قلم هلائي ڪا ٿي ٿو جرلر ڪسان خالي ڪهن. ”بيوس

جهي ٻلبل هئا، تنهن کي بيوس دڳ لڳائيندو وڃي،
منزل مقصود کـــي آسان بڻائيندو وڃـــي،
دل جي تارن تي وطن جا گيت ڳائيندو وڃـــي،
نعرهء حب الوطن هر هنڌ کي ٻڌائيندو وڃي،
شعر ماکيءَ کان مٺو پيدا ڪري ويندو رهيو،
اي 'ضيا' هرهڪ سخن ۾ رس ڀري ويندو رهيو.

ٻولي :— بيوس جي شعر جي ٻولي عوام جي ٻولـي آهي. هـن پنهنجي علميت ڏيکارڻ لاءِ پنهنجي شعر ۾ پارسي ۽ عربي لفظ ڪونه وڌا، ثقيا آهن ۽ نه وري هندي ۽ سنسڪرت ڏکين لفظن جو استعمال ڪيو اٿس. سندس ٻولي سليس، سپڪ ۽ مينـاج واري آهي. سندس ٻوليءَ ٻارن جو روپ اختيار ڪيو آهي. جي ٻارن لاءِ ڪوتائـون لکيون اٿس ته ٻولي به ٻارن جي ذاتو جي ڪم آندي اٿس. روحاني اشارن واري ڪوتا ۾ سندس ٻوليءَ ۾ گنڀيرتا بکي رهي آهي. جيڪڏهن ڪسان جي غريبيءَ جو ذڪر ڪيو اٿس ته ٻولي به اهڙي ئي ڪم آندي اٿس.

انهي به ڪين چئبو ته هن پنهنجي شعر ۾ فارسي، عربي، هندي ۽ سنسڪرت لفظن جو ڪو بائڪاٽ ڪيو آهي. هن انهن ٻولين جا ڪيترائي لفظ ڪم آندا آهن پر اهڙيءَ ريت سان جيئن سنڌي ٻوليءَ جو اصلي روپ بدلجي نه وڃي. بيوس ٺيٺ سنڌي لفظ اصطلاح ۽ پهاڪا به ڪم آندا آهن پر اهي به سنڌي ٻوليءَ جا انگ ئي آهن. بيوس سنڌي ٻوليءَ ۽ لفظن جو جيڪو استعمال ڪيو آهي، سو موزون آهي ۽ سندس اُچار به صحيح آهن. سندس ٻولي سادي هوندي به سينگار واري آهي.

شري هري دلگير ٺوڪ لفظن ۾ "بيوس" جي شعر جي مهانتا، ٻولي ۽ خيالـن جـي اُڏام جـو چٽر چٽيو آهي. هو لکي ٿو تـه "عام ۽ خاص جو محبوب ٿيا ڪري بيـوس نئين زماني جو پهريون 'نئون' ترقي پسند ۽ بهترين شاعر آهي. سندس شعر ۽ خيالات جي بلندي، رس ۽ رواني، مينـاج ۽ موسيقي، بيان ۾ چٽر ڪاريءَ جو انداز، نيون تشبيهـون، اهي سڀ اُن بابت شاهد آهن."

خيالن جي اُڏام :— شاعر اُهو جنهن ۾ ڪلپنا جي ڪمي نه هجي، خيالـن جي اُڏام هجي. ڪوي بيوس نه صرف ساڌارڻ وشين تي بلڪ ڳوڙهين وشين تـي بـه شعر لکيو آهي، اُنهن مان بيوس جي ٻارڪ بينـي، نازڪ خيالي ۽ روحاني رمزن جو پتو پوي ٿو. هن مضمون ۾ اهتري گنجائش ڪانهي، جو جدا جدا وشين تي رچيل شعر مان حوالا

مهان شاعر:- لائق ۽ مضمون ته اهڙن ڪيترن لکڻن ۾ لکيا آهن ته شعر ۾ 'بيوس' پاڻکي مهان شاعر ثابت ڪيو آهي. هن جي اعليٰ شعر سبب ئي هو سنڌي ساهتيه ۾ امر آهي ۽ امر رهندو.

'بيوس' نه رڳو پاڻ شاعر هو. مگر هن ڪيترن نوجوانن جي رهنمائي به ڪئي ۽ جنهن ڪري دلگير، دکايل، پرڀو وفا ۽ رام پنجواڻيءَ جهڙا شاعر اسان کي مليا. بيوس نوجوان شاعرن کي هڪ نئين روشني ڏني. ڪي سندس سنگ ۾ شعر گوئي سکيا ته ڪي سندس شعر پڙهي نين نين وشين تي شعر لکڻ لڳا آهن.

بيوس جي شعر سندو باغ رنگا رنگ پيدا آهي، جنهن ۾ الڳ وشين روپي گل سڳند ڏيئي رهيا آهن. هن صاحب استري پرش، ٻار، پرڪرتي، مذهب، سماج، ديش ڀڳتي، آتمڪ، ذاتڪ وشين، ڏڻ وارن ۽ ٻين الڳ وشين تي پنهنجو شعر رچيو آهي. جنهن مان هرڪو رچيءَ موجب لطف پرائپت ڪري سگهي ٿو. مطلب ته هو عام ۽ خاص جو محبوب ۽ مهان شاعر آهي.

نئون موڙ:- 'بيوس' سنڌي شعر کي نئون موڙ ڏنو، هو سپت هو، جو وڏن جي واٽ تي ليڪي نه لڪي ڪونه هليو. هن همت ڌاري نئين واٽ ورتي. هن اڳين شاعرن وانگر پراڻين صوفيانين ۽ ويدانتي ڳالهين کم ڪونه آندو. هن ليليٰ مجنون ۽ شيرين فرهاد جهڙن عشقي وارتائن ڪونه دهرايو. انهي ورتي هن ٻرڏائي چشمن مان پريرڻا حاصل ڪري شيراز جي بلبل ۽ شراب بابت ڳايو. هن پنهنجيءَ ڪوتا ۾ انسان روپ ڪم آندا. هنجي چترڪاري پنهنجي هئي، جنهن لاءِ هن قدرت ۽ انهي سوڀيا مان پريرڻا پرائپت ڪئي. سندس شعر جون وشيون زماني جي تقاضائن مان اُٿنديون هيون. هن قلم هلايو قدرت تي، حب الوطنيءَ تي، ٻارن تي، ڪرمين ڪسانن تي، دکي جنتا جي دردن تي. تاريخ تي سندس شعر پڙهڻ وٽان آهي.

مطلب ته بيوس جي شعر ۾ هڪ نئي وشيه جي رت ڪانهي. هنجو شعر هڪ گلستان مثل آهي، جنهن ۾ طرحين طرحين جا گل پنهنجي سواهن ۽ سڳند ڏيئي رهيا آهن. بيوس کان اڳ هي سنڌي شاعرن کي ڏسڻي ٿو ته منجهن اها ڪمزوري پسجي ٿي ته هو پارسي شاعرن جا انتري قدر ته غلام ٿيڻجي ويا جو پارسي شاعرن وانگر ڏسڻ لاءِ سنڌي لفظن کي نه موڙي توڙي، انهن جو روپ بگاڙي ڇڏيندا هئا. "شري بيوس سنڌي شعر ۾ انقلاب آندو." انهيءَ جوڻ ۾ ڪم وڏاءِ ڪرڻ جهي.

شري پرسرام 'ضيا' 'بيوس' جي مهما ڳائيندي سچ ساچو آهي:—

❁ شري ڪشنچند 'بيوس' ❁

□ ديپچند ر بيلاڻي ايم·اي

سنڌي ساهتيہ ۾ شري ڪشنچند "بيوس" جهڙو ورلي ڪو نظر ايندو. هن ڪمزور قلم ۾ انهي ڪٿ ڪرڻ جي طاقت ڪانهي. هن صاحب نثر خواه نظم ۾ قلم آزمائي ڪئي ۽ سنڌس سنڌي ساهتيہ سنڌي باغ کي سرسبز ڪرڻ جي ڪوشش نهايت ساراهڻ جوڳي آهي شري هري دلگير "بيوس" لاءِ هيٺين سٽن ۾ جيڪا عزت ۽ عقيدت ڏيکاري آهي، تنهن سان هر ڪو شامل راءِ ٿيندو :—

آفتاب آهين ادب جو - شاعريءَ جو شاهه تون؛
سنڌڙيءَ جي شعر جي محفل جو آهين ساهه تون؛
سنڌ جو شاعر لڱون جو- تنهنجو نت اُلساهه تون؛
خاڪ جي ذرن کي تو بخشين جلال ۽ جاهه تون؛
تنهنجي هستي نور آهي- تون سو آهين آفتاب؛
جنهنجي چوڌاري ڦرن پيا ڪيترائي ماهتاب.

واقفيت :— هن اعليٰ شخص جو جنم سنڌ جي لاڙڪاڻي شهر ۾ ٢٥ فيبروري ١٨٨٥ع ۾ ٿيو هو. هو پرائيمري اسڪول جو هيڊ ماستر هو ۽ شاهوڪار گهر ۾ پيدا ڪونہ ٿيو هو. سنڌس جيون آخر تائين غريبيءَ ۾ گذريو، مگر هو نيڪ خصلتن سبب بيشڪ ڌنوان هو ۽ سنڌ ان جي دلين تي اهڙي ڇاپ هڻي ويو، جا ڪڏهن ميٽجي ڪانہ سگهندي. سنڌس ديهانت ٢٣ سيپٽمبر ١٩٤٧ع ۾ سنڌ ۾ ئي ٿيو.

رچنائون :- "بيوس" جون پرڪاش ۾ آيل رچنائون هيٺينءَ طرح آهن پر سنڌس ڪي رچنائون اڻڇپيل بہ آهن، جي اڃا عوام اڳيان نہ آيون آهن.

شعر :- گرو نانڪ جيون ڪوتا، موجي گيت، شعر بيوس، بيوس گيتانجلي، ساموندي سپون، شيرين شعر، ڦولداني، بهارستان.

ناٽڪ ۽ مضمون :- پرت پرچار ڻ، انڌ امت، منوهر ناٽڪ، سورداس، پرهلاد ڀڳت پورڻ پرام ڀاڳيا اسڪيم وغيره.

ڪيڏانهن ڪاهيان ڪرهو، چوڌس چاڙهو،
منجهي ڪاڪ ڪڪوڙي، منجهس لڏاڙهو،
ڏاڙهو ۽ ڏاڙهو، ان ڏاڙهي ٻه ڏاهه ڪي!

سنڌي، سهڻي ۽ موهل ڏيڻي اڃل جي گود ۾ ته وڃن لڳون مگر لڪي ڪين، لڪي
اسان کي انهن کي پاسي ته ڪر سائن ظلم يا ناحق ٿيو آهي يا سنڌ ن مجمت وارث وڃي
رهي آهي. جن کي سنتوش ڪو نه ملي، ڏو ڌنو اڇي ته ههن آهر پهڻ جي ٻراتم
کي پالو.

اها ولداسه جي ملاساڻي، اها تصوف جي سکيا، اهم ترهما سمي يا الالحق جو نعرو
شاه جي سورمن ڪهاڻين ۾ ملي ٿو ۽ ان درشٽيءَ کان آءَ شاه کي دنيا جو اعليٰ ترين
شاعر ڪري شمار ٿو ڪريان ۽ سنڌ آڏو پنهنجو سر ٿو جهڪايان!

Add .— 44, Agiary Lane Fort, BOMBAY-1

عنايت شاه، روحل ۽ سچل، سامي ۽ بيڪس، بيدل،
تصوف جي لطف سان - سڀني هن سنڌ سينگاري.
فداهي شان پارس جو - ڏسي موهن ڏڌو سنڌ جو،
ڦريو ڦارا جسو طنبور - ڪليا اسرار اسراري.
(بيوس)

فيلسوفيءَ پيش ڪرڻ سان. انسان جنهن چيز کي ڳولهي ٿو، جا چيز ڳولهڻ لائق آهي سا هن کان دور نه آهي؛ منجهس ئي سمايل آهي، نه فقط منجهس ئي سمايل آهي پر هو پاڻ خود اها چيز آهي. اردو جو هڪ بند آهي:

دل کي آئيني ۾ هي تصوير يار
جب ذرا گردن جهڪالي ديکه لي.

مگر مونکي لڳندو آهي ته هيءَ ويچار منزل ۾ هڪ ڏاڪو هيٺ آهي. يار جي تصوير ۽ تون ٻئي الڳ چيزون آهن. اجا دوئيءَ جي ڪجهه بوءِ ان ۾ ملي ٿي. شاه جي ڪهاڻين جي منزل ان کان اوچي آهي: اها اناالحق ۽ اهم برهماسميءَ جهڙي سکيا تي بدل آهي، ان سکيا جو پرليڪ ۽ مجسم آهي.

ساهڙ سا سهڻي، ساڻر پڻ سوئي
آهي هڪوئي، ٻجهه ٻجهاندڙ ڳالهڙي.

ساهڙ ميهر ۽ سهڻي ۽ خود ساڻر يعني درياهه سڀ هڪ ئي چيز آهن.
شاه صاحب سسئيءَ کي چوي ٿو:

وڃين ڇو وڻڪار هت نه ڳولهين هوت کي.
اکو ڪونه لطيف چئي يار وڃو ٻئي پار؛
اُت سڄي پڌ سمنڊ پرت پراڻ سي پار،
ناٿين نيڻ نهار ته تو ۾ دليرو دوست جو.

۽ سسئي اهو وحدت جو جام پيئي ٿي ان ڌڻي ته چوي ٿي:

پيئي جان پاڻ ڪيم روح رهاڻ؛
نه ڪو ڏونگر ڏيهه ۾، نڪا ڪيچين ڪاڻ؛
پنهون ٿيس پاڻ، سسئي تان سور هئا.

طالب جيسين پاڻکي مطلوب کان الڳ سمجهندو تيسين کيس سور سهڻا پوندا، جڏهن اها حقيقت محسوس ڪيائين ته هو خود ئي مطلوب آهي ته پوءِ نه فراق رهندو ۽ نه فراق جو درد.

سانئين ڳالهه مومل ٿي چوي:

ليئر بادشاهه هڪ بلڪل نيڪ دل بادشاهه هو جنهن اوڏ اوستا ۾ اچي پنهنجو راڄ پاڳ پنهنجن ڌيئرن کي ڏئي ڇڏيو. سندس ڪمزوري اها هئي جو ان وڏن ڌيئرن جي خوشامد ۾ اچي هن ڪارڊيليا کي ملڪ کان واندو ڇڏيو؛ هئمليٽ جو قصور اهو جو هن پنهنجي دل کي ڌيئن ڏاڍ تي چاهيو ته سچ پچ سندس چاچو سندس پيءُ جو قاتل هو؛ سندس ماءُ ان گناهه ۾ شريڪ هئي؛ مئڪبيٿ هڪ بهادر سپهه سالار هو؛ جنهن پنهنجي جان جوکي ۾ وجهي پنهنجي بادشاهه لاءِ ڪيتريون جنگيون کٽيون هيون مگر ڏائڻين جي چنبي ۾ اچي ۽ پنهنجي زال جي ارغلائڻ ڪارڻ هن پنهنجي بادشاهه جو خون ڪيو؛ آٿيلو هڪ بلڪل ئي نيڪ شوهر هو؛ جنهن جو پنهنجي زال ڊسڊيمونا سان بي حد پيار هو مگر شڪ جو شڪار ٿي هن پنهنجي پريتما کي ختم ڪيو.

اهڙي گراهيءَ جي مطلق ني جنهن تي شايد ڪو به اعتبار ڪري وڃي؛ انهن ننڍين ڪمزورين ڪارڻ انهن نائڪن جي نائڪن کي ڪيڏو نه ڏک ۽ ايذا سهڻي پئي هوي. ليئر پاڳل ٿي ٿو پوي ۽ پٽڪي؛ هئمليٽ پاڻ به مري ٿو ۽ سندس پريتما اوفيليا به؛ مئڪبيٿ ۽ سندس ڌرم پتني تمام ڏکدائي موت هميشه اچن ٿا ۽ آٿيلو خودڪشي ڪري پنهنجي گناهه جو پراشچت ٿو ڪري.

شيڪسپيئر جا ڏکانت هڪ شاهي سوال ٿا کڙو ڪن. ڇو ننڍي گناهه لاءِ ايتري ڳري سزا ڇو؟ گدوڙي جي چور کي ڦاسي ڇو؟ ان سوال جو جواب انهن ڏکانتن ۾ نه ٿو ملي. من ۾ هڪ وڏو بغاوت ٿو مچي. ڇا ايشور ومت اهو انصاف آهي ۽ شيڪسپيئر جي ڏکانتن ڏسڻ بعد من ۾ اها شنڪا رهجي ٿي وڃي. اهو مسئلو دل کي بي چين ٿو ڪري.

ٻئي طرف شاهه جي ڪهاڻين تي نظر ڦيرايون. شاهه جون ڪهاڻيون به ويوهاري درشٽيءَ کان ڏکانت آهن جو انهن ۾ به نائڪ ۽ نائڪائون موت جو شڪار ٿا ٿين. مگر دل تي ٻئي قسم جو اثر ٿو رهي. من ۾ ايذا نه ٿي پيدا ٿئي؛ ائين نه ٿو لڳي ته نائڪ ۽ نائڪائن جي جيون اڪارٿي وئي يا ساڻن ڪو ناحق ٿيو آهي. ائين پيو لڳي ته هنن پنهنجي جيون جو مقصد حاصل ڪيو؛ هنن جنهن وصل لاءِ جاکوڙ پئي ڪئي اهو ڪين آخر ماڻيو. هنن جي جيون جو جڏهن انت ٿو اچي تڏهن ائين نه ٿو لڳي ته ڪين ڪا ايذا يا نراسائي ڀري آهي. ائين پيو لڳي ته هو پنهنجي محبوب يا محبوبا سان وڃي مليا آهن. شاهه جون ڪهاڻيون بيشڪ ويوهار طور ڏکانت آهن مگر صحيح معنيٰ ۾ سکانت آهن. اهو تاثر شاهه ڪيئن پيدا ڪيو آهي؟ هن اهو تاثر پيدا ڪيو آهي هڪ اعليٰ جيون

شاھ عبداللطيف

□ ٻلديو گاجرا

مان ڀاڳڪي آھيان جو مون کي سنڌ جي عظيم شاعر، شاھ عبداللطيف جي 300 سالگرہ جي سلسلي ۾، مون کي ان جي شردانجلي پيش ڪرڻ جو موقعو مليو آھي. شاھ صاحب سنڌ جو نہ، اعليٰ ترين شاعر ھئو ئي ليڪن سچ تہ ھن جو شمار دنيا جي مھان ۾ مھان شاعرن ۾ آھي. ھومر، ورجل، دانتي، ملٽن، شيڪسپيئر، ڪاليداس وغيرہ ۽ ھڪڙي نقط نظر کان ڏٺو ته سڀني کان اعليٰ ھئو. شاھ مھان ھئو شعر جي عميقيءَ ڪارڻ، سانيع جي سڪ ڪارڻ، سنڌ جي ڪمين ۽ ڪاسبين جي دلڪش تصويرن چٽڻ ڪارڻ. مگر ھڪڙي ويچار دشٽيءَ کان ڪيس دنيا جو اعليٰ ترين شاعر سڏي سگھجي ٿو، جو سندس شعر ۾ جيون جي اعليٰ ۾ اعليٰ فيلسوفي ملي ٿي - ويدانت فيلسوفي، تصوف جي فيلسوفي ۽ ان فيلسوفيءَ کي ھن پنھنجين بي جوڙ ڪھاڻين ذريعي پيش ڪيو آھي.

شاھ جي ان فيلسوفيءَ کي سمجھڻ لاءِ ۽ ان جي مھانتا کي پروڙڻ لاءِ آءٌ ھوند انگلنڊ جي جڳ پرسد شاعر ۽ ناٽڪ نويس، شيڪسپيئر جي رچنائن جو ذڪر ڪريان. شيڪسپيئر پنھنجي ناٽڪن ۾ ان سمي جي پرچلت لوڪ ڪھاڻين کي کڻي، انھن جي بنياد تي پنھنجا اعليٰ ناٽڪ رچيا، ساڳيءَ طرح شاھ صاحب بہ پنھنجي سمي جي لوڪ ڪھاڻين کي کڻي انھن کي شاعري جامو پھرايو. پر ٻنھي جي رچنائن ۾ ھڪڙو اھم فرق آھي اھو اچو تہ ڏسون.

شيڪسپيئر پرسد آھي پنھنجن دکانتن ڪارڻ: ڪنگ ليئر- ھئمليٽ - مئڪبيٿ - آٿيلو. انھن دکانتن جو سارانش ڇا آھي. مھان ھستيون، پنھنجي ئي ڪنھن ڇوٽيءَ ڪمزوريءَ ڪارڻ اسيم پيڙا سھن ٿيون. انھن دکانتن پڙھڻ يا ڏسڻ سان اسانجي من ۾ نائڪ ۽ نائڪا لاءِ دل ۾ بي حد ھمدردي پيدا ٿي ٿئي. اھا ھمدردي پيدا ٿي ٿئي انڪري جو ڪين جا پوڳنا پوڳڻي ٿي پوي سا سندن غلطيءَ يا قصور جي ڀيٽ ۾ بلڪل ڳري آھي.

فلسطين ۾ يهودين کي مشڪل ٿي پيو اٿن. تنهن هوندي به هو زنده دل، روشن دماغ آزاد خيال، محنت ڪش ۽ اوچ اخلاق ۽ عمل جا شايق هئڻ سبب آپ ستوار ۽ سهڪاري لوڪ ڪلياڻ جي ڪارڻ ۾ ڪشلتا سان ڀاڱ موڪي رهيا آهن.

تازو مون امريڪن لئبرري مان "The Guggen heims the epic" آندو. مون اهو ناول پڙهي ڪونه هو. مگر epic ڪاڻ ۽ جو لفظ ڏسي هرکيس. ڪتاب هو انهايت موٽو، سو جنهن منهن ۾ مٿاڇري نظر ڪري موٽائي آيس. ان ۾ يهودين جي هڪ پهلاوي آکه جو بيان هو. مگر مون سوچيو ته هن قسم جو مضمون لکڻ لاءِ موقعو ماڻ وٺو. مان جي Jew ناهيان ته سندي ضرور آهيان ۽ سمجهان ٿو ته اسين هن وقت گهٽ نه ٿي پرائي سگهون ٿا.

Add :— 6/684 Lodhy Colony, NEW DELHI-3

پکتي، قومي سدا رو عورتن اعتبار آهه،
پڙهه پختي جنهن عمارت جي ان سا بيڪار آهه.
(بيوس)

موج ڪر سياڻا چڙهي ڏي شوق شيطاني شراب
جو ڪري ڪارو رکي اخلاق مهڙو آفتاب
(بيوس)

ڀوڳيءَ کي داد ڏيو ڏيان. آخرڪار زندگيءَ جو ذوق گهڻي قدر خوش خوراڪ ٿيڻ ۾ آهي. هڪ ڏکڻي ڏڌ ۽ شيرڪيءَ کي گوشت ڇيڙيندي اکيون پوريندي ڏسي سندس پرسنتا ٿي اک ۾ چمڪ اچي ويئي. واقعي سوادي کاڄ جي مزي سان ونامن جي ٿوڻن جي چاڻ هنئين اندر هيڪار آئيو ڇڏي. انهن کي پراڪ ودياً (Physics) ۾ اونهي ڄاڻ ۽ ڀليس بور ۽ فنانس (Finance) ۾ راڻي چانيلاڻ ساهتيه، ڪلا ۾ مائين ۽ ڪانڪا راجنيتيءَ ۾ ڊزرائيلي، ليون بلم ٽروٽسڪي وغيره مشهور معروف آهن. اهڙي ڪا ڪلا ٿي ڪانهي جنهن ۾ ڪرنيءَ جا اڌڪاري نه هجن. سڀئي نالا ڏجن ته فهرست لنبي ٿي ويندي. خود مهنجي سمرتي اهڙي سڀ ناهي جا ڪاڻ وچور سانڍي رکي. مگر هتي هر اهم ڪارڻ کي همٿائڻ جي ڪوشش ڪئي آهي. جتي ڀيا ڪيهائي يا تنگ ڪٿي پيهن ته اتي هتجا ڌنات ۽ سنستائون فراخ دل سان مدد ڪري ڪارڻ کي ڪامياب بڻائن. اندرا راسرچ فائونڊيشن ۽ وگياني پرلوگ شالائون اٿن جو چندن لي ايالو موڪلڻ کان ونڌي رت ۾ بنڪيرا بلڪ پاڇين ميون ۾ ڪيڙن ٿائين تجربا ڪرڻ ۾ واهر ڪئي اٿن.

هر گيان وگيان، ڪلا ڪشلتا، علم عقل جا ڪوڏيا آهن ۽ بنا جات پات لياقت ۽ قابليت جي قدر شناسي ڪندڙ. هر لوڪشاهيءَ جي انيڪ اوتائن سان واقف آهن ۽ پرچار وسيلي لوڪن کي پاڳل بڻائي ڪاور ڪرائڻ جي ماجرا جا ستايل. انڪري ته پتائي ليڊرن ۽ سوارٿي ڀاون ڀانيڻ عيوض اهڙن ماڻهن ۽ ڪمن کي وڌسائن ٿا، جن جي چرتر ۾ انساني اوسر جون اعليٰ خصلتون موجود آهن. هو ناچو ڌاپو، آلوڙي ميان ۽ پنڊورچيءَ عيوض عطيا جو ملهه ڪٿي چاڙهن ۽ اجائي ڏيک ويک عيوض انسان ذات جي اوسر ۽ اُنتيءَ، سچيتا ۽ سنسڪرتي، سائنس ۽ ٽيڪنالاجيءَ کي اڳرائي ڏيڻ سان پنهنجي وس ۽ وت آهر هڙان وڙان سهائتا ڪن ٿا. هتي انسان ذات جا سونهري سپنا ساڪار ڪرڻ ۾ وڏو ساٿ ڏنو آهي. بلڪ هيئنر آڪاس جي اونهي اوڙاهه ۾ جتي هوا ئي ڪانهي، اتي ڪالونيون اڏڻ جي انوکي ڪارڻ ۾ مدد ڪري رهيا آهن.

هن صدين جي ستايل لوڏيل، مذهبي تعصب ۽ نسلي نفرت جا ڏنيب سٺل جاليءَ وڏان اساس، گهڻوئي پرائي سکيو ن ٿا، جاڪاڻ ته لقدير اسان ستڻي هڪڙن سان ۽ صدين کان وڙل وهايا آهن، جنهن حقيقي ورتن ڪيو ته مغز چڪر کائي ويندو. ڀوڳيءَ ڏور ڏڻا آهن ۽ سرءَ جي پٽن وانگر ٽڙيل پکڙيل. ڪٿي به حڪومت يا سياسي طاقت نه اٿن.

ڪالوليون لاهڻ جون ترجمانون سوچي رهيا آهن. ويچارا رشي مني هراس ۾ ڇڙن ڪان
بچڻ لاءِ هون ڪندي ايشوري مايا ڏي ڌڪر ڪانهدي کي ويچار وانگا ڪري ويا.
مگر هاڻي سندن سپنا سايبا ٿيڻ لڳا آهن ۽ اسين ستارن جي سنسار ۾ سير ڪرڻ جهڙا
ٿيا آهيون. هاڻي جاچي ڏسبو ته انهيءَ وگيان ڪيتر جو سرمور آهي آلبرٽ آئنسٽائن. هو
مارڪس جي ديهانت کان چار سال اڳ ۱۸۷۹ ۾ ڄائو. هن جا وشو رچنا جي بابت ۾
ويچار هر سماج جي علمي ترقيءَ جو قيمتي حصو آهن. هيئنر اسڪولي ڇوڪرو به ٿو
ڄاڻي ته مادو آهي جمڻل شڪتي ۽ شڪتي آهي وڙڙل مادو. هاڻي اسين ڪاسمڪ
ڪرڻن ۽ مقناطيسي لهرن جو معائنو ڪيا ڪريون؛ ڇاڪا پاليو؟ جڙ چيتن ۽ آتم
اناتم جي درشن شاسترن ۾ ڦير گهير جي ضرورت آهي يا نه؟ سگهڻا شلوڪ
اچارڻ عيوض خود سوچيو. ليڪن علم لعنت عيوض رحمت به ٿي سگهي ٿو. علم آهي
علم. انکي ڀلائي يا برائي جي ڪم آڻڻ انسان جي وس آهي. مان اهو انڪري ٿو لکان
جو هيئنر ائٽم وسيلي سموري ترقي ساڙي ٻاري سگهون ٿا. ليڪن ائٽم وسقوت جو جنم
داتا ۾ آئنسٽائين ٿي هو؛ جو سچي دل سان سموري انسان ذات جو خير خواه هو.
منهنجي هن مهاپرش سان غيبي الفت آهي، جنهن جو ڪارڻ منهنجو سرايشت سمجهه ٿي.
ليڪن (Super Consaous) آئنسٽائين ته يهودي هو؛ جو هٽلري قهر مان جان بچائي امريڪا
۾ شرنارٿي ٿيو.

چيتنا جو ورلن ڪندي سگمنڊ فرائڊ سمجهي ٿو اچي جنهن مثل سياو جو اپياس
ڪندي چيتن اپ چيتن اچيتن جا ويچار ڦهلائڻ سان نه رڳو مانسڪ مريضن لاءِ علاج سليا
آهن پر ڪام واسنا کي ڇتي رلت ترلتا ڪرڻ سان جگت جي نر نار لاڳاپن کي نئون موڙ
ڏنو آهي. مادرن ساهتيه ٿي به هنجو گهڻو اثر پيو آهي. سگمنڊ فرائڊ پڻ يهودي هو ۽
مارڪس جي ديهانت وقت ۳۸ ورهين جي ڄمار جو هو.

اوهان مان ڪي مادرن دانش مان واقف آهن، ڇاڪي برگسان جي جيون شڪتي
(Elan Vital) ڌراه (Duration) جي ڄاڻ آهي. انهيءَ فيلسوف جو اقبال جي ذهن تي
جهرو اثر هو. هو پڻ لدوگ وگنسٽائين جيان يهودي هو. آرنولڊ اسڪولبرگ جنهن وڻان جو
اپياس ڪري، ڪجهه گراي ڪٽڪ چالور جا گڻ نروار ڪري ڪاڄ ٻئي کي وڌاڪ صحتمند
۽ سگهه ڏيندڙ سيڪاريو سو پڻ يهودي هو.

موڻ اح پڻ جوسا انب ڪاڏا آهن. اهي سوادي ته آهن ٿي پر مجهن وڻان پداوڪ
جو ويچار ڪندي اندر ۾ آنند ۽ ساهه ۾ سگهه محسوس ٿو ڪريان ۽ دل ۾ انهيءَ

هو. اِن ڏاڍن جي چنبن مان جند ڇڏائي، ڪياڙيءَ عيوض پنهنجي طرف موڙڻ نهايت اڻاڳو عمل هو.

ماڻهن جي عادتن، رسم رواج، آچار ويچار بدلڻ سان مخالفت ۽ ملامت جو امڪان هو. هو اڪيلي پٽ تي ڪرڻ ۽ ستائڻ هئا، سو وڏي ڪا مصيبت جو سٺ ساري نه سگهيا. تنهن هوندي به موٽر ماڻهن جي انبار مان ڪو ڏاڍو ڪٺو اڪيلو، جو هلي چليءَ ڪان منهن موڙي پنهنجي وهه ويو. اها شروعات اسپينوزا ۽ هائينه ڪئي. اسپينوزا نهايت روشن دماغ، صادق قلب، اعليٰ درجي جو فيلسوف ٿي گذريو آهي، جنهن اڳاڻن جي اڏجهڻ عيوض روح سوچ سوچي ويچاري پنهنجو هوش هلائڻ جي آکيا ڏني ۽ اهڙي رهت اپنائڻ جولي سروپ مهاپرش جي اوچ آستان تي پدوي پراپت ڪئي.

آخر سمي ويچارا پوڙهي پنهنجي پوڙهائپ مان منهن موڙي ويا ۽ اڳاڻن غبارن ۽ سڪٽي لباڙ عيوض علم عقل ۽ گيان وگيان تي ڀاڙڻ کي افضل انسان جي خصلت سمجهي لڳي هوا ۽ کليل آسماني فضا ۾ ساهه کڻي پاڻ کي سڌارڻ لڳا. مورڳيءَ ۾ اهڙي ڦيري اچڻ سبب هو دنيا کي به نئين دشٽيءَ سان ڏسڻ لڳا، جنهن ڪري گذريل ڏيڍ صديءَ اندر سنڌن ڦورگدان حيرت انگيز آهي.

هاڻي اکين تان ڪوپا لاهي ڇڏيءَ رهت ڏسو ته دنيا جو انڪل چاليهه سيڪڙو آدم مارڪس جي سماجڪ آرٿڪ راجنيتڪ سدانتن انوسار ورتاءُ ڪري ٿو. اڳاڻا جاگيرداري ظلم ۽ انڌ ڏنڊ به جاچيو ۽ هاڻوڪو واپر مدبل پڙهه نه فرق ڇڏو ٿي پئي سدو. ويچاري مارڪس سچي چمار اڻ هوند به ڪاٽي. ايترپڌر جو مساوات پرڻ لاءِ گهر جو فرنيچر، بت جا ڪپڙا، ٻار جو پينگهو به ٽين وال ڪرڻا پوندا هيس. مگر اڄ هو ڪروڙن ماڻهن لاءِ محمد جهڙو پيغمبر ڪري ليکيو وڃي ٿو. هتي ضروري ناهي ته مارڪس واد جي وچور ڏجي يا انجي خوبين خامين جي ڇنڊ ڇاڻ ڪجي. باقي ايترو ته ضرور چئبي ته مارڪس موجوده زماني جي نهايت وڏي شخصيت ليکيو وڃي ٿو ۽ هو ٿيندو رهندو.

ٿورهين ڏهاڙا ته ورلمان وگيان اسانجا چرن چنڊ رها تي ڏريا آهن. اڄ رام آرسيءَ ۾ چنڊ جو عڪس ڏسي گند گد ٿيو. مگر هاڻي چنڊ جي مٽي ۽ پٿر هتي پهچي ويا آهن ۽ اسانجا بيدار مغز ماهر دور دور دنيائن تي اسپوٽنڪ موڪلي انساني جاڻ جو دائرو وسيع ڪري رهيا آهن. هينئر ته ڪي آڪاس جي اڻ هوند ۾ جتي هوا به ڪانهي اتي

❁ يهودي ❁

□ ڪيرت ٻاٻاڻي

هن ڌرتيءَ تي انساني اوسر جا اٽڪل پنج لک ورهيه لنگهيا آهن؛ ليڪن گذريل ڏيڍ ٻن صدين اندر جا اُنتي ٿي آهي، سا واقعي اَچرج ڀري آهي. مگر انهن ۾ وڌ عجب خيز آهي حيرت انگيز ترقي يهودين جي. هو دنيا اندر اٽي ۾ لوڻ سمان آهن. ڪل چار سؤ ڪروڙ آدم ۾ ڏيڍ ڪروڙ مشڪل ٿيندا. انهن کي ڪين پنهنجو وطن ڪونه هو ۽ نسلي تفريق خواه مذهبي تعصب جو شڪار ٿيندا رهيا. گذريل مهاڀاري لڙائيءَ سمي هٽلر سندن ست لک ماڻهو جيئري گئس چيمبرس ۾ ماري ڇڏيا. ٻيا ٻار، زالون مرد سڀ اگنيءَ جو آهار ٿي ويا. لاتعداد ڌڪا، هرجا واهون ۽ وجهه بعد، دم گهٽيل در بدر هٿن سبب ڪٿي به ڪر کڻي نه سگهيا. صدين جي صدمن مڃهاڻن مردانگيءَ جو ساهس ۽ آزاديءَ جو احساس لوڙي ڇڏيو. آخر يورپ ۾ فرانسيسي انقلاب ۽ نيپولين جي جنگين سبب جاڳرتيءَ جي لهر اجاگر ٿي ۽ جنهن هن مظلوم قوم جي سياسي ڪانئيل ڦڦڙن ۾ ساهه ڦوڪيو. چوطرف ماحول ۾ اٿل پٿل سندن مفلس ۽ مريض لوڪ ڪيهين (Ghettors) جي غليظ ماحول ۾ پڻ روشنيءَ جو ترورو آندو ۽ هو سوچڻ لڳا ته ڪهڙي خطا ڪئي اٿن، جو سندن اهڙي ٻري گت ٿي آهي. ڪين صدين جي الهامڪ انبياءَ جي ڪافي جاءِ هئي ته ڪيئن اهڙي حالتن ڪن لڏن ٻراڏين لاڏار بڻيل هو. ليڪن انهيءَ پنڌ مان ڪي ورلي سرخرو ڪين هو. هنن جتيءَ واسطي محسوس ڪيو ته جيسين سندن دل ۽ دماغ تي مٿل ماضيءَ جي ماليخوليا ۽ مذهب خارج پرمپرا ۽ بت پوڄا ۽ انڌ شردا ۽ پراڻي هلي چلي ۽ ويچار وهنوار جو غلبو آهي، تيسين حقيقي ڏرڪتي ۽ ذهني ذلت قلبي ترس ۽ ان همه خسيس پٽي مان پاڻ آجا ڪري ڪين سگهندا. ليڪن اهڙو ويچار جو نڙيءَ مان جهلي لرالو ڪري سو انهن ڏهڪائيندڙ

ساهت جي خاص وصف آهي انڀوتي ۽ ان جو ڪلاتمڪ اظهار ليکڪ کي اهو ٿي
ماڻهن ۾ اپڻائپ گهرجي، جيڪو هنجي انڀوتيءَ جي اظهار ۾ پورڻ سمرٿ هجي. ساهت
جا سڌانت سدا جڙ ۽ استر ناهن؟ آهي هميشه اظهار جي ضرورت انوسار بدلبا رهن ٿا.
ماڻهو مڃان ٿو ته انسان هڪ سماجڪ پراڻي آهي ۽ ڪلا هڪ سماجڪ ڪريا. انڪري
ليکڪ کي هميشه اهڙو ماڻهن ۾ ڳولهڻ گهرجي، جيڪو پاٺڪن کي وڌ ۾ وڌ متاثر ڪري
سگهي. ائين نه، جنهن کي هو پاڻ لکي ۽ پاڻ سمجهي يا پاڻ به نه سمجهي سگهي.

Add :— Jai Apartment, Flat No. 8, Ist Floor. ULHASNAGAR–3 (Thana)

جڏهين درد ۾ دانهن ڪا دل ڏسين ٿو
هلاڪيءَ ۾ هاڃي هچل دل ڏسين ٿو
ڪا اوريءَ ۾ جهوري لڳل دل ڏسين ٿو
نه ڏاڍي سگهين جي مدد مال، زر ٿو
چئين من دلاسي جا ٻه ٽي اکر.
(بيوس)

ذات ورن رنگ روپ جو سائينءَ ومت نا ڦير ٿو
هو سڀ هر ڪنهن سان رکي، رکي نه ڪنهن سان وير.
(بيوس)

روپ نه مالڪ ٿو ڏسي - ڏسي دل جا طاق
اندر اُجالو تو ڪري نه "بيوس" رنگ پوشاڪ

ھوندو آھي. پر جيئن پرڪريائون صرف رچنا جون وياکيائون آھن. ھڪ صرف پنھنجي لاءِ وياکيا ليندي آھي، ان ڪري ان ۾ اندروني ساڌن (ڪلپنا، وچار) ڪم ايندا آھن ۽ ٻي ٻين لاءِ. تنھن ڪري ان جا ساڌن ۽ ٻاھريان (لفظ، ٻولي) ھوندا آھن.

رچنا شخصي انڀوتين کي انساني انڀوتين تائين پھچائڻ جو ھڪ سلسلو آھي ۽ اھڙي انڀوتي جتان الجي شروعات ٿئي ٿي - پڇاڙي ۾ گھڻو ڪري اُتي اچي ٿئي ٿي جتي رچناڪار جي شخصي انڀوتي رچنا جي روپ ۾ عوام جي انڀوتي بڻجي سامھون اچي ٿي. ڪلا جو واسطو گھڻو ڪري انڀوتي - پڪش سان آھي، انھن ڪري ھڪ ڪلاڪار جو سنگھرش، پنھنجي انڀوتيءَ کي انھيءَ روپ ۾ پيش ڪرڻ جو سنگھرش آھي، جنھن روپ ۾ انکي انڀوتيءَ جو احساس ٿي چڪو ھوندو آھي ۽ انهي ئي شاستر ۾ ساڌارڻيڪرڻ جي سڌانت جي سارٿڪتا ثابت ٿئي ٿي.

رچنا کي جيون جي لفظي پرچائين ڪوٺيو ويو آھي. ماڻھو جيون کي يٿارٿ روپ ۾ نه پسي. انکي پرچائين جي روپ ۾ ئي ڏسڻ پسند ڪندو آھي جتي حقيقت بدران الجي مثالي روپ ۾ ئي وڌيڪ چاھ رکندو آھي.

وستي ۾ ڀيک پنندڙ فقير کي ڏسي، ان کان اسان کي نفرت ٿي سگھي ٿي؛ ليڪن اھڙي ئي فقير جي زندگيءَ بابت، ڪنھن ساھت - روپ ۾ پڙھي اسان جي من ۾ ان لاءِ سھانڀوتي پيدا ٿيندي ۽ ان مان اسان کي 'رس' ملندو.

پر رچنا صرف جيون جي پرچائين ڪانھي. ماڻھوءَ جي پرچائينءَ جو سڀ کان سٺو نقل فوٽوگرافيءَ ذريعي ئي ممڪن آھي؛ ليڪن اسان ڪنھن به اڻ - واقف جو فوٽو ڏسي ان ۾ دلچسپي ڪانه وٺون. ان مان صاف ظاھر آھي ته جيون جي پرچائينءَ سان گڏوگڏ ڪو ٻيو عنصر به آھي جيڪو رچنا جو نرماڻ ڪري ٿو. رچنا جو اھو ٻيو اھم عنصر آھي انساني سھردتا. سھردتا جو اھو روپ الڳ - الڳ ساھت ودوان ۾ جدار مطابق دلچسپ رھي ٿو.

رچنا، رچناڪار جو ھڪ اھڙو وچڙندڙ (Anaegtic) نظريو آھي، جنھن کي ھو پنھنجي ۽ سماجي ملھن جي سنگھرش مان حاصل ڪندو آھي. ان بعد ھو انکي (نظريي) جنھن ساھت - روپ جي قابل سمجھندو آھي يا جنھن ساھتڪ صنف ۾ الجو سٺو نرواھ ممڪن ھوندو آھي - پيش ڪندو آھي.

کي ٻاهرين ڪائنات کان سواءِ گهرائيءَ سان سوچڻ لاءِ آماده ڪري ۽ انهيءَ طور 'احساسات' جهڙين جي شروعات ٿي ۽ انهن انساني ماڻهن کي، جيڪو ترقي يافته زمانن جي آثار ۾ ٿيل هو، لکي هڪ وڏا آثار ملن. شخص کي لکڻ نه اچي اندر آهي سڀ انساني شڪلون موجود آهن، جن جي تلاش هن ٻاهر کان ٻاهر ٿي ڪئي. انهيءَ طرح شخص هڪ 'ٻاهر' ٻاهرين ۽ ان ڏانهن ٿي هو ۽ جمالياتي عنصرن جي کوج ڪرڻ لڳو. هو هڪ رچناڪار رچنا ڏانهن ٿي ٻاهر کي سمجهڻ جي ڪوشش ڪندو آهي.

ڪلپنا، جمالياتي ۽ انهيءَ ڪلاسيڪل نقطي نظر هڪ ٻيو مٿو - ٻڌو آهي. ڪلپنا جي ٿيڻ سان اندروني رچنا پرڪرتي جو ٻاهريون اثر ڪم شروع ٿيندو آهي. ڪلپنا جو مکيه ڪم آهي جمالياتي جي حل لاءِ نا معلوم اسباب ڳولهڻ. انهيءَ اصولي جمالياتي ذريعي شڪل اموجود استقلالي (انسان جي اندر جهان) هڪ مڪمل رچنا جي تخليق ٿي سگهي هوندي آهي. اها پرڪرتي انتري نه هجڻ ۽ اموجود هوندي آهي جو جمالياتي ڪري هڪ مڪمل تخليق جو ڪارڻ بڻجي ٿي، جن کي اظهار ۾ آڻي سگهي ٿو. ڪلپنا جو ڪم، جمالياتي ڏانهن پيدا ٿيل ان اموجود (Abstract) رچنا جي وضاحت ڪرڻ آهي. ڪلپنا ٻاهر کي سمجهڻ جي اولي آهي. انهيءَ ڪري ڪلپنا کي اندروني رچنا - پرڪرتي جو ٻاهريون ڏيکاءُ ۽ ڪولي سگهجي ٿو. اها پرڪرتي ۽ ويچار پيدا ٿيڻ لاءِ هلندي آهي. ويچار، ڪلپنا ذريعي انهن جمالياتي جو مطلق روپ جهڙو رچناڪار جي ٻاهرين اندروني سارڪشنا لاءِ آهي. ويچار ۽ جمالياتي اندروني پرڪرتي جو هڪ عنصر آهي، جنهن ڪري اها تخليق جو مڪمل روپ سامهون اچي ٿو. حساسيت ۾ اچي ٿي رچناڪار کي رچنا لاءِ ڪجهه انهن ماڌمن (Mediums) جي تلاش ڪرڻي پوي ٿي، جيڪي ٻاهر سان واسطو رکن ٿا. اهي ماڌم جا ذريعا آهن لفظ، رنگ، آواز، ليڪ ۽ پٿر. ۽ انهيءَ ۾ رچنا جا جدا جدا روپ سامهون اچن ٿا - سنگيت، چترڪلا، ناٽڪ ۽ ساهت. رچناڪار پنهنجي جمالياتي اصولي ۽ ٻولي جي اظهار لاءِ انهن ڪلا-روپن جي سرشٽي ڪري ٿو. ساهت ۾ انهن ڪلا-روپن مان هڪ آهي.

ڪلپنا جو سڌو لاڳاپو حساسيت (Sensibility) ۽ ٻولي سان آهي، جهڙي اصولي انسان جي ڪنهن به عضوي ۾ رد-عمل ٿئي ٿو نه اهي جاڳڻ لاءِ انسان کي پنهنجي وهي ٿي جهڙي اصولي جمالياتي انهن لفظ بعد هر هڪ حساس شخص اندر جي سارڪشنا لاءِ اسباب ڳولهڻ لڳي ٿو. ڪلپنا جو سڌو لاڳاپو نا معلوم اسباب - وڌان (Imagery) سان ٿي آهي.

انهيءَ طرح رچنا جو ترقي تمام اموجود سطح تي جمالياتي جي پيدا ٿيڻ سان ٿي جڪڙ

ٿو. اندروني اسيمتا يا وشالتا جو مطلب اُن حالت سان آهي، جڏهن هڪ شخص کي اهو محسوس ٿو ٿئي ته اُهڙن (سنساري) حالتن جيان اهڙي قسم جي اورس سوالن سان ڀريل هڪ وسيع دنيا اندر به موجود آهي جنهن ۾ هو پاڻ کي ڳولهڻ چاهي ٿو. رچناڪار جي اها پرکرڻا هڪ روائتي انسان جي پرکرڻا کان ابتڙ ٿئي ٿي. هڪ روائتي انسان اِن شخص جي آزمودن جي نتيجن مان پنهنجي سوالن جا جواب پائي خوش ٿئي ٿو پر هڪ رچناڪار اُنهن سوالن جا جواب پنهنجي انڀوتيءَ جي جوهر مان حاصل ڪرڻ جي ڪوشش ڪري ٿو.

انڀوتي اهڙي لوڙني جڳياسا بيان ڪندڙ ليکڪ ڀيرو ن لڪائيندي مون پاڻ تي جڏو آهي. جڳياسا ۽ انڀوتيءَ جو جنم گهڻو ڪري گڏو گڏ ٿيندو آهي. جڳياسا کان اڳ انڀوتيءَ جو يا انڀوتيءَ کان اڳ جڳياسا جو ڪرڻي جو روپ نظر نٿو اچي ڇو ته اهي ٻئي بلڪل اورس ۽ اندروني عنصر آهن.

جڳياسا ۽ ڪتوهل ۾ تفاوت آهي. جڳياسا جي مول ۾ ڪتوهل جو ڀاءُ رهي سگهي ٿو ۽ رهندو به آهي پر ڪتوهل جڳياسا ڪانهي. قديم زماني ۾ جڳياسو اُن شخص کي سڏيو ويندو هو، جيڪو ايشور ۽ برهمانڊ سان واسطو رکندڙ اُن پالڪ سوالن بابت ڄاڻ حاصل ڪرڻ جي اڀلاکا رکندو هو. هونءَ به جڳياسا جي لفظي معنيٰ ڄاڻڻ جي اڇا آهي. جديد وقت ۾ اڄ جي شخص جي شخصيت لئي ڪافي وسيع رهيو آهي. وچاروان شخص اهو محسوس ڪيو آهي ته سموري برهمانڊ جي رچنا ۾ ۽ انسان جي رچنا ۾ ڪو خاص وڏو فرق ڪونهي. جيڪو برهمانڊ ۾ ٿئي ٿو، سو انسان جي من اندر به ٿئي ٿو. انڪري اڄ جي انسان کي اهو وڏو وڏو پورڻ لڳو ته سوالن جا جواب هن برهمانڊ جي رچنا ان خيالي شڪتي ايشور ۾ ڳولهڻ بدران پنهنجي اندران سنسار ۾ حاصل ڪري سگهجن ٿا ۽ اهڙي لوڙني هڪ نئين ۽ الڳ قسم جي چيڙي لوڙني (Form of Analysis) جنم ورتو، جنهن ۾ انسان اهو محسوس ڪيو ته هن انڀوتين ۽ جڳياسائن مان هو گڏو گڏ تر اهڙي ئي لوڙني جا سوال اُن سان به جڙيل آهن، جنهن جي معنيٰ اِها آهي ته مادي ڏانهن ئي هر هڪ انسان ۾ هڪجهڙائي آهي ۽ اُهيءَ هڪجهڙائيءَ کي انسان ۾ مليل وچترتائن ۽ الڳتائن ذريعي ئي ڳولهڻو آهي. پاڻ ذريعي 'انسان' کي سمجهڻ جي اِها پرکرڻا به ڪا نئين ڪانهي پر هن پرکرڻا جو صحيح ۽ صاف روپ انسان کي جديد زمان ۾ ئي مليو آهي.

18 صديءَ جي انيڪ تبديلين بعد ڪي اهڙيون حالتون اچي ويون، جن انسان

ساهت - رچنا

□ پروفيسر جڳديش لڇاڻي

جيون هڪ ڪهاڻي آهي. انسان ۾ جڏهن سمجهه آئي هوندي تہ هن سوچڻ شروع ڪيو هوندو تہ 'مان ڪير آهيان؟ ڪٿان ۽ ڇو آيو آهيان؟ هيءَ منهنجي چوڌاري ڦهليل آهي؟' ۽ پوءِ انهن سوالن جا جواب ڳولهيندي ڳولهيندي تہ هن جواب بہ پاڻ ئي ڏيڻ شروع ڪيا هوندا. اهو سلسلو اڃا هلي رهيو آهي. نہ سوال ئي ختم ٿا ٿين ۽ نہ سندن جواب ئي. هر هڪ جواب مان هڪ نئون سوال پيدا ٿئي ٿو ۽ انهن سوالن جوابن جي سلسلي مان لڳي ٿو تہ هڪ ورات جيون چوطرف ڦهليل آهي. ان ۾ ڄاڻڻ جي جگياسا بہ آهي تہ پنهنجي ڳالهہ چوڻ جي تہ پاڻ کي ظاهر ڪرڻ جي ڀاونا بہ. انهيءَ چوڻ ۽ ڄاڻڻ جي ڀاونا ئي ڪهاڻيءَ کي جنم ڏنو. انسان کي مجبور بڻائڻ واري انهيءَ اظهار پڇيان ان کي اسهيہ ۽ اسمرٿ بڻائڻ وارو ڀاءُ يا جذبو ئي آهي (Element of Emotion) اها اسمرٿتا جڏهن حساس انهوليءَ جو روپ ڌارڻ ڪندي آهي تہ جگياسا جنم وٺي ٿي ۽ اها جگياسائي پنهنجي چنتن - شيل پرڪريا (Thinking Process) ۾ هڪ تخليقي يا رچنا (Creation) يا ڪلا - روپ ڌارڻ ڪندي آهي.

رچنا - پرڪريا جي انهيءَ روپ کي وچارن جي ڪسوٽيءَ تي سمجهڻ ڏايو ڏکيو آهي ڇو تہ جگياسا (Curiosity) کان وٺي ڪلا - روپ تائين انساني انهوليءَ جي اها يالرا تمام جٽل ۽ امورت آهي. ڪن ودوانن جو اهو رايو معلوم رکي ٿو تہ رچنا پرڪريا جي شروعات بہ انهيءَ اسهہ ۽ لاچار بڻائڻ واري انهيءَ ڀاءُ يا جذبي مان ٿئي ٿي.

(Poetry is the spontaneccous over flow of Power ful Feeliugs Words Worth)

پر انهيءَ لاءِ اهو ضروري آهي تہ پڙهندڙ کي اسمرٿتا جو بوڌ ٿيو هجي ۽ نہ صرف احساس. جيتوڻيڪ بوڌ جو جنم بہ احساس مان ئي ٿيندو آهي پر احساس سڀني کي ٿيندو آهي ۽ نہ بوڌ. اعليٰ رچنا جو جنم بوڌ جي اسٿتيءَ مان ئي ٿئي ٿو.

انساني اظهار جي مول ۾ جگياسا ڀاءُ ئي رهي ٿو. جگياسا ڀاءُ، جيڪو انسان جي اندر ۾ پاهرين وشالتا جي تضاد ۾ پنهنجي سارٿڪتا ثابت ڪرڻ جي ايڇا مان پيدا ٿئي

۾ هڪ مخزن شروع ڪئي. سنڌيءَ ۾ محمد صاحب واسطو رکندڙ اهو پهريون رسالو آهي. ساڳئي سال ڪراچيءَ مان سرڪار طرفان "رسالہ زراعت" شروع ڪيو ويو، جنهن جو مقصد ڪمتي بارين ۽ باغات جي فن بابت ڄاڻ ڏيڻ هو.

(10) سنڌ ۾ گذريل صديءَ جي آخر ۾ هڪ ادبي مخزن "سوکڙي" به شروع ٿي جيڪا اٽڪل پنج سال باقاعدي نڪرندي رهي. اهو مخزن هندو ـ سنڌي (هندوائڻ) اکرن ۾ لکي ڇپبي هئي.

اهڙيءَ ريت اخبار نويسيءَ جي ڪيتر ۾ سنڌيءَ کي اول سن 1858ع ۾ جاءِ ملي. گذريل صديءَ جي آخر تائين يعني پنجاهن سالن جي عرصي ۾ سنڌي اخبار نويسيءَ چڱي ترقي ڪئي. اهڙيءَ هڪ طرف سنڌي ادب کي اوج ڏني ته ٻئي طرف عوام جي آواز جو زوردار واهڻ بڻجي، ساڳئي کي زندگيءَ جي اٽڪل ونجهه آڻي ڇڏيو.

Add :- D-127, Vivek Vihar DELHI-110032

جنهن هند مان آهه ٻار جو ٻيڪور لڏي رهيو،
اوڪيءَ مان جنهن جي ترب کان ڪومل ڪلي رهيو،
جنهن مان جهاز ڌرم ٻري ٻسا ٻڏي رهيو،
اقبال يا زوال ڏي پيو سن اڏي رهيو،
لوليءَ جي لاش لاش ۾ تالو ٿڌو رهي،
مالا جي ساس ساس ۾ تالو ٿڌو رهي.
(بيوس)

'جوت' ۾ ڇاهي ڪجهه ڪالم ڪرستان مذهب جي پرچار جا هوندا هئا، پر ادبي لحاظ کان هن رسالي جو معيار تمام اوچو هو. پرمانند انهيءَ رسالي ذريعي سنڌي ادب خاص ڪري سنڌي نثر کي جيڪا اوچ ڏياري سا هميشه سونهري اکرن ۾ لکيو ويندي. انهيءَ مخزن ۾ شايع ٿيل لطيفا ۽ ٻارهون آکاڻيون پوءِ پرمانند 'دل بهار' نالي سان ڪتابي روپ ۾ ڇپائي ظاهر ڪيون. ساڳيءَ ريت 'جوت' جا چونڊ مضمون 'گل ڦل' نالي سان ڄڻ ڀاڱن ۾ سنگره ڪري ڇپايا ويا.

(7) سنه 1897ع ۾ ٽي نيون هفتيوار سنڌي اخبارون شروع ٿيون، جيڪي آهن :-

(الف) "الهلال" لاڙڪاڻي مان (ب) "خير خواهه" لاڙڪاڻي مان ۽

(پ) "مسافر" حيدرآباد مان.

(8) الحق :- سنه 1899ع ۾ شيخ عبدالعزيز محمد سليمان، سکر مان 'الحق' نالي هڪ هفتيوار سنڌي اخبار شروع ڪئي. سنه 1901ع کان وٺي اها اخبار حيدرآباد مان نڪرڻ لڳي. اُن دور ۾ محمد هاشم "مخلص" ۽ پوءِ شمس الدين "بلبل" ۽ پيا انهيءَ جا ايڊيٽر ٿي رهيا.

'الحق' اخبار جي نيتي سنڌ جي مسلمانن جي تعليمي ۽ سماجڪ حالت سڌارڻ هئي، انهيءَ ڪانسواءِ مسلمان عوام جي ڏکن ۽ اهنجن کي سرڪار تائين پهچائڻ جو به هڪ مکيه واهڻ هئي. 'معاون الاسلام' وانگر هن اخبار ٿي به عليڳڙهه تحريڪ جو گهڻو اثر هو، جنهن جو مول متو هو ته انڊين نيشنل ڪانگريس سان شامل نه ٿجي ۽ انگريز سرڪار سان ساٿ ڏئي مسلمانن جي ترقيءَ جي راهه آسان بڻائجي. سنڌ ۾ هندن ۽ مسلمانن جي وچ جيڪي سياسي اختلاف پيدا ٿيا، اُنهن جي ڪري هيءَ اخبار به ٽي ڀيرا بند ٿي ۽ وري جاري ٿي. انهيءَ هوندي به هيءَ اخبار اٽڪل چوٿائي سال کن سنڌ ۾ مسلمانن جي حقن لاءِ لڙندي رهي.

(9) سنه 1899ع ۽ 1900ع ۾ به ٽي ماهوار رسالا به نڪتا، جن کي ادب جي خيال کان گهڻي اهميت نه آهي. مثال طور، لاڙڪاڻي ضلعي جي هڪ ننڍڙي ڳوٺ ٿاهيم مان 'الاخوان المسلمين' نالي رسالو اسلام جي اصولن جي پرچار لاءِ سنه 1899ع ۾ نڪرڻ شروع ٿيو.

ساڳيءَ طرح سنه 1900ع ۾ هدايت الاخوان نالي ماهوار مذهبي رسالو امروٽ مان جاري ٿيو. حيدرآباد مان ڊاڪٽر بولچند پرسرام ڀمواڻيءَ "ڏند رستي" نالي سان سنه 1900ع

لالچند امرڏنو مل جڳتياڻيءَ انهيءَ اخبار جي باري ۾ لکيو آهي "انهن ڏينهن ۾ حيدرآباد ۾ بابو ٻيهرچيءَ جي ادارت هيٺ 'پرڀات' نالي هفتيوار اخبار نڪتي. انهيءَ جو مهتمم سرڪاري لنبڪراج للوچند هيو. هن صاحب جي پي ۽ ٻالپڻ ۽ صاف گوئيءَ جي هاڪ سڄي سنڌ ۾ ٺڪڙ جي وانگي. هو صاحب ڪنهن جي ٻه ٽڪ رکائي ڪالم ڪندو هو. ڪاٺي ڪي ڪارو ڪوليندي ڪيس ڪهڪ ليندي ڪي ڪالم هئي. پرڀات جي عبارت جو ڍنگ به انهيءَ سوءِ جي حالتن ڪري نرالو هو. سرڪار نامدار سان ڪوڙسڱنائي انهيءَ اخبار جا ڪالم ڪئي ۽ ڀر عملدارن جو انهن مان ور انهيءَ اخبار چڪو لائو. عملدار، گرواچا ڪارا هن اخبار کان ڪن هٿندا هئا." (1)

(4) ديش سڌار :- هيءَ اخبار سنه 1894ع ۾ ڪراچيءَ مان نڪرڻ شروع ٿي ۽ سنڌ ايڊيٽر هو مهاشه ڏيئومل ڪاڪمل آرا. هن رسالي جو مکيه مقصد هو سنڌ ۾ آريه سماج جي مت جو پرچار ڪرڻ.

(5) آفتاب-سنڌ :- هيءَ هفتيوار سنڌي اخبار سنه 1895ع ۾ سکر مان سيٺ حاجي احمد ميمڻ شروع ڪئي. انهيءَ اخبار جو پهريون ايڊيٽر شمس الدين 'بلبل' هو. اخبار جو مکيه مقصد مسلم عوام جو آواز پيدا ڪرڻ ۽ انهن جي حقن لاءِ لڙڻ هو.

(6) جوت :- هن اخبار جي شروعات 1 آڪٽوبر 1896ع تي ٿي ۽ مهيني ۾ ٻه دفعا شايع ٿيندي هئي. سنه 1891ع ۾ سادو هيرانند جي ارپا ڪيل نوين اڪيڊميءَ جو ماستر پراڻي چرچ ڳيرچي وجي ڪرستان ٿيو. سنڌ آر هيٺ ان نين ماسترن پرمانند ميوارام ۽ کيمچند آڏواڻي به هندو ڌرم ڇڏي عيسائي مذهب اختيار ڪيو. انهيءَ تان سادو هيرانند کي لعام گهڻو ڏک ٿيو. پوءِ انهي نيٺي هتا هيرانند جي چوڻ تي اڪيڊميءَ مان استعفا ڏئي ويا. سنڌ ۾ ڪرستان ڌرم جي پرچار لاءِ بابو ٻيهرچيءَ جي ادارت هيٺ سنه 1896ع ۾ 'جوت' مخزن شايع ٿيڻ لڳي. شروع ۾ ٻيهرچي ۽ کيمچند انهيءَ اخبار جا ايڊيٽر هئا. ٻن ٽن سالن بعد اها ذميداري پرمانند ميوارام کنئي ۽ پنهنجي وفات تائين يعني سنه [illegible]ع تائين انهيءَ جو ايڊيٽر ٿي ڪم ڪندو رهيو. سندس گذاري وڃڻ بعد الفريڊ جيرامداس 'جوت' جو ايڊيٽر ٿيو ۽ ساڳين اصولن تي انهيءَ کي هلائيندو رهيو. سنه [illegible]ع ۾ هيءُ رسالو بند ٿي ويو.

1- جڳتياڻي لالچند امرڏنومل، سنڌي اخبار نويسيءَ جي ابتدا، سنڌو مخزن، آگسٽ [illegible]ع، ص. 23.

1888 جو هڪ پرچو لائبريريءَ ۾ محفوظ آهي ۽ اها اخبار روزاني هئي. (1)
انهيءَ مان ظاهر آهي ته هيءَ اخبار 1885 کان پوءِ به شايع ٿيندي رهي.

(2) **معاون الاسلام**:- 16 مارچ 1884ع تي حسن علي آفنديءَ (1830–1895)
ڪراچيءَ ۾ 'انجمن الاسلام' نالي هڪ سنستا برپا ڪئي. انهيءَ پاران سال 1885ع ۾
ڪراچيءَ ۾ بولٽن مارڪيٽ وٽ 'سنڌ مدرسة الاسلام' نالي هڪ اسڪول کوليو ويو.
سنڌ ۾ مسلمانن کي انگريزي تعليم ڏيارڻ ۽ مذهبي لحاظ زماني جي سڌارڪي پيدا ڪرڻ،
انهيءَ اسڪول جو مکيه مقصد هو. انهيءَ ۾ عربي، فارسي ٻولين ۽ مذهبي تعليم سان
گڏ انگريزي ۽ ٻيا وشيه به پڙهيا ويندا هئا. حسن عليءَ مدرسي ۾ هڪ سنڌي ڇاپخانو
به شروع ڪيو. جتان 'معاون الاسلام' نالي هڪ هفتيوار سنڌي اخبار سال 1885 کان
وٺي شروع ڪئي وئي. مرزا قليچ بيگ جي لفظن ۾ "مولوي الله بخش، جو هاڻوڪي ڪراچي
جي هاءِ اسڪول ۾ پرشين ٽيچر هو ۽ پوءِ سنڌ مدرسي ۾ معلم ٿيو ۽ سيد شريف شاهه سان
گڏ مدرسي جي اخبار 'معاون اسلام' جو مهتمم به ٿي ڪم ڪندو هو. (2)
مولوي الله بخش ابوجهو سنه 1901ع ۾ وفات ڪري ويو. اُن بعد شمس الدين بلبل
(1857–1919) به ڪجهه عرصو انهيءَ اخبار جو ايڊيٽر ٿي رهيو.

(3) **پرڀات**:- سنه 1891ع ۾ حيدرآباد مان 'پرڀات' نالي هڪ هفتيوار اخبار شروع
ٿي، جنهن جو ايڊيٽر ليکراج ٽلوڪچند هو. اها اخبار مکيه طرح سان هڪ سياسي اخبار
هئي، جيتوڻيڪ منجهس سهڻا ادبي مضمون پڻ شايع ٿيندا هئا. پروفيسر منگهارام
ملڪاڻيءَ هن کي روزاني سنڌي اخبار سڏيو آهي. هو لکي ٿو "اُنهيءَ زماني ۾ جهولي
۾ جهولي روزاني سنڌي اخبار 'پرڀات' هوندي هئي، جا 1891 ۾ ليکراج ٽلوڪچند چالو
ڪئي هئي ۽ ماڻهو ڏاڍي چاهه مان اُن جو اُتم شرط پڙهندا هئا. ليکراج صاحب هڪ
بي ڊپو ۽ قابل مهتمم هوندو هو ۽ پبلڪ، سرڪاري ۽ ميونسپل آفيسرن جي ڪڙي
ٽيڪاٽپڻي ڪندو هو. (3)

1– گل شير الوچ، 'سنڌي ادب' ٽه ماهي مخزن، انسٽيٽيوٽ آف سنڌالاجي،
سنڌ يونيورسٽي، 1982، جلد 6، نمبر 1–2، ص. 40.

2– مرزا قليچ بيگ، 'خان بهادر حسن علي آفندي مرحوم'، مهراڻ 1958ع (3–4)
ص 170.

3– ملڪاڻي، منگهارام اڌارام، سنڌي نثر جي تاريخ، بمبئي 1968، ص. 236.

لپيءَ ۾ خاص انهن سنڌي زالن لاءِ شروع ڪيا ويا، جيڪي عربي - سنڌي اکر نه ڄاڻنديون هيون. هيرانند جو وڏو ڀاءُ ساڌو نولراءِ انهيءَ جو ايڊيٽر هو. انهيءَ اخبار ۾ ڌرمي ڪتابن، ڀڄن وغيره کان سواءِ ٻارن جي نپاج، صحت، صفائيءَ ۽ سماجي برائين کي دور ڪرڻ لاءِ به دلچسپ مضمون ۽ ڪهاڻيون وغيره ڏنيون وينديون هيون. سنڌي گرمکي لپيءَ ۾ اهو پهريون رسالو آهي. اِن ڪري چئجي ته خاص زالن لاءِ به سنڌيءَ ۾ اهو پهريون مخزن آهي.

گذريل صديءَ جون ٻيون سنڌي اخبارون

سنه 1890ع ۾ سرسوتي ۽ سڌار پترڪا شايع ٿيڻ کان سواءِ سنه 1900ع تائين جيڪي ٻيون اخبارون شايع ٿيون، انهن جي وچور هيٺينءَ ريت آهي:—

(۱) معين الاسلام:— مرزا مخلص عليءَ جي ٽئين نمبر پٽ مرزا محمد صادق (وفات 1901ع) ڪراچيءَ مان سنه 1880ع ۾ 'معين الاسلام' نالي سان هڪ سنڌي هفتيوار اخبار جاري ڪئي. اها هر هفتي جمعي ڏينهن نڪرندي هئي. منجهس شعر - شاعريءَ کان سواءِ تعليمي ۽ ادبي مضمون به ڇپبا هئا. مرزا محمد صادق جي فارسي هفتيوار اخبار 'اڪليل' سان گڏ، اها اخبار به سنڌي اسڪولن لاءِ منظور ڪئي وئي هئي. انهن ٻنهي اخبارن بابت مرتضائي ٺٽويءَ جي سنڌي ڪتاب "يوسف زليخا" ۾ هڪ مخمس ڏنل آهي:—

ڪئي اڪليل جا اخبار عمدي،
منجهاران فارسيءَ بسيار عمدي؛
معين آهي سنڌس سنڌيءَ جا اخبار،
برابر آهي نسا جنهن گوهر بار.

غلام محمد گراميءَ پنهنجي تحقيقي مضمون 'سنڌي ليٿوگراف' ۾ "معين الاسلام" جي جاري رهڻ جو عرصو فقط پنج سال (1880 کان 1885 تائين) ڄاڻايو آهي.(۱) پر گل شير بلوچ تازو پنهنجي مضمون 'اسٽيٽمينٽ آف سنڌالاجيءَ جي ريسرچ لائبريريءَ ۾ موجود سنڌي اخبارن جو تفصيل" ۾ ڄاڻايو آهي ته 'معين الاسلام' اخبار جو سال

۱- گرامي غلام محمد، سنڌي ليٿو مقالو، مهراڻ، سنڌي ادبي بورڊ، حيدرآباد سنڌ، سال 1964، پرچو پهريون ص. 174.

گهر ۾ سرسوتي شوق سان پڙهجي آهي. گوشتخوريءَ کان پاڻ کي ڇوڙي آڻڻ ڏاڍي واري
سمجهاڻ آهي ۽ دل آلو ڪا، اوهين به هوند ان باري ۾ جو ساهت ولايت مان اکري ڪري،
سو نظر مان ڪڍو ۽ پنهنجي اخبار ۾ ان مضمون تي ليک شايع ڪريو." هيرانند کي اها
صلاح گهڻي پسند آئي. هن پوءِ انهيءَ وشيہ تي به گهڻا ليک سرسوتيءَ ۾ ڇپيا.

هيرانند سرسوتيءَ ۾ پڙهندڙن جا خط ۽ رايا به ڇپيندو هو، انهيءَ ڪري مخزن
پڙهندڙن ۾ وڌيڪ دلچسپ ثابت ٿي. افسوس جو اٽڪل ٽن سالن بعد هيرانند جو
اوچتو دهانت ٿيو، سندس وڏو ڀاءُ نولراءِ به ساڳئي سال 1893ع ۾ اُن کان اڳ ڪالرا
ڪري گذاري ويو. اُنهن کانپوءِ سندن ساٿي پرڀداس شيوڪرام آڏواڻي (1866-1939)
سرسوتي اخبار جو ڪجهه ٿي عرصو ايڊيٽر رهيو. هن به انهيءَ رسالي جي ساک ايتي قائم
رکي. هر پرچي جي سرورق تي رسالي جي نيتي جا الفاظ هوندا هئا "هن ۾ چڱيون
نصيحتون، سٺيون آکاڻيون، ڌرم ۽ نيتيءَ ۽ سکيا جون سهڻيون ڳالهيون لکبيون." انهيءَ
کان پوءِ شاه لطيف جو هيٺيون بيت ڏنل هوندو هو ـــ

"پر ڳهران پاسو ڪري پنهنجو پران ڪر پاڻ،
سو ٿان لهڻ سانا جنهن لاءِ جتاوون ڪريان."

سرسوتي رسالي جي اها نيتي آخر تائين قائم رهي. گذريل صديءَ ۾ اهو رسالو
لٿو ۾ ڇپبو هو، پر پوءِ وهين صديءَ جي شروعات ڌاري ٽائيپ ۾ شايع ٿيڻ لڳو.
سنڌ سرڪار جي تعليم کاتي طرفان ڇپجندڙ **اخبار تعليم** جي جون 1905ع واري پرچي
۾ هيءَ خبر ڇاپيل آهي :ـــ

"'سرسوتي' ۽ 'سنڌار پتريڪا' ٻه ماهوار حيدرآباد جون اخبارون آهن، ٻئي ان عراضي
سنڌيءَ ۾ ۽ ٻي گرمکيءَ ۾. انهن ۾ هن سال کان وٺي تصويرون پڻ اچيون آهن. انهي
اخبارون خاص ڪري زالن، ڇوڪرن ۽ ڇوڪرين جي فائدي لاءِ جاري ڪيون ويون آهن.
سنڌ ۾ اهي پهريون اخبارون آهن جن ۾ تصويرون ڏنيون ويون. انهن جو پهريون پرچو ۽
ڇپائي وغيره جو ڊول هاڻي گهڻو سڌريو آهي ۽ منجهن ڪيترائي عمدا ان اخبارن درج
ٿين ٿيون. گذريل مهيني جون ڪاپيون جي اسان ڏٺيون نموني طور موڪليون ويون آهن
انهن ۾ مهاراڻي اليگزينڊرا جو چٽو بيان ڏنل آهي ۽ آنرل ديوان ڏيارام گدومل جي
جيون چرتر وڻندڙ ٻوليءَ ۾ لکيل آهي."

هندو پنڪتي سنڌار سڀا 'سرسوتي' رسالي سان گڏ ساڳئي سال ۾ ٻي هڪ ماهوار
مخزن شروع ڪئي هئي. انهيءَ جو نالو هو **سنڌار پتريڪا**. اها سنڌي پتريڪا گرمکي

ساڌو هيرانند سنه 1884ع کان وٺي نومبر 1887ع تائين 'سنڌ سڌار' اخبار جو سمپادڪ ٿي رهيو. انهيءَ زماني ۾ هن عوام جي اهنجن دور ڪرڻ ۽ کين سندن حق وٺي ڏيڻ لاءِ انهي سنڌي اخبار ذريعي گهڻوئي لکيو. 5 نومبر 1887ع ۾ ساڌو هيرانند ڪراچي ڇڏي حيدرآباد کي پنهنجو ڪرم-کيتر بڻايو ۽ اُتي جي تعليمي ترقي ۽ سماجي سڌار ۾ پنهنجي جيوت ارپڻ ڪيائين. (1)

پهريون سنڌي ماهوار رسالو

سنڌيءَ ۾ پهريون ماهوار ادبي رسالو 'سرسوتي' آهي جيڪو نومبر 1890ع ۾ حيدرآباد مان جاري ڪيو ويو. انهيءَ جو مهتمم ساڌو هيرانند شوقيرام آڏواڻي (جنم 23 مارچ 1863ع - مرتيو 14 جولاءِ 1893) هو. هيرانند جڏهن ڪراچي ڇڏي حيدرآباد ۾ اچي رهيو، تڏهن اُتي پنهنجي، وڏي ڀاءُ نولراءِ ۽ ٻين ساٿين جي مدد سان 28 آڪٽوبر 1888ع تي 'نولراءِ اڪيڊمي' نالي هڪ اسڪول کوليائين. هن سماجڪ ۽ تعليمي سڌارا آڻڻ لاءِ حيدرآباد ۾ "هندو سماجڪ سڌار سڀا" (Hindu Social Reform Association) ٺاهي، جنهن طرفان "سرسوتي" مخزن شايع ٿيڻ لڳي. انهيءَ جي ڇپائيءَ لاءِ هيرانند پنهنجي اسڪول ۾ سرسوتي سنڌي ڇاپخانو به شروع ڪيو.

سرسوتي مخزن ۾ سماجي ۽ ڌرمي مضمونن سان گڏ شعر، ڪهاڻيون ۽ لطيفا به ڇپبا هئا. هيرانند جون لکيل ڪهاڻيون سرسوتيءَ جي جدا جدا پرچن ۾ جيڪي تعداد ۾ شايع ٿيون هيون، جيڪي پوءِ پرومل مهرچند آڏواڻيءَ (1876 - 1950) گڏ ڪري هيري جون ڪڻيون نالي سان ڪتابي روپ ۾ سنه 1926ع ۾ ڇپائي ظاهر ڪيون. تلڇند ڪوڏومل جون به ڪيتريون ئي رچنائون سرسوتيءَ ۾ ڇپيون هيون. هن سرسوتي مخزن ۾ دلسوز خط وڌا، جيڪي جڻ ته ڪنهن دکي پرڻيل ڇوڪريءَ پنهنجيءَ ماءُ کي لکيا هئا. انهن خطن ۾ عورت ذات جي دردناڪ حالت چٽيل ڏيکاري هئي، جن جي پڙهڻ سان زالن لاءِ مردن جو من پرچي پيندو هو.

سرسوتي مخزن نه فقط هندو پر ڪيترا مسلمان به گهڻي چاهه سان پڙهندا هئا. هڪ پرچي ۾ مسٽر محمد هاشم ابجاڻيءَ جو لکيل خط ڇپيو هو، جنهن ۾ ڄاڻايل هو، "اسانجي

1- شهاڻي، ڏيارام گدومل، ساڌو هيرانند (سنڌي ترجمو) بمبئي 1961.
ص. 61 ۽ 93.

سنڌي اَدب جي تاريخ جلد ٻئين ۾ هن صاف لفظن ۾ لکيو آهي؛ ”سنه 1866ع ۾ سنڌ جي تعليم کاتي طرفان ’سنڌ سڌار‘ نالي هڪڙي هفتيوار اخبار جاري ٿي هئي؛ انهيءَ هر هڪ پرچي ۾ سنڌ جي شاعرن جا سنڌي شعر درج ٿيندا هئا.“ (1)

محمد صديق ميمڻ کي ’سنڌ سڌار‘ اخبار جا ڪجهه جهونا پرچا به هٿ آيا آهن، جن مان هن چوند سنڌي شعر مثالن طور پيش ڪيا آهن.

سنڌي ادبي بورڊ، حيدرآباد سنڌ طرفان شايع ٿيندڙ ’مهراڻ‘ ٽماهي رسالي جي سال 1975ع نمبر 4 پرچي ۾ ’سنڌ سڌار‘ اخبار جي ٽائيٽل واري صفحي جو عڪس ڏنو ويو آهي. اُنهيءَ تي لکيل آهي ”نمبر 9 ڪراچي جمعه تاريخ 27 مهينو سپٽمبر سنه 1878ع جلد 13.“ اِنهيءَ بيان مان پڪيءَ ريت ثابت ٿئي ٿو ته هيءَ اخبار سال 1866ع ۾ شروع ٿي هئي.

ڪريم بخش خالد ’سنڌي صحافت‘ ۾ اِنهيءَ اخبار جي شروع ٿيڻ بابت هڪ اهميت وارو حوالو ڏنو آهي ”ڪشف الاخبار (بمبئي) جي 10 آگسٽ 1866ع واري پرچي ۾ لکيل آهي ته سنڌ مان سنڌي زبان ۾ ’سنڌ سڌار‘ نالي هڪ اخبار 1 آگسٽ 1866ع کان 1 ۽ 15 تاريخ تي شايع ٿيڻ شروع ٿي آهي.“ (2)

اِنهيءَ حوالي مان اِهو به معلوم ٿئي ٿو ته شروع ۾ سنڌ سڌار پندرهين - پندرهين ڏينهن شايع ٿيندي هئي. ممڪن آهي ته ڪجهه سالن بعد اِنهيءَ کي هفتيوار اخبار بڻايو ويو هجي. سال 1878ع ڌاري اِها اخبار هر هفتي جمعي ڏينهن شايع ٿيندي هئي.

’سنڌ سڌار‘ اخبار سنڌ سرڪار جي تعليم کاتي طرفان جاري ڪئي ويئي هئي ۽ سرڪاري ليٿو ڇاپخاني ۾ ڪراچيءَ ۾ ڇپبي هئي. هيءَ اخبار پنهنجي دور ۾ مشهور تعليمي ۽ اَدبي سنڌي اخبار هئي. مختلف مضمون، ڪهاڻيون ۽ شعر وغيره شايع ٿيندا هئا. شعر - شاعريءَ تي تنقيد ۽ علمي بحث کي به اخبار ۾ جوڳي جڳهه ڏني ويندي هئي.

سال 1884ع ۾ جڏهن ’سنڌ سڀا‘ ڪراچيءَ وارن ’سنڌ ٽائيمس‘ نالي انگريزي اخبار جو ايڊيٽر ساڌو هيرانند شوقيرام آڏواڻيءَ کي مقرر ڪيو ته هن سرڪار ’سنڌ سڌار‘ اخبار به سنڌ سڀا وارن کي هلائڻ لاءِ سونپي ڏني.

1- ميمڻ، محمد صديق : تاريخ سنڌي اَدب، جلد 2، حيدرآباد سنڌ، ڊسمبر 1960. ص. 223.

2- خالد، ڪريم بخش، سنڌي صحافت، سکر سنڌ، سنه 1955. ص 117.

۽ بگاڙي فارسي آميزش واري ڪري ڇڏيندو هو. آخري قسم جي سنڌي ڪيترن هندن تي سمجهه کان ٻاهر هوندي هئي.

انهيءَ زماني گذريل صديءَ ۾ سنڌ مان ٻه فارسي هفتيوار اخبارون نڪتيون — مفرح القلوب ۽ ڪامل ۽ ٻه فارسي - سنڌي هفتيوار اخبارون شايع ٿيون — فوائد الاخبار ۽ مطلع خورشيد. مفرح القلوب سنه 1855ع ۾ شروع ٿي ۽ سنه 1906ع تائين هلي ۽ ٻئي طرف مطلع خورشيد 1860ع ۾ جاري ٿي ۽ 1910ع تائين باقاعدي شايع ٿيندي رهي. ان لحاظ کان چئبو ته سنڌ ۾ فارسي اخبارنويسيءَ جو دور اٽڪل 55 سال آهي. ٻئي طرف سنڌي ٻوليءَ کي اخبارن ۾ جڳهه سنه 1858ع ۾ فوائد الاخبار جي شايع ٿيڻ سان ملڻ شروع ٿي.

سنڌ سڌار، پهرين سنڌي اخبار (شروعات 1866)

سنڌ سڌار پهرين سنڌي اخبار آهي جيڪا سموري سنڌي ٻوليءَ ۾ شايع ٿيندي هئي. هن اخبار جي شروع ٿيڻ جي سال بابت ڪيترن محققن ۾ اختلاف آهن. لالچند امرڏنومل جڳتياڻي پنهنجي مضمون 'سنڌي اخبار نويسيءَ جي تواريخ' ۾ لکي ٿو "اسي ايامي ڌاري وري تعليم کاتي جي پاران 'سنڌ سڌار' نالي هڪ هفتيوار اخبار جاري ٿي جنهن ۾ تعليم کاتي جي خبر چار ۽ سرڪاري سند سماءُ ڏيڻ سوا ڪو اهڙو مضمون پڌرو ٿي ڪونه ٿي، جو عام جنتا جي دلين کي ڇهي." (1)

ڪريم بخش خالد ۽ لالچند جڳتياڻيءَ جي راءِ کي وڌ ڏيندي لکيو آهي، "پر باقاعدي ۽ سچي معنيٰ ۾ سنڌي اخبار سال 1882ع ۾ سنڌ سرڪار جي تعليمي کاتي طرفان 'سنڌ سڌار' نالي شروع ڪئي وئي، جنهن جو ايڊيٽر سنڌ سرڪار جو 'سنڌي مترجم' (آفيسر) هوندو هو. مرزا صادق علي بيگ، ساڌو هيرانند ۽ ايسا آنجا ناليرا ان جا ايڊيٽر ٿي گذريا آهن. ڪجهه عرصي کان پوءِ 1884ع ۾ اهو رسالو 'سنڌ سڀا' نالي هڪ جماعت جي حوالي ڪيو ويو." (2)

هن اخبار جي شروع ٿيڻ جو صحيح سال محمد صديق ميمڻ ڄاڻايو آهي، پر انهيءَ طرف ڪيترن ليکڪن جو ڌيان نه آهي ته هو ڄاڻان ڇا ويو آهي!

1- جڳتياڻي، لالچند امرڏنومل، سنڌي اخبار نويسيءَ جي تواريخ، سنڌو رسالو آگسٽ 1946ع، ص 21.

2- خالد، ڪريم بخش، سنڌي صحافت، سکر سنڌ، 1955ع، ص 115.

۾ به ڇپرون ڏنل هونديون هيون. انهيءَ بابت الهرکيو ٻٽ لکي ٿو ”سال 1858ع ۾ سنڌي صحافت جو بنياد پڻ رکيو ويو. اُن سال سنڌي ٻوليءَ جي سڀ کان پهرين اخبار ڪراچيءَ مان جاري ٿي. اها هفتيوار اخبار فارسي ۽ سنڌي ٻولين ۾ ڪڍي ويئي. ان اخبار جو نالو ’فوائد الاخبار‘ هو ۽ 25 مئي 1858ع کان نڪتي هئي. ان اخبار ۾ زراعت سائنس، تاريخ ۽ تعليم لئي مواد ڇاپيو ويندو هو ۽ گورنمينٽ پريس ۾ ڇپجندي هئي.“(1)

ادبي معيار جي لحاظ کان ڏسجي ته فارسي - سنڌي اخبارن ۾ ’مطلع خورشيد‘ وڏي اوچي معيار جي اخبار هئي. اها ’مفرح القلوب‘ جي مالڪ مرزا مخلص عليءَ سنه 1860ع ۾ سکر ۾ جدا ليٿو پريس برپا ڪري شايع ڪرڻ شروع ڪئي. خوشقسمتيءَ سان ڪيس پريس لاءِ گهربل پٿر به سکر ۾ ئي ملي ويا، جيڪو ولايتي پٿر کان به وڌيڪ مضبوط ۽ ڪارگر هو. انهيءَ اخبار جو ايڊيٽر مرزا مخلص عليءَ جو پٽ مرزا محمد شفيع ’مشتري‘ هو. اخبار ۾ ٻه ڪالم هوندا هئا. هڪ ڪالم ۾ فارسيءَ ۾ مواد ڏنل هوندو هو ۽ انهيءَ جي سامهون ٻئي ڪالم ۾ اُن جو سنڌيءَ ۾ ترجمو هوندو هو. مفرح القلوب وانگر هيءَ اخبار به سنڌ کان هندستان جي جدا جدا پرڳڻن ۾ ۽ ڪن ٻين ملڪن ۾ به ويندي هئي. انهيءَ وقت جا مشهور شاعر پنهنجا شعر هن اخبار ۾ شايع ڪرائيندا هئا. ’مطلع خورشيد‘ 1910ع تائين باقاعدي نڪرندي رهي.

جيئن ته ’مطلع خورشيد‘ پنهنجي دور جي هڪ مشهور اخبار هئي، انهيءَ ڪري منجهس ڏنل سنڌي ترجمي جي عبارت ۽ صورتخطيءَ ڏانهن هتي اشارو ڪرڻ ضروري آهي. چاهي سنه 1853ع ۾ تعليم کاتي عربي-فارسي اکرن ۾ سنڌي ٻولي لکڻ جو هڪ سرشتو مقرر ڪيو، انهيءَ هوندي به هن اخبار ۾ سنڌي صورتخطيءَ لاءِ انهن کي استعمال نه ڪيو ويو. حقيقت ۾ گذريل صديءَ جي آخر تائين جدا جدا ڪاتب پنهنجي پنهنجي نموني سنڌي لکندا رهيا. ’مطلع خورشيد‘ جو ڪاتب فيض محمد ٽالپي هو. هو انهيءَ کان اڳ خيرپور رياست جي مير علي مراد خان ٽالپر وٽ منشيءَ ۽ ڪاتب طور ڪم ڪري چڪو هو. ڪيس هر هڪ صفحي لئي ’مطلع خورشيد‘ ۾ فارسي ۽ سنڌي ڪالم لکڻا پوندا هئا. انهيءَ ڪري هن سنڌي لکڻ لاءِ به فارسيءَ جي ٻٽهن اکرن کان ڪم ورتو. ان جو نتيجو اهو نڪتو جو ڪيترا سنڌي اچار جيڪي فارسيءَ ۾ نه آهن، سي صحيح درست نه لکندو هو. پر نه فارسيءَ مان ترجمو هئڻ ڪري سنڌي ٻوليءَ جي عبارت

1- الهرکيو ٻٽ، سنڌي رسالن جي تاريخ، حيدرآباد- 1981، ص 7

هي پراڻي هٿين پر ساهتيه جي گهڻو پڻ فارسيءَ جو اثر پالا هو. فارسيدان سرڪاري ڪالن ۾ وڏن عهدن تي مقرر ڪيا ويندا هئا. انهيءَ تي چوڻي مشهور ٿي ته "فارسي، گهوڙي، چاڙهسي" جيڪڏهن ڪو فارسي عالم سرڪار ۾ مان مرتبو ماڻڻ ۽ درجو نه پائي سگهندو هو ۽ رواجي وڻج - واپار ڏانهن همت پاليندو هو ته ماڻهو اڪثر ڏاڍن آڳرائون ڏيئي چوندا هئا "پڙهي فارسي، وڪڻي ڪڻ ۽ تيل، ڏسو هيءَ قسمت جو کيل." انگريزي حڪومت شروع ٿيڻ بعد به ڪجهرائي سال سنڌ ۾ فارسيءَ جو زور قائم رهيو انهيءَ ڪري فارسيءَ ۾ اخبار شايع ٿيڻ بلڪل سڀاويڪ هو.

سنڌ جي ڪلهوڙن ۽ ٽالپر درٻار جي حڪم کي مان ڏيئي، انهيءَ وقت جي هڪ مشهور عالم مرزا مخلص عليءَ (وفات سنه 1877ع شڪارپور) ڪراچيءَ ۾ ڇاپو پريس شروع ڪئي. انهن سنه 1855ع ۾ "مفرح القلوب" نالي هڪ فارسي هفتيوار اخبار جاري ڪئي. اها اخبار باقاعدي 1906ع تائين شايع ٿيندي رهي ۽ آخري سالن ۾ سکر مان نڪرندي هئي. مرزا مخلص عليءَ جي وفات کان پوءِ سندس وڏو پٽ مرزا محمد شفيع اخبار جو ايڊيٽر ٿيو. سنه 1883ع ۾ هن جي وفات کان پوءِ سندس ڀائر پروفيسر محمد جعفر (وفات 1913ع) ۽ مرزا محمد صادق (وفات 1901ع) اخبار جا ايڊيٽر ٿيا. پروفيسر محمد جعفر سنه 1887ع ۾ ڪراچيءَ ۾ ڏيارام جيٺمل سنڌ ڪاليج کلڻ تي، انهيءَ ۾ عربي ۽ فارسيءَ جو اعزازي پروفيسر مقرر ٿيو. هو بمبئي يونيورسٽيءَ جو فيلو به هو. مرزا محمد صادق ڪراچيءَ مان ٻه ٻيون اخبارون به شروع ڪيون هيون، جيڪي هيون "اڪليل" (1870 - 1875) فارسيءَ ۾ هفتيوار ۽ معين الاسلام (1880 - 1885) سنڌيءَ ۾ هفتيوار. اهي ٻئي اخبارون سنڌ سرڪار پاران اسڪولن لاءِ منظور ٿيل هيون. پروفيسر مرزا محمد جعفر هڪ اردو اخبار "دوربين" نالي پڻ ڪراچيءَ مان شروع ڪئي هئي.

مفرح القلوب ادبي لحاظ کان پنهنجي زماني ۾ انتهائي مشهور ۽ اوچي معيار واري اخبار هئي. منجهس خبرن کان سواءِ شعر ۽ شاعريءَ لاءِ به خاص جڳهه مقرر ٿيل هوندي هئي. سنڌ کان سواءِ پارس جي جدا جدا پرڳڻن ۽ ٻاهرين ملڪن ۾ به اها اخبار پهچندي هئي. مشاعرن جو احوال به اڪثر تفصيلوار ۽ شعرن سان شايع ڪيو ويندو هو.

اوائلي فارسي - سنڌي اخبارون

مفرح القلوب جي جاري ٿيڻ کان اٽڪل ٽي سال پوءِ 1858ع ۾ "فوائد الاخبار" نالي هڪ هفتيوار اخبار ڪراچيءَ مان شروع ڪئي وئي. منجهس فارسيءَ سان گڏ سنڌيءَ

ڪئي، جيڪا لٽو ٽي هفتي ۾ ٻه دفعا ڇپبي هئي. انهيءَ جو نالو هو ”ڪراچي ائڊورٽائيزر“ (Kurrachee Advertiser) (1) ڪرم بخش خالد پنهنجي ڪتاب ’سنڌي صحافت‘ ۾ انهيءَ جو نالو ’سنڌ ائڊورٽائيز‘ ڄاڻايو آهي، جيڪو درست نه آهي. (2) انهيءَ اخبار ۾ سرڪاري خبرون شايع ٿينديون هيون. انهن سالن سر چارلس نيپئر جيڪو دغابازيءَ ۾ ڀلو وهدوار ڪيو هو، تنهن سندس ساٿيءَ ميجر آئوٽرام کي گهڻو رنجايو هو. انهيءَ ڪري انهن جي وچ ۾ گهڻا اختلاف پيدا ٿي پيا هئا. ڪراچي ائڊورٽائيز ذريعي سر چارلس نيپئر جي طرفدارن سندس وڪالت شروع ڪئي. حيدرآباد جي ڪليڪٽر راٿبورن اوميگا (Omega) نالي سان نيپئر جي بچاءُ ۾ ڪجهه ليک انهيءَ اخبار ۾ شايع ڪيا هئا. انهيءَ لحاظ کان ’ڪراچي ائڊورٽائيز‘ جا انهيءَ دور جا پرچا هڪ تاريخي اهميت وٺن ٿا.

انهيءَ ۾ شڪ نه آهي ته ’ڪراچي ائڊورٽائيز‘ مڪمل طرح هڪ سرڪاري بليٽن هئي، جنهن ۾ گهڻو ڪري سرڪاري نوٽيس ۽ ملڪي انتظام جون خبرون ڇپبيون هيون. انگل ڏهاڪو سال پوءِ سنڌ جي ڪمشنر سر بارٽل فريئر جي ايماڪاريءَ ۾ ڪراچيءَ جي هڪ مشهور پارسي سيٺين پوچاجي ۽ دورابجيءَ ڪراچيءَ ۾ خانگي ليٿو پريس ٻرپا ڪئي، جتان سال ١٨٥۴ع ۾ هنن سنڌين (Sindian) نالي سان هڪ انگريزي اخبار جاري ڪئي، جيڪا هفتي ۾ ٻه دفعا اڱارو ۽ ڇنڇر ڏينهن ظاهر ڪئي ويندي هئي. اخبار جي آخري صفحي تي فقط اشتهار ڏنا ويندا هئا. شروعاتي دور ۾ هڪ انگريز مسٽر اي.ڊبليو. اسٽرانج انهيءَ اخبار جو ايڊيٽر هو. انهيءَ اخبار جي نيتي گهڻي قدر انگريز سرڪار جي تائيدي ۾ هوندي هئي. انهيءَ هوندي به عوام جي آواز ۽ ڏکن-سورن کي به اخبار ۾ جوڳي جڳهه ڏني ويندي هئي. ڪجهه عرصي بعد انهيءَ جو نالو بدلائي ’ايڪن‘ رکيو ويو ۽ انهيءَ کان پوءِ ’سنڌ ٽائيمس‘ رکيو ويو. سال 1884ع ۾ انهيءَ اخبار جو ايڊيٽر ڪجهه وقت لاءِ ساڌو هيرانند شوقيرام آڏواڻي (جنم 1863 - مرڻ 1893) مقرر ڪيو ويو. انهيءَ بعد سندس بنگالي دوست نگيندرناٿ گپتا انهيءَ اخبار جون واڳون سنڀاليون.

سنڌ ۾ پهرين فارسي اخبار

سنڌ ۾ مسلمان حاڪمن جي ايماڪاريءَ ۾ فارسي نه فقط سرڪاري دربار ۾ لکڻ ۽

---

1. لئمبرڪ، ايڇ.ٽي. سر چارلس نيپئر ائنڊ سنڌ، آڪسفورڊ، 1965. ص 261.
2. خالد، ڪرم بخش، سنڌي صحافت، سکر-سنڌ، 1955. ص. 78

❁ سنڌي اخبار نويسيءَ جي شروعات ❁

□ ڊاڪٽر مرليڌر جيٽلي

سنه 1843ع ۾ سر چارلس نيپئر، ميرن کي شڪست ڏيئي سنڌ ۾ برٽش حڪومت جو پايو وڌو. انهيءَ جو اثر سنڌي ساهتيه تي به پيو. انگريزن جو راڄ سنڌ ۾ شروع ٿيڻ کان اڳ، سنڌي شعر جو چڱو ليکو وڪاس ٿي چڪو هو، پر سنڌي نثر ۾ آڱرين تي ڳڻڻ جيترا ڪتاب مس لکيا ويا هئا. انهيءَ چوڻ ۾ ڪو به وڌاءُ نه آهي ته سنڌي نثر جو پختو بنياد تي سنڌ ۾ انگريزن جي حڪومت قائم ٿيڻ بعد پيو آهي. ڇوجو سڀيتا جي اثر هيٺ سنڌ ۾ ملڪي انتظام، تعليم ۽ سماجڪ ڪمن ۾ گهڻيئي سڌارا آندا ويا. تعليم جي کيتر ۾ مکيه سڌارو هو عربي-پارسي اکرن ۾ سنڌي لکڻ کي مقرر روپ ڏيڻ. سنه 1853ع ۾ تعليم کاتي پاران سنڌيءَ جي عربي-پارسي صورتخطيءَ کي مقرر روپ ڏنو ويو. اُن بعد، انهيءَ صورتخطيءَ ۾ گهڻيئي سنڌي ڪتاب ڇپائي ظاهر ڪيا ويا. نه رڳو سرڪار پر خانگي پرڪاشڪن به سنڌي ادب جا گهڻا پرڪ ۾ خوب پاڻ ملهايو. انهيءَ دور ۾ ئي سنڌي اخبارن جي به شروعات ٿي.

سنڌ ۾ اخبار نويسيءَ جي ميدان ۾ اول انگريزي اخبارن قدم رکيو. اُن بعد فارسي ٻوليءَ ۾ اخبارون شايع ٿيڻ لڳيون. شروع ۾ سنڌي ٻوليءَ کي فارسي اخبارن جي ڪالمن ۾ جڳهه ڏني ويئي. انگريزن جي سنڌ فتح ڪرڻ کان اٽڪل ٻارهن سال بعد ”سنڌ سڌار“ اخبار شايع ٿي، جيڪا سموري سنڌي ٻوليءَ ۾ هئي. انهيءَ ريت سنڌي اخبار-نويسيءَ جي شروعات ٿيڻ ۾ ڀلي ڪجهه سال دير پيئي، پر انهيءَ ۾ شڪ نه آهي ته گذريل صديءَ جي آخر تائين اها چڱي ترقي ڪري ويئي. هتي ٿوري سنڌ ۾ اوائلي اخبارن جي شايع ٿيڻ جو ذڪر ڪري، گذريل صديءَ جي پڇاڙيءَ تائين سنڌي اخبار نويسيءَ جي ترقيءَ جو جائزو پيش ڪجي ٿو.

سنڌ ۾ اوائلي سنڌي اخبارون

سر چارلس نيپئر سنه 1843ع ۾ سنڌ فتح ڪرڻ بعد اُتي هي ملڪي انتظام ۽ ٻين ڪئي حالتن سڌارڻ طرف ڌيان ڏنو. هن سنه 1844ع ۾ هڪ انگريزي اخبار ڪراچيءَ مان جاري

شريمد ڀڳوت گيتا جي اٺين اڌياءِ ۾ ڀڳوان ڪرشن ارجن کي ٻڌائيندو تہ منهنجو ڀڳت جيڪڏهن موت سان ملڻ کان اڳ ڌيان لڳائي ٿو وڃي تہ پرلوڪ ۾ وڃڻ بعد بہ منهن جي پاس رهيس ٿي. ويدن ۾ پڻ ٻڌايل آهي تہ طالب ڌيان، ڇڏڻ بعد برهم لوڪ ۾ ويندو. اهي پهچي وري ڌيان جو اڀياس ڪري ٿو. هيءَ اڄ ٻيا ڌرشن جي لهڻ جي ٿي ڪالهي.

ڀڳوان ڪرشن اهڙي ڀڳت کي اوڳ ڀرشٽ ٿو ڪوٺي. جو اوڳ جي اوستا کان ڪري پيو، وانجهجي ويو.

سسئيءَ ۾ تہ پنهون وڃاءِ ۽ مرڻ ٿانين هن جو ميلاپ وري نہ ماڻيائين ۽ مرڻ بعد ۾ "پنهون، پنهون" ڪندي رهي.

سسئي آهي جگياسو
پنهون آهي پرماتما
ڀنڀور آهي هيءَ دنيا
ڪيچ آهي پرم ڌام، ڀڳوان جو نواس آستان.

Add :- Nagina Bag, AJMER

آنند کو اپار نہ ماتا جي گود ۾
پورن ڪبي پيار نہ ماتا جي گود ۾
لفظن جي پهچ کان ٿو رهي، پيار هي پري
زو سان نہ ڪو خريد ۽ وڪرو سگهي ڪري.

(بيوس)

پنهل کي وڃائڻ بعد سسئي ڏونگر تي ڏئي ڏاڍن کي مگر شاعر کيس ٿو ڏڍ ڏياري لهرائي.

١- سڄڻ سڃاڻي - منهن وڌي من جئن،
اوجاڳو اکين کي جاڳڻ نه ڏئي،
هتان لو پيئي - تي ڪهڙو ڪيچين ڪرين!
٢- اي ڪم ڪميڻين - جئن سمهن پير ڏکيا ڪري،
سي پنهون ڪوه پائين؟ جي سنجهي رهن سمهي:
پاڻ به پنهنجي غلطي محسوس ڪري چوڻ ٿي ته—
"پنهوزا! آئون پليس - نه ته ڪ سمهڻ ڇا لڳي؟"

طالب ۽ مطلب! اوڏانهن ڪي ٿي ته مطلب ڇا آهي؟ اصل عاشق ته سهيل ۽ جاڳيل ٿا رهن، مطلب عبادت ان جي. آري اي اروائن ڪيائين ته هوت هئڻ مان وڃايائين. شاهه صاحب اهو ٿو چوڻ چاهي ته پرينءَ جي ميلاپ بعد ان ميلاپ جو آئنده هر دم قائم رهي، ان لاءِ جاڳيا سوهه کي سجاڳ رهڻ جڳائي.

آخر وڇوڙي جي ايتري درد ڪندي سسئي مري وئي. پنهل ڪونه مليس. پاڻ ٿي چوي—

"آئون نه گڏي پرينءَ کي - متان آيو موت،
واجهائيندي وره ليا - هڏ نه گڏيا هوت،
جيڪس ليندس موت. فنا هن فراق ۾."

مرڻ بعد جڏهن سندس روح جي فرشتن سان ملاقات ٿي ٿئي ته اٿي ۽ ڪاٿين ته، پنهل لاءِ پڇي ٿي.

شاعر ٻڌائي ٿو:—

اڄ عزرائيل سڀي چانائي سسئي.
ٿي دلال ڏوڙائي ته پنهونءَ ماڻهو موڪليو.

موت جي فرشتي سان سسئيءَ ڳالهايو آهي. ساڻس بحث ڪيو آهي. ڪانئس اهو طلب ڪئي الس پنهونءَ کي مون اڳيان حاضر ڪيو وڃي.

منڪر ۽ نڪير کي جڏهن ڏٺائين،
اڳيان اٿي ان جي پنهون پڇائين،
ادا! اٿائين ڪو وار سانڀڻ جو؟

حقيقت ۾ شاهه جو ڪلام شروع ئي هتان ٿو ٿئي. سسئيءَ جو اڳيون احوال شاهه صاحب جي شعر ۾ تمام ٿورو ٿو ملي ۽ اهو به ڪٿي ڪٿي سسئي پنهن جي مڪان تي چوي. شاهه ۾ سوز هو. انڪري هن سوز جو بيان به دل لڳائي ڪيو آهي. سمورو پاڻ جڻ ته سسئيءَ جي زبان ۾ ڪٺي پلٽيو اٿس.

پنهونءَ بنا سسئيءَ لاءِ ڀنڀور ۾ رهڻ وهه ٿي پيو. سا ڪٺن گهاري هت جنهن جو جانب جت ڪٺي ويا. شاهه جا پنج ئي سر، جن اندر سسئيءَ جي ڏکي گهاٽي ڏني اٿس، سسئيءَ جي ڏکيءَ دل جو ورنن ٿا ڪن.

طالب آهي ئي اهو جيڪو سر جو سانگو لاهي جاڻي. شاهه صاحب آگاهه ٿو ڪري ته

"سوري سڏ ڪري اصل عاشقن کي؛
سوري آهه سينگار اڳهين عاشقن جو."
"جيڪي ڏاڻون سو سر ڏاڻي سهه جندڙا!
م ڇڙ ڇناڻون - ايءُ پڻ ڳنديون سڄڻين."

پِرم جي واٽ ۾ ته پاڻ لٽائڻو پوندو آهي. هيءُ ڏاڍ جو رستو آهي. هن ۾ موت جي چاهه رکڻي ٿي ڪاڻ پوندي آهي.

سسئيءَ جا ڏير پنهونءَ کي ڀڄائي ويا اُن لاءِ جوابدار آهي سسئيءَ جي ننڊ. ننڊ جو مطلب ته طالب جي آساوڌائي، غفلت. شاهه صاحب ٻڌائيو ته ڀلي طالب کي مطلوب لي وڃي، ليڪن ان بعد به ساوڌان رهڻو آهي. مايا ۾ رهندي، مايا جو اثر ٿس نه ٿئي، ان لاءِ بي خبريءَ روپي ننڊ ڪرڻي نه اٿس. شاعر چواس ٿو ته هي سسئي،

١- "ستينءَ پير ڊگها ڪري - وڏي *ڄاڙ ڪياءِ
٢- "اهو ڪم ڪميڻين - جڻ سمهن پير ڊگها ڪري
لوچين ڇو نه - لطيف چئي هاري! لئه هوتن،
ننڊ ان نياڻين کي - اولاڻيا اچن.
سي پنهون ڪيئن پائين؟ جي سنجهي رهن سمهي."
٣- جڏهن ستيون جي - پٺرٽي پير ڊگها ڪري،
تڏهن تنين کي ساٿ ستيئي ڇڏيو.

*ڄاڙ = وسر، غفلت

پنهنجو ڪريو پنج پورم !
پنهونءَ سين پرت جو ... وهڻ وهه لپورم !
ڀيري هن پيرو ٻ ـ ڪاڪيون ! ڪير ڏاورم،
مٿيون موٽ سنڌون ـ لپو حوالي هوت جي.

سرليون ساه سڏوم ـ لپو حوالي هوت جي. مالڪيءَ
سسئيءَ پنهنجو پاڻ. ڪجهه عرصو هڪ ٻئي سان گڏ رهيا. ٻيا ڪيئن ٿا جيئن، ۽ مالڪيءَ اهو خواب
سسئيءَ پنهونءَ جي چشڪي مان ڇڪي پي پياس مٽائي. سسئيءَ کي مڪه مان ملي آئي.
ي سسئيءَ پنهونءَ جي الڪو لي وڌو. اهڙي ڳالهه خود سسئيءَ جي
له آيو ته پنهون ڪانئس همدرد وقت، همڪڙو هوندا پران ا "
"مون پالڻهار مون وقت جو ذڪر ڪندي چوڻي ـ
سرحسيني ۾ سسئي گڏ وال ۽ هاڻ وقت جو ذڪر ڪري ڏوام ڪيڙا !
"اڳي اڻين هئاس ـ جڏهن پنهونءَ ڏولم ڪيڙا
هاڻي اڻين لياس ـ جڏهن جمس له لپم پاڻ سين."
ان مان ثابت آهي ته سسئي ڪجهه سمر پنهونءَ سان رهي، ۽ انهن گڏ هي ڪيڙا
ان مان ثابت آهي ته سسئي گڏ رهيا ۽ آري جام پنهونءَ کي واپس ولي اچڻ
مٿيا. انهرو سمر ته پنهون ۽ سسئي گڏ رهيا، ڪڏهن سنڌ ٿيو، پنهونءَ
لام قاصد موڪليو. جڏهن قاصد سان پنهون وطن نه ورڻ، ڪڏهن سنڌ آيو.
جي پاڻن کي چاڙهي موڪليو ته ڪيئن انجراڻ سان ٻهڪل ڪي مون وقت ڪاڻي وقت
اڻن جي مسافري هئي. ڪيچ مڪران ڪان انهيءَ ڳالهين اڻن جي مسافري
ولندي هئي. لپو سسئيءَ پنهونءَ سان ٻرهم جو وقت گهارڻ
سسئيءَ جا ڏاڍا آيا. ڏانن کي ڏسي ڏاڍي خوش ٿي. چوڻي ـ
آيا آسر شام ـ پاڻو ڇپا پيرو م.
سي پهر پنهونءَ جي ـ لپون سين لڏ اڏام.
گوڙ ڪوڙ ۽ وساري ـ سڪن شاهون ڪون.

پنهونءَ جا پاڻ ته آيا ٿي من ۾ اندي رکي هتا نه وهه ماڻي ته پنهونءَ کي پچالي
ولي وڃن. هڪ رات سسئيءَ کي گهوري نند ۾ ڏسي، هن پنهونءَ کي زيادهه شراب
پياري، بيهوشيءَ جي حالت ۾ آندو. ٻي سرليءَ جي حالت ۾ هڪي اڻن ٿي چاڙهي
اٺي پڳا. صبوح جو سسئي جاڳي. ڏسي ته نڪو آهي پنهون نه سنڌس پاڻ. سڀ
وڃي رڙ ڪري واس "سوڻ سڌو ڪط ـ ڏلم هوس هئن سين."
ا ـ جاڳي سڃاڻي ـ مرڪي جڏهن هليا.
۲ـ پيرو آڻن پوري مون سگهه سڃاڻي ۽ ڪيو !

ڪين وهندا اس ڪنهن ۾ - نه مون پيءُ نه ماءُ،
وهاري وطن ۾ شهديءَ کي نه سگهاءُ،
منهنجو پنڌ پنهونءَ ڏي - رهجي ڪان م رهاءُ."

سسئيءَ جي دليريءَ جو بيان ڪندي، شاعر چوي ٿو -
"سسئيءَ لکيو سو - مرد جنهن ماڻس ڪيا."

جتي مرد گهري سڙي ختم ٿي ويا اتي سسئي محبت جي نشي ۾ پار لنگهي وئي. "عشق ناريءَ کي مرد ٿو بڻائي."

بر هانؤن سلطان هئي - اُهو تيري ذات." عشق نه آهي بادشاهه! شاهه بڻائي ٿو ويچاريءَ رستي ۾ ساٿي نه ڪا، پٽي. هلندي هلي.

جنهن جنهن پاتي راهه - تنهن تنهن لاٿي پنڌ ۾،
پوري اچي نه لات - جيڪا سا جنهن جي.

جڳهاسوءَ جي اهائي نه حوائي آهي. پاڪ ۽ پرينءَ کان پري ٿيڻ نه ٿو چاهي، هن لاءِ ڏکڙي ۽ ورهيه ٿيو وڃي!

جنهن جنهن ٿئي ڏينهن - تنهن تنهن لاٿي پنڌ کي
ڪو آڳاٽو نينهن - پانهنجا پاروچن سين.

طالب ڪنهن کان ڊڄي نه ٿو. هو نه سورن جي مرحبا ٿو ڪري. سورن جي گهود ۾ پاڻ هو محبوب سان ملڻ جي لائق بڻجي ٿو. سسئي ڪهڙي نه اهڙو رلا ۾ ڏهر مان ٿي چوي ته:-

١- سو سڪن ڏاڍي - ورهه وهاڻ هيڪڙو،
مون کي تنهن ليئي - پرو ڏيکاريو پرينءَ جو.
٢- سور! م منجهه ساءُ - آئون نه وڪڻي آهيان،
وڃج م وال ڪڏهين - ورهه! مون وٽاءُ،
ٿون پڻ اڏهن جاءِ جڏهن ٿيان هيڪاندي هوتسين.

سورن کي منٿون ٿي ڪري ته مون وٽ رهو. مون کي ڇڏي نه وڃجو. ڇو ته مون سان ساٿ ڏجو، جيستين پنهل سان ميلاپ ٿيان.

طالب کي هردم طلب ٿي رهي. اها طلب واري ذات هن ذات جدا نه ٿي ٿئي. ميلاپ جي لکي ڏانگهه ستائيندي ٿي رهيس.

پنڌ پنڌوارن طرف وڌي. پلاڻ سنڌس ڏار ڪمس موٽائي وٺي اچڻ لاءِ وار. ليڪن مهران صفا "نه" ڪئي. هن ڇتو ڙ ساڻ سڀ ناتا ٽوڙيا. هڪ ڀيري ان پڇيس ته تون سسئيءَ کان نه اڪيلو ڪيئن ڪڍ و ڪندين؟ تون سڄا لئي سمهڻ واري آهين! سسئي ڪهڙو نه دليريءَ جو جواب ٿي ڏئي!

١- ڇڏيون ڇپر ڪٽ - پهڻ پٿرائيون پاٺيان؛
جتي رهاڻ واڙي - مرون منهنجا مٽ؛
سيڻن جيءَ سڪ - ڏونگر ڏولي مون ٽيو.
٢- ماٺهر ڏئي مهڻا - مون کي ڪندا ڪوهه؟
جنهن ڇوريءَ ۾ ڇوهه - سا پٿرن ڏيندي پير ٿي.

شاهه صاحب پڻ سسئيءَ کي صلاح ڏئي، ارادي ۾ پختو ٿو ڪراس.

ڪرڪو واڪو وس - واهه ۾ ملڪ پنور ۾؛
چڙهي ڏاڍين ڏونگران - پير پنهونءَ جو پس؛
ڏوري منجهان ڏس - پوندءِ هوت پنهونءَ جو.

پڙهندڙ اٿين نه سمجهن ته شاهه کي به سسئي لي قياس نه ٿي آيو. ڇاڪاڻ ته شاهه ڪوڙن نه چوندڙ وجهن ۾ جواب ٿو-

"مر نه مرجاري ٿئين - جيڻ آڌو همت؛
هاري! ڪر همت - ته ڏيئي دردوس لهين."

هتي نه مري جيئڻو آهي. دنيا جا لوڪ جيئڻ جي خواهش ٿا رکن. مگر پرئو - پٽ واري پراميءَ جي نه مرڻ ساڻ مترلا آهي. ڪسر صاحب ڪيئن چيو-

"مره مرئي ڪا چاهه هئا. مرون نه هر ڪي دنار؛
سوري جن سينگار - مرڻ تن مناهدو."

موت نه عاشقن لاءِ شادي آهي. محبوب ساڻ ملاپ. سور ۽ مصيبتون ته ماڻڪ وٽان موڪليل سوغاتون آهن. سچي طالب جي اها مکيه نشاني آ، ته هو تڪليفن کان گهبرائجي نٿو. اها هن جي دليري آهي. ساهڙن کي سسئي سمجهائي ٿي؛

"مون کي ٿان جهل ۾ پاهر،
وو! جيڏيون! آئون هلندي هوت ڏي.
هيءَ جو بار پنور جو - لوڻيءَ ٿان سڀ لاهيو.
آهي عاجزن تي پس سندو سانر،

سسئيءَ (هڪ برهمڻيءَ) جي پيار خاطر پنهون پنهنجو ملڪ ڇڏي اچي ڀنڀور ۾ رهيو هو. سسئيءَ جي پيءُ وٽ ڌوٻي ٿي ڪم ڪرڻ لڳو. عشق راڄائي ڇڏي ڀٽيري قبولي ٿو. سسئيءَ جا ڏير مهمان پنهنجي ڀاءُ وٽ اچي ٿا رهن. هڪ رات ڀاڄائيءَ کي گهوٽ سان ننڊ ۾ سمهيل ڏسي، پنهل کي شراب پياري ليٽي ۾ بيهوش ڪري اٺ تي چاڙهي هليا ويا پنهنجي وطن. سسئي جاڳڻ بعد پنهونءَ کي نه ڏسي ڪيس ڳولهڻ لاءِ گهران نڪري ٿي. اڪيلي ئي اڪيلي ٿر ٿي هلي. مائٽ ۽ ساهيڙيون منع ڪيون ڪيس ليڪن هوءَ سڀني کي ڇڏي هلي.

سسئي نڪتي پنهل کي ڳولهڻ، ڪيس پنهل- هوت- ڪيچي- آري- ڄام وغيره نالن سان ڪوٺيو اٿس. هوءَ جنهن ملڪ ڏانهن هلڻ لاءِ رواني ٿي ان کان بلڪل غير واقف هئي. ”واقف نه وڻڪار جي اڳ نه ڏٺم ڏونگر.“ ڀٽائي گهوٽ سسئي جي دل ۾ سڪ پيدا ڪندي ٻڌائيو ته ڪيئن نه اڻ واقف ملڪ طرف اڪيلي سر ڪاهي هلي.

وڏا وڻ وڻڪار جا - جت نانگ سڄي ننڍا
اتي عبداللطيف چئي - ڪيا هڪلين هلا
جت ڪڙي نه ڪجلا - اتي رسيو رهڻ راهه ۾.

شاعر چوي ٿو ته سسئيءَ ”سڪ لڳو سڌ رو“ سڪ ئي هن جي رهبر ٿي پر پنهل جا پير ڏيکاريس ۽ هوءَ دلبر جي ڏس ڪاهي هلي ڪانڌ ڏي. وٽس ۽ سمورا عاشقن لاءِ نه آهي. هن لاءِ آهي ”هل ئي هل!“

ويٺي ور نه ٻون - سڄي ملن لئه سهڙي
جي مٿي رلن رلن - سا ڄڻ ملي لئه ڪي.

ساهيڙيون منع ڪيون ڪيس ته اڪيلي ٻاهر نه وڃ.
ليڪن هوءَ ڪٿي ٿي مڙي؟ ”موٽڻ جي مصلحت مون کي ڏاڍي ٿي ڏئي اوهان!“
ماءُ کي ٿي چوي ”موٽي مران مرڻ ماءُ! موٽڻ کان اڳ مران.“
اڳتي لاڳن لاءِ - شال ٻولئس پير لڳي.

سسئي پنهل بنا جيئري نه موٽندي. سڏالن جي لاءِ موڪلائي ٿي وڃي. طالب دلبر کي الوداع ڪري محبوب جي واٽ ورتي. ماڳي وري ماٽي نه موٽيو اٿس. هن راهه تي ئي ورتي آهي. هن جو ارادو پنهنجي لئه ئي اٽل آهي. عاشق نه ورتو ڏيڻ جهالي، واٽ جي هن کي نه خبر به نه آهي. هر ڀيرا دائري ٿو رهي. سسئي بلڪل هٿين خالي ٻڌ ٻڌئي، ٻڌن تي صرف هڪ وڃو پنهل هوس. مهران ۽ اتين جو ڇڙو ڀو ڀٽڪاس ڪري چاڙهو. اڪيلي بنان

محبوب جي وڇوڙي ۾ واس ۽ وڻا ڪٿي ٿا وڻنس؟ ڪٿي ٿي رکي سنان ۽ صفائيءَ جا خيال!

”اوڙ ۽ لڙ لئه پائيان، نڪا سينڌ ڦڻي؛
ڪوهه پلنگ! اِن ماڙيون! ڪپڙ سي ٽيڙم ڪارا!“

سسئيءَ سڀ شرارڪ سڪ ”اوڪيا“ ڪري ڇڏيا. بدن تي ڪپڙو ڦاٽل آهي يا سڄو اٿس سا به وڇوڙي ۾ ڪارو ٿي ويو اٿس. سسئي پاڻ ٿي چوي ته جن کي دلبر جي سڪ ۽ عيش آرام جي چاهه آهي اهي مون سان ڪين هلندا اُون.

١- سک واري سڌ، متان ڪا مون سين ڪري؛
اندر جنين اڌ، ڏونگر سي ڏورينداءُن.“
٢- سڌائين سيڪا، پسڻ لئه پاسي ڪا؛
جنهين ليکي ذات جي جنبش ڪاڪي جا؛
مون سين هلي سا، جا جيءَ مڙ لئه ڪري.

اها آهي طالب جي للڪار، جن کي پنهنجو جيءُ امن نه آهي سيئي هلندا عشق جي واٽ ۾، سڌون نه هوڪا ڪرائي؛ پر اکين کڻڻ لاءِ ڪاهه تيار نه آهي. هن جنبش ۾ ڇوڙي اڙي جي جاءِ نه آهي.

طالب جي نظر هڪ طرفي آهي. هن کي سامهون بنا پنهنجي ڪجهه سجهندي نٿو. هن جي اندر ۾ دردنا آهي، منزل تي رسڻ جو مستحڪم ارادو آهي. سسئي ٿي چوي:-
”ڪيدا مون پنهون ۾ لوڙي لسڪ لڳين؛
آڳر آڱولي نه مڙي، ڇپون پير ڇڳن؛
ونديءَ ڏانهن ورن، جتي هاٿ نه پائيان.“

سسئيءَ جرائيءَ جي جوش ۽ سڪ جي سوز ۾ هزارين ورهيه اڳ اهو ڪري ڏيکاريو جو اڄ ڪالهه ويهين صديءَ واري پڙهيل لکيل نينگري به مشڪل ڪري سگهي. جن ڏينهن جي ڳالهه آهي انهن اجا ريل گاڏي، موٽرون ۽ اڄ ڪلهه جا مسافريءَ جا وسيلا موجود ڪونه هئا. سڀ ڪجهه سر تي سهڻو هو. وڏو جوکم هو. ڀنڀور کان ڪيچ مڪران ڪانن ڪو تورو مفاصلو ڪين هو! جاگرافيءَ جي ڄاڻن کان پڇي ڏسو ۽ پوءِ به پهاڙن جو هورس.

سسئيءَ جي پنهل سان شادي ڪيل هئي. پنهون هو نه راڄاڻي پار مڪر

واڻ جي ڇپت تي لڳي ته وات مان "الا" ئي نڪرئي؛ تون هن قربانيءَ جي وات ۾ ڪٿان وڪ وڌائي سگهندين؟

فرهاد صاحب اپسيا ڪري گهر ورائو. ان ۾ رهندي وار جهڙو ٻڌي ٻيا هئس. مائس ڪنگي ڪڍي پٽ جا وار سنوارڻ ويٺي. وارن کي سنواريندي، ڳنڍيارون لاهيندي ڪنهن وار کي ڇڪ اچي ويئي ته فرهاد ڪان ڪيڪ نڪري ويئي. مائس هڪدم ڪنگي وارن مان ڪڍي ورتي ۽ پٽ کي طعنو هڻندي چيائين "فرهاد تنهن جي اپسيا قبول نه پيئي. تون اڃا عاشق نه ٿيو آهين."

ليلائيٽو نه دنيا کي ائس. تڏهن نه ٻرانءَ جي پار ڏي قدم کڻي سگهندو. دنيا تياڳڻ معني دل دنيا ۾ نه رهي. دنيا جا شوق، نشا ڇشا هن کي نه ڏا وڻن. دنيا سندس دل مان ويئي نڪري. هن پنهنجي دل کي ٻران جي وهڻ لاءِ ٻنڪ خانو بڻايو آهي. شرابر جي سکن ۽ آرام جو تياڳ نه استول (ٻاهرانون) تياڳ آهي.

مگر اڃتي هلي طالب کي "مانپڻو" ڇڏڻو آهي. پنهنجيءَ هستيءَ تان هٿ کڻڻو آهي. پنهن جي هئڻ کي وسارڻو ٿو پوءِس. "مان" وڃي ته "هو" اچي.

"خودي ۽ خدا ڪين مائين پاڻ ۾،
ان ٽراڻن جاءِ، ناهي هڪ مياڻ ۾."

خودي وڃائي ته مطلوب جي ملاقات جي قابل ٿيڄي.

سسئي هئي ته نينگر، پر دل نه ڪا ڦڙدن واري هئس. تياڳ جي مورتي هئي. شاه صاحب هن جي سيرت ڇٽيندي تياڳ جي آدرش کي ڪماليت جي درجي تي رسايو آهي. سسئيءَ پنهور ڇڏيو.

"ڪلهي ڦاٽو ڪنجرو، مٿو اُگهاڙو؛
پنهر! ڪهاڙو، منهن جو هن پنهور ۾؟"

هن شرابر جا سک ڇڏيا. مال متاع سڀ گهوريا اُن گهوٽ تان. سسئي سورو ڏاڃو ڇڏي اڪيلي سر، هلي پنهل کي ڳولهڻ.

شاه صاحب ٻڌائيٿو ته پنهور کي ڇڏڻ کان اڳ سسئي مائٽن وٽان مليل مال مطاع سڀ ماءُ کي موٽائي ڏئي ٿي:-

"ماءُ وهاڻو وار، ڪڻ ٻتر ٽي پانهنجي،
جيڪي ڏنءِ ڏاج ۾، سو سيڙ نـي سار؛
وڃان ٿي وڪار، ڏنم پير پنهونءَ جو."

پرم جون ڪهاڻيون وڻندڙون آهن. انڪري ٻنهي جي دل ۾ سڌ مضمون کي انهن آکاڻين جي ذريعي سمجهايائين.

سسئيءَ جي ڪهاڻي شاهه صاحب هيٺين پنجن سرن ۾ ورڻن ڪئي آهي:—

(١) سر سسئي آبري
(٢) سر معذوري
(٣) سر ديسي
(٤) سر ڪوهياري
(٥) سر حسيني

هڪ هڪ سر جي اندر سسئيءَ جي دل جو بيان ڪندي شاعر جي اندر طالب جي تصوار ٿي وسي رهي هئي. شاهه عبداللطيف رزڪري ٿي ڪين هو. هن کي انهن سچوڻ سنڌس شعر سان بي انتهائي ڪرڻي لڳندي. پاڻ ٻنهي جي ڪلام جو مصنف پڄي چوائس ٿو:—

"جي لسو ٻسب پانيا سي آنتون آهن،
لبو من لالن ٻرڻان سندي پسار ڏي."

طالب اڪر انڪري ٿي طالب مان آهي. جنهن کي ڪم ۽ پاڻ جي چاهه آهي اهڙئي طالب سڌ ڪو جو انڪاري ٿي سگهي ٿو. وبدالت گراڻن ۾ طالب کي سادڪ ۽ جگيا سو جي ٿالن سان ڪوٺيو الن، جو اهو پرماتما جي طلب رکندڙ آهن.

طالب ۾ ڪهڙيون خاصيتون آهن لياڻ. ڇا جو لياڻ؟ سڀ ڪجهه ڇڏي ٿو الس. هڪ ٻراڻ کي پاڻ خاطر ٻيو مڙئي قربان ڪرڻو پوندو ٿو. هو ٻنهي جي سر ڪو ٻه آسرو لاهي هن راهه ۾ گهڙيو. "جوڳي جا لڏي يا ڏرڻ، جي شهه پرسڻ لهه جاهه."

(فريد صاحب) هيءَ ته هڪ ٿي آهي. مگر هو ته اهو ٿعارو هٺيو ته سؤ هڄڻ ته ٻه ڏيان...... "سوين ڏيندي ساڄن ملي ته ٻه سودو سستو سمجهان." طالب ڪان اها طلب ڪئي ٿي وڃي ته "مڙد ٿي ميدان ۾ ڏيو سر سبڪاري ٿار کي." هن کي مرشد مدي ۾ ٿي آگاهه ڪريو ته "سر جو سانگر جي ڪرين ته پير هن پڙ م ته پاهه." سسئي ته انڪاري جوابي "مرڻ موڻ سهن ها، ته پليءَ ٿو پند ڪريان."

شاهه صاحب طالب کي آگاهه ڪندي چوائي ٿو:—

"اڄا تو مڇيان ڪڪ ڇتي رت لڪري،
منهن ۾ معشوقن جا ڪيڻ جهليندي گهاوَ."

سسئي طالب

□ نارائڻداس ڀمڀاڻي

ساڍا چار سال ٿيا ته آل انڊيا ريڊيو وارن دهليءَ مان نينڍ موڪلي ته "سسئي" تي وياکيان ڏي. لکيائون وياکيان ١٠ منٽن لاءِ هجي. وياکيان رڪارڊ ڪرڻ جي تاريخ به مقرر ڪري موڪليائون.

مونکي به "سسئي" جي باري ۾ جيڪي خيال ايندا ويا سي ڪاغذ تي درج ڪندو ويس. ٿوري ئي وقت ۾ تقرير تيار ٿي وئي. آڪاش واڻي دهليءَ تان مقرر تاريخ تي پڌري ٿي. ڪن مترن سان گڏجي مون به، پنهنجي گهر پنهنجو رڪارڊ ڪيل وياکيان ٻڌو.

سسئيءَ وارو وياکيان ٻڌندي من ۾ وڌيڪ وچار اڀرڻ لڳا، جي پهريائين دفعي خيال جي دائري اندر آيا ئي ڪين هئا. حيرت ڪين ٿئي؟ اهوئي مان ۽ ڪجهه ڏينهن اڳ سسئيءَ تي وياکيان تيار ڪيم، ۽ ڌيان سان وياکيان لکي رهيو هوس. نيٺ به ته دنيا ٻڌندي! پر تنهن هوندي به هيڏيان وچار جڻ ته من روپي ساگر ۾ ان وقت گم ٿيا پيا هوا.

سوچيم ته ١٠ منٽن جي حد مقرر ٿيل هئي، تنهن شايد ڪيترن خيالن کي دٻائي رکيو هو. ڀلا اهڙي ٿوري عرصي ۾ ڇا چئجي ڇا ڇڏجو!

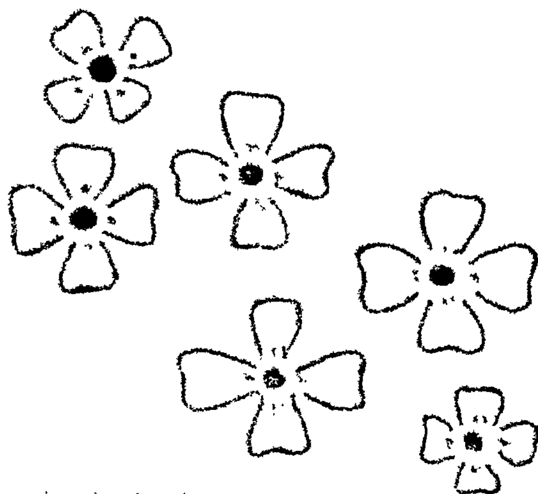
شاهه عبداللطيف جو حڪايتي شعر (Narrative Poetry) رڳو حڪايتن جو مجموعو نه آهي. اهي لوڪ پرسد آکاڻيون ڪٿي، شاهه صاحب انهن دوارا ڪي اونهيون وشيه کي سمجهائڻ جي ڪوشش ڪئي آهي. اها وشيه آهي طالب ۽ مطلوب جو ناتو، ايڪتا ۽ ٻيائي جو سمبنڌ. اها اهڙي ته سوکيم وشيه آهي جو جيستين ڪنهن درشٽانت جو سهارو نه وٺبو، تيستين اها عام فهم نه ٿي سگهندي. اهو ته شاهه کي معلوم هو ته عام لوڪن کي

سلسلو

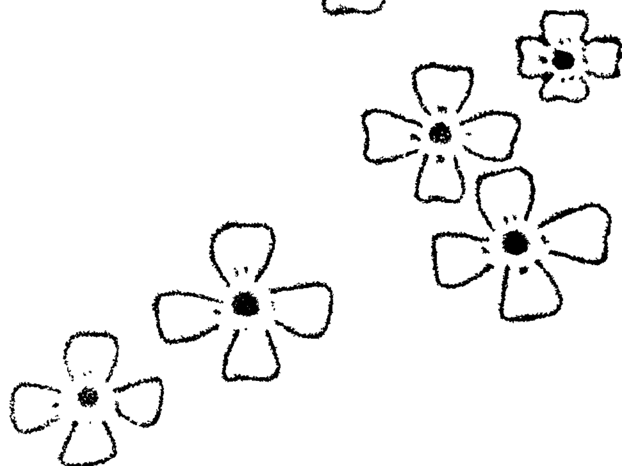
□□ نارائڻ داس ڀمڀاڻي / مرليڌر جيٽلي / جگديش لڳاڻي /
لبرڪ اسمت / ڀلداو گاجرا / ديپچند ڀلاڻي / ليوب سڀاڻي /
ارلسراء اڇاڻي / اشوڪ ورياڻي / وبرو اسنتاڻي / رلن /
ناڪرام ايسراڻي . □□

رمضان

مضمون

چوان ٿو ته اها وڏائي ڪهڙي، جنهن ۾ وڏ ڇڏي- سچ پڇو الن لاءِ ٻولڪي ۾
رهي محلن جا خواب لاءِ ڏسڻ گهرجن - اهڙي سڀ کان وڏ وڏائي آهي -
هاڻ هل ته هيڏي پٽ جو حال چال ڏسون- ڪيس اهي دوا ڪعدي گولي اڄ لاءِ
رالاٽي آهي.
(سدگميت)   (ختم)

Add: 7-CHA-16, Jawahar Nagar, JAIPUR-302004.

راجستان سنڌي اڪادمي

طرفان ڇپايل
انعامي ناٽڪ-

گڏا گڏيون

ليکڪ: لکمي کلاڻي
ليسه: ڏو ووليه

اڄ آيه خبرسان

Drama Section and Cover Printed by Sindhuni [illegible]
Shekha Mohalla, Diggi Bazar, AJMER-[illegible]

سور ۽ وقت پولس نه هيءَ ٽيبليٽ جيڪا ڳاڙهي رنگ جي آهي اها يڪدم
ڪيس پاڻيءَ سان ڏجوس، نه شام تائين مريض لوز ٿي پوندو. سمجهئو.

...و- جي .... سمجهيم.
...ڪٽر- ڏسجي ٿو نه هنکي انٽيسٽائينل آبسٽرڪشن (Intestinal obstruction) ٿي پيو
آهي، جو اڪثر گهڻو هيٺ ڪري ڪاٺ ڪارڻ يا الٽو سلٽو رڌل کڌو پڪو
ڪاڌو وغيره ڪاٺ ڪري ٿيندو آهي - ها. هڪ اِي دوا جا مون وقت ڪاڌک
پر آهي - اُها ٻه، توهان مان ڪير هلي، ته ڪيس ڏيان ٿو.

...وڪ- اِي دوا؟
...اڪٽر- ها - اها رات جو ڪيس سمهڻ مهل ضرور ڏجو. بس، نه پوءِ سمجهه، پيٽ جو
سور صفا لهي ويندس. ۽ صبح جو پيٽ به صاف ٿيندس. ورني نه، توهين
وقت تي اچي ويا. نه نه نه، ٿوري لاغرضائيءَ ڪري مريض سچ پچ خطري
۾ هو.

رام- (کيسي مان پئسا ڪڍڻ جو هلڪو آواز) هان ولو، ڊاڪٽر صاحب - توهان جي
ڪيتري في ٿي ۽ دوا جو بل؟

ڊاڪٽر- هان .... پائي .... في وغيره نه هاڻي ڪالهه پر ڏجو. آلي توهان جي هٿان دوا
ٻه موڪلڻي آهي.

رام- هلو، ڊاڪٽر صاحب! مان ٿو توهان سان گڏ ڪالهه پر هلان.
[ٻنهي - رام ۽ ڊاڪٽر جي وڃڻ جو آواز]

ايشو- واهگرو- لک ٿورا ٻنهجا.... ڀڳوان - شڪر آهي بابا. مون لوبهه ڪئي اهڙان
پارٽين کان. لعل اچيو بس لک ڪٽياسين.

اشوڪ- اڙي- اهي شڪرانا سدائين لاءِ ٿي مڃيون، يا بس ٿورن ڏينهن کان پوءِ
اهي ٿي لاٿون، اهي ٿي چگهه ڏسڻ ۾ ايندا. ڪتي جو پڇ ٻارهان مهينا ٽڙ ۾
وجهڻ سان وري به ٻاهر ڪڍڻ تي اهڙي جو اهڙو رهندو آهي.

ايشو- بس .... بس .... هر وڏو اٿڙو نه ٿوڪيو. چيم نه - مون لوبهه ڪري اهڙين پارٽين
کان - هيءَ نه وقت سر ڀاءُ رام اچي ويو. نه نه نه ....

اشوڪ- نه نه نه ابابا غضب ٿي وڃي ها - تون ڀيڻجي هن ڪوڙي شان ۾ رلجي
ڪارڻ، اٿي ڪنهن جي اڳيان هٿ به نه ٽنگين ها .... ٻياري ايترا مان

نيتو- (رام کي) خبر ناهي .... هتي ايتري دير ڇو لائي آهي. اوهان ئي ڪٿي ڏسين.
ڊاڪٽر جي ڪلينڪ ۾ نه ايتري ڀيڙ ڪانهي. پوءِ به خبر ناهي ....

رام- ڇو- مان ئي ٿو ڪٿي ڏسان. پر اهو ٻڌائي ويو نه ڪهڙي ڊاڪٽر وٽ آهي؟
نيتو- هوءَ موڙ تي، جتي سامهون پرڀو چوڪ آهي نه - اُتي جي ساڄي هٿ تي
ڊاڪٽر جي ٻاهران ڪلينڪ ۾ اندر سڌو گهر اٿس. ذرا جلد ڏسينس.
رام- مان ڏسان ٿو.

(ايتري ۾ اشوڪ ۽ ڊاڪٽر جي اچڻ جو آواز اندر ڪمري ۾ اچڻ جو ايندو رهيو ۽ پڻ هتيءَ جي کنگهڻ جو به آواز ٻڌڻ ۾ اچيو.)

اشوڪ- (هتيءَ جي ويجهو اچي) ڏس پٽ، ڊاڪٽر اچي ويو آهي. هاڻي بس رڳو دوا ڏيڻ جي دير اٿس.
ڊاڪٽر- (هتيءَ کي) ٿوري قميص مٿي ڪر پٽ. (ٻهڪجو ڀاڻ) مان ٿي ٿو ڪٽالس.
(قميص جي سرسراهٽ جو هلڪو آواز.) اوهو .... پيٽ ته تمام سخت آهي.
اشوڪ- جي.
ڊاڪٽر- ڏسجي ٿو ته ٻن ٽن ڏينهن کان ٻي پيٽ خراب رهيو اٿس. وقت سر جيڪڏهن ڪا گهر جي دوا ڦڪي ملي وڃيس ها ته جيڪر مرض جي هيءَ حالت نه ٿئي ها.
رام- ڊاڪٽر صاحب، هتي فرصت ڪٿي آهي ٻارن کي سنڀالڻ ۽ دوا ڏيڻ جي.
ڊاڪٽر- هان پٽ - هيءَ ذرا مڪسچر نه پيءُ - جلدي آرام اچي ويندءِ - شاباس.
هتي- (دوا پيئندي) هيءَ ته ڏاڍي ڪڙي آهي.
اشوڪ- پٽ دوا ته ٿوري ڪڙي ٿيندي آهي نه - ڀلا سول ڪيئن لهندو؟
ڊاڪٽر- پٽ ڪڙي نه پر ٿوري اُگري ضرور آهي.
اشوڪ- پيئندي ته هڪدم آرام اچي ويندءِ - ڏاڍو آهين نه .... هڪدم پي وڃ.

[هتيءَ جو دوا پيئڻ جو آواز]

ڊاڪٽر- شاباس! هاڻي اجهو ٿو سور هوا ٿي وڃي. هان (نيتوءَ کي) توهان نه گهر ۾ آهيو نه؟
نيتو- جي.... ها!
ڊاڪٽر- هڪ هي مڪسچر جو ڏوز ٻن ڪلاڪن بعد وري هڪڙي ڏجو ۽ اُن وچ ۾ هڪ ڪن ڪان پوءِ هيءَ اُچي ٽنلمبت کيس ڏجو ۽ جيڪڏهن رڌڪ پيٽ ۾

جي ايترنگ چال اُهائي هلندي ٿي اچي. ٻُڌي ٽوڪي ڪيترو نه سمجهائيندو هو. هينئر ڪيڏانهن ويا تنهنجا پارٽيءَ وارا ۽ سڀئي ساهيڙيون .... جن جي چٽي ۽ دڪان - دڪي ٿي پرمتري ٿي ولندي پارٽيون ڏيندي ۽ اجايا سجايا خرچ ڪندي. شاديءَ کانپوءِ ٻن پارن هٽڻ بعد ٻه، ڇهن سالن ۾ ٽو ۾ ڪو ڦيرو نه آيو آهي. اُهائي شيخ چليءَ واري چال ۽ عادتون. هيءَ نه خبر ناهي پرماتما ڪو هٽپيءَ جو سڌ اولايو جو مان ڪنهن ڪم سانگي هيڏانهن اچي نڪتس ۽ من ۾ آيو نه هن پاسي آءُ آهيان نه ڇو نه پيرڻ ليتوءَ وٽان به ٿيندو وڃان - سو وقت سر اچي نڪتس.

ليتو- هـا .... رام.

رام- تون نه پنهنجي ڪوڪلي شان ۽ اجائي آڏمبر جي وس ڪڏهن به ٻاڙي وارن جي اڳيان پنهنجي جان جي نڪري ڪارڻ ۾ هٿ ڪين ڦهلائين ها. اڄ ڪيڏانهن وئي تنهنجي ممتا؟ پرماتما تو جهڙي ماءُ ڪنهن ۾ پٽ کي نه ڏئي جو....

ليتو- (روئندي) رام بس .... بس. هاڻي ايڏو شرمندو نه ڪر. جو گذري ويو، سو گذري ويو. اڳتي ائين ڪڏهن نه ٿيندو.

هٽپي- ممي .... پاپا.

ليتو- جي منهنجا لعل. اچهو تنهنجو پاپا ڊاڪٽر کي وٺي آيو. اچهو تو منهن ۾ تنهنجو سوُر لهي وڃي. ڏس نه سهڻي پٽ ڪير آيو آهي. تنهنجو ماما. پٽ ڏس.

رام- (پيار سان سندس مٿي تي هٿ گهمائيندي) پٽ گهبرائين ڇو ٿو؟ ڇا پيٽ ۾ وٽ پيا پون ٿئي.

(ليتوءَ ڏانهن مخاطب ٿيندي)

رام- هيءَ سڀ تنهنجي اجائي بيوقوفيءَ جي پارٽين جو نتيجو آهي. اُلٽا سلٽا خرچ ڪري، نوڪرن ۽ راڌائن کان مٺا، چهڙا ۽ چشڪيدار ڦوڪڻا جيان، طعام تيار ڪرايو، جي پوءِ پار ۽ هيچ ڪري وڃن پيٽ ۾ ٽوسيندا. هضم ٿئي نه ٿئي، نه ۾ ڪائين - ۽ پوءِ وٽن هن طرح اوڙهيندا.

هٽپي- او .... هو. پا- پا- اچان ڪين .... آيو .... پيٽ ۾ ڏايو سول ....

ليتو- هو ڏس. تنهنجو پاپا .... ڊاڪٽر کي وٺي پيو اچي. هان ٽون هيءَ ٿورو پاڻي پيءُ ....

هٽپي- نه .... نه .... اَ .... ها .... پاڻي .... نه کپي. ڏا .... ڏا .... ڏايو سول آهي .... اَ ... ها.

لکڙ ڪري اچاڻو سڀني کي پارٽيءَ جي سڃاوت وغيره مڏاين ڪاڏي لاءِ اندواس
بر شيپ ڏيئي چڏيم ۽ جيڪو ڪي هميشه هتان ڪٽي وٺس سي ۽ خرچ ڪري آيس.

شوڪ- (ٺوڪر ليءَ مان) چڱو ڪيئه .... !

ليتو- چڱو وري ڏوڙ مان ٺيو. مون سمجهيو توهان وٽ ڪجهه پئسا پيا هوندا ۽ وري مهني جي نه پچاڙي آهي. باقي ٺي ڏينهن پيا آهن.

شوڪ- او.... هو. (هٿنيءَ جي کنجهڻ جو آواز ڪجهه بلند ٿيندو وڃي ٿو.)

ليتوُ- پگهار جي لالي کو بندوبست ڪري ڊاڪٽر کي وٺي اچو. ڏسو، ڪيئن منهنجي جگر جو ٽڪرو سور کان ڦٿڪي رهيو آهي.

شوڪ- هميشه عين وقت تي ڪٿان انتظام ڪريان؟ توکي پورو نه ڪجهه هوش حواس رهي ٿو. جڏهن نه ته ٺي پئسا هوندا ته هٿن بر خارش ٿي پوندي ۽ پوءِ اُهو خرچ پئي ڪندين. جڻ ڪو هتي ڪارون بادشاه جو خزانو ڪاهو پيو آهي.

ليتوُ- نه .... نه .... الين ..

اشوڪ- (وچهر ڪنيندي) جا مان تنهنجو دشمن آهيان جو توکي خرچ ڪرڻ کان روڪيان ٿو. هميشه ڪجهه سوچ. هٿنيءَ تي جا گذرندو هوندو. هو ننڍڙو پار جا سوچيندو. جا هن جي من بر هميشه هين پاوٺا ڪالهه. اهندي. هو آهر ٽڙندو سوچيندو هوندو ته: ”مان نه هتي سول کان ٽڙتي رهيو آهيان ۽ ممي ۽ ڊئڊيءَ کي منهنجي ذري نه پرواهه ناهي!“ واه .... !

ليتو- (روئندي) بس .... بس. جا سڀ ڪجهه توهانکي هميشه چوڻو آهي. اهو ڪجهه رهيو نه الو. (پهنجو پاڻ) هيءَ ڪهڙي مصيبت جي گهڙي آئي آهي. هي پرماتما .... تون ڪا مدد ڪر.

(اٿتري بر ليتوءَ جي پاءُ رام جو اوچتو ڪمري بر اچڻ جو آواز)

رام- پرماتما ڪهڙي مدد ڪندو. جا ڪا هتان آسمان مان ڪاين جي برسات وسائيندو.

ليتوُ- (رام کي ڏسندي) رام؟ پاءُ تون؟

رام- ها، مان. مان ٻاهر دروازي کان ٿي توهانجي ساري گفتگو ۽ واد وواد ٻڌندو پيو اچان. دادا! ٻاهر، توهان جلدي وڃي ڪنهن ڊاڪٽر کي سڏائي اچو. مان پاڻهي ٺوکيس ڦي وغيره ڏيان.

ليتوُ- پرماتما توکي وقت تي موڪليو آهي.

(اشوڪ جو لڪڙو لڪڙو ٻاهر وڃڻ جو آواز)

رام- جيتري سوڙ هجي اوترا ٺي پير ڊگها ڪرڻ گهرجن، ليتو! تنهنجي وڏماڻهپي

هلي ويو آهي. هي ڀڳوان! (ٻنهنجو پاڻ کجهه ڳولهيندي) وري گهر ۾ به قسمت
سان ڪا پيٽ سور جي گوري- اوري يا ڪا پيڻ جي پرميمنٽ وغيره به ڪانهي
جو ڪٿي ٽوڪي ڏيان. (ٽڪر ٽڪر ۾ ٻنهنجو پاڻ ڪبٽ جو ٽاڪ کوليندي-
آواز) هيڏانهن وري ڪبٽ ۾ جيڪي ڪي پئسا هئا سي به ليتو پرس ۾
کڻي ويئي آهي. ۽ .... منهنجي جيب ۾ به هيءَ ٻه رپيا ۽ کجهه پئسا پيا
آهن. هي پرماتما- ٽون.
(هئپيءَ جي ڪنجهڻ جو آواز برابر ايندو رهيو)

هئپي- آ .... آ- آ- ها ممي.
اشوڪ- پر پت ٽون گهبراءِ نه. مان- مان .... هيءَ ڏس ٽنهنجي پيٽ کي ٽورو ٽيل
سان آڻيان ٿو. پوءِ سور آهستي آهستي لهي ويندو. پت ٽوري بشرت
مٿي ڪڻ.
(اشوڪ هنجي پيٽ کي ٽورو آڻي ٿو. آڻڻ جو ٽورو آواز ۽ هئپيءَ جي ٻڻ
ڪنجهڻ جو آواز ايندو رهي ٿو.)
اشوڪ- هي ڀڳوان .... هاڻي ٽون دک دور ڪر.
(ليتري ۾ ليتوءَ جو گهر ۾ پرويش ڪرڻ جو آواز...! هئپيءَ جي ڪنجهڻ جو
آواز ٻڌ لڌي-)
ليتو- ڇا ٿيو منهنجي لاڏلي کي؟ هئپي .... هئپي!
هئپي- (ليتوءَ جو آواز سڃاڻندي) او .... هو، ممي. ٽون. اچي وئين. م .... م ....
مولکي پيٽ ۾ ڏاڍو سول آهي. او .... هو .... ڇا .... ڪيان. ا .... ا ... آ ها.
ليتو- سور؟ پيٽ ۾؟ (اشوڪ کي) ٽوهان هيئن چپ چاپ منهنجو منهن ڇا ڏسي
رهيا آهيو؟ وڃو نه ڪنهن ڊاڪٽر کي وٺي اچو. هئپيءَ جي حالت ٽوهان
ڏسي رهيا آهيو. ڪيئن نه معصوم سور کان ڦٿڪي رهيو آهي.
اشوڪ- ڦٿڪي رهيو آهي نه مان ڇا ڪريان؟ ڊاڪٽر ڪو مفت ۾ ايندو ڇا؟ جيڪا
به رهي- کهي ڪئش ڪبٽ ۾ پيئي هئي، سا ٽون کڻي روالي ٽي وئين.
ڪجهه سوچيئه؟
ليتو- نه .... ڇا. ٽوهان وٽ هيٺر، هن وقت، ويهه- ٻٽويهه رپيا به ڪونه آهن.
(هئپيءَ جي ڪنجهڻ جو آواز برابر ايندو رهي ٿو.)
اشوڪ- هجن ها نه هيئن ويٺو هجان ها؟
ليتو- (دک ڀري آواز ۾) منهنجي پرس ۾ به نه صرف ٻه ٽي رپيا وڃي اچيا آهن.

ها مولڪي ذرا ڪٻٽ جي چاٻي نه ڏيو.... ۽ ٻيو ٻڌو- هنئي اڃان سمهيو پيو آهي،
اٿي، ته کيس کير گرم ڪري ڏيڻ نه وسارجو.
(نيتوءَ جو چاٻيون وٺي ڪٻٽ کولڻ جو آواز)

نيتوُ- (سنيتا کي) هلون؟

سنيتا- يس- هل پائي جلد ڪر.

(ٻنهي جي ٻاهر وڃڻ جو آواز ٿوري دير اندر رهي ٿو. ۽ بعد ۾-)

اشوڪ- (پنهنجو پاڻ کي ٿڦڻ جي لهجي ۾) پارٽي .... پارٽي .... پارٽي .... هنن پارٽين ته گهر جو ڏيوالو ڪڍائي ڇڏيو آهي. چند ڪلاڪن جي گڏجاڻي ۽ هل هنگامي خواه ڪل خوشيءَ جي ماحول ۾ دل ضرور وندري ٿي. ليڪن اصل اصليت ڇا آهي؟ نيتوءَ کي ڪهڙي طرح سمجهايان. ڇهه سال شادي کي ٿي ويا آهن. اڃان پيئي شاديءَ جي سالگره ملهائجي. سڄي سال جي ٿوري گهڻي بچت کي هيءَ پارٽيون ان ٿن ڏينهن ۾ ٿي کائي ٻي ٿيون وڃن. وڏا چوندا آهن ته: ”آهو کي ڪجهه جو اڙڪيءَ وٺ ڪم اچي“- ليڪن نيتوءَ کي ڪيئن سمجهايان؟ پار ٿوري ڇت پنڌڻ سان مڙي نه ويندا. ليڪن استري ڏاڍو ڏکيو ٻاز اڄڻي آهي. پارٽين جي ڏيکاءَ ۽ وڏڻ جي پوت، هنجي دل دماغ ۾ هڪ عجيب نطور پيدا ڪري ڇڏيو آهي. ڇا ڪجي؟ نيتوءَ کي ڪيئن .... ؟

(اڇتوي ۾ اندرئين ڪمري ۾ سمهيل هنئيءَ جي ڪنجهڻ جو آواز اچيٿو.)

هنئي- (پيٽ سور جي لهجي ۾) م.... م.... ممي. پا.... پاپا.... ممي. ا.... هه.... ا. مولتي پيٽ ۾ ڏا.... ڏو.... سؤل آهي، (ٿورو زور سان چلائي ٿو.) ممي.... او پاپا .... (آواز ڪنجهڻ جو اندر رهيٿو ۽ اهو ٻڌندي اشوڪ ٻئي اندرئي ڪمري ڏانهن اڪڙو لڪڙو وک، وڌائيندو وڃي ٿو. هاڻ جو آواز.)

اشوڪ- هنئي پٽ ڇا ٿيو؟ ٻڌاءِ نه سهڻ؟

هنئي- (ڪنجهندي) او ... هو.... پاپا. ممي ڪيڏانهن وئي. پيٽ ۾ ڏاڍو سول آهي.

اشوڪ- سور.

هنئي- ها .... ڏاڍو آهي. ڪلهه نه ٿورو ٿورو هو، پاپا! ان ڏينهن دليپ جي پارٽيءَ ۾ وياسين نه. ممي کي نه ڄمر ته چپاتين لهي ويندو. ۽.... هيئنر ته ڏاڍو سور آهي. ا .... ها.

اشوڪ- (گهبرائيندي) ٻه ٿوڪي هن رت اڪيلو ڪيئن ڇڏي وڃان گهر ۾ هنئي مولڪان سواءِ ٻيو ڪير نه نه ڪولهي، پٽ. ڊولي ۽ ته صبح سوير اسڪول

ئي شاندار پارٽيون اسين ڪري چڪا آهيون. هيئن هر سال اجائي ايتري ڀڳهه
نه ڪئي نه ڇا بگڙجندو؟

ليتوُ- اشوڪ ڊارلنگ! اهي وڏن جي سمجهه جون ڳالهيون آهن، نه ننڍن جي سمجهه جون - ۽ تنهن ڪانسواءِ پاڻ رهون ٿا اهڙي سرڪل ۾ ته جو جيڪڏهن
ڪا ڪمي پيشي رهجي ويئي ته اول اينڊز گيسٽ ڇا سوچيندا؟

اشوڪ- نه ڇڏيو رڳو انهن جي سوچڻ ڪري ئي وڃون اجائي خرچ ڪي وڌائيندا؟
ائين نه؟

ليتوُ- مان اهو ڪٿي ٿي چوان؟ پر ايترو نه ڪچ ڪريون جيئن ڪلهه نه ٿئي. انهيءَ ڏينهن ڪرشنا جي پٽ دليپ جو جنم ڏينهن هو. ڏٺو ڪين؟ ڪيس به نه اسان جيان ٻه پٽ آهن. ڪا ڪمي- ڪوتاهي هئي؟

اشوڪ- ڪا ڪمي ڪوتاهي نه ڪين هئي. ليڪن ليتو توکي ڄاڻ هئڻ گهرجي ته دليپ هن شهر جي وڏي ۾ وڏي دوائن جي ڪارخاني جي مالڪ جي پائيوار جو پٽ آهي ۽ هڪڙي اولي جو ٻئي صرف موٽرن جي خسيس ٽائر ڪمپنيءَ جو هڪ ڀڳهاردار تالي ماتر ايجنٽ آهي.

ليتوُ- پر انهيءَ ايجنٽ-شپ جو به نه شان رکڻو آهي. ڏسندي وائسندي اسين پنهنجي عزت ۾ اضافو ڪيون يا گهٽائي؟ اڪ ڪي مٽرو توريئي لڳائڻي آهي.
(ايتري ۾ ٻاهران در جي بيل وڄڻ جو آواز ٿئي ٿو.)

ليتوُ- اوهو. شايد سنيتا نه اچي ويئي. مون ڪيس ڪالهه رات ئي بزار ۾ گڏ هلڻ لاءِ چيو هو.
(ليتوءَ جي اٿي هلڻ جو آواز. در کوليندي)

ليتوُ- هلو.... سني نه ڇڏيو پوري ٽائيم تي اچي حاضر ٿي آهين؟

سنيتا- اڙي.... ليتو. تون ڪنهن ڪم لاءِ چئين ۽ مان انڪار ڪيان. امپاسيبل.... جلدي ڪر مونکي توسان گڏ بزار مان ٿي، گهر اچي پنهنجي مسٽر لاءِ لنچ (Lunch) تيار ڪرڻي آهي.

ليتوُ- مان نه تنهنجو ئي انتظار پي ڪيو. ٻه منٽ- بس اجهو ڪبٽ مان پرس ۽ تيلهو ڪڍي ٿي اچان. تون ذرا اندر نه اچ- يا اتيئي بيٺي رهندينءَ.
(ٻنهي جي هلڻ جو آواز)

ليتوُ- (اشوڪ کي) ٻڌو تا مان نه وڃان ٿي بزار ڏانهن. سنيتا سڏڻ آئي آهي. برٿ ڊي ڪيڪ جو آرڊر ڏيڻو آهي ۽ اوليءَ جي ڊريس وغيره وٺڻي آهي....

ليتو- ها.... ها. اسانجي رٿيل پروگرام ۾ ڪاڏي ڦيٽي جو، نه چاهيندي به، پنهنجي مسٽر سان، ساڙه جون سرڪيون پي رهي هئي.

اشوڪ- (ذرا ٽوڪڙائيءَ جي لهجي ۾) ساڙه جون سرڪيون؟

ليتو- نه نه. وري ڇا؟ ڊارلنگ! ۾ هوءَ اڄڪلهه اصل منهنجي اڳيان پٺيان ڦري رهي هئي. پر مونکي به فرصت هجي نه؟ سڀني جو دل کولي جو سواگت ڪرڻو هو، سمجهيو؟

اشوڪ- سمجهيم نه ڇا- پر سڀ ڏٺم ٿي، پنهنجي پٺيءَ لٽو سان پيران ٿي هر ڪنهن مهمان کي، ٻارڪيءَ سان ٿي پرڪم نه ڪم ڪيتري پاٽيءَ ۾ آهي.

ليتو- (خوشيءَ جي موڊ يعني آواز ۾) اڄ ڏهن نه چوان ٿي، ڊارلنگ! هيئنر پنهنجي اولي (Lovely) لاڏلي جي جنم ڏينهن جي پارٽي به اهڙي رات مڃيندي ڪجي جيئن ڪاڻ ڪمي بيشي نه رهي.

اشوڪ- مان ڪڏهن ٿو چوان ته ڪا ڪمي بيشي رهي. ليڪن ليتو اسانکي هميشه پنهنجي ڪمائي يعني پگهار ۾ گهر جي بجيٽ مطابق خرچ ڪرڻ گهرجي. ڏس نه، هيئنر گذريل ان مهينن ۾، ڪيترو نه هن طرح اجايو سجايو خرچ ٿي ويو آهي. هنيءَ جي جنم ڏينهن جي پارٽي... شاديءَ جي سالگره ...

ليتو- (وچ ۾ ڪٽيندي) او.... هو.... توهين به ڪمال ٿا ڪيو. هيتري اندي خرچ جي ڳالهه لئي هيڏو وڏو ليڪچر.

اشوڪ- (ٿورو شوخ ٿيندي يعني شوخيءَ جي آواز ۾) لمو ليڪچر ڇا- تون سمجهين ٿي ته مان پ- اکيو آهيان؟ هڪ پٽ ڪي گهٽ ۾ اٿي کي وڏڪ ٿو گهران؟ هٽيي منهنجو پٽ آهي ۾ اولي نه؟ اٿي منهنجي اکين جا تارا آهن- پڏءِ!

ليتو- تڏهن نه چوان ٿي. جيڪڏهن اوليءَ جي پارٽيءَ ۾ ڪا ڪمي بيشي رهجي وڃي ته ڇا هن جي من ۾ هين ڀاونا پيدا نه ٿيندي؟ اين اسڪول ۾ پاڙي وارن دوستن کان نه ڇا، اول پنهنجي ڀاءُ سان ريس ڪانه ٿيندس؟

اشوڪ- ليتو.. توهن هن ننڍڙيءَ ڳالهه کي سمجهڻ ۾ ڪمڏي ته ڀل ڪري رهي آهين. ذرا ڪجهه شانتيءَ ۾ ويهي پنهنجي دماغ سان سوچ ۾ سمجهڻ جي ڪوشش ڪر ته هن ۾ هين ڀاونا ۾ ريس هئڻ جو ڪو سبب ٿي ڪولهي.

ليتو- سو ڪيئن ڀلا؟

اشوڪ- ڇاڪاڻ ته اولي لاڏلو هٽيءَ کان ٽي سال وڏو آهي ۾ هن جي ارتڪدي جون

□ اڄايو آڌمبر □

- موهن لعل 'اداسي'

ناٽڪ جا ڪردار —

اشوڪ : هڪ انگريزي ڪمپني - ايجنٽ □□
ليتو : اشوڪ جي ڌرمپتني
سنيتا : ليتوءَ جي ساهيڙي
هيپي : اشوڪ جو پٽ
رام : ليتوءَ جو ڀاءُ
ڊاڪٽر : اشوڪ جي گهر کان ٿورو پري رهندڙ ڊاڪٽر □□

ليتوُ- اسم سڄي ساري سال ۾ صرف اهي ٻه ڏينهن ته اچن ٿا، هڪ پنهنجي شاديءَ جي سالگره جو ۽ ٻيو هيپي ۽ ٻين لوليءَ جي جنم جو ڏينهن!

اشوڪ- مطلب؟

ليتوُ- او.... هو.... ڊارلنگ! تو هين نه هرڪنهن ڳالهه جو سڀ ڪجهه سمجهندي ڪندي به ڇو مطلب پيا پڇندا آهيو. گذريل رات پنهنجي شاديءَ جي سالگره جي پارٽي ڪهڙي نه شاندار رهي؟

اشوڪ- هـون.

ليتوُ- ان وقت سڄ پڄ ڪو پتا جو چهرو ڏسڻ وٽان هو. ڪيئن نه اندر ئي اندر سڙي پچڙي ۽ پوسري رهي هئي.

اشوڪ- اڇـا؟

ليتوُ- اهيءَ رات رکي رکي، هرهڪ شيءِ ۽ سجاوت ڏانهن گهوري گهوري نهاري رهي هئي. پنهنجي پٽ ٻبيءَ جي جنم ڏينهن جي پارٽيءَ جي، اسانجي پارٽيءَ سان مشابهت ڪري رهي هئي.

اشوڪ- مشابهت يعني برابري؟

پتي- نه اڪيل نه ڪواهي.

پتني- ڇـــو ؟

پتي- اڄ ڏينهن تائين مان اهو طئه نه ڪري سگهيو آهيان ته اُن ڏينهن تو مونکي ڏهڪي ڏلي هئي يا سچ چيو هيئه.

پتني- سچ ٻڌايانو.

پتي- نه نه ڇا ڪوڙ ڳالهائيندي هئينءَ ؟

پتني- مان ۽ دارون پيئان ها. نه، بابا نه!

پتي- (ٻاڏائي غصي ۾) هون. تنهنجو مطلب ته مونکي بيوقوف بڻايو!

پتني- (شي شي ڪندي) نه بلڪل نه! اهو نه توهان ان ڏينهن ٿائين هئا. مون نه بابا توهان کي سمجهدار بڻايو!

پتي- اهه نه سهون.... تنهنجي ته خبر وٺان.

[پتي اڳيان ۽ پتني پٺيان ڊڪن ٿا!- پردو.... اونده!]

□□

Add: "Bhagwan Bhawan", A-130, Adarsh Nagar, JAIPUR-302004

پتي - (غصي مان رڙ ڪري) مان ڪنهنجي پسند - پسند جي عزت نه ڪندو آهيان تون دارون نه پيئندينءَ؟

پتني - (ياد ڏياريندي) توهان دوستن جي پسند جي عزت ڪندا آهيو. اها ڳالهه توهان پاڻ هر هر چوندا آهيو. شايد توهان کي وسري ويو.

پتي - مون کان ڪجهه نه وسريو آهي. مون کي ڪجهه ياد ڪونهي. مون کي صرف هڪ ڳالهه ياد آهي، ته تون دارون نه پيئندينءَ. نه پيئندينءَ. نه پيئندينءَ!

پتني - ۽ توهان جا دوست؟

پتي - منهنجا دوست؟ اهي به هينئر هن گهر ۾ دارون نه پيئندا!

[پتي کان ٽيلهي کسي ونگ ۾ وڃي ٿي! اولدهه! ررشني! پتي ۽ پتني صوفي تي ويٺا آهن.]

پتني - اڄ ڪالهه ڪيڏانهن گهمڻ - گهمڻ لئا وڃو؟

پتي - ڪيڏانهن وڃون؟

پتني - ڪافي ڏينهن کان دوستن سان به ڪو پروگرام نه ٺاهيو آٿو.

پتي - دل ئي نٿي ٿئي.

پتني - ڇو؟ دل ڇو نٿي ٿئي.

پتي - سچ ٻڌايانءِ؟

پتني - نه ته ڇا ڪوڙ ڳالهائيندا؟

پتي - جنهن ڏينهن تو پاڻ دارون پيئڻ واري ڳالهه ڇڏي هئي نه، ان ڏينهن کان مان ڊڄي ويو آهيان.

پتني - (ٿورو کلي) ڪهڙي ڳالهه ڊيڄاريو آهي توهان کي؟

پتي - اڄ تون شراب پيئندينءَ. سڀاڻي ان کان هڪ قدم اڳتي وڌندينءَ. پرينهن ان کان به هڪ قدم اڳتي وڌندينءَ. پوءِ شايد هڪ ڏينهن اهڙو ايندو جو مان توکي ڳولهڻ نڪرندس ۽ تون... تون مون کي ڳولهي به نه ملندينءَ.

پتني - ڏاڍا ڊرپوڪ آهيو توهان!

پتي - هڪ ڳالهه ٻڌائيندينءَ؟

پتني - منهنجو ڪجهه لڳيل آهي توهان کان؟

ٻتني- نه ڪجهه ڪونهي بس .... (زور ڪري ڳالهه اڌ ۾ ئي ڇڏي)

ٻتي- ها، ها، چئو. چپ ڇو ٿي وئين؟

ٻتني- مان پئي سوچيان ته توهان جي دوستن سان گڏ وهندي سٺي نه لڳنديس. سندن زالون هجن ها ته تورو ٺيڪ رهي ها.

ٻتي- (ڪجهه نه سمجهندي) مون سمجهيو ڪونه! تون ڇا ٿي چوڻ چاهين؟

ٻتني- منهنجو مطلب آهي، مان به وسڪي پيئڻ ٿي چاهيان! توهان جي دوستن جون زالون هجن ها ته شايد وڌيڪ ٺيڪ لڳي ها. خبر نه اينداسون اڄ هن به هلندو! توهان سان ئي ڪٿي وهنديس! هن ڪي گهرايو ٿي نه آئو نه ڪري ته ڇا ٿو سگهجي؟

ٻتي- (عجب ۾) تون .... تون پيئنديئن؟ تون وسڪي پيئنديئن؟

ٻتني- ڇو مان نه پي سگهنديس ڇا؟

ٻتي- اها ڳالهه تون ٿي چئين ته ....

ٻتني- (کلي) ها... اها ڳالهه مان ٿي چوان!

ٻتي- تون ....؟ (منجهي ٿو.)

ٻتني- ڇو توهان پيئڻ نه ڏيندا ڇا؟

ٻتي- وسڪي؟ ... تون....؟

ٻتني- ها، وسڪي مان!

ٻتي- (سنڀالجي) نه اهو ڪو ٿي سگهي. تون وسڪي ڪئي پي سگهين.

ٻتني- ڇو؟ ڇو ڪئي پي سگهان؟ ڏاڍي ڪوڙي لڳندي آهي ڇا؟

ٻتي- دارون سٺي شيءِ ڪونهي.

ٻتني- صرف زالن لاءِ؟

ٻتي- سڀني لاءِ.

ٻتني- تڏهن توهان ڇو ٿا پيئو؟ خراب شيءِ دارون. منهنجو ڪهڙو مطلب؟

ٻتي- منهنجو مطلب ڪيئن ڪونهي؟

ٻتني- سڀني جي پسند ـ ناپسند جي عزت ڪندو آهي. مولڪي پروسول جي پسند جي به عزت ڪندو.

کي عزت ڏيڻ لاءِ ناهيو آئو.
ناهيو آئو - يا ڇڪجي، دوستن جي پسند

پتي- باڪل ٺيڪ - پوءِ؟

پتني- جڏهن توهان پنهنجن دوستن جي پسند يا ناپسند جي عزت ڪري نا سگهو، ته ڇا مان توهان کان سکيا نٿي وٺي سگهان؟

پتي- اهوئي ته پڇاڻ ٿو ته اوچتو هيءَ ڳالهه ڪيئن آئي تنهنجي دماغ ۾؟

پتني- معمولي ڦير ڦار ڪرڻ جهڙي ڳالهه آهي. مان جڏهن پنهنجو رخ بدليان ٿي ته منهنجي لاءِ به ته سٺي ڳالهه آهي.

پتي- ڪيئن؟

پتني- جڏهن توهان دوستن جو هيترو ڌيان نٿا رکو، ته ڇا زالن جو ڌيان نه رکندا؟

پتي- بلڪل اهائي ڳالهه ته مان پيو چوان!

پتني- هڪ ڳالهه ٻڌايو.

پتي- پڇ.

پتني- اڄ توهان صرف دوستن کي گهرايو آهي يا سندن زالون به اينديون؟

پتي- ڇو- ڪا خاص ڳالهه آهي؟

پتني- پهرين ٻڌايو.

پتي- پيئڻ جو پروگرام آهي. زالن سان اچي ڇا ڪن ها؟

پتني- زالن سان اچن ها ته ڪهڙي خرابي هئي؟

پتي- هو پسند ڪن- الائي نه ڪن.

پتني- ها، بلڪل ٺيڪ ڳالهه آهي. سندن زالن جي پسند ناپسند جو به ته ڌيان رکڻ کپي.

پتي- اهو تون ڪيئن ٿي ڳالهائين؟

پتني- ڇو؟ ڪا غلط ڳالهه چئي ويس ڇا؟

پتي- تنهنجي چوڻ جو ڍنگ ڪجهه عجيب لڳو. ڳالهه غلط ڪانهي.

پتني- (لاپرواهيءَ سان) عجيب ٿي ويو هوندو.

پتي- تنهنجو مطلب تنهنجي دل ۾ ڪجهه آهي.

پتني- (طنز مان) توهان جي عادتن سان، توري گهڻي واقفيت ٿي رهي آهي.

[پتني اکيون وڏي ڪري ڪٽي اندر ڏسي ٿي.]

پتني- ايڏا ڪچا آندا آلو يا اوبارل؟

پتي- اهڙي قسمن جا آهن!

پتني- ڪچن بيدن جو آمليٽ ٺاهي وٺان؟

پتي- مان پاڻهي ٺاهيندس!

پتني- منهنجي هوندي توهان کي آمليٽ ٺاهڻ جي ڪهڙي ضرورت آهي؟

پتي- دارون خراب شيءِ ٿيندي آهي. خراب شيءِ کي ورتائڻ پر سامهون ڏيڻ پاپ آهي.

پتني- سمجهان ٿي- توهان طنز مان ٿا ڳالهايو. پر اها ڳالهه مان نٿي چوان، توهان جي آدارتا، مهانتا ۽ فراخدلي ٿي چوائي سگهن.

پتي- اڇا- توهان تي به ڪنهن ڳالهه جو اثر ٿيندو آهي ڇا؟

پتني- ظاهر آهي ته ٿيندو آهي.

پتي- پوءِ اها ڳالهه منهنجي لاءِ سٺي خبر آهي.

پتني- اهو فيصلو توهان ڪيو.

پتي- منهنجو مطلب، تو بي ريا رهڻ جو فيصلو ڪيو آهي؟

پتني- نه، اها ڳالهه توهان غلط چئي.

پتي- تون ٺيڪ ڪري چئه.

پتني- ته مون سهيوگ ڏيڻ جو فيصلو ڪيو آهي.

پتي- واهه واهه. واهه واهه. اها ته مزيدار ڳالهه. مان اجاهو ترڪي ٽڪو پيو سمجهان.

پتني- شڪريه.

پتي- هونءَ ڇا مان پڇي سگهان ٿو ته سائين پنهنجو ارادو ڪيئن بدليو؟

پتني- مون سوچيو ته روز جي جهيڙي- ٻاريءَ کان بهتر آهي ته مان ئي سمجهوتو ڪري وٺان.

پتي- سمجهوتي واري ڳالهه اوچتو ڪيئن سوجهي؟

پتني- مون کي لڳو ته هي سڀ توهان پنهنجي لاءِ ته ناهيو ڪيو، انهن جي پسند لاءِ

پتني- ڏسڪي مان توهان کي لٿي ڏيان. توهان مولڪي ٿا ڏيو!
[اوندهه .... روشني اچي ٿي. پتني صفائي ڪري رهي آهي! دروازي تي
کٽ کٽ جو آواز. پتني اچي دروازو کولي ٿي! پتي ٿيلهي کڻي اندر ٿو اچي.
پتني ڪالئس ٿيلهي وٺڻ ٿي چاهي. پر پتي نٿو ڏئيس. ٿيلهي سينٽر ٽيبل سان
لڳائي رکي ٿو.]

پتني- هي ڇا ڇا وٺي آيا آهيو توهان اڄ؟

پتي- ڪجهه امڪين، بيدا، وسڪي ۽ بيئر.

پتني- وسڪي ۽ بيئر ته خير ٺيڪ آهي. پر امڪين بازار مان آڻڻ جي ڪهڙي
ضرورت هئي؟

پتي- بازار مان نه ته ڪٿان آڻيان ها؟

پتني- گهر ۾ ٺاهي وٺان ها!

پتي- ڪير ٺاهي ها گهر ۾- تون؟

پتني- ها. ڇو اڄ تائين نه ٺاهيو آهي ڇا؟

پتي- اڄ تائين ۾ ۽ اڄ ۾ ڏاڍو فرق آهي.

پتني- ڪهڙو فرق آهي؟

پتي- پڇين ائين ٿي، ڄڻ توکي خبر ئي ڪانهي.

پتني- ڪالهوڪي ڇڙ- ڇوان جي ڪري ٿا چئو ڇا؟

پتي- اوچتو ياد اچي ويو، شايد!

پتني- نه اوچتو ياد نه آيو. توهان جهڙي مهاپرش کي عام ماڻهو جهڙو ورتاءُ ڪندو
ڏسي، خود به خود ياد اچي ويو.

پتي- هي مهاپرش ۽ عام ماڻهوءَ واري ڳالهه ڪٿان اچي ويئي؟

پتني- ابن جي پسند کي پنهنجي پسند کان اوچو درجو ڏيڻ وارو شخص، جيڪڏهن
پنهنجي پسند ڇڏڻ جو ضد ڪري ويهي ته منهنجي خيال ۾ اهو مهاپرش
جي عام ماڻهوءَ ۾ تبديليءَ جو اشارو آهي!

پتي- تون انکي مهاپرش جي عام ماڻهوءَ ۾ تبديلي چئه- يا ليکتا.... پر تو والگر ابن
جي پسند جي بيعزتي ڪرڻ جي مولڪي عادت ڪانهي.

پتي- واسع جو ته اسين گهر ۾ اڪيلا هوندا آهيون؟

پتني- هر وقت هرڪا ڳالهه چوڻ لائق من اسمت هجي- ضروري ڪوناهي.

پتي- ته ان ۾ منهنجي غلطي ڪٿي ٿي؟

پتني- صاف ڳوٺي، ٿي سگهيئو توهان کي ساڃ نه لڳي. پر حقيقت اها آهي ته غلطي صرف توهان جي آهي.

پتي- ته ٻڌاء ته ڪهڙي غلطي آهي؟ اهاٿي نه، ته-مان دوستي ٿو ايايان. ٻيا ٻيو ڪجهه نه؟

پتني- توهان شوق سان دوستي لڀاٺو. پر منهنجي قيمت تي نه.

پتي- منهنجي قيمت تي ڪيئن؟

پتني- زال جو به ڪجهه حق ٿيندو آهي پنهنجي پتيءَ جي وقت تي. اهو حق، توهان ايتري فراخدلي سان ٻين ۾ ڪيئن ٿا ورهائي سگهو؟

پتي- پنهنجي وقت جو استعمال جيئن مونکي ٺيڪ لڳندو، مان ڪندس.

پتني- مان هميشه ته توهان کي هٿ ٻڌي وينتي ٿي ڪريان ته مهرباني ڪري مونکي وڌيڪ سزا نه ڏيو.

پتي- نه نه؟

پتني- ته ته توهان مونکي به ڪجهه ڪرڻ لاءِ مجبور ڪندا.

پتي- ڇا ٿي ڪرڻ چاهين اون؟

پتني- مان ڪجهه نٿي ڪرڻ چاهيان. جيڪو ڪرائيندي، مونکان پنهنجي مجبوري ڪرائيندي.

پتي- مجبوري ٿي سهي! پتو ته پوي ڇا ڪرائيندي مجبوري توکان؟ آپگهات؟

پتني- مان ڪائر نه آهيان جو آپگهات ڪيان.

پتي- نه؟

پتني- ڪجهه نه ڪيان. پر اڳتي مان توهان جي دوستن جو هتي اچڻ، هتي اچي دارون پيئڻ برداشت نه ڪنديس.

پتي- هي گهر تنهنجو نه منهنجو آهي. شايد توکي ياد نه رهيو آهي.

پتني- جي نه. مونکي وسريو ناهي. پر توهان کي سوچڻ کپي ته هيءَ گهر جيترو توهان جو آهي، اوترو ٿي منهنجو به آهي. ۽ هن گهر ۾ اڳتي ڪوبه ناجائز ڪم نه ٿيندو.

پتي- تون مونکي ڌمڪي ٿي ڏين؟

پتني- مان خوش ٿي ٿيس ته اڄ توهان مونکي ٻانا سان گڏ ڏٺو يي تا ولي هلوا

پتي- مون گڏ هانا کان انڪار ڪيو مانء ڇا ؟

پتني- توهان ڪڏهن ڏسندا مولسان گڏ ڏٺو؟

پتي- نه ڪڏهن سان گڏ ڏسندس ؟

پتني- توهان پنهنجن دوستن سان گڏ ڏسندا.

پتي- (غصي ۾) اڄ ڪالهه، اون ڪهڙيون احمقانه ڳالهيون ڪرڻ لڳي آهين.

پتني- سچيون ڳالهيون شايد احمق ئي چوندا آهن!

پتي- جيڪو اون چوان، سو سچ ٿيندو آهي. باقي سڀ ڪوڙ؟

پتني- مون ائين نه ڪوله چيو!

پتي- نه ڇا چيئه؟

پتني- مان توهان کسي حاصل ڪرڻ لاء سڪي رهي آهيان ۽ توهان ٻاهرڪي ورهائڻ ۾ مشغول آهيو. توهان وٽ ڇا ڪجهه پل ٻه ڪونهن، جيڪي توهان مونکي ڏئي سگهو؟ صرف مونکي! پنهنجن دوستن کان ڇڏائي، آفيس کان ڇڏائي، مشغولين کان ڇڏائي- فقط ۽ پل. آخر مون ڇا بگاڙيو آهي توهانجو؟ توهان ڪهڙي ڏوهه جي سزا ڏئي رهيا آهيو هن طرح؟

پتي- مان سمورو تنهنجو آهيان. منهنجو سمورو وقت تنهنجو آهي. تنهن کان پوءِ ٻه توکي مولسان شڪايت آهي!

پتني- اهوئي ته منهنجو درد آهي. منهنجا هوندي ٻه توهان منهنجا ناهيو.

پتي- ڪيئن؟

پتني- گهمڻ ته دوستن سان، ڳالهائڻ ته دوستن جي باري ۾، سڄو ڏينهن، سڄو وقت نه توهان دوستن جي ٿالي ڪري ڇڏيو آهي. منهنجي لاء ڪيئن ڇڏيو ٻه اٿو؟

پتي- گهمڻ لاء ويندا آهيون ته توکي پاڻسان گڏ نه ولي ويندو آهيان؟

پتني- هيڪ ولي ويندا آهيو! پر توهان جا دوست ٻه توهان سان گڏ هوندا آهن!

پتي- انڪري توکي تڪليف ٿيندي آهي؟

پتني- ڪيترائون ڳالهيون اهڙيون ٿينديون آهن؟ جيڪي پتني صرف پنهنجي پتيء سان ڪرڻ چاهيندي آهي- اڪيلي ۾! اهڙيون ڳالهيون دل ۾ لڪائي مان گهٽجندي رهي آهيان! توهان مونکي موقعو ئي نه ڏيندا آهيو، ته مان توهانکي ڪجهه چئي يا ٻڌائي سگهان!

پتني- اسان جي گهر ۾ سهڻي ۽ سٺي سٺي موڊ کي اهڙن ننڍڙن ننڍڙن ڳالهين سان
بگاڙڻ مان ڪهڙو فائدو؟

پتي- تون جن کي ننڍڙيون ننڍڙيون ڳالهيون ٿي چوين، اهي ئي مهنجي لاءِ ۽ وڏيون
وڏيون ڳالهيون آهن! خير ڇڏ. بحث ڪرڻ مان فائدو ڪهڙو؟ ساڍا ڇهه ٿيا
آهن! تون تيار آهين؟

پتني- ها، بس! وارن ۾ ڦڻي ڏيڻي وتان.

[اوچتو چانهه ڏانهن ڌيان وڃيس ٿو.]

پتني- هي ڇا؟ چانهه ته توهان پيتي ئي ڪونه.
پتي- ڪو پيتي؟
پتني- توهان پيئو.... مهنجي دل ڪونهي!
پتي- ڇو؟
پتني- ائين ئي (ڳالهه بدلي) وري دير ٿي ٿي وڃي! توهان ٻئي ولو.
پتي- چڱو.

[ڪوپ کڻي چانهه پيئڻ شروع ٿو ڪري]

پتني- اسين هيترو دير سان ٿا هلون پڪچر تي- ٽڪيٽون ملي وينديون؟
پتي- ٽڪيٽون هن ور ليون هونديون.
پتني- ڪڏهن ور ليون هونديون؟
پتي- ها- ٿي دوست ته ڳالهه سمجهه اچڻ آهن.
پتني- اڙي هن.... (چوندي چوندي ٻاڻ کي روڪي ٿي وٺي)

[چانهه جو خالي ڪوپ سينٽر ٽيبل تي رکي ٿو]

پتي- ڇو، تنهنجا هٿ ڇو ايهڙي ويا؟
پتني- ....
پتي- جواب ڇو ٿي ڏين؟
پتني- مون کي هيئر پڪچر تي ناهي هلڻو. توهان ئي اچو!
پتي- ڇو؟ اوچتو ڇا ٿي ويو؟
پتني- ڪجهه به نه!
پتي- ڪجهه به نه، ته تيار ٿيڻ کان پوءِ به هلڻ کان انڪار ڇو ٿي ڪرين!

پتني- ميرن ڪپڙن ۾ گڏجي ويو هوندو. ٻر ۾ ڏسو.

[پتي ٻئي پاسي واري ونگ ۾ وڃي هڪ ٽوال سميت موٽي ٿو.]

پتني- (زور سان) لڌو ٽوال؟

پتي- ها لڌو.

پتني- (زور سان) توهان جي استري ڪيل قميص ڪپٽ ۾ اٿو. ڪڍي وٺو.

[پتي وري ونگ ۾ وڃي قميص ڪڍي اچي ٿو. اوچتو ٽٽل بٽڻ ڏانهن ڌيان هليو ٿو وڃيس.]

پتي- (جهنجهلاهٽ) عجيب لاپرواهه زالفان آهي. (زور سان) قميص جو مٿيون بٽڻ ٽٽل آهي.

[پتني چانهه جو ڪوپ کڻي اسٽيج تي اچي ٿي.]

پتني- مون بٽڻ ڏٺا نه هئا. نظر مان نڪري ويو هوندو. توهان چانهه پيئو، ٿيستائين مان بٽڻ هڻي ٿي وٺان.

پتي- وقت پورجي آيو آهي. ۽ هاڻي هيءَ بٽڻ لڳائيندينءَ. تون اهي ڳالهيون الائي ڪڏهن سکندينءَ.

پتني- (معافي گهرڻ واري انداز ۾) ڀل ٿي وئي. بس هڪ منٽ لڳندا. ٿيستائين توهان چانهه پي وٺو.

[چانهه پتيءَ کي ڏئي ٿي. پتي ڪوپ وٺي سينٽر ٽيبل تي رکي ٿو.]

پتي- هاڻي هن کي ڇڏ. مان چانهه پاڻهي پيئندس.

پتني- ۽ قميص؟

پتي- ساڳي ٿي پائيندس.

پتني- پر....

پتي- (وچ ڪٽي) هاڻي پر - پر ڇڏ. جلدي ڪر تون هاڻ جي تياري ڪر.

پتني- (ناز سان) توهان نه ننڍين ننڍين ڳالهين ۾ ٿي موڊ خراب نه ڪري ڇڏيو!

پتي- موڊ مان ٿو خراب ڪريان. تون ٿي ڪرين.

پتني- اهي ننڍيون ننڍيون ڳالهيون نه گهرن ۾ ٿينديون ئي رهن!

پتي- گهرن ۾ نه - اسان جي گهر ۾ چئو!

جيڪو ڪرڻو هجي ڪر.

پتني- (غصي ۾) ٻين جي ناجائز پسند توهان کي اهڙي بيماري آهي، جو زال جي

صحيح ڳالهه به توهان کي خراب ٿي لڳي.

پتي- (وڏي سختيءَ سان) دوست ٻين ۾ نه، پر منهنجن ۾ شمار ٿيندا آهن.

پتني- انڪري؟

پتي- انڪري آخرين فيصلو آهي ته جيڪو ڪم منهنجن دوستن جي نظر ۾ خراب

ڪرڻو هجي، سو مان ڪندس!

[اونڌهه.... روشني اچڻي. پتني ڪرسيءَ تي ويٺي سُرنس سان سوچ

مڙهي رهي آهي. پتي گنگنائيندو اندر اچي ٿو.]

پتي- (زور سان) ٻڌين ٿي. جلدي تيار ٿي وڃ- اڄ پڪچر تي هلڻو آهي.

پتني- پڪچر تي هلڻو آهي ته آفيس مان دير ڪري ڇو آيا؟

پتي- اڄ ڪجهه ڪم وڌيڪ هو. لڪڙ لڪڙ ڪندي اها دير ٿي ويئي. هاڻي تو

جلدي تيار ٿي وڃ.

پتني- پهرين توهان چانهه ته پي وٺو.

پتي- چانهه پاڻهه هاڻي تون ڇڏ. بس تون جهٽ پٽ تيار ٿيءُ.

پتني- هاڻي ٿي تيار ٿي ٿيان- مان ته ڪا چانهه به.

پتي- چانهه جي چڪر ۾ دير نه ڪري ڇڏجانءِ.

پتني- نه دير نه ڪندس. پاڻي رکي مان تيار ٿي ٿيان. تيستائين توهان به هٿ

منهن ڌوئي ڪپڙا مٽي وٺو.

پتي- منهنجا ڪپڙا ٺيڪ آهن.

پتني- نه. توهان ته بدليو نه. ڏسو اهي ٺيڪ ٿا لڳن.

پتي- ٺيڪ آهي. تون چئين ٿي ته بدلي ٿو وٺان. هاڻي تون وقت ضايع نه ڪر.

پتني- هيتر ٿي تيار ٿي ٿيان. دير نه لڳائيندس.

[پتني ونگ ۾ وڃي ٿي. پتي اُتي هيڏانهن هوڏانهن هلي ٿو.]

... نه الائي ڪٿي رکيو اٿين. (زور سان) اڙي ٻڌين ٿي، ٽوال ڪٿي آهي؟

... ٿي زور سان) اُتي ئي انگيل هوندو.

... سان) هتي ڪونهي، لڌين ته ٻچان ٿو.

پتني- ڇڏيو.

پتي- تون منهنجي نجي معاملن ۾ ضرورت کان وڌيڪ دخل-اندازي ڪري رهي آهين.

پتني- منهنجي سڀ ڳالهه توهان کي دخل-اندازي ٿي لڳي؟

پتي- سوال سچي يا ڪوڙي ڳالهه جو ڪونهي. دخل-اندازيءَ جو آهي.

پتني- ڇا زال پنهنجي پتيءَ کي ڪجهه نٿي چئي سگهي؟

پتي- چئي سگهي ٿي. صلاح جي طرز ۾. حڪم جي نوع ۾ نه.

پتني- مون ڪهڙو حڪم ڏنو توهان کي؟

پتي- هن طرح رسڻ ۽ منهن سڄائڻ- زور زبردستي پنهنجي ڳالهه مڃائڻ ناهي ته ٻيو ڇا هي؟

پتني- ضروري ڪونهي! پر دارونءَ لئي اها ڳالهه لاڳو نٿي ٿئي.

پتي- ٿئي ٿي.

پتني- ڪيئن ٿي ٿئي؟

پتي- پهرين ڳالهه ته شراب مان پاڻ نٿو پيئان. ٻي ڳالهه، مان دوستن کي روز شراب نٿو پياريان.

پتني- منهنجو به ته ساڳيو ئي چوڻ آهي. جيڪو ڪم توهان پاڻ نٿا ڪيو، اهو ٻين کان ڇو ٿا ڪرايو؟

پتي- منهنجي پسند سڀني جي پسند هجي - ضروري ڪونهي!

پتني- جڏهن توهان ٻين جي پسند جو خيال رکو ٿا، ته ڇا منهنجي پسند جو خيال نٿا رکي سگهو؟

پتي- هميشه رکندو آهيان.

پتني- ڪٿي ٿا رکو؟

پتي- نه رکندو آهيان ته ڇا ڪندو آهيان؟

پتني- دارون پيئڻ- پيارڻ مونکي پسند ڪونهي. منهنجي اها پسند غير واجب يا غلط ته ڪونهي. پوءِ توهين ان کي منظور ڇو نٿا ڪريو؟

پتي- دوست به منهنجا ڪجهه لڳن. هڪ ڳالهه انهن جي مڃيم ته ڪهڙي خرابي ٿي پيئي.

پتني- خراب ڪم کي پناه ڏيڻ ۾ هڪ خرابي ٿيندي آهي.

پتي- (ناراض ٿي) ٺيڪ آهي. اها ڳالهه غلط سهي. پوءِ به مان ڪندس. توکي

پتني- ڏسو، مان ڪئيترا سان ڇٽي رهي آهيان. اوهان ڳالهه کي مسخري ۾ ٿا اڏايو
پتي- ڪير ڪمبخت ٿو اڏائي اوهان جي ڳالهه کي مسخري ۾؟ توبهه توبهه. اها
گستاخي ۽ مان ڪندس؟

[الله برو! روشني اچي ٿي. پتني ڪرسيءَ تي مٿهن سجائي رال وٺي آهي
پتي ڪيس هيڏانهن هوڏانهن جاچي ڏسڻ جو ناٽڪ ڪندي، سندس ڇٽني پاسي
گهمي رهيو آهي]

پتي- (پيار سان) ڇا ڳالهه آهي؟ مٿهن جو ڦلاڻي رکيو آهي سائينجن؟
پتني- ......
پتي- حضور! ناچيز کجهه پڇيو آهي؟
پتني- کجهه ڪونهي!
پتي- کجهه نه هوندو، تڏهن نه چند تي بادلن جو پاڇو آهي.
پتني- ڪا ڳالهه ڪانهي.
پتي- هاڻي پڌائي به ڇڏيو ڪٿي.
پتني- ....
پتي- هون... نه تون ائين نه پڌائيندينءَ.

[پتنيءَ کي ڪتڪتائي ڪرڻ لاءِ اڳتي وڌي ٿو.]

پتني- (کل روڪيندي) ڇڏيو. ڇڏيو. ڏسو ڪتڪتائي نه ڪريو.
پتي- نه پڌاءِ ڇا ڳالهه آهي؟
پتني- چيم نه. کجهه ڪونهي.
پتي- ليڪ آهي نه پوءِ هيءَ.... هيءَ وٺ.
پتني- (پهرين آهستي پوءِ زور سان کلندي) ڇڏيو، ڇڏيو، پڌايان ٿي.
پتي- اها ڪيئن نه مزدالي ڳالهه.
پتني- (چپ چاپ ٿڌا ساهه ٿي کڻي)
پتي- پڌاءِ پلا.
پتني- توهان جو پنهنجن دوستن کي دارون پيئارڻ موڪلي پسند ڪونهي.
پتي- ڇو؟
پتني- ڇڏهن توهان پاڻ ٿا پيئو ته ٻين کي پيئارڻ جي ڪهڙي ضرورت آهي؟
پتي- هڪ ڳالهه صاف ڇوان.

پتني - پڇو ائين ٿا ڄڻ توهان کي ڪجهه پتو ئي ڪونه آهي.
پتي - مونکي پتو ناهي ته زال کي ڪهڙا حق ماڻڻ يا ڏيڻ گهرجن!
پتني - شاديءَ کان پوءِ ڇوڪري ماءُ پيءُ کي ڇڏي، ساهرن ۾ ايندي آهي - ته هڪ ڀروسو سندس دل ۾ هوندو آهي.
پتي - ڪهڙو ڀروسو؟
پتني - ته هن وٽ به پنهنجو چوڻ لاءِ ڪجهه آهي.
پتي - پوءِ؟
پتني - پوءِ سڀ ڪجهه ته ڇڏيو. توهان مونکي خميس پنهنجائپ جو احساس به لمحا ڏيئي سگهو؟
پتي - مان ته توکي پنهنجو سمجهندو رهيو آهيان.
پتني - مونکي پنهنجو سمجهندا رهيا آهيو، اهو ٺيڪ آهي! پر پنهنجو پاڻ کي توهان پنهنجن دوستن جو سمجهندا رهيا آهيو.
پتي - اها ڳالهه ته ڪالهي.
پتني - اهائي ڳالهه آهي.
پتي - ڪيئن؟
پتني - ته ته توهان جو سمورو وقت فقط پنهنجن دوستن لاءِ نه هجي ها. وقت جو ڪجهه حصو توهان پنهنجيءَ زال لاءِ به رکو ها.
پتي - مان هميشه هر وقت پنهنجن دوستن سان ته نه رهندو آهيان.
پتني - پوءِ ڇا ڪندا آهيو؟ مان ترسندي رهندي آهيان - توهان سان ڪجهه دير ڳالهائڻ لاءِ ۽ توهان! گڏ گهمائڻ به وٺي ويندا ته توهان جا دوست ۽ سندن زالون ساڻ هونديون.
پتي - (ماحول کي هلڪو ڪرڻ جي ڪوشش ۾) اڙي! اها ڳالهه هجي ته اڳ مونکي پهرين ٻڌائين ها.
پتني - (روئڻهارڪي ٿي) هي بيگانو-پڻ هاڻي منهنجي برداشت کان ٻاهر آهي.
پتي - ٻاهر آهي؟
پتني - ها - بلڪل ٻاهر آهي.
پتي - ته ٺيڪ آهي. مانڊوانس جي دربار ۾ خادم صبح شام نيم سان لڳي حاضري ڏيندو. پوءِ ته بس؟

پتي- ٻه دوست ٿيندا آهن ۽ ڇال صرف ڇال.
پتمي- ڇال ڇا دوست ٿي ٿي سگهي؟
پتي- ٿي سگهٽي.
پتمي- پوءِ توهان موڪلي پنهنجي دوستن جي فهرست ۾ ڇو ٿا رکو؟
پتي- ڇال دوست ٿي سگهي ٿي. پر ٿون صرف منهنجي ڇال آهين- منهنجي دوست نه.
پتمي- مان جيڪڏهن توهان جي ڳالهه کي صحيح وٺان - ته مان صرف توهان جي ڇال آهيان- توهان جي دوست نه، ته ٻه ڇال جي ناتي ڇا منهنجو توهان تي ڪو به حق ڪوهي؟
پتي- ڇو نه آهي؟
پتمي- شايد ڪتابن ۾ آهي- زندگيءَ ۾ نا!
پتي- وهنوار ۾ ته آهي- زندگيءَ ۾ به.
پتمي- توهان جي وهنوار مان نه اها ڳالهه نظر ٿي اچي.
پتي- ڪو مثال ڏيئي سگهندينءَ؟
پتمي- ها، ڏيئي سگهان ٿي.
پتي- ڏي.
پتمي- توهان جي هر شام توهانجن دوستن لاءِ محفوظ هوندي آهي. موڪل جو هر ڏينهن توهان پنهنجن دوستن کي نوازي ڪري ڇڏيو آهي. ڏينهن نوڪريءَ ۾ ۽ رات سمهي ڪري گذاري ڇڏيندا آهيو. روز مره جي زندگيءَ ۾ ڇال کي ڪهڙو حق ڏنو آهي توهان؟
پتي- اج هڪ ٽئين ڳالهه جو پتو پيو ته حق ۽ وقت ۾ ڪو فرق نه ٿيندو آهي.
پتمي- ٿيندو هوندو فرق. پر جنهن سلسلي ۾ مان ڳالهائي رهي آهيان، ڪو فرق ڪونهي اُهن ٻنهي ۾!
پتي- ڪيئن؟
پتمي- مالي ۽ ڪهڙي جو مطلب ڇالفاٺو حق نه ٿيندو آهي.
پتي- (ٺنگ ٿي ڪري) ڇا ٿي چاهين ٿون موڪان؟
پتمي- پنهنجو هڪ حق- يا سمجهو پنهنجا حق.
پتي- ڪهڙا حق؟
پتمي- آهي سڀ حق- جيڪي هڪ ڇال کي ملڻ گهرجن.
پتي- جيئن ته؟

□ هو موٽي آيو □

- ڀڳوان اٽلاڻي

ناٽڪ جا ڪردار-

□□ پتي - ستاويهن اٺاويهن سالن جو خوش شڪل جوان!

پتني - ٽيويهن چوويهن سالن جي خوبصورت، طنزيه زالفان!

□□

[عام گهر جو هڪ ڪمرو.... صوفا ۽ هڪ ٻه ڪرسيون رکيل. سينٽرل ٽيبل. وقت ٻپهري. اسٽيج تي روشني. ٻهراڻ صرف صوفي تي - جتي پتني ويٺي آهي. پوءِ سڄي اسٽيج تي. پتي اندر اچي ٿو.]

پتني- ويا توهانجا دوست؟

پتي- ها ويا- ڇو؟

پتني- (ٻي لاڳاپي سان) ڪجهه نه.

پتي- هڪ پاسي ٿي چوين- ڪجهه نه، ۽ ٻئي پاسي پڇين ٿي- ويا توهانجا دوست؟ .... ڳالهه سمجهه ۾ نه آئي.

پتني- سمجهه ۾ ايندو به نه.

پتي- ڇو؟

پتني- ڇو ته دوستن لاءِ توهان پهرين تي خاص طرح جي راءِ قائم ڪري ڇڏي آهي!

پتي- ڪهڙي راءِ قائم ڪري ڇڏي آهي. ٻڌائيندينءَ!

پتني- اهائي ته دوست توهان لاءِ سڀني کان وڌيڪ قيمتي آهن- زال کان به وڌيڪ.

پتي- پر اها صرف راءِ ڪانهي- سچ آهي!

پتني- ٿي سگهيٿو سچ هجي. پر ڇا زال جي اهميت ڪجهه به نه آهي مرد لاءِ؟

پتي- ڇو نه آهي اهميت! گهڻي ٿي آهي.

پتني- پـــر

۽ اچاڻ ٻيو ڪاٿي، اُتي هيءَ سڌوري آشا، اڄ سڄيءَ ۾ ٻيئي ڳالهائي
۽ ڪامڪ سياءُ وارو ماڻهو جتي ويندو اُتان ٻهءَ ڪري ڪاٿي ايندو، ڪڏهن
۾ ٻڪ نه مڙندو!!

آشا- توهان جي گهر جو هيءُ وايو منڊل ڏسي ٿي ٿي، مونکي ٻاڻ وڌيڪ خوشي ٿي ڄاڪاڻ ته مان ٻاڻ اهين ٿي چاهيندي آهيان- نه ڪُوڙو ڏيکاءُ ڇڏي، موڪل ڏينهن گهر ۾ ئي ڪر ٿي موج مزي، جرچي گهبي ۽ لوي اڪاءُ ۾ ڏينهن گذارجي .... ٻيا ماڻهو ڇا چوندا، اها ڳالهه نه دماغ مان ٿي ڪڍي ڇڏڻ گهرجي!

دولترام- (اُڇل سان) اڙي واه واه!.... واه واه!!.... واه واه!!! .. طبيعت خوش ڪري ڇڏي پٽ.... (زور سان) اڙي مدوءَ ماءُ!

مدوءَ ماءُ- (مشڪندي) مان هتئي ٿي آهيان.... ٻڌان هي ناشتو ڪاٿو نه چاهه ڪٽي اچان.

دولترام- اڙي واه واه!... هيءُ ٻڌل مانـو.... (مشڪندي) اڙي، آشا پٽ هن گهر ۾ خوشيءَ جو وايو منڊل پيدا ڪرڻ جي خوشيءَ ۾ واسه ڪول نه مان پنهنجي همت سان تنهنجو منهن مٺو ڪرايان!

آشا - ها ها ٿي ٿي.... (واسه کوليندي) آ.... آ.... آ....

دولترام- اچا ۾.... اچا ۾.... اچا ۾.... (ڪارائيندي) او لائين!!!

(سڀئي جا زور زور سان ٽهڪ)

□□

Add: Kubernagar, Ahmedabad.

نوٽ:— هن ناٽڪ جي ڪردارن جا نالا فرضي آهن.
ڪنهن جو ۾ ڪنهن سان سڌو يا اڻسڌو لاڳاپو ناهي.

منوءَ ماءُ- توسان گڏجي اسانکي ڏاڍي خوشي ٿي، پٽ!

آشا- (مشڪندي) خوشي، نه مولڪي به گهڻي ٿي ممي، پر خاص ڪري ٻُڍيءَ سان گڏجي.

دولترام- (گهٻراهٽ وچان) اَئين!.... مو اسان گڏجي!.... ٿ.... ٿ.... ڇا مطلب؟

آشا- (مشڪندي) مطلب اهو ته منهنجي ٻُڍي ۽ توهان ۾ ڪو به فرق ڪونهي.

منوءَ ماءُ- (حيرت وچان) ڪو به فرق ڪونهي!؟

آشا- ها ممي، منهنجي ٻُڍيءَ جو به اهو ئي سڀاءُ آهي ته مولڪ ڏينهن ڪمائيءَ ۽ ڏلڏي ڇا سڀ چڪر وساري ڀي ڦڪر ٿي، ٻُڍيءَ وانگر گنجي ڪڇو پائي....

دولترام- (وچ ۾ ڪٽي) اَئين!... گنجي ڪڇو پائي....

آشا- (اکٽي) ها ٻُڍي، گنجي ڪڇو پائي، توهان وانگر آرام ڪرسيءَ تي ويهي پير ٽپائيءَ تي رکي مزي سان ويهي اخبارون ۽ ناول پڙهندا آهن....

دولترام- (خوش ٿيندي) واه واه!.... واه پٽ واه!!... اها ته نهايت سٺي ڳالهه ٻڌائي!

آشا- (مشڪندي) نه صرف ايترو ٻُڍي، پر هڪ دفعي ته هڪ وڏو واپاري به ٻُڍيءَ کي سيٺ ڄاڻي ۾ ڀل ڪري ويٺو.

دولترام- اهو وري ڪيئن، پٽ؟

آشا- ٻُڍيءَ جي اها عادت آهي ته مولڪ ڏينهن صبوح جو سوير اٿي گنجي ڪڇي ۾ ئي، بنگلي اڳيان باغيچي کي پاڻي ڏيندا آهن. هڪ دفعي هڪ وڏي واپاريءَ اچي ٻُڍيءَ کان پڇيو.... (آواز بدلائي) ”اڙي مالهي، سيٺ سيتلداس گهر ۾ آهي؟...“ (سڀني جا زور زور سان ٽهڪ)

دولترام- اڙي واه واه!... واه واه!!.... واه واه!!!.... واه جهڙي ڳالهه ٻڌائي.... ويهه پٽ ويهه.... (وهاريندي) منوءَ ماءُ!.... اڙي وات ڇو ڦاٽي ويو اٿئي؟.... ناشتو پاڻي ۽ چانهه اچڻ ڏي.

آشا- (مشڪندي) ٽڪڙ کهڙي آهي ٻُڍي، صرف چانهه ناشتي مان نه هلندو. مان ته توهان وٽان روٽي به کائي پوءِ ويندس!

دولترام- (خوش ٿيندي) ونڊر فل!.... ونڊر فل!!.... اڙي واه!!!.... پٽ، تنهنجو سڀاءُ ته بلڪل مون جهڙو ئي آهي.... (منوءَ کي) اڙي ڏسين وينو منوهر لعل؟

منوُ- يس ٻُڍي!

دولترام- ان کي چئبو اٿئي دل خوش حاضر جوابي!.... اڙي برخردار، جتي تون انگريزيءَ

دولترام- نه پوءِ اڄ کي به اسين موڪل جي مزي واري محفل ۾ شامل ڪري ڇڏينداسين....
(دروازي تي ٺڪ ٺڪ) وري ڪير آيو؟

مدو- (هلندي- ڀريان آواز) مان ڏسان ٿو ڏئڊي، توهين آرام سان ويٺا هجو.

دولترام- (پلنگ تي ٽنگون ڊگهيون ڪندي) مان ته آرام سان ٿي ويهندس، پاڻي ڪير ته
اچي .... مدوءَ ماءُ!!

مدوءَ ماءُ- ڇو، اجا ڇا گهرجيو؟

دولترام- ٻيو ڪجهه به نه مدوءَ ماءُ، صرف هڪ پيالي چانهه جي!

مدوءَ ماءُ- ها ها ... ملندو ٿي .... هونءَ به دروازي تي ڪو مزمان نه آهيئي، ان سان
گڏجي چانهه پيئجو.

مدو- (دروازو کوليندي- عجب وچان) اڙي، ڪير؟ .... آشا! .... تون!؟

آشا- ها مدوهر، منهنجي پهچڻ کان اڳ موهني وڃي هلي. اڪري سوچيم آئي
آهيان نه اڄ پوءِ ممي ڏئڊيءَ سان به گڏجي وڃان! .... پر تون هيئن گهرايل
ڇو بيٺو لڳين اهين!؟

مدو- (جهٽڪ سان سجاڳ ٿيندي) نه نه .... اهڙي ڪا ڳالهه ڪانهي، آشا!

آشا- (مشڪندي) موٽي اندر اچڻ لاءِ نه چوندين؟

مدو- (ڦڪو مشڪندي) هين هين .... آءِ ايم ساري، آشا! ... (هلندي) اچ اچ ..
اچ آشا .... اندر اچ ....

دولترام- (گهبراهٽ وچان- ڀريان ۾ آهستي) مدوءَ ماءُ، لڳي ٿو آشا اچي وئي آهي.

مدوءَ ماءُ- (آهستي) ها ها آهي نه آشا!

دولترام- (اٿندي - آهستي) نه مان جلدي سائيڊ ۾ سوٽ پائي ٿو اچان.

مدوءَ ماءُ- (پاڻهي کان جهلي وهاريندي - آهستي) ڇو ڪيڏانهن ٿا، سامهون آشا تي
ڏسي ورتو آٿوا

آشا- (ڀريان - مشڪندي) نمستي ڏئڊي، نمستي ممي!

دولترام- }
مدوءَ ماءُ- } (گڏيل- ٻڏڪيل آواز ۾) ن.... م س.... تي....!!.... نمستي.... نمستي!

مدو- ممي ڏئڊي، هيءَ آشا آهي، جنهنجي....

دولترام- }
مدوءَ ماءُ- } (اڌ ۾ ڳالهه) اسان کي خبر آهي.

آشا- (عجب مان) توهان کي خبر آهي!

دولترام- ها پٽ، اسان جو مدوهر تنهنجي ڏاڍي ساراهه ڪندو آهي.

مدوءَ ماءُ- ان ۾ ڇا ٿي پيو؟ .... هينئر ۽ ڪپڙا بدلائي آرام سان وڃي پنهنجو پلنگ وسايو.

دولترام- (اندر ٿين ڪمري طرف ويندي) هينئر مان توهان جي هڪ ٻه نه ٻڌندس....
هيءُ آرام ڪرسي ڪٽي ساڄي هتي رکو.... منهنجا سگريٽ، انش-ٽري،
اخبارون، فائيل واپس پلنگ تي رکو.... (فرنيچر ۽ سامان هيٺ مٿي ڪرڻ
جو آواز) سڀ سامان جيئن اڳ ۾ رکيل هو تيئن رکو.... (ٻريان) مان ڪپڙا
بدلائي گنجي ڪڇي سان اچ موڪل جو مزو ماڻيندس.

مدوءَ- ممي، پلنگ تان هي ليون چادرون لاهي ڇڏ... نه ته خراب ٿي وينديون.

مدوءَ ماءُ- ها ها.... هي جهوليون چادرون ۽ هتيئي وڙهي رکيون اٿم.... (بدلائيندي)
چادرون بدلايان نيستائين توُن آرام ڪرسي، ٽيبل، اخبارون ۽ گلدستا
وغيره ڪٽي ڇڏ.

مدوءَ- او.... ڪي.... ممي! .... (انش-ٽري ڪڍندي) هان ممي، هيءُ انش-ٽري ۽
سگريٽ پلنگ جي پاسي ٽپائيءَ تي رکي ڇڏ.

مدوءَ ماءُ- ها ها... موڪي ڏي.... ۽ ها.... سامهون وهاڻن تان ڇهون ۽ لاهي ڇڏ.

مدوءَ- (ٻريان) ها ها.... ممي، هيءُ ڊائننگ ٽيبل ۽ واپس پٺ سان لڳائي ته
رکان.... (آواز)

دولترام- (سامهون ايندي) ها.... هن کي چئبو آهي موڪل جو مزو!.... موڪل ڏينهن
سوٽ قميص بدران هن گنجي ڪڇي ۾ ڪيڏو نه آرام ۽ فرحت آهي!....
مهمان ۽ موڪل ڏينهن مصيبت پيدا ڪريو ڇڏين... (پلنگ تي ويهندي)
مدوءَ ماءُ، سگريٽ ۽ انش-ٽري....

مدوءَ ماءُ- (وڃي) سامهون ٽپائيءَ تي رکيا اٿو!

دولترام- نه نه.... اهي مان پاڻ سان پلنگ تي رکي آرام سان اخبار پڙهندس.

مدوءَ ماءُ- (ويندي-ٻريان) جيئن وڻو تيئن ڪريو.... مان نه ساڙهي بدلائي پنهنجو
وڃي ٿي ڪم ڪريان.... (وڃي ٿي)

دولترام- مدوءَ.... او مدوءَ!!

مدوءَ- ييس ڊئڊي.

دولترام- هينئر ڪن کولي ٻڌي ڇڏ.... آئينده ڪنهن به مهمان کي پاڻ وٽ موڪل
ڏينهن گهر ۾ نه گهرائج.

مدوءَ- پر ڊئڊي، ڪو گلي-پڙو مهمان بنا ٽيلي جي اچي اڪاءُ ڪري نه پوءِ؟

مدو- چانهن توهان کي ملندي ڍنڍي، پر آشا جي اچڻ کانپوءِ.

دولترام- (پنهنجي منهن ۾ ٿورو شوڪارو ڀري) آشا جي اچڻ کان اڳ ئي هي حال آهن، پوءِ ته خدا خير ڪري.

(اوچتو دروازي تي ٺڪ ٺڪ جو آواز)

مدو- (چرڪ ڀري - آهستي) لڳي ٿو آشا اچي وئي!.... (هلندي) ڍنڍي، مان آشا کي وٺي اندر اچان تيستائين توهان اخبار وٺي پڙهجو... ۽ ممي، تيار ٿي اچي ته ڪيس پلنگ تي ويهڻ لاءِ چئجو....

دولترام- (پنهنجي منهن - آهستي) هل پٽ پريت!.... هيئنر ئي اهي حال آهن، شاديءَ کان پوءِ ته هڪ ٽنگ تي جهمرون پائيندءِ!!

مدو- (دروازو کوليندي) اچ اچ آشا! اندر اچ.

آشا- معاف ڪجانءِ مدوهر!.... توکي فون ڪرڻ کانپوءِ منهنجي ماسات موهنيءَ جو فون آيو. کيس ضروري ڪم لاءِ سڏايو اٿس.... هيئنر موهنيءَ جي گهر وڃي رهي آهيان. هي ته مون توکي اطلاع ڏيڻ ضروري سمجهيو، انڪري آئي آهيان.

مدو- پر آشا، صرف هڪ منٽ، ممي ڍنڍيءَ سان گڏجي وڃ...

آشا- نه نه مدوهر.... وري ڪنهن دفعي.... سچو ڏيهن.... مان ممي ڍنڍيءَ سان ڳالهيون ڪندس، اهو منهنجو انجام آهي.... (ويندي - ٻاهران) چڱو.... باءِ باءِ!....

مدو- (ٻڏڪيل آواز ۾) او.... ڪي.... باءِ....!.... آشا.... باءِ باءِ....!!

دولترام- (ٻرڀان) مدوءَ ماءُ، سامهون ڏس، تنهنجي پٽ جي ڇوڪريءَ تان هوائون پئيون اڏامن!.... ويچاري جي موهل اچڻ کان اڳ ۾ هاڻي ۽ وئي ۽ رڻ ۾ رلياسين اسان سڀئي.

مدوءَ ماءُ- (وڏو آواز) ڇو پٽ، آشا ٻاهران ئي هلي وئي ڇا؟

مدو- (ٻڏڪيل آواز ۾) ها ممي،.... اسان وٽ وري ڪنهن دفعي ايندي...

مدوءَ ماءُ- ٺيڪ آهي.... (دولترام کي) وري ڪنهن دفعي ايندي، ان ۾ پٽ تي ڪاوڙ ڪرڻ جو ڪهڙو ضرور پيو آهي؟

دولترام- اڙي مدوءَ ماءُ، ڪاوڙ پٽ تي نه پر پاڻ تي ڪري رهيو آهيان، جو توهان جي چوڻ تي لڳي ڳچيءَ ۾ هيءَ ٽائي ٻڌم ۽ گدي ڪڇي مٿان هيءَ گرم سوٽ ڪوٽ پاتم، گهٽ ٻوساٽ ۾ موڪل جو مزو وڃائي ڇڏيم.

مدؤ ماءُ- (ٻوڙلدي) ها ها .... ٻر ڏرن ۽ ڏرڻ جا ٻڙدا اڪدم لڳي ڇڏ .... هڪ ٻڙدو ٻهوڻ ساهوڻ واري ڏر تي هڻي ڇڏ .... (ٻوڙلدي) ٻر ٻيٺ، هي ڪٿي رکان؟

مدؤ- اوه! .... اهو الش - ٽري؟ .... الش-ٽري .... ها، ٻي الحال اهو ڪٻٽ جي هيٺان اڇلي ڇڏ.

مدؤ ماءُ- پلنگ تي چادرون ۽ ٻون وڇائي ڇڏيان ....

مدؤ- ها ممي ... (اوچتو ساهوڻ ٻيءُ تي اکيون ٻولدي) اوه .... هالو الٻس آٽ ٻؤ ٻڏي! ... ها ها ها .... !!! ايڪسيلنٽ! .... ٻل سؤٽ ۽ ٽام ٻر ۽ ٻوهان هيرو ٽا لڳو هيروا! .... (ماءُ ۽ مدوءَ جا وري ٽهڪ) ها ها ها .... !!!

دولترام- (ڪنجهندي) مرؤٽا مؤس، ماڏؤڪسان شڪار! .... ٻل سؤٽ ۽ ٽام ٻالي موڪل ڏيڻهن گرميءَ ۾ مڻهنجو ساهه ٽو منجهي ۽ ٽوهان الء ٽماشو لي آٻو آهي.

مدؤ- (آرام ڪرسيءَ تي ويهاري) ٻڏي، ٽوهان هن آرام ڪرسيءَ تي ويهي هاڻ آرام سان هيءَ اخبار پڙهو.

دولترام- (وهندي) اڙي ٻر هوءَ مڻهنجي الش-ٽري ڪٿي آهي؟

مدؤ- ڏو ڏو ٻڏي .... آٿا جي وچڙ ڪاٻوءَ سي ٽوهالڪي سگريٽ ڇڪڻ الء ملندو.

دولترام- هي وري ڪهڙو ڪرڻو آرڊر آهي؟

مدؤ- ٻيس ٻڏي .... ٽوهان ڪجهه ۽ سمجهو.

مدؤ ماءُ- ٽوهان جون اهي سڀ شيون اسان سنڀالي رکيون آهن.

مدؤ- (ساهوڻ ٽهڪي-خوشيءَ وچان) آ .... ها .... ها .... ! هيءَ سائو گهر! .... وه واه! ... ڪيئن ٽا ٻاٻيو ٻڏي؟

دولترام- (ڏڏن وچر چپ چهلي) هو ٽو ٽڏن تي ٻوڻ ٻڙڪين! .... مڻهنجي الء ٻ جيئري ٻوزخ آهي ....

مدؤ- چڱو ممي .... اون هيڏهر فرسٽ ڪلاس ٽئين سانڍي ٻالي ٽيار لي اچ.

مدؤ ماءُ- (ويندي) ها ها .... ٻالا ٻو ڪو ڪم رهجي ٻ ڪوڻ ويو؟

دولترام- هڪ ڳالهه رهجي وئي مدؤءَ ماءُ.

مدؤ ماءُ- (پريان) اها وري ڪهڙي؟

دولترام- (زور سان) ڇالهه جي ٻيالي!

مدؤ ماءُ- (پريان) دلي مٺي اها ٽوهان جي جؤتيءَ لڳي ڇاڪ!

مڌو- چڱو ممي، جلدي ڪر .... مان ته تو هان کي ولايان .... ڊئڊي، پليز هماب مي!

دولترام- اوه .... يس .... ماءِ سن!

مڌو- ڊئڊي، توهان ممي ۽ مان .... اڌ ڪلاڪ اندر گهر جو نقشو بدلي ڇڏينداسين ... ممي، .... مٿي، ڪمرو ۽ پلنگ تان سڀ سامان ڪڍندي وڃ .... (ٻئي ڄڻا سان گڏ سنگيت شروع) هي ڪنڪ ممي! ڪڍندا وڃو.

دولترام- (سهڪندي) اڙي ٻر پٽ، توسان گڏ اسان کي ته اڄ ملٽري ٽريننگ ڪرڻي پوندي ڇا؟

مڌو- يس ڊئڊي .... اهو الش- ٽري، اخبارون، ڪتاب، سڀ ڪڍو! (ٻئي اچا ٽالين چالو) وڌي گڏ، ڊئڊي! ... (اوور ٽرسي) ٻه هڪ مٽ ٽرسو، ڊئڊي!

دولترام- (پڇندي) وري ڇا ٿيو؟

مڌو- ڊئڊي، مهرباني ڪري پنهنجي مٿي ۾ توهان ٻل سڙت ۽ ٽاءِ ٻانڌي ايار لٿي، هن آرام ڪرسيءَ تي اچي ويهي رهو.

مڌوءَ ماءُ- (پٽ کي) ها ها .... (دولترام کي) اسين اڄ جيڪا سڄو گهر ٻانهوءِ ٽا سجائي ڇڏيون.

دولترام- اڙي ٻر موڪل ڏينهن ٻل سڙت!؟

مڌو- (وڃي) نو نو ڊئڊي .... نو ايڪسڪيوز پليز! .... هينئر موڪل-موڪل ختم ته نه .... پليز ڊئڊي!!

دولترام- (ٿڌو شوڪارو ڀريندي) اُف .... اوه! .... ٻر هڪ شرط تي، ته جيئن تي آشا ويندي ته اهو ٻل سڙت جو ٿاهو لاهي وري سائين گڏجي ڪچي سان مان پلنگ تي ....

مڌو- (وڃي ڪٽي) الڪريڊ ڊئڊي! ... منظور آهي! .... (ٻاهران مڌوءَ ماءُ جا ٺهڪ)

دولترام- (ويندي- پنهنجي منهن) مار ٻوس، موڪل ڏينهن ان آشا چڱو رلڻي ٻه رولو وڌو!! (ٻاهران مڌوءَ ماءُ ۽ مڌوءَ جا ٺهڪ)

مڌو- ممي، هيءَ ڊائننگ ٽيبل ولاءِ .... وچ تي ٽا رکون .... (ميز سرڪڻ جو آواز) ها ... ۽ هي سڀ اخبارون اسٽور ۾ ٽا اڇليون .... (اخبارن ۽ پڻ جا آواز)

مڌوءَ ماءُ- پٽ، هي گلدستو ونڊائي جي مٿان ڪري رک.

مڌو- (ڊوڙندي) ها ممي، .... ۽ اون ليمپشادن اها ڪمرا جي آرسي اڳهي وٽ.

مدؤ- توهين ويٺا هجو، ٻڌي! مان تو ٽيليفون اٽينڊ ڪريان.
مدؤءَ ماءُ- آر آواز ڏينهن ٽيليفون جي گهنٽيءَ کي به آرام ڪونه تو اچي.
دولترام- اڙي چو ٽي ڦٽن ٽي لوڻ اڙڪين، مدوءَ ماءُ! .... موڪل جي ڏينهن به ٽيليفون جي گهنٽيءَ جو آواز ٻڌي منهنجي دماغ ۾ ته ڏاڏارڪو دوڪان کلي ويندو آهي.
مدؤ- (فون تي) هيلو! .... هيلو!! .... مدوهر اسپيڪنگ! .... جي ڪير؟.... آشا.... ها ها .... چئه آشا .... جي .... ڇا چيئه، تون هينئر ئي گهر اچي رهي آهين!! جي، ڇا چيئه؟ .... (ٽڪو کلندي) هين هين .... نه نه ... مان گهٻرائبس چو؟ پر .... پر .... منهنجو مطلب هو نه .... تو شام جو اچڻ جو انجام ڪيو هو.... پوءِ وري .... ڇا چيئه؟ .... هن پاسي اچو ته ڪم اٿيئي؟ ٺيڪ آهي .... ٺيڪ آهي .... ڀلي اچ .... ڀلي اچ .... منهنجي مميءَ ۽ ڏئڊي به توسان گڏجي خوش ٿيندا .... او، ڪجي .... ٻاءِ!! .... ٻاءِ!!! .... (پرڪيل آواز ۾) ٻا .... ءِ .... !!!
(رسيور زور سان رکندي)
مدؤءَ ماءُ- (پريشان) ڇا ٿيو پٽ؟
مدؤ- (پريان هلندي) مري ويٺاسين، ممي!
دولترام- اڙي مرن اسانجا دشمن، وقت کان اڳي چو تو سيٺي کي مارين؟
مدؤ- غضب ٿي ويو، ڏئڊي.
مدؤءَ ماءُ- آخر ٿيو ڇاهي، پٽ؟
مدؤ- (گهٻرايل آواز ۾) ممي، آشا اچي رهي آهي.
دولترام- اڙي ٻر برخوردار، آشا اچي رهي آهي، ڪو جن ڀوت نه ڪولهي جو هيئن سٽ کلي بال وارا ساڌا پيو ڪائين!
مدؤ- (ڪمري ۾ ڦيرا ڏيون پائيندي) او او ڏئڊي .... هيءَ مذاق جو وقت ڪولهي.... هڪ لڪاپتيءَ جي ڌيءَ هن بگڙيل گهر ۽ توهانکي گندي ڪپڙي ۾ ڏسي....
دولترام- (وچڙ ڪٽي) اف .... اوه! .... گندي ڪپڙو . گندي ڪپڙو.... گندي ڪپڙو!!!.... گندي ڪپڙو نه ٿيو پيرومل جي پڳ ٿي پيئي! .... جيئن ملان جي ڊوڙ مسجد تائين، تيئن توهان ٻنهي ماءُ پٽ جي ڪاوڙ گندي ڪپڙي تائين!
مدؤ- (ٻانهن کان جهلي اٿاريندي) او او .... او ڏئڊي! هينئر مان توهان جي هٿ ٻه ٻڌندس .... مهرباني ڪري پلنگ تان هيٺ لهو.
دولترام- اڙ .... ڙ .... ڙ .... پر ٻانهن کان چو تو ڇڪين .... مان پاڻيهي تو هيٺ لهان.

ء ماءُ- } (ٻئي گڏ- حيرت وچان) اَئين! اڄ نٿي اچڻي آهي!؟
لترام- }

ؤ- ها ممي! ... مون آشا کي اچڻ جي ليٽر لاءِ ڏني آهي، پر هتي اچڻ کان پوءِ پنهنجي حالت تي افسوس ٿي رهيو آهي.

ولترام- افسوس؟

وءَ ماءُ- افسوس وري ڇا جو؟

ؤ- گهر جي بگڙيل حالت تي، ممي!.... ڪلاڪيءَ جي ڌيءَ ڏسندي ته ڇا چوندي؟ ... سامهون ميز تي ٻارڙيءَ جي نوڪري رکي آهي ... ٽپائيءَ تي ونڊيل صوف ۽ ٽاريل جون ڪلون، هيڏ - بسترا پٽ تي، پلنگ تي فائيل، اخبارون ائش- ٽري، سامهون صندل تي وهاڻي بدران ٻهارڙو رکيو آهي .... ڪبٽ جي آرسيءَ تي اڌ مڻ مٽيءَ جا تهه چڙهيا پيا آهن، پردن ۽ جهمل جا پراڻا پادر الين پيا آهن، جڏهن موچيءَ اڳيان هيٺئين دوڪان کوليو آهي ...

وءَ ماءُ- (وچ ۾ ڪٽي) تون خيال نه ڪر، پٽ ... مان سڀ ٺيڪ ڪري ڇڏيندس.

ؤ- پيو ته سڀ ٺيڪ ٿي ويندو پر سڀ کان اول ڊئڊي، توهان اهو پنهنجو گنجي ڪڇو لاهيو ....

ولترام- (ڇرڪ ڀريندي) اَئين! ... ڇا چيئه؟.... گنجي ڪڇو لاهيان!؟

(مدوءَ ماءُ جا ٽهڪ) ... (لهجو بدلي) اڙي برخوردار، ڪجهه خبر پوئي ٿي ڇا چئي رهيو آهين!؟

ؤ- (پيل محسوس ڪندي) او.... نو.... ڊئڊي، منهنجو مطلب آهي ته توهان ان گنجي ڪڇي مٿان نئون سوٽ پايو.

ولترام- اَئين! ... نئون سوٽ!! ... اڙي سوا، موڪل ڏيهن؟ خبر ٿي اٿئي ٻوڪ منهنجي گنجي ڪڇي اِن جي من ۾ مولڻهه ڇو پيدا ڪئي آهي؟

ؤ- نو نو ڊئڊي! اها ڳالهه ناهي، پر آشا اچڻي آهي .... توهان کي هن حالت ۾ ڏسي، هڪ ڪلاڪيءَ جي ڌيءَ من ۾ ڇا سوچيندي.!؟

مدوءَ ماءُ- منهنجي نه ته، سڪيلڌي پٽ جي خاطر ئي توهان کي اها ڳالهه هاڻ مڃڻي ٿي پوندي.

دولترام- اڙي پر مان ته چوان موڪل ڏيهن توهين سڀ منهنجا دشمن ڇو ٿي پيا آهيو؟.... چار گهڙيون آرام سان ..

(اوچتو ٽيليفون جي گهنٽيءَ جو آواز) ... اَئين! .. موڪل ڏيهن هي وري ڪهڙو سپاهي جو سڪ ڦٽو، جو ٽيليفون ڪرڻ ويٺو؟

مدؤ- ممي، أهاني .... لڪاپتي سيٺ سيتاداس جي سڪيلڊي ڏيءُ آشاء

دولترام- اڙي پر صاحبزادا، تنهنجو ان لڪاپتيءَ جي ڏيءُ سان ڪهڙو سڌ و سنبنڌ آهي، اهو ڪولي سمجهاءِ ته!

مدؤ- اهو ئي ته، آشا موليسان گڏ ڪاليج ۾ پڙهندي آهي ۽ مان روز صبوح جو ڪيس اسڪوٽر تي ولي ويندو آهيان.

دولترام- هڪ ڇوڪريءَ کي ڪاليج وٺي ويڻ ته ڪهڙو ميرمارڻ! اڙي برخردار، مان تنهنجي عمر ۾ جڏهن ڪاليج پڙهندو هوس تــه پاڙي جي سيني ڇوڪرين کي پاڻ سان گڏ ڪاليج وٺي ويندو هوس!!.... پر تون پنهنجي سنبنڌ جو ڪلي درشن ڏي ته!

مدؤ- حقيقت ۾ ڳالهه هيئن آهي .... (سڪوچ وچان هٻڪندي) ته.... ته.... ته....

دولترام- (وچ ۾ ڪٽي) اڙي گهبرائين ڇو ٿو؟.... اڳتي وڌ برخوردار!

مدؤ- ٻيس ڊئڊي .... ڳالهه هيئن آهي ته مان ۽ آشا هڪٻئي کي پسند ڪري چڪا آهيون!

دولترام- (اُڇل سان) واه واه!.... واه واه!!.... ويـل ڊن ماءِ سن!.... او ائين .... اڙي هڻجي تــه سڪسر، باقي ان ۽ وڏن ساٿوبدرن مان ڪهڙو فائدو!!.... مدوءَ ماءُ!.... اپلي مدهن مدوڪراء، تنهنجو پٽ شيمهن ڪاهي ٿو چڙهي.

مدوءَ ماءُ- توهين به ڪمال ٿا ڪريو.... شيمهن ڪاهي ڇوڪريون چڙهنديون آهن ڪين ڇوڪرا؟

دولترام- اڙي مدوءَ ماءُ، سو هزار ڇڏي ليڪن ٿي ڪاهه ڪرڻ شيمهن ڪاهي چڙهڻ کان ڇا ۾ گهٽ آهي؟.... ها ته مدؤ پٽ، ڪڏهين ٿو....

مدؤ- (وچ ۾ ڪٽي) اوه.... او.... او.... ڊئڊي، اج کان وٺي موليکي انڊي اڪــر مدوءَ ته، مدوهر سان سڏيندا ڪريو.

دولترام- ويـري گـډ، ماءِ سن!.... اج کان وٺـي مدوهر ته ڇا، مان توکي مدوهر لعل ڪري ڇوڙلدس .... آخر لڪاپتي سيٺ اڳيان پنهنجي سڪيلڊي پٽ جي شان ۾ گستاخي ڪيئن ٿي ڪري سگهجي!؟

مدوءَ ماءُ- توهين هاڻ اهي سڀ اجايون ڳالهيون ڇڏيو.... (مدوءَ کي) ها پٽ، پلا آشا کي ڪڏهن گهر وٺي اچ ته، اسين به ڪيس ڏسون!

مدؤ- ڪڏهن ڇا ممي، هوءَ ته اج ئي اسان جي گهر اچڻي آهي.

- هڪ دنعو گهر مان وڃڻ جي ڳالهه ڪئي هئي مارٽنگ.... وري ٻيو دنعو گهر ۾ اچڻ جي ڳالهه مارٽنگ!.. (آهستي) ضرور ڪا گڙٻڙ آهي!.... (زور سان) ها ها پٽ، آهي نه سڪ؟ ... اڄ نه ڏاڍو خوش پيو لڳين؟

مدؤ- يس ڊئڊي!... سڀ ڳالهه لي اهڙي آهي جو ٻڌي توهين بـ خوشيءَ ۾ اڇلون ڏيندا....

دولترام- (وچ ڪٽي - ڇڙپي واري لوع ۾ - ٻوڙو ڪندي) .... جهڙي هوا سان ڳالهه ڪرڻ ڀال!

مدؤ- ڪريڪٽ ڊئڊي!!

مدوء ماءُ- اڙي ٻر اها انگريزيءَ ۾ گٽ مٽ بند ڪري سولي سنڌيءَ ۾ سمجهاءِ نه!

مدؤ- سولي سنڌيءَ ۾ مطلب اهو نه ممي، اڄ ڪالهوءِ اسان سڀني جا پير زمين تي نه پر آسمان ۾ هوندا.

دولترام- اڙي نه ڇا پٽ، تنهنجي پليان پاڻي تي سوار امراج اڇلو آهي ڇا؟

مدؤ- اوه.... نو.... ڊئڊي!... پاڻي تي سوار امراج نه پر آشا اڇلي آهي!

مدوء ماءُ-
دولترام- } (ٻئي گڏ - حيرت وچان) آشا اڇلي آهي!؟

دولترام- (وري) آشا اڇلي آهي!... (ٻوڙو ٽرسي) اوه!.... هاڻ سمجهه ۾ آيو.... شايد امراج موڪل تي واپس هوندو، انڪري پاڻي تي سوار تي آشا اڇلي آهي.

مدؤ- اوه ... نو.... ڊئڊي .... اهو پاڻو وري توهان ڪٿان آندو؟

دولترام- اڙي پٽ، پاڻو مون نه پر تو آندو.

مدوء ماءُ- اُف .... اوه!... پاڻو!... پاڻو!!... پاڻو!!!... مان ٿـي چوان توهين وڏهو ڇا لي ٿا؟ .. اهو ڪو پاڻو آهي ڪٿي؟؟

دولترام- اها به سچي ڳالهه آهي. پاڻو آهي ڪٿي؟ (ٻوڙو ٽرسي) نه نه مدوء ماءُ.... پاڻو آهي نه برابر ڪوله، پر پاڻو اڇلو آهي.

مدؤ- اوه!.... پاڻو نه ڊئڊي، پر آشا اڇلي آهي.... ۽ اها به اڪيلي اڇلي آهي.

دولترام- اوه!... اٿين آهي.... نه جڏهن هن دنعي ويچارو پاڻو نه بيمار ٿي پيو آهي.

مدوء ماءُ- وري اهوئي پاڻو!.... مان ٿـي چوان، توهين هيڏو بس ڪري وهو، مان ٿي ڳالهايان....

دولترام- ها ها... مدوء ماءُ، مون بس ڪئي، هاڻ هن ميداني جنگ ۾ تون وارو وٺ.

مدوء ماءُ- ها پٽ، هاڻي تون مون کي سولي سنڌيءَ ۾ سمجهاءِ نه ڪهڙي آشا اڇلي آهي؟

توکان موکان ۽ سڪيلڌي پٽ مدوءَ کانسواءِ گهر ۾ ٻيو آهي ئي ڪير؟

مدوءَ ماءُ- اف.... اوهه!.... اهو ئي، توهان کي سمجهائڻو پوندو! مان ٿي چوان جوان جماڻ پٽ آهي، اڄ نه ته سڀاڻي سندس شادي ٿيندي. گهر ۾ ايندي ٻيءَ ايندي، تڏهن به توهان ائين گندي ڪڇي پاڻي وهڻ جي عادت نه ڇڏائيندا؟

دولترام- اڙي ايندي ٻيءَ کي ته پنهنجي رنگ ۾ رڱي ڇڏينداسين! پر ان کي اڃا ته ڏي، ڏاڍو ويندو.... تيسيتائين ته موڪل جا مزا ماڻڻ ڏي.... (لهجو بدلي) پر اهڙي هاڻ وڏي ٻڪ ٻڪ ڇڏ.... ٻڪوان تنهنجي مدوءَ جي ڳالهين ۾ برڪس وجهندو. ڀلا هاڻ ته چانهه ڇڪي پيار.

مدوءَ ماءُ- هاڻ اهي مسڪا هڻڻ ڇڏيو....

دولترام- اٽين!.... مسڪا!؟

مدوءَ ماءُ- ها ها.... مسڪا.... چانهه جو ڪوپ ملندو، پر هڪ شرط تي....

دولترام- اوهه!.... وري اهو ڪهڙو شرط آهي؟

مدوءَ ماءُ- اهو ئي ته، توهان پلنگ تان هيٺ لهي، اٿل ڪرسيءَ ۽ پلنگ تان پنهنجا فائيل، ڪاغذ، اخبارون هٿ بسترا ۽ ٻيو سڀ اٿل پٿل سامان ٺاهيڪو ڪري رکڻ ۾ منهنجي مدد ڪندا....

دولترام- پر اهو سڀ ڇا لاءِ؟

مدوءَ ماءُ- ان لاءِ ته جيئن موڪل ڏينهن ڪير اچي ته ائين نه سمجهي ته اسان جي گهر بدران ڪنهن ڪتن جي پالڻي ۾ گهڙيو آهي.

دولترام- (حيرت وچان) ڪتن جو پالڻو!؟

مدوءَ ماءُ- ٻيو نه ته وري ڇا؟.... موڪل ڏينهن گهر کي جانورن جو واڙو نه بڻائي ڇڏيو.

دولترام- (اوٻاسي ڏيندي) لڳي ٿو مدوءَ ماءُ.... موڪل ڏينهن مونکي چانهه ڇڪيءَ تان هٿ ڪڍڻو پوندو.

مدوءَ ماءُ- چانهه جو ڪوپ توهان کي ملي يا نه ملي، پر هينئر توهان کي پلنگ تان اٿڻو ئي پوندو.

دولترام- نه ڇڏيو ان راڄائي فرمان کي اڄ مان ڏيڻو ئي پوندو.

مدوءَ ماءُ- توهين ڪجهه نه سمجهو پر....

مدوءَ- (اوچتو ٻاهران ايندي) هيلو!.... گڊ مارننگ ڊئڊي!!

دولترام- ويري گڊ مارننگ!.... ويري گڊ مارننگ.... ماءِ سن!!... هين هين. صبوح جو

دولترام- (ننڊون سڏيون ڪندي) آ... ها.. ها.... ها.. ! مدوء ماءُ! هيٺين ننڊون ٿيڙي پاڻهون ٿيري، هڪ هٿ ۾ سگريٽ ۽ ٻئي هٿ ۾ چانهه جي ڪوپ مان چانهه جو چشڪو وٺندي، جيڪو موڪل جو مزو آرام ڏيئي اسانکي ملندو آهي نه، اهڙي ٻوڪي ڪهڙي خبر... هه. هه.... سچ ڪري پڇين، مدوء ماءُ!.... موڪل ڏينهن نه اسين ستين آسمان جو سير پيا ڪندا آهيون!

مدوء ماءُ- (ٺٺوليءَ وچان) چڱو هاڻي سوامي جي، ستين آسمان جو سير سمايت ڪري، ٻڙويءَ لي ٻير رکي ڪجهه ٻڪڙ ٻل گهر ڏانهن به نظر ڊوڙايو.

دولترام- (آلس موڙيندي) اُف... اوهه!.... تنهنجي گهر کي وري ڇا ٿيو؟

مدوء ماءُ- توهان جي موڪل ڪٿي گهر ٻاڙي نه پورو ڪري. اڪري جوان ٿي نه مهرباني ڪري استري ٿان اهو استرو نه لاهي هٿ ٿلو ڪرايو.

دولترام- (حيرت وچان) ائين! ... ڇا چيئه؟.... استرو!؟

مدوء ماءُ- ها ها.... اهوئي مٿو رلي مٿل- استرو.... جنهن ۾ ڏيئي مٺ سگريٽن جي رکـ پري چڙي اٿو!

دولترام- (زور سان ٽهڪ ڏيندي) ها.... ها.... ها....!!.... اڙي واهه ڙي واهه، مدوء ماءُ! واهه واهه!!.... استرو!!.... (وري ٽهڪ ڏيندي) ها ها ها!!!.... اڪري نـ جوان ٿو مدوء ماءُ.... هي نه ٻچوان انگريزن کي مت ڏئي جو وقت ڪان اڳي استرو گول ڪري ويا نه نه. تنهنجي واٽان انگريزي لفظ ٻڌي ويچارا جيئي چيلهه لي هٿ رکي ڪنجهندا رهن ها.

مدوء ماءُ- ٻر ان ۾ ڪاٺ جي ڪهڙي ڳالهه آهي؟

دولترام- (کلندي) اڙي ٻچوان ٻاو ڪرائي، استرو نه ٻر ائش - ٽري چئه، ائش - ٽري!

مدوء ماءُ- توهين ڪجهه به چئو.... ٻر مطلب جي ڳالهه ڪريو نه.

دولترام- وري ڪهڙي مطلب جي ڳالهه؟

مدوء ماءُ- اهائي نه اڄ سڄو ڏينهن توهان گهر ۾ گنجي ڪڇو ٻاڻي ويٺا هوندا ڇا؟

دولترام- ڪمال آهي!... گنجي ڪڇو مون ٻاتو آهي، تڪليف توکي ٿي رهي آهي.

مدوء ماءُ- وري اهائي تڪليف!

دولترام- اڙي بابا، منهنجو مطلب آهي تـ منهنجي گنجي ڪڇي ٻائڻ سان توکي مونجهه ڇو ٿي رهي آهي؟

مدوء ماءُ- مونجهه مونکي نه ٻر ٻين کي ٿي سگهي ٿي.

دولترام- (حيرت وچان) ائين!.... ٻين کي مونجهه!.... اڙي ٻچوان ٻلو ڪرائي، هتي

آشا اڇٽي آهي

- چمن شرما

ناٽڪ جا ڪردار—

ديوان دولترام	- سرڪاري ملازم - خوشمزاج سڀاءُ	عمر ٥٢ سال
منوءَ ماءُ	- سنڌس ڌرمپتني	عمر ٤٨ سال
منوُ (منوهر)	- پٽ - ڪاليج ويندڙ - آزاد سڀاءُ	عمر ٢٥ سال
آشا	- منوءَ سان ڪاليج پڙهندڙ	عمر ٢٢ سال

(ديوان دولترام پلنگ تي ويٺي ويٺي سگريٽ ڇڪي رهيو آهي - پاسي ۾ ائش ٽري رکيل آهي - سڄي گهر ۾ سامان هيٺ مٿي ۽ ٻگڙيل حالت ۾ پيو آهي.)

دولترام- (اوٻاسي ڏيندي) اڙي ڀڳوان ڀلو ڪريئي، منوءَ ماءُ! اڙي او منوءَ ماءُ!!.... (وري اوٻاسي ڏيندي - پڙهان) اڙي ڀلي هيءَ اوٻاسين جو آزار دور ڪرڻ جو ڪو ڀاو ٻڌائي ڪر، سو نه منوءَ ماءُ، ڪٿي چانهه جي پياليءَ ڪا سواءِ ٿي آخرين اوٻاسي نه اچي وڃي.... پوءِ موٽڪي نه ڇٽجانءُ....

منوءَ ماءُ- (وڇوڙ آواز) مان ٿي چوان آخر آهي ڇا؟... صبوح جو اٿي مان آئي پلنگ تي ويٺي ويٺي چانهه سگريٽ ۽ اوٻاسيون ٿي ڏيندا رهندا يا ٻيو ڪو گهر جو ڪم به ڪندا؟

دولترام- (وري اوٻاسيءَ وچ ۾) منوءَ ماءُ!.... ڀلي اڄ موڪل جي ڏينهن نه ٻرام سان پلنگ تي ويهي اهي ٺڪريءَ جون اوٻاسيون ڏيئي، موڪل جو مزو ماڻڻ ڏي (وري اوٻاسي) اڙي باقي گهر کان آفيس ۽ آفيس کان گهر واري روزاني چڪر ۾ نه گهاڻي جي ڏهٽ والگر اڌ عمر نه اڳئي پوري ٿي وئي آهي....

منوءَ ماءُ- مان ٿي چوان آرام جي به ڪا حد ٿيندي آهي.... سڀ اڄ ڪاٻار ٽائين هند بسترا ڪٿان ڏيو. پيتو آهي ڀر ٿوهان، نه ٿا پلنگ جي ڀر چڙ ٻو نه ٿي ٿا.

ڪشور- هيءَ نه ڪا مونکي وارن ڪافي جي ڌن آهي! (ڳائي ٿو)

”ٿار مان اٺرون ڪلي ٿاڪ اهارن جو ڪيو اوـــ

هي...... هان ــــ آن ...... آن ...... آن......“

ـزـ (ناڙي وجائي، واڪي سان) بنڪرا ڪا! اٿڪل (ٻاهين ٿان ڇڏڙي) اڄ نه لوعالڪي اها ڪافي ٻڌائي لي بولدي.

اسي- (ڪاي) ٻاهين ڪسي بڙا! اها ڪافي ڳائي سيتي وجالبعدو ڪو نه ماٺهين ابجي بالڪميءَ ۾ بوهندي هئي!

ڪشور- اڇا! نه بوه هتي جو ٻاٻر (ٻنهي هٿن جون آڱرين ٿو مٽائي) لي واو الحي؟

واٺ- جا لي واو الڪل؟ سنڌيءَ ۾ ٻڌاءِ نا؟

(سڀ کلن ٿا. آشا شرمائجي لي ۽ موهن ڏانهس اهاري ٿو.)

□□

Add: 51, "Sangeeta", Behind Telephone Bhawan, Colaba, Bombay-400005.

آشا- (واڙيءَ تي) توهين هي سڀ ڪجهه ڇا چئو ٿا؟ (مڙس کي) پڙهيا لکيا ماڻهو،
ڀرايو رستا ۽ مڪان - ۽ ٻيهر رکو ٿا ٻولين جي!

موهن- ڀلائي ته ڪمال آهي نه؟ (ڪاڏي تو- آشا ڏانهن نهاري) ڪشور! توهان ساهت
جو نه ڪڏهن سرجڻ ٿيندو آهي جڏهن ٻهڪندا امنگ اُڀرن ۽ لاڏن ۾ وڌندڙن
وٽ زمين هجي. اسين جيان اهي ڪمس نه زمين مان ٿي ٺهي اڪرندا آهن.

ڪشور- زمين ته اسان کان وڃي سا وڃي! (ٿڌو ساهه کڻي تو) جن اڳوان کي هندو-
سنڌين کي زمين ڏيڻ جو اڪر رکڻا ڪهندو هو، تن رکيو اُسي ڪين! سماسي
اڳوان راڄڌاني عهدن جي ٻڌان ٻوڻ ۾ ٻورا، ٻيا اڳوان ڏاڍا ۽ مندر
ٺهرائڻ ۾ مشغول ۽ سماجڪ ڪاره ڪرڻا ڏيهون ٻرائڻ ۾ رڌل رهيا! افسوس!

هاسي- اُتي افسوس ڇا جو؟ ڏڏو ڪهڙو ڪو ٿيڻ ٻولڻو آهي ڇا؟ اوهين جوان نه هجڻ
ڪرمن تي همٿ هٽي وهندا ته ڪم ڪجهه ٿيندو؟ ڪو نه ڪو اُپاءُ ڳولهيو نه؟
ٻين جيان اوهين جوان افسوس ڪجهه وڃي ڪندا؟

ڪشور- اَمي! اسانجو مسئلو ڏکيو آهي ته انجو حل نه سهنجو ڪو اهي.

آشا- اَمي سچ ٿي چوي. ٻهودي ڏکين اڳڃي اڪتا ته پهنجين جمر ڀوميءَ جي
ياد قائم رکيائون. فلسطينين جو اهڙو حال ٿيو ته اهي هٿيار کڻي لڙي رهيا
آهن. صرف پارسي ٿي آهن جن وطن تان همٿ کڻي ڇڏيو آهي. اسانجي حالت
انهن ٻنهي قومن کان نرالي آهي. مان سمجهان ٿي ته جمهوريتن دانشمند ۽
مفڪر ڪو حل ڳوليهي ڪين تمسڪتن اسان وٽ جيڪي ڪجهه آهي يعني
ٻولي ۽ ساهت - سو قائم رکڻ جي ازحد ڪوشش ڪرڻ گهرجي.
(اُنجو تاڙيون ٿي وڄائي. موهن ڏاڍي پيار مان آشا ڏانهن تو نهاري. هاسي
آشا جي پٺي تي ٿڦڙي.)

ڄوُ- ڀلي! توهين چوندا آهيو ته هر مشڪل جو حل آهي ۽ هر مرض جو علاج.
جڏهن اوهين ڪجهه ڪري نه سگهيا ته اسين ڪجهه ڪنداسين. (تاڙي
وڄائي) نه نه سوالُ ويٺو آهي. (سوالُءَ جي پٺيءَ تي ڌڪ هڻي) ڪجهن
سنڌي ڇا! سنڌيءَ کي وڃائيندين نه؟

اُوُ- (ڄاليءَ تي ڌڪ هڻي) ها.... مان نه سچو پچو سنڌي آهيان نه! دس سنڌي
ڪالهايان (ڳالهايان) ٿو، سنڌي لِکس جان (جوان) نو ۽ سنڌي ٻاجهڙ کايان
(کاوان) ٿو....

(سڀ کلن ٿا - موهن خوشيءَ وچان سڀني ۾ ڪا ڏن ڳالهي او)

آشا- ڇو؟ ڪڇي ٻولي جو آهي؟

ڪشور- ها- اها جو هيترا سال جيئري رهي آهي؟

موهن- اها سنڌ جي ڪري تي زنده رهي هئي، ڇاڪاڻ ته سنڌيءَ جو ڏٺو يا اُپڀاشا تي پئي رهندي آئي. پر ڪشور! ڪڏهن سوچيو اٿئي ته ڪڇين کي اساڄي ملڪ جي آهر ڳالهين ۾ ڪهڙي تي اهميت ملي؟ آزاديءَ کانپوءِ هماچل پرديش ٿيو، آنڌرا پرديش ٿيو، پر ڪڇ راڄ، يعني State ٿي سگهيو؟

(آشا ۽ ڪشور ٻئي ڪجهه وقت جواب ڏيئي نه سگهن)

آشا- اها ڳالهه مون ڪين سمجهي. (ليزاريءَ سان) تون سمجهاءِ نه؟

موهن- (هاڻي آشا ڏانهن نهاري ٿو) ڏس! جيڪا ٻولي صرف گهر ۾ ڳالهائبي اها وڃندي سسندي يعني لٺ وڃندا گهٽجا! الڪري اها ٻولي اهميت وڃائي ڇڏيندي. سياسي لحاظ نگاهه کان اهڙي سنڌ ٻولي ڳالهائيندڙن جي اِسا اهميت نه رهندي آهي. ڪڇين کي نه ڪڇ پرانت نه مليو آهي، پر سنڌ پلٽي پيل ضلع جي ترقي ڪرڻ ۾ به سستي ۽ ٻيا لاڀي ڪئي پيئي وڃندي آهي!

آشا- تنهنجو مطلب ته ڪڇ جي پلٽي پيل هئڻ جو سبب اهڙي آهي ته اُهي پنهنجي ٻولي صرف ڳالهائڻ تائين نه محدود رکن؟

موهن- اڌهن وري ڇا؟ جنڪي پنهنجي ٻولي ته لکڻ پڙهڻ لئي اچي سي ڪاروباري ڪيئن لبندا؟ ڪهڙي قسم جو ڪاروبار هلائيندا آهي؟

اُڄو- ڏاڍي! موڪلي ته سمجهاءِ نه؟

ڪشور- پلا اج موڪل ولڻ جو خيال اٿئي؟ تون ته آهين آفيسر، پر اساڄي مٿان جيڪو آفيسر آهي سو ته ڳالهه ڏيندو!

موهن- تون ڪري ڪٿي اڌ ڏينهن جي موڪل گهر - يا ڪو بهانو ڏيئي ڪلاڪ ڏيڍ ڏيڍ سان اچڻ لاءِ چئو....

ڪشور- (ڪشور اُٿي تون تو گهمائي) هلو ...

موهن- ها پٽ، پڌ! جڏهن ٻوليءَ ۾ ساهت يعني Literature پيدا ڪجي تڏهن کي تسي ڀاشا يعني Language چئجي ٿو. جيڪا ٻولي صرف ڳالهائجي تي اُن کي اُپڀاشا يا ٻوليءَ جو ڏٺو يا dilect سڏجي ٿو.

ڪشور- (تون تسي ڳالهائي واپس اچي ويٺو آهي) پر ان اُپڀاشا ۾ لوڪ ساهت يعني Folk Literature ته پيدا لبندو آهي؟ ڪڇيءَ ۾، ڪريءَ ۾، لاڙيءَ ۾ جهجهو تي Folk Literature آهي!

هندوستاني هندو آهن جي هندوستان کان ٻاهر سالن جا سال رهيا آهن پر وه به اُهي هندو آهن! ليکن....

موهن- جيڪڏهن Hinduism جي فلاسافي، مثالاجي وغيره بابت اُهي نه ڄاڻندا هوندا ته انهن جا صرف نالا هندو هوندا باقي ٻيو ڪجهه ڪين!

ڪشور- جتي پاڪيٽس يا ڪالونيون آهن جيئن ڪلڪتي جون پسگردايون يا احمدآباد جو ڪنبيرو، اتي نه سنڌ پٽو ٻڌي سگهي ٿو. جڏهن يورپ جي جدا جدا ملڪن مان ڪي ٽوليون امريڪا ويون هيون تڏهن اڍ مٿي صديءَ تائين هر هڪ ملڪ جا اُتي ”پاڪيٽس“ هوندا هئا جتي انهن جي فرينچ ٻولي يا اٽالين ٻولي ۽ رواج قائم رهيا هئا.

موهن- پر پوءِ اُهي سڀ ٻوليون گم ٿي ويون ۽ رواج به عدم موجود ٿي ويا! ڪشور يار! اسانکي اها ڳالهه ڇٽيءَ طرح سمجهڻ گهرجي ته ڳالهائڻ واري ٻولي ٻچي پر ”دهلي نه اڃا دُور هي اُست نه!“

ڪشور- يعني؟

آشا- (روسامي مان) منهنجو وس پڄي ته ٻارن کي جيڪر سنڌي اسڪول ۾ موڪلاي!

ڪشور- سنڌي اسڪول؟ بمبئيءَ ۾ سنڌي اسڪول آهن؟ ڪٿي ڪئمپ پاسيرو هوندو ۽ نه اُتي ڪهڙا ٻار پڙهندا هوندا؟

موهن- (ڪشور کي) تنهنجو پيءُ ڏاڏو سنڌي اسڪول ۾ نه پڙهيو هو؟ ۽ ڇا سنڌي اسڪول ۾ پڙهي منهنجو يا تنهنجو پيءُ پڻيوالو ٿيو هو- جو اُدن خنده زني ٿو ڪرين؟

(آشا ۽ ڪشور هڪ ٻئي ڏانهن ٿا نهارين)

ڪشور- خنده زني ڪٿو ڪريان، حقيقت ٿو بيان ڪريان!

موهن- (وچارا ڏيئي) حقيقت ٿو بيان ڪرين! سنڌي اسڪول جو مٿول ٿا اُڏايو ٿوهين! سنڌي اسڪول ڇٽي جنڻ ڪنهن نفرت جوڳي آستان جو نالو ٿا وٺو؟

ڪشور- نه موهن، ائين ناهي. مان به نه سنڌي اسڪول ۾ ڪي پڙهيو آهيان. اجمير ۾ نه اسانجو ڏاڏو سنڌو اسڪول هو، پر مان اڄ جي ڳالهه ٿو ڪريان. يعني اسانجن ٻارن جي! اُهي انگريزيءَ ۾ نه پڙهندا ته اَلو ٿي پوندا!

موهن- خير.... اَلو جو پيءُ ٿي سهي! پر اِها ڳالهه سمجهه ته ڳالهائڻ واري ٻولي گهٽو وقت جئاءَ نه ڪندي آهي!

اِها اولي سگهي ٿو.

ڪشور- (زور ڏيئي) Correct! ٻوليءَ کي ”ماحول“ گهرجي آهي.

انجو- ماحول؟ آهو وري ڇا آهي؟

ڪشور- (ڪمن جي ٻارڙن لاءِ اٿي هٿ رکي) ماحول معنيٰ atmosphere ... ۽ atmosphere معنيٰ واتاورڻ (موهن کي) ڏس موهن! انگريز هتي هئا ته هر ڳچڙ لاءِ ٻه ٻه ٻارنهي ڪندا هئا ۽ انهن ٻارنهن لاءِ انگريز- ٻٽي جو ماحول پيدا ڪندا هئا....

موهن- پر ماحول پيدا ڪندڙن پر به هڪ قسم جو Sens of belonging هجي نه؟ انگريز پنهنجو انگريز ٻٽي وارو ماحول ان ڪري پيدا ڪندا هئا ڇاڪاڻ ته انهن کي معلوم هو ته اسانکي ”پنهنجو انگلنڊ“ آهي ۽ ”انگلنڊ اسانجو پنهنجو آهي.“

(آئي آشا به اندران هلي آئي آهي. هوءَ چپ چاپ اچي انجوءَ سان وڃي آهي.)

انجو- منهنجي هڪ يهودڻ Classmate آهي. اها به چوندي آهي ته ننڍي هوندي کان ولس اسانکي ٻڌائيندا هئا ته - ”اسين جيروسلم جا آهيون ۽ جيروسلم اسانجو آهي.“

ڪشور- ڀلا پارسين کي ڪهڙي قسم جي belonging آهي؟ آهي ڪهڙي ديش ڏانهن لا لهار ٻن؟

موهن- پارسين وٽ پنهنجو هڪ خاص ڌرم آهي. منهنجي خيال ۾، هڪ تمام وڏو Powerful force آهي.

ڪشور- پر موهن! اسانجا سنڌ ورثي پاڻ آهن جي صدين کان سنڌ کان ته ڇا پر هندوستان کان به ٻاهر رهندا آيا آهن. ورهاڱي کان اڳ ڪٿي سنڌ ڏانهن belorging هوندن پر هاڻي به آئي پنهنجو سنڌيٽو قائم رکي ويٺا آهن! جمڪاهن وچ... انڊونيشيا وچ يا منيلا وچ.... اسين وچ يا سنگاپور وچ آهي پنهنجو ”سنڌي ماحول“ قائم رکن ٿا. ڇلي ڪن، ڪهڙي ڪن، آئي ستيہ نارائڻ جي ڪٿا لئي ۽ سب ڳار ڳالهه ٽنل سنڌي به ڳالهائين!

هاسي- ٻاهر لگي به نه بمبئيءَ کي! مٺا اسانکي ته جيئڻ لاءِ لنا ڏين!

موهن- امي! اهي مٺا اسين لاءِ آهيون! پنهنجي پيرن ۾ ڀاڻ ويٺا ڪهاڙو هڻون!

(آشا منهن ٻئي پاسي ڪري)

ڪشور- سچ ٿو چوين! ٻالڪي ڀوائڻ جا ختم ڪرڻ اسانجي هٿ ۾ آهي. پر اسين نه رڳو پنهنجي ٻوليءَ کي بلڪ پنهنجي سنڌيٽي کي ٻيار لنا ڪراون.

آشا- (همت ڪري) ۽ سنڌيٽي جو مدار صرف ٻوليءَ تي آهي ڇا؟ گهٽائي

آشا- مون ڪجھه چيو ڇا؟ چوي ٿي ته توهانجو پٽ ٿو نه؟

موهن- (اچا ٻه وڌيڪ ڪاوڙ مان) ڳالهه کي ٽاريو وڃڻ سان ڏي! (تيز آواز ۾) مان پڇان ٿو ته "ڪم لٿي اچي" جو سبب ڏيئي يا "وهنواري ڳالهه" جو بهانو بڻائي تون منهنجن ٻارن کي ڪرستان يا ٻئي جا ٻار بڻائيندينءَ ڇا؟

آشا- (ڪن ۾ آڱريون وجهي.... روئڻهارڪي ٿي) مون بس ڪئي! منهنجي ٻاپي ٻه بس ڪئي! هاڻي چپ ٻه ڪريو نه؟ (اندر هلي ٿي وڃي)

(اُن وقت در تي گهنٽي وڄي ٿي. ٿوري وقت بعد نوڪر اچي ٿو دروازو کولي.)

ڪشور- (اندر اچي) ڇو؟ اڄو پٽ! اڄ تو منهنجي در کولڻ واري ڊيوٽي ٿي پوري نه ڪئي؟ (سيٽي ڏانهن نهاري) اڄ سڀ ماٺ ۾ آهيو؟ منهنجو اچڻ نه وڻيو اٿو ڇا؟ مان ته ٻائي فقط ڪار (Car) جي لالچ ڪري ايندو آهيان....

هاسي- تون ڇو ٿو دل ۾ ڪرين؟ ٿيو ته ڪنهن کي ڪجهه نه کولهي. انهن ٿي سنڌي ٻوليءَ جي ڳالهه تان جوءِ مڙس وڙهي پيا آهن!

ڪشور- (ٽهڪ ڏيئي) شڪر الله اڪبر جو! اسانجي سنڌي اچا اهڙي ته اهميت رکي ٿي نه، جو هنجو ٽالو وٺي جوءِ مڙس ٻه وڙهي سگهن ٿا! ٻائي- مون ته سمجهيو ته سرڳواس ڪري ويئي آهي ۽ توهين ٻه سندس "مارڪو" ملهائيندي ماٺ ٿي ويا آهيو!

موهن- ڇرٻو ٿيو آهين ڪيئن؟ ڪون جيئرو ويٺو آهين ته تنهنجو واٽ ڪيئن مرندو؟ ۽ مان ٻه پوريءَ طرح زنده آهيان. مجال آهي ڪنهنجي جو منهنجي واٽ واري زبان منهنجي مک مان ڪڍي اُنکي ماري سگهي؟

ڪشور- موهن يار! جذبات کي ڇڏ، حالتن کي ڏس. تنهنجو منهنجو واٽ ته جيئرو آهي، پر ان واٽ واري زبان ٿورو اڳتي هلي اسانکي اولاد ٽائين رسڻ وارو مفاصلو نه طئه ڪري سگهي! ايتري ٿوري پنڌ ٽائين ته هوءَ هلي نٿي سگهي ته پوءِ اُنکي خطرو نه ٿيو؟

موهن- اهائي ڳالهه ته آشا کي سمجهائڻ پيو ته ٻارن ٽائين اسانجو ورثو پهچاءِ. ٽالون ٿي نه سمجهنديون ته پوءِ ڳالهه ڪيئن ٿيندي؟

انجو- (هٿ مٿي کڻي) ڊئڊي! مان ڪجهه چوان؟

موهن- چئو پٽ! هن ڳالهه جو واسطو توهان ٻارن سان ئي ته آهي!

انجو- ٻيو ٻوليءَ جو واسطو جيترو ڳالهائڻ سان آهي اوترو پڙهڻ سان به آهي. الٽا پڙهڻ سان گهڻو ڪجهه سکندا آهن. ٻار ته جمڻ شرط ماءُ جي ٻولي ٻڌندي ٿو ۽

موھن- آڇوُ! اڄ کان مان ھڪ پڻ ٿو ڪريان. نہ ھر روز توکي سنڌ، سنڌ ۾ ۽ سنڌي ٻوليءَ بابت ڪجھ نہ ڪجھ ٻڌائيندس. اوھ ڪي؟

سوانَ- ڏاڏي! اڄ تسي ٻڌايو نہ؟ .... اصل ھيٺئر ٿي.... مونکي او ھڪ ٻوتر (Poem) ۽ ٻاٻو وٺندو آھي (سر سان) "چڙي چوڪري چم جي.... ڳائي جھڏا ٻير...." اسانجي مميءَ جي مميءَ جو گھر آھي نہ؟ اُتي ھوءَ اُيتا آھي نہ؟ ھوءَ مونکي چئندي (چوندي) آھي "چوڪرو چريو.... واٽي گھڙيو...." نہ مان ٻہ کيس 'چم جي چوڪري' چئندس (تاڙي وڄائي) ٻوھ نہ ٻاٻو مچو (مزو) ٿيندو.... ھا.... ھا...

(اُشا آلا وار ٽوال سان سڪائيندي اچي ٿي)

اُشا- ھتي اُبوڻ ٻيٺي ٿري! ھتي توھين ڇا وٺا ڪريو؟ آفيس ۾ وڃڻ ڪين الو ڇا؟

سوانَ- ٻيا اسانکي سنڌي ٿو سيکاري.... (ڦيري ٻالي تاڙيون وڄائي) اُب ڦري چڊي (چڊب) ڦري.... دادي مان! دس!

اُشا- ھي اڄاڻون ڳالھيون وري ڪٿان آيون آھن؟

موھن- سنڌي سکڻ اڄاڻي ڳالھہ آھي؟

اُشا- ٻيو نہ نہ؟ نہ ڊاڪٽريءَ ۾ ڪم اچي نہ وڪالت ۾! نہ آفيس ۾ ڳالھائجي نہ اسپتال ۾! ٻوءِ سنڌي ڪھڙي ڪم جي؟ ڪڏھن ٻاھر....

موھن- (غصي ۾) ٻولي نہ ڪا مز ڪرسي آھي ڇا، جو ڪم نہ ٿي اچي نہ گھر مان ڪڍي ڇڏجيس؟

اُشا- (موھن جي غصي جي پرواھ نہ ڪري) وھنوار نہ اٿين ٿو جوي نہ جبڪا جيز بيڪار ھجي تنھن کي ڪڍي ڇڏي ڏجي!

موھن- (وڌيڪ غصي ۾ اچي، اُشا ڏانھن وڌي ٿو. سوانَ ڊڄي وڃي ٿو ڏاڏيءَ جو رئو منھن ۾ وجھي) آڇو اکون ڦاڙي ٿي ۽ جيئي بيٺي آھي، آنان تورو ٻنتي ھتي ٿي وڃي! ٻوءِ نہ ٻيڊي ماڻھين نہ ھڪ بيڪار چيز آھي! سالن کان ڪٿ تسي ٻيٺي آھي. ٻاٽين کي چوان نہ ڪٿ سوڙ ۽ ٻاھر ڪري ڦٽو ڪريس؟

اُشا- اڄ توھانکي ٿيو ڇا آھي؟ (سس ڏانھن اشاري) امي ڏسو ٿا؟ ڇئي ڇا ٿيو؟

موھن- مائي! جاڳو ٻاڻ ۾! موٽي نہ سٺو ٿيو پاڪستان! اسانجي نہ حيالي ٿي ٻيتالي ٿي بيٺي آھي! الائي مان نہ مڙھ ٿي ڪٿ ھڪڙ ٻنديس نہ مونکي نہ ڏيوٽيءَ ۾ رکي ايندي ڪين الائي ڇا....؟

انجُو- تون چپ ڪر! ان جي وچ ۾ جيڪو ڳالهائي سو گڏهه.
سواڻُ- هل هتان. مان گڏهه ناهيان .... ڊيڊي ڏس هيءَ مونکي گڏهه ٿي چوي ....
انجُو- ڊيڊي! ڏسو! جي اسان کي پنهنجو ڪجهه آهي ته اهو اسانکي ڇو نه ٿا ڏيو؟
ڏسو اڄڪين آرتوار ٿي اسين پڪنڪ تي ويا هئاسين نه؟ اُتي اسان هڪڙي
گيم (Game) ڪئي Passing the Parcel. اُن ۾ جنهن کي گيم اچي ....
موهن- چؤ آڳ اچي ....
انجُو- ها .... جنهن کي آڳ اچي تنهن کي پنهنجيءَ Mother Tongue ۾ ....
موهن- ماتر ڀاشا ۾....
انجُو- ها .... ماتر ڀاشا ۾ هڪ ڳاو يعني هڪ راڳ، ٻڌائڻو هو. هڪ سنڌي ڇوڪريءَ
کي آڳ آئي ته هن انگريزيءَ ۾ راڳ ڳايو. مونکي Punishment ملي ته مونکي
۾ سنڌي راڳ، ڳائڻ ڪين آيو! چيائون چڱو هڪ سنڌي ڪوتا ٿي ٻڌاءِ ته اها
۾ مونکي ڪين آئي! (ڏک ۽ افسوس ڪندڙ آواز ۾ ٿي ڳالهائي)
موهن- ڇه ڇه .... سچ اها ته ڏاڍي شرم جي ڳالهه آهي.
انجُو- ها، ڊيڊي! مونکي ڏاڍي لڄ آئي اُن وقت.
موهن- ڏوهه نه پٽ! اسانجو ئي چئو! اسان مائٽن جو ڏوهه آهي اهو....
انجُو- هڪ منهنجي ساهيڙي چوندي آهي ته توهين سنڌي اڌ ڪرستان ۽ اڌ مسلمان
آهيو. ٻي چوندي آهي تہ توهين اڌ هندستاني ۽ اڌ ولائتي آهيو! هڪڙي
ڏينهن هڪڙي ساهيڙيءَ سنڌي ڪويءَ جو نالو پڇيو. مون جواب ۾ چيو-
”شاهه“- ته هن کلي ڏنو. چيائين توهانکي پنهنجو ڪو شاعر ڪينهي انگريز
گجراتين جو ڪو شاهه نالي وارو ڪوي ڪٿي ٿا چورايو ڇا؟
موهن- تون شاهه لطيف جو سڄو نالو ٻڌائين ها نہ؟
انجُو- هڪ نالي ٻڌائڻ مان ڇا ٿيندو؟ سچ ته اهو آهي ته توهان کان توهانجي جنم
ڀومي کسجي وئي تہ توهين اسانجي پيرن هيٺان ۾ زمين ڪڍي ٿا ڇڏيو!
اسانکي پنهنجي ماضيءَ بابت، پنهنجي ورثي بابت ڪابہ خبر ڪينهي! پوءِ
ڀيا اسان تي ٺٺوليون ڪيئن نہ ڪندا؟
موهن- مار! انجو پٽ! تو تہ منهنجيون اکيون ٿي کولي ڇڏيون آهن! هيڏڙي ننڍڙي
هئينءَ ۽ اهڙيون ڪيڏيون نہ وڏيون ڳالهيون ٿي ڪرين؟
هاسي- وڏيون ڳالهيون ڪيئن نہ ڪندي؟ ڪاليج ٿي پڙهي!

هنجو مطلب آهي ”لنڪهي وڃو“. هيءُ ته هندي سنڌيءَ جو ڪجهه حصو ٿاهيندو آهي.

سواڻ- ها... ها... بابا اڄ هوءَ منهنجي اسڪول پرسان واري گليءَ (گهٽيءَ) ونان مڙي (ڦري) ٿي وئي ته مون چيومانس ”انڪل!“ پوءِ هن مونکي چاڪليٽ ڏنو (ڏنو).

موهن- (کلي) شاباس پٽ! ڏنو ڪي ڏنو ۽ چيامل ڪي چيلمل ٿي آهي انهي تي ٿالهاءِ سنڌيءَ ۾... پوءِ پاڻيهي صحيح اچار سکي ويندين.

سواڻ- مگر بابا! ممي دادو گسو ڪري ٿي. بابا! هوءَ منهنجو دوست آهي نه... گلاب؟ هوءَ سنڌيءَ ۾ دادو سٺو پوئم (Poem) چوندو آهي - چڙهي گهوڙو ... چڙهي گهوڙو... ڪاڪو ماڙيءَ تي وڃي ٿو ۽ اچون هندي ڏاڙهيءَ (ڏاڙهي) ٿي چڪ پاڻي ٿو (ٿوڪ ڏئي ٿو) بابا! هوءَ پوئم (اها Poems) اوهانکي اچي ٿي؟

آچرُ- ڏلڙي! مان هڪ سوال پڇان؟

موهن- پڇ پٽ!

آچرُ- ڏلڙي! سواڻ ۽ مان سنڌي آهيون؟

موهن- ٻڌهن ڪير آهيون؟

آچرُ- ڏلڙي! اوهان سنڌ ۾ ڄاوا ته سنڌي ٿيا. اسين ته هتي ممبئيءَ ۾ ڄاوا آهيون. پوءِ اسين ته مرهٽا ٿي ٿياسين!

موهن- اڄين هڪ گجراتي انگلنڊ ۾ جمي ته هو انگريز ٿيو؟ پٽ! توهان ڪاليج ۾ پڙهين، ان ڪري ٻڌو واسي يعني Citizen، قوم يعني Nationality ۽ جاتي يعني Race جي فرق کي ڄاڻي سگهو... سنڌي هڪ جاتي آهي پٽ! ۽ هندستاني هڪ قوم آهي...

آچرُ- ته پوءِ هرهڪ جاتي وٽ پنهنجو پنهنجو ڪجهه، ٿيندو هوندو نه؟

موهن- ضرور. هرهڪ جاتيءَ کي پنهنجو ڪجهه، ٿئي ٿو. جيئن ته ٻولي، ڪي رواج، ڪي ڏڻ... ڏس سڄي هندستان ۾ زالون ساڙهي ٻڌن پائن پر هر هند ساڙهي ٻڌڻ جو نمونو ٻيو ٻيو آهي. ساڳيءَ طرح سڀ ماڻهو يعني روٽي کائين ٿا پر گجراتيءَ جي چپاتي، راجستانيءَ جي روٽي جهڙي نه آهي...

سواڻ- (وچ ۾ ٽوڪيندي) منهنجو هوم ورڪ ماڙي ٿي دوست آهي نه؟ وسنت! هوءَ شڪنڊ ڪالهندو آهي. (چپ ڪري... ٻڌڪاري وانگر) او شڪند مونکي ته اصل ته ڻ ڻي.

ماسي- کل ماڻي. اوهاري ڪلني ڪا او زمانا هئا! (اندر منهن ڪري) سوائو! او سونا پت! بيٺا ڪير بيٺا؟

سوائو- (اندران جواب ڏئي ٿي) هان هان دادي مان! بيٺا - بيٺا!
(پون جي گهنٽي ٿي وڃي. آچر ٿون ڪٽي ”هيلو“ چئي ڳالهائڻ ۾ مشغول ٿي وڃي ٿي)

موهن- (ڪوٽ جا بٽڻ کولي... ٽاءِ کي ٿيڪ ڪندو هال ۾ اچي ٿو) امي! ٿون هندي ۽ جون ٽڪون ۽ سنڌي ۽ جون ڳالهون ٻئي ٻڌي ٿي ڇڏين! وڃاري پون اوليون ٽهڻجي وات ۾ اوليون ٻڌي ٿيون پون! ڀلا منهنجي ٻارن سان هندي ۾ ڳالهائڻ جي ڪوشش ڇو ٿي ڪرين؟ سڀئي سنڌو سنڌي ۾ ڳالهائين نه؟

ماسي- پت! مان ڇا ڪريان؟ حڪم جو اڪتو آهي!

موهن- حڪم؟ ڪنهنجو حڪم؟

ماسي- پت! حڪم ليمدو راڻي ۽ جو ٻيو ڪنهن جو؟ رڳو انگلنڊ جي راڻي آهي ڇا؟ هتي ته راڻي ۽ جو راڄ آهي نه؟

موهن- راڻي هجي يا راجا، هي مون سنڌي ۽ جا ٻار آهن، ڪنهن پيٽيءَ جا نه ٻار ڪوهن؟

ماسي- اهو نه وڃي پنهنجي ۽ جوءِ ڪان پڇ. هوءَ آهي ديسي انگريز. ٻارن سان سڄو ڏينهن ”ڊيئر.... يس ۽ او“ لڳو پيو آهي. مولڪي نه نه کو ٽاٽا ٿي اچي ۽ نه ڪي ٻاهر ٻاهر. هندي بہ منهنجي زبان لي ڪٽي ٿي چڙهي؟ (وڃاري ۽ وانگر) پر جوٺهين ڇوي ٿي نه سنڌي ڳالهائيندا آهن واڻيا وڪال.... پوءِ ته پٺهين صاحبلوڪ هو ڇا؟

موهن- پڇهمس نه ٿي نه ٽون ولائت جي منبر ٿي لڳين؟

ماسي- ڪهڙي خبر ٿي ڪيس پڌائي ڇيو هجي نه ٽون ولائت جي منبر ٿي لڳين؟
(شرارت سان مشڪي ٿي)

سوائو- (ڊوڙ پائي اندر ٿو اچي.... ٻاراڻي لهجي ۾) پپا! هو جيڪو.... هو جيڪو ڊوهالجو فرينڊ آهي نه جيٺمل (جيٺمل)؟ اهو ڪالهه اسانجي اسڪول وٽان گهر (گذر) ڪري ويو!

موهن- (عجب مان) گذر ڪري ويو؟ گهران (گذران) ڪري ويو!

سوائو- نه.... نه.... هو ڇا چوندا آهن.... (مٿو کنهي) گذران ڪري ويو!

آچر- (هوءِ جا اهترو وقت ٿون تي ڳالهائڻ ۾ رڌل هئي، ٻڌي چوي ٿي) ڊئبي!

در تي گهنٽي وڄي ٿي. اندران انجو ڊوڙ پائي اچي ٿي ۽ اچي ٿي دروازو کولي
راملعل ڀاڄيءَ جي ٿيلهي هڪ هٿ ۾ ۽ ٻئي هٿ ۾ کنڊ جو ٻڙو کڻي اندر گهڙي ٿو
هو سڌو رنڌڻي ڏانهن هليو وڃي ٿو.]

هاسي- آئي راملعل! مٺا چربا ليا هه چا؟ سڌوئي رنڌڻي ۾ ڇو هلي ويا هه؟ (اها
لفظ کي تمام گهڻو ڊگهو ڪري ٿي.)

راملعل- (اندران) آتا هه مائي. راشن ڪي دوڪان پي بڙي لمبي لائين ٿي. پا
تو پيني دوا آپي آيا.

(ٿيلهي ۽ هڪ وڏي ٿالهي کڻي هال ۾ اچي ٿو ۽ هاسي مائيءَ جي ڀرسا
پٽ تي ويهي ٿو.)

راملعل- لو مائي. ديکو آپ. (ٿالهيءَ ۾ ڀاڄيون رکڻ شروع ٿو ڪري)

هاسي- (وچ ۾) توري ملا؟ ڪل تو ڏاڍي مهانگي لايا ٿا. آج ڪتنسي ملا؟

راملعل- وهي ڀاو رها مائي! هم ڪيا ڪرين؟ آج ڪل تو هر چيز ڪا ڀاو ٻڙ گيا هه!

هاسي- اڇا.... سنو. آج سائين توري آلسي ٿي پڪانا. دال پال ٿهين وجهنا. هم ڪ
پيٽ ۾ سور هه نه؟ بس سڃها ڏينا.

راملعل- اڇا مائي. اور ٻه سوئرن ڪتنسي پڪاؤن؟

(انجو اندران ڪلندي اچي ٿي)

انجو- امي! آپ ڪتني سي ڪس ڀاشا ۾ ڀاس ڪرتي هئن؟

هاسي- (کلي) بيٽا- يه ميري سنڌاسي ٻولي هه. ڪيا ڪرون هم تو آڌا سنڌ
آڌا هندي ٿي چڱ سڪتي هه! يه همارا پراٽا ڀيا هه نه؟ هماري سنڌ وا
هماري ٻولي ڀر هل گيا هه (هري وڃو آهي) هم ڪو سمجهي وڃنا هه
ڪيئن مٺا؟ سڀ سمجهين ٿو نه؟

راملعل- (ڪنڌ ڌوڻي) هان مائي. هم تو سب سمجهتي هئن. سوئرن ڪي ڪوفتي
پڪاؤن داڪ ۾؟

هاسي- ڀارن کي اڇا لڳتا هه نه؟ تو ڪوفتا هي پڪاءِ. انجو ڌيءَ! تو ٿي ٿي لبر
کاڌا؟ ڪاليج ۾ آج ڪتني ادي جانا هه؟

انجو- شڪر هه آج آپني ”جانا هه؟“ ڪها! ٿهين تو ”جانا“ ”وڃڻا“ هو جاتا هه

هاسي- هل ڇڏ! هم ڏڍي انڌي ٿي اور آج هماري اوپر هستي هه؟ جلدي لبر
ڪر نه نه ممه يه نچالي پيٽ ۾ سي نڪال ڏينگي!

انجو- امي! نچالي پيٽ ۾ ٿهين ميري من ۾ هه. پيٽ ۾ تو صبح والي چانهه هه
(کلي ٿي)

□ اسانجي وجود جو مسئلو □

ٻولي: ر. هيرانندا ڻي

ناٽڪ جا ڪردار—

□□

موهن— (٣٥ سالن جو جوان — انجنيئر)
هاسي ٻائي— (٦٠ سال عمر— موهن جي ماءُ)
آشا— (موهن جي ٻڙهيل ڳڙهيل زال)
سونو— (موهن جو ٦ سالن جو پٽ)
انجو— (موهن جي ڪاليج پڙهندڙ ڌيءَ)
ڪشور— (موهن جو دوست)
راملعل— (رڌڻ وارو پڻيو)

□□

[بمبئيءَ جو شهر— باندرا جي پسگردائي— هڪ فليٽ— راءِ صاحب ديوان پوهتراءِ سرڳواس ڪري ويو آهي— سندس پٽ موهن، جو انجنيئر آهي، پاڻ کي ديوان يا موهن راءِ يا موهنلعل نه سڏائي صرف موهن سڏائيندو آهي.

هال ۾ صوفا سيٽ آهي. وچ ۾ سينٽر ٽيبل گهڙيل ڪاٺ جي آهي ۽ مٿانئس شيشو آهي. ٽيبل تي سهڻو نازڪ گلن جو گلدستو رکيل آهي. هيٺ تي سهڻو ڳاڙهو گلڪاريءَ وارو غاليچو آهي. سامهون ڀت تي چار فوٽ لمبي اڍائي فوٽ ويڪري پينٽنگ آهي جنهن ۾ برف سان ڍڪيل پهاڙ ۽ ماٿريءَ ۾ ساوڪ پيئي ڏسڻ ۾ اچي. هڪڙيءَ ڪنڊ ۾ سنگمرمر جي ننڍي ٽيبل (ٽپائي) آهي جنهن تي جهالر واري شيڊ سان ٽيبل-لئمپ رکيل آهي. ٻيءَ ڪنڊ ۾ سهڻو اسٽينڊ آهي جنهن تي ٽي.وي سيٽ رکيل آهي.

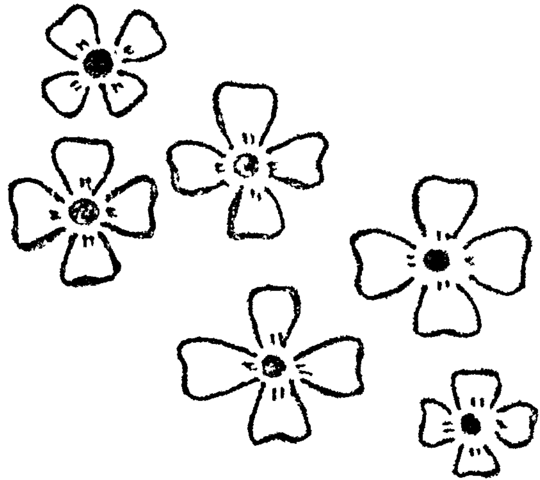
ٻاهرين دروازي کان ٿورو پري ننڍڙي اسٽينڊ تي فون رکيل آهي. الي ٿي هڪ سيٽي (ديوان) پيل آهي جنهن تي هاسي ٽنگون مٿي ڪري پاٿاري ماري ويٺي آهي. هٿن ۾ ٿالهي رکي اٿس. ٿالهيءَ ۾ ڪابلي چڻا آهن جي هوءَ سوري رهي آهي.

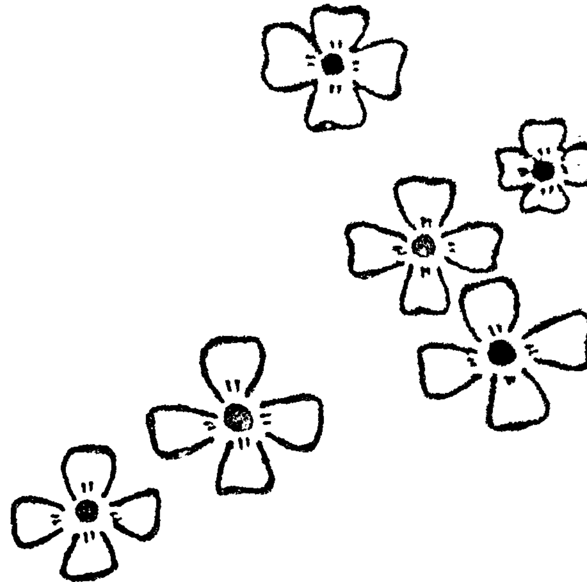
□

سلسلو

□

□□ پوپٽي هيراننداڻي / چمن شرما / ڀڳوان اٺلاڻي / موهن لعل 'اداسي' □□

ناٹک

ٻڍي لي هڪ ڪيل هلي رهيو هو ۽ سيٽ ٽي پيو. اوچتو مهن جي نظر ان نئين آئل جوڙي تي پيئي جيڪو اسان وانگر ٻڍي ڪان سواءِ سيٽن واري ڪيل ۾ مشغول ٿي ويو.

انٽروال ۾ ان جوڙي جي جوان ڇوڪري کي ڏسي موڪان ڇرڪ نڪري ويو جو اها ڇوڪري ٻي نه پر مهن جي ننڍي ڀيڻ هئي.

مهن جي ڀيڻ موڪي ۽ ٻنهي جي ساهيڙيءَ کي ڏسي نه ڏسڻ جي ائڪٽنگ ڪئي. مزي جي ڳالهه جو هن جي ساهيڙي پڻ اهڙي ائڪٽنگ ڪري رهي هئي جڻ هن مهن جي ڀيڻ کي ڏٺو ئي ڪونه هو. وقت جي نزاڪت کي ڏسي مان به خاموش ٿي فلم ڏسڻ لڳس.

فلم پوري ٿيڻ کان پوءِ مان هن کي سندس گهر جي گهٽيءَ وٽ ڇڏائي پنهنجي گهر آيس.

رات جو جڏهن گهر جا سڀ ڀاتي کائي پي آرامي ٿيا تڏهن پنهنجي ڀيڻ کي سڏ ڪري غصي ۾ اچي چيم "توکي شرم اچڻ کپي جو گهر مان موڪل وٺي وڃي ته ساهيڙيءَ جي گهر پڙهڻ ٿي وڃان ۽ ڌارين جوان ڇوڪرن سان فلم وڃي ڏسين. توکي ڪوڙ ڳالهائيندي ذرا به ڏپ نٿو ٿئي؟"

"دادا! توهان اجايو غصو پيا ڪريو. مون اهڙو ڪهڙو خراب ڪم ڪيو جو توهان غصو ٿا ڪريو. جڏهن مهن جي ساهيڙي مائٽن سان ڪوڙ ڳالهائي توهان سان گڏ گهمي ڦري سئنيما ڏسي ته اهو توهان کي سٺو ٿو لڳي ۽ مان........توهان ئي پڌايو آهي........ ته پيار ۽ جنگ ۾ ڪوڙ نه ڇا سڀ جائز آهي.

Add:-28, Shakti Nagar. UDAIPUR-313001

مني ڪهاڻي

توهان ئي ته ٻڌايو ها!

ڪشن ٻجاڻي

هو ۽ منهنجي ڀيڻ جهڙي ساهيڙي هئي. اسين ساڳئي ڪلاس ۾ پڙهندا هئاسين. هڪ ٻئي جي گهر ٻنهي حجاب جي اچڻ وڃڻ هو. آهستي آهستي منهن جي هن سان سڃاڻپ، گهرائپ ٿي، پيار ۾ بدلجڻ لڳي.

منهن جي ڀيڻ نه صرف اسان جي پيار کان واقف هئي پر همدرد ۽ مددگار به هئي. منهن جي چوڻ (منت ڪرڻ) تي هو ۽ هن جي ماءُ کان ڪڏهن پڙهڻ جي بهاني موڪل وٺي ايندي هئي ۽ موکي ان سان اڪيلائپ ۾ گهمڻ ڦرڻ سنيما ڏسڻ ۽ ڪڏهن ڪڏهن ٻاهر وڃڻ جو موقعو ڏيندي هئي. هڪ ڏينهن منهنجيءَ ڀيڻ هن جي سامهون کلي مزاڪ ڪندي چيو ”دادا! مان توهان لاءِ ايترا ڪوڙ ڳالهائي ۽ بهانا ڪري موڪل وٺي ايندي آهيان. ان ڪوڙ ڳالهائڻ جو پاپ موکي نه لڳندو؟“

مون کيس کلندي جواب ڏنو ”نه توکي ڪو پاپ ڪونه لڳندو توکي اسان ٻنهي جي ملائڻ جو پُن ملندو. هونءَ به چوڻي آهي ’پيار ۽ جنگ ۾ ڪوڙ ته ڇا سڀ ڪجهه جائز آهي.‘“

وقت گذرندو رهيو ....

هڪ ڏينهن مان ۽ هوءَ منهنجي شهر ۾ ڪنهن منت دار سان ويٺاسين. اوندهه ۾ هٿوراڙيون ڏيندا آخر سيٽ تي ويٺاسين. ڪجهه منٽن کان پوءِ اسان جي اڳيان سيٽ تي هڪ جوان جوڙو اچي ويٺو.

ڏراڪ لي اهڙا چٽڪي چمڪائي ڇڏي. ماستر ڄاڻيءَ جڏهن هيءَ چٽڪي ڏٺي ۽ پڙهي ته اکين ۾ هڪ عجيب اسرار اچي ويس. هن جي اندر جي رڳي ڦري وئي. هيءَ ڄالڪي هن کي اڳي هڪ پشپ-ٻري جنهن جا پنڪ پٽي ڦڙڪيا. هن جي اکين ۾ مائي کي اهڙي ته عجيب اولياڻي ڏسڻ ۾ آئي جو ان جي عميقيءَ ۾ اندر لکيهي وئي، جتان هن کي هڪ روحاني روشني ملي وئي. هن جي اندر جون اکيون پٽجي پيون.

هيءَ ماستر ڄاڻي به هئي ڪا ڏکياري، ڏکن-هاري، ڏکن درد جي ڏڏل ۽ ڏهڪايل جنهن ڪري حياتيءَ جي هر پهلوءَ لي سندس نظريو اُلٽو ۽ اونداهو ٿي هوندو هو. هر وهنوار ۾ ڪاوڙ ۽ ڪروڌ سان پيش ايندي هئي. گهڻن ڇوڪرن ٻارڙن ۾ به ڪنڊائي اڪيل ڏسندي هئي.

هن لاءِ اهڙا گهڙي به ڪا سڌوري سڀاڳي نصيب واري هئي جو اهڙا چٽڪي پڙهندي ئي هن جون اکيون کلي پيون. اهي اکيون عجيب نموني آليون ٿي پيس ۽ ٻه ڳوڙها ڳڙي آيس، جن ۾ سندس حياتيءَ جو رنج ۽ روساءون رڳي ختم ٿي ويا. هڪ روحاني روشني اندر ۾ اچي ويس ۽ انهيءَ ئي گهڙي ۾ هڪ نئين عورت ٿي پيئي. ڪڪيءَ کي ڪٺي ڪلي لڳاڻائين. هن کي اهڙو ته آنند آيو جهڙو هن ورهين ۾ به نه ماڻيو هو.

رفته رفته هن جي سڀاءَ جي ڪهرائي ۽ ڪڙ ڪڙ، هيٺاهون ۽ مٿاهون مٽجي مٺي مرڪ ٿي پيون. هن جي رهڻي ۾ سڳنڌ پرجي آئي. هونءَ جو هر ڪو هن کان ونءُ ڀيو ويندو هو، سو به هن کي ڳولڻ ۽ پيار ڪرڻ لڳو هو. اسڪول ۽ ڪلاس ۾ به هيئنر سندس سيتل سڀاءَ ۽ سرنهن جو واسو هوندو هو.

مائيءَ کي جڏهن خبر پيئي ته اهڙا چٽڪي، جنهن سندس من ۾ مٺي موڙ آندي هئي سا ڪاڪي ڪالوءَ لکي هئي ته اچي شڪرانا ڀڃا آئي، آسيس وٺي وئي.

اڄ به جڏهن دنيڙي لڳهندي آهي ته ڪاڪو اچي در وٽ بيهندو آهي ۽ اُتي هڪ ٻئي کي ٻسي انهن ٻرسن ٿيندا آهن، چٽڪ پاڻ ۾ ڪا پورب جنم جي پڇاڻ ائن.

Add :_ 364, Sindh Coop. Housing Society Ltd. Aundh-PUNE-411007

مٺي ڪهاڻي

پياري پنڪڙي

□ سي. ايڇ. راڻسنگهاڻي

هر صبح جو هڪ پنجن ڇهن ورهين جي ڏيڍ ٻه فوٽن ڊگهي ڪڪي ڪاڪي ڪالوءَ جي بنگلي سامهون رستي تان ڏڪ ڏڪ ڪندي لنگهي ويندي هئي. ڪڇ ۾ هڪ ننڍڙي ڪتابن جي ڳوٿري به هوندي هئس. خوش مزاج سان کلندي مشڪندي جيئن لنگهندي هئي ته ان وقت ڪاڪو ڪالو به اچي پنهنجي ورانڊي ۾ وهندو هو. هن کي ائين لنگهندو ڏسي اندر ۾ ٻرام ٻري پسندي ۽ پرسنتا اچي ويندي هئس ۽ هن ڏانهن نهاريندو ئي رهندو هو جيستائين هوءَ ڇڪر دور هلي ويندي هئي. ان دوريءَ تان هوءَ هن کي ڪا دور ڏاس جي وستر لڳندي هئي.

ٻپهريءَ جو وري جڏهن هوءَ واپس ورندي هئي ته ڪجهه جهڪي، منجهيل موڳي ٿي هوندي هئي. صبح واري کل مرڪڻ نه لڳندي هئي. سواءِ سونهن سوڀيا گهٽي گهٽيل ۽ زيب ڪانسراءِ ئي هوندي هئس. هن کي ائين ڏسي ڪالو ڪاليءَ جو من اسو موڳو ٿي پوندو هو. هڪ ڏينهن ڪاڪي ڪالوءَ ڏانهن ته موٽندي هن جي اکين مان ٻه ڳول ڳول ڳوڙها اٿليا پيا هئا. ڪاڪي ڪالوءَ هڪدم ورهاري هن کي پيار ڪيو ته هن هڪ وڏو سڏڪو ڀري چيو "ٻاباجي، منهنجي ماسترياڻي مون کي مار ڪري اڄ. اسان ٻارن کي ڏانٽيندي آهي ۽ جڏهن ته هٿ به هلائيندي آهي." هي سڻي، ڪاڪي ڪالوءَ جو ڪليجو ڪري ڪٽ ۽ ڪڪجهڙ لڳو. ٻالڪيءَ کي ٽول ڪارائي، ٻاٽي ٻباري، پيار ڪري گهر ڏانهن روانو ڪيائين. پاڻ هڪ سهڻي پٽي جي ڇنڪي ٺاهي ان تي لکيائين "منهنجي پياري پنڪڙي آهي، ڪٿي ڪهڙي ٻي مرجهائي پوندي."

ٻئي ڏينهن جڏهن ٻيهر اسڪول ڏانهن ويندي لنگهي ته ڪاڪي ڪالوءَ سندس

هن اڳيان رکيو ۽ ٽي چانھيون به آڻي ڏنيون.

چانھ پي مڇن واري شخص لاريءَ تان سگريٽ ڪڍي دڪاندار ۽ ٻين کي به ڏنو.

ٽنهي سگريٽن مان دونھان ڪڍڻ شروع ڪيو.

نوڪر چيو: ”صاحب! چانھ جا پئسا.“

مڇن واري شخص هن کي ڪالر کان پڪڙي ڌڪو ڏنو. رام ڊوڙندو آيو.

”صاحب! ٽي روپيه نوي پئسا ڏيو.“

مالا جي سيٽڻ واري ٿلهي شخص رام کي به ڌڪو ڏنو.

هڪ اک واري شخص رعب سان چيو: ”سالا! چاچا پئسا! ڌنڌو ڪرڻو اٿئي ڪين نه؟ گوڙ ڪندين ته هيءَ لاري اونڌي ڪري ڇڏينداسون.“

اهي ٽيئي هليا ويا.

رام ۽ ڇوڪرو وائڙن وانگر هنن کي ڏسندا رهيا.

رام گراهڪن کان پڇيو ”هي ڪير هئا؟“

هڪ ڄڻي چيو ”هڪ پوليس وارو، هڪ ٽرانڪ وارو ۽ هڪ ميونسپل جي لائسينس وارو هو. اگر روزگار ڪمائڻو اٿئي ته پئسا نه گھرندو ڪر نه ته چالان ڪري ڇڏيندءِ.“ □

رام چپ چاپ ڪپڙا ڇنڊڻ لڳو.

جتي جيجل ٽي ڏني جھوليءَ ۾ اولي،
ٽڙي پنڌن ۾ ٻڌي طوطــي ٻولي،
ملڙي ٽيو موڻ تان وئي گھڙيءَ ۾ گھولي،
چانڪي سان ڇولي، ٻيوس وهي وطن ري.
(ٻيوس)

۞ گڏجاڻي ۞

شريمان ستيه واديءَ جي ڏارا سڀا جي چونڊن ۾ چونڊجي اچڻ لي چوطرف خوشيءَ جي لهر ڇانئجي وئي. ماڻهن سرگسون ڪڍيون، مٺايون ورهايون، ڦٽاڪا ڦاٽا. ڪجهه هر شخص کي خوشي هئي ته ٻنهن جي ڪم جو اميدوار کٽي آيو آهي.

هر گروپ شريمان جا سنمان ڪيا، گڏجاڻيون رکيون ۽ ٻنهن جون ٻنهن جون گهرجون پيش ڪيون.

ڪلاڪارن، اديبن، اخبار نويسن ۽ تعليمدانن پڻ هڪ گڏجاڻي شريمان ستيه واديءَ سان رکي، ساڳئي ڪلا سان واجب گهرجن جو چٺو پيش ڪيو.

شريمان جي ڏاڍو خوش ٿيو. سنمان جو جواب ڏيندي چيو:

"منهنجي نگر جا نامي گرامي سڄڻو! مونکي خوشي آهي ته مان اڄ توهانجي وچ ۾ آهيان. مان توهانکي وشواس ٿو ڏيان ته توهانجا ڪيس مان واسطيدار عملدارن سان گڏجي ٿرت ئي پار ڪرائي ڇڏيندس." □

۞ روزگــــار ۞

هر ڀاڱ ۾ ٿي هنيا. لاريءَ ساهڙن وکيل ٻاڪڙيءَ تي وهندي شرط رڙ ڪيائون:

"سالا! ٻاڪڙو صاف ڪر.............."

"حرامخور! تي باد شاهن ڪٿي اڄ.............."

"سوئر! لڏو پاڻي مو ڪل.............."

لاريءَ جو مالڪ رام ۽ ٻيڪر ڊوڙي آيا. ٻاڪڙو صاف ڪري پاڻيءَ جو لڏو ڀري،

□ جمعو لاواڻي

۞ سنسان ۞

سڄو ملڪ روشنائيءَ سان جرڪي مرڪي رهيو هو.
فضا ۾ خوشبوءِ ڦهليل هئي.
ماڻهن کي ليڊرن جي ڳالهه، ڪنهن جي انتظار ۾ رهي هئي.
ليڊرن کي استقبال، ڀرپور، هارن گلن جي هارن سان ڪيو ويو هو.
پنڊال ۾، اندر ٻاهر ماڻهن جا ٺٽ لڳا هئا.

ليڊرن کي شهرداري، ڀرپورڪاري، وڏو شانتي ڏويس جهڙا اهم عهدا مليا هئا ڪيا ويا.
ملڪ کي وڏي بدلجڻ سبب شخص ڳالهائي ڪا لڳ هن وڌيڪ سڀني سڄڻن چيو:
”سڄڻو! اڄ اسان لاءِ خوشيءَ جو موقعو آهي جو ليڊرن ۽ سنڌين ڏير ڀيڻيون اسان وٽ
پڄايا آهن. ليڊرن ۽ ڏوهان کي ٻڌڻ جا موقعا وڃن ڏيا. اسين پاڻ ۾ سنڌين
ڏير ڀيڻين ٻيا اساڪي آشيرواد جا ڪچهه لفظ ڳالهائين.“
هال تاڙين سان گونجي اٿيو.
ليڊرن جي ڏير ڀيڻيءَ هٿ جوڙي چيو:
مهربانو!
مولڪي سمجهه ۾ ڪي نٿو اچي ته مان توهانجي شڪرگذاري ڪهڙن لفظن ۾ ڪريان.
توهانجو پيار، صدق، محبت ڏسڻ جي لائق آهي. ڏسي مان گدگد ۽ خوش ٿي آهيان. پر مولکي
خود سمجهه ۾ نٿو اچي ته ملڪ جي ليڊرن هتڙا سارا ڪم ڪٿي ڪيا؟ هر سڌائون
ڪاڄن، ٻارڙن ۽ اڌ ڪهاڻين ۾ ڏک هوندا آهن. رات رات جو ڏکن سان گهر مونجهارا آهن.
ٻار ٻار ڌرتي جي ڌرتي اڄ ڏک ۾ گهر ۽ مسئلن ڪئي ته سڄيهارو آهي. گهرو شانتي نالم
نه ڪري سگهيو آهي ڏکن هتڙا سارا ڪم ڪٿي ٻيا ڪيا؟ وڏو شانتيءَ لاءِ ڪٿي هن
ڪم ڪيو جڏهن ڪ گهر ۾ ماڻهن جا ٻچا لڳا ٿيا آهن. □

ٽي سال پيڪي گهر رهي سندس سهرو گذاري واءِ. پر هوءَ بيمار رهڻ لڳي. ڪجهه ڏينهن کانپوءِ کھوٽ ھود واڻ آيو پر تمام گهڻي دير ٿي چڪي هئي. نقط پتار کي تُپ. ڏسي سگهي، پاڻي نه سگهي. ٽن ڏينهن اندر سنسار ڇڏي وئي. سونهي هار هيڪي لکهوڙي چڙيو. آخر تائين ساهري گهر جي چائنٽ نه ڏٺائين.

”نـ.....نـ.....ڪڏهن به نـ.....ائين نـ.....ڪڏهن به نه.“ هو چلائڻ لڳو.

مرلي ٻه جي واءِ. چمل چهڙي اُستاد کي واڪا ڪندي هن ڪڏهن نه ڏٺو هو.

”ڇا ٿيو اُستاد؟“

پر و سان سهڪي رهيو هو.

”مرلي! ال ٽان پاڻي پري اح.“

هو بيگ وارو گلاس پرڻ واءِ. دادا آليو. ان طرف ڏسڪيو جتي هن پٽون اُڇليو هو. اهو اڃان به اتي ئي هو. جهٽڪي سان کنيائين. ڇڙ سڪي کاڙون جو خزانو مليو هوس. ڪڏهن سڀ اوٽ ۽ پنهن جي کيسن ۾ ٻاهل سڃي اوٽ ان ۾ رکي جيب چاڻ اچي لينگر جي ميري قميص جي کيسي ۾ وڌائين.

اکيون آليون هئس. جهٽڪي سان ٻه ڳوڙها لينگر جي ڇهري متان ڪري پيس.

هو جاڳي پيو. سامهون دادا کي ڏسي سمجهي واءِ. يڪدم اُٿي ويٺو.

گهٽيل آواز ۾ دادا چيو، ”گاڏيءَ جو وقت ٿيو آهي. هل مان لو توکي وهاري اچان. اسٽيشن پرسان ئي آهي.“

هن کي شڪ پيو. آهستي پنهن جو کيسو ڇهيائين. پٽونءَ جي احساس سان سنتوش آئس.

دادا جي سامهون گاڏي هو رهان هو رهان هلندي پئي وئي. هن ڇتيءَ طرح ڏلو نه پڙهڻ پريم ڪنور ساهري وڃي رهي آهي. آلين اکين سان مسڪرائيندي لينگر کي چيائين، ”پٽون سنڀالي رکج.“

هن کي خبر هئي 'ان ۾ سونو هار آهي.'

گاڏي پليٽ فارم ڪڏهوڪو ڇڏي چڪي هئي. مرليءَ جي چهاءِ اي نم اکيون آلس جي اوجهه کي جهلي نه سگهيون.

□

۽ مار سان ٿي سڙو آهن، وچ سامهون هوٽل تان ڪباب جي پليٽ ۽ پيگ وٺي اچ. پنهنجي لاءِ ۽ وٺي اچ." واهڻ جو نوٽ ڏنائينس.

"جلدي اچ اڙي، آسامي آهي. هان! 709 نمبر ماڙيءَ تان هيٺ ڏي موڪلج
ڪر الس."

ڏهن پندرهن منٽن ۾ سڀ ڪجهه وٺي آيو ۽ ٻئي کاڌو پيتو.

مرليءَ کي سهيل ليکڪ ڏاڪارڙو وار. هن کي پنهنجون هٿ ڪرڻ ۾ ڪا ڏاڍ کانءِ لڳي. سڀئي نوٽ هٿ ڪري خالي پنهنجون دادا ڏري ڦٽي ڪيو. نوٽ گنجيءَ جي کيسي ۾ وجهي اليٽي ليٽي پيو.

"ذرا زور ڏي، مرلي."

هو دادا جي پيرن، هٿن، ٽنگن ۽ پٺيءَ تي زور ڏيڻ لڳو.

ڏونن ۽ پيگ جي خماريءَ ڪري دادا کي مستي هئي. اکين ۾ ٻڙانڌڙ اچڻ شروع ٿيو. ڄڻڪي ڪانئيندي ڪانئيندي محسوس لڳو - "کيسي سان گڏ هردو ۾ ڀاري آهي."
ورهين جي داداگيريءَ ۾ هزارن هڙپ ڪندي به دل تي اوجهه جو احساس ڪونه ٿيو هوس. اج ڇو؟......ايترو وزن ڇو؟

شڪتي ختم ٿي وئس.

کيسي ۾ هزارن مڻ اچي ڪنا ٿيا. ٻوڙائڻ سهڻ کان ٻاهر محسوس ٿيس.

ليکڪ جي ڀيڻ سان گڏ پنهنجي ڀيڻ جو وهانءُ نظر اچڻ لڳو.

گهڻا گهڻا سال اڳ......پياري ڀيڻ پرڻو ڪيو......جان کان ۽ وڏڪ پياري"
پنجاب جي معمولي ڪڙمي هوندي به ات واهه جهڙو هو. ڀيڻ جي مڱڻي پرسان واري ڳوٺ جي پاڻ جيتري حيثيت واري ڪسان جي پٽ سان ٿيل هئي. شاديءَ کان ڪجهه وقت اڳ گهوٽ پيءُ ٿوهن لاءِ سوني هار جي گهر ڪئي. همت انوسار هن گهڻوئي ڪجهه ڪاهيو پر ڏاج ۾ سونو هار نه ڏيئي سگهيا.

ان لاءِ زمين ڪئي گروي رکڻو پئي پيو. پتا تيار نه هو. گذارجي جو وسيلو ٽٽي پوي ٿي ڏني چڙدي ته ٻار ڪٿان کائين. اهو کيت ئي ته سڀ ڪجهه هو.

هن کي وشواس هو ته گهوٽ پيءُ اوچو نه ٿيندو.

هڪ ڪنڌ لئي ٿي سونو هار گهرايو ويو جو نه ڏئي سگهيا.

۽ پرڻو ڪيو ساهري نه وڃي سگهي. سهاڳڻ هوندي به وڌوا جيون گذارڻ لڳي.

وهير نه ٿيس. اڃا ڪلاڪ گذريو نه گذريو وري هو وٽ ويو. ليڪن اچان نه پڙهي
پيو. حاڪماڻي انداز ۾ چيائين، "هيڏي اچ."

هو هن وٽ ويو.

"ڇا ڪندو آهين؟" ڪڙڪ سوال هو.

"هڪ ڪم نه ڪندو آهيان. ڪڏهن مزوري ڪيان. ڪڏهن اخبارون وڪڻان.
ڪڏهن بوٽ پالش به ڪيان ۽..............."

۽ ڪڏهن چوري ۽ ڪڏهن پاڪيٽ مار به ڪندو آهين. ٺيڪ آ..........نه......؟
گرجندي هن جملو پورو ڪيو.

ڪڏهن به نه.............ڪڏهن....به ...نه...." ڏڪندي هن جواب ڏنو.

"ايترا روپيا تو وٽ ڪٿان آيا؟"

"ڏينهن ۾ هڪ ٻه ڪمائي، ٿورا ٿورا بچائيندو آهيان. سڀ سڀ ڀيڻ جي شاديءَ
لاءِ گڏ ڪيا اٿم. سڀاڻي صبح واري ريل ۾ گهر ٿو وڃان.... چار پنج مهينا اڳ آيو هوس.
سڀ ناراض ٿي ڀيڻ جي شادي آهي. ڏهن ڏينهن کانپوءِ........"

"چڱو............چڱو........." هن ڪنڌ ۾ سمجهي ٻڌو......ڌار ٿي وئي آهي.

چمڪدار چاقو وانگر ڪنڌ ۾ وڃي اٽڪيو. پڙ يا اڪاوت يا ڀيڻ جي ٻانهن ڪيري جلدي
ننڍا اچي واس.

اڪيل ڏهن ٻارهن ڏينن جي فاصلي تي هن ٿي جهڙو امڪر دادا وٽ آيو. پوءِ اسن
کان وڏو ٽڪ ڦرياو ۽ هليو ڪيو هو.

"ا...و...مرلي! اچي وئين، مردود. ڪهڙي ڏي ڪيئن. مرغو ڦاٿو؟"

"ها......استاد." چمڪندڙ اکين سان مسڪرائيندي پنهنجي کيسي مان ڇهن سون
جا چار نوٽ ڪڍي دادا کي ڏنا. دادا جو چهرو ڳاڙهي هٽي ويو. زور سان اهساند
وهائي چڙ ڀائيس.

"حراميءَ جا پٽ. استاد سان ٺ چار سو ٺس."

هو هڪدم اڪرو ٿي ويو. کيسي ڀنجي وڃس. چپ چاپ ٻئي کيسي مان پنجاه پنجاه
جا ٻه نوٽ ڪڍي ڏنائيس.

"بس استاد ايترائي هئا."

ڪرالي چيائينس "ڪتي ڪي پونس ڀالون سي اٿين سمجهتي. سوار تعا پٽ آرن

سونو هار

نند لعل پرسراماڻي

"اڙي او...... ڪٿر آن؟"

"م......ماڻ......مان آهيان."

"هتي ڇا ٿو ڪرين؟"

"گرمي گهڻي آ......ڪنا ٿا پوانڪين......هي آدمي ۽ ڪرانگهڙا ٿو هڻي. روشني ۾ ڪتاب ٿو پڙهان."

ميڻ مڇيو، اماس جي رات، دادا ر پل پرسان سڄي ڳلي جي ساڄي پاسي فوٽ پاٿ لي اڌا ڳالهه اوله لي رهي هئي. رات سڄي لاءِ هر هڪ ڪان هڪ رهڻو دادا پورا سنگهه ان علائقي جو راڄا آهي. رات دوڙ پاڻ 'هاڻ' جي دادا جي هر امان جي ڪٿهن جي مجال ڇا آهي. وصول ڪندو هو. اهو ٿي هن جلهن دادا اچان لي ليٽي ۽ سگهي. هون ته اول هڪ آئو ٿي ولندو هو. پورس به ڪٿن پاڪستان کان آئو لي هو. مهانگائي وقت آئو وصولڻ مزاق آهي. روپئي جو راند آهي. لئي. مهانگائي سان گڏ رات ۽ وڌندو رهندو هو. هن وقت روپئي جو راند آهي.

ڪڙڪي سان پڇيو "ڪراٻر ڏنو اٿئي؟" ليڪر ليڪن جي مٺري ڪمص "هاڻي لي لو ڏنا اٿو." چئي سورهن سترهن سالن جي سڪو دادا کي ڏنو. هڪ روپئي جو سڪو کڻي هڪ اٿي ڇڪ اکين جي سڏس لسي وڌئي. اڃ اُٿل مان پلاسٽڪ جو بٽڻ کڻي دادا ڏنو، روعبدار آواز ۾ چوندي سڄي جيڪي ڪجهه سان سڪو ورتائين.

اڙي ڇوره مان ڦٽي ڪندي جهٽڪي هدايت ڪندي ڪهڙ واو. پوڙهي امڙ جي للهه حرام نه ڪرڻ جي

آڪيا ۽ رهي آهين. ٻتيءَ کي جهنڊڙ لاءِ ڏون قرباني ڪر.

نوجوان جي ڳال جواب ڏنس "ساڌو مهراج مان توهان جي آڪيا ته مڃڻ لاءِ تيار آهيان پر هڪ ته ان آتمان جي قرباني ڪيڏي، ڇو جو هن نوجوان جو ونش مٿس جي ڪرپ ۽ آهي ان لاءِ مان مجبور آهيان."

ساڌو مهراج سيٺي جا جواب ٻڌي چيو "چڱو مان ٿي تو کير جو گلاس پي وڃان."

سيٺي خوش ٿي چيو ته توهان ساڌو سنياسي آهيو. توهان جو ڪهڙو گهر گهاٽ. توهان ٿي اهو شب ڪر ڪرايو.

ساڌو مهراج کير ۽ اها ٻڙي ملائي پاڻ ورتي. حقيقت ۾ اها ٻڙي مصري ابال هئي. وڏو آزمائش ڪرڻي هئي.

نوجوان سڀ ڪجهه ڪنن سان ٻڌو. نوجوان کي احساس ٿيو ته حقيقت ڇا آهي ۽ آدرشواد ڇا آهي. سيٺي جو سچو ساٿي سنگي اشور آهي.

سنت مهاتمائن ۽ سنن ماڻهن جي سنگت هميشه فائدي مند رهندي ۽ خراب عادتن سان آليندڙ الڪار وارو ٿيندو.

انهيءَ ڪري چيو اٿن "سنگ تاري ڪسنگ ٻوڙي."

Add :– 25/865 Pahar Ganj, AJMER

خاص گلزوري پاليان وطن جي واري،
نئي ملڪ جي مشڪل سو ڄاري،
پهنجي دلبر ديس جي ٻئي ٻئي پياري،
گاهه ٻيو گلزاري ٻسه باغيچو پاليان.
(پرس)

پنهنجي ڪمري ۾ پلنگ تي سمهي آرام ڪر. ٿڪ جي ڪري ائين ٿيو هوندو.

نوجوان ماءُ کي چيو ته "جيڪڏهن مان مري پوان ته مسان ۾ ڪٺي وجهڻ کان اڳ ۾ منهنجي گروهه کي گهرائي منهن ضرور ڏيکارجو."

ماٽس گهٻرائجي ويو ۽ ڊوڙي ڊاڪٽر وٽ ويو. نوجوان ٿوري دير ۾ ساهه روڪي ساهه کڻڻ بند ڪري ڇڏيو. ايڪدم سرار آڏو ٿي واپس اتي ۾ سندس زال ڊوڙي آئي. سرار کي ٿلهائي پلائي نبض ڏسي روڄون ڪندي ٻاهر آئي. سڀني ڏٺو ته سرار اڪيل ٿي ويو. ڊاڪٽر ۽ سڀني نوجوان کي مئل اعلان ڪيو. سڀني روئڻ پٽڻ لڳي ويا. جڻ سندن ڪا ملڪيت ٻاڻ سان گڏ ڪٺي وئي هجي. اوڙي پاڙي وارا نوجوان جا ساراهون ڪرڻ لڳا. ڪن ماڻهن چيو جلدي ڪفن وغيره جو بندوبست ڪريو.

اتي ۾ ماٽس کي نوجوان جي آخري اچا ياد آئي ته جيڪڏهن مان مري پوان ته مسان ۾ ڪٺي وجهڻ کان اڳ منهنجي گروهه کي گهرائي منهن ڏيکاريو. پوءِ ئي مسان ۾ ڪٺي وجهجو. هڪ ماڻهو ڀڄو ويو ساڌو مهراج کي وٺي آيو.

ساڌو مهراج چيو ته روئڻ بند ڪريو. مان هن جو گرو آهيان. منهنجي لسان ڪڙو هلائي ڏسي چيو ته اڃان اميد آهي. توهان مان ڪو همت ڪري ته نوجوان جيئرو ٿي سگهي ٿو.

سڀني چيو توهان صرف آگيا ڪريو، اسين سڀ ڪجهه ڪرڻ لاءِ تيار آهيون. ساڌو مهراج چيو هن جي عيوض توهان کي قرباني ڏيڻي پوندي. هڪ پاڻي ڪير جو ڪٺي اچي ۽ هيٺ پڙي ڪير ۾ وجهي جيڪو پي ويندو سو مري ويندو ۽ نوجوان جيئرو ٿي پوندو. پاڙي وارا هڪ ٻئي ٻاهر نڪري هليا ويا.

باقي زال ماءُ پيءُ رهيا هئا. گروهه پٽس کي چيو ته "توهان ٿي اهو ڪير جو گلاس پي وڃو ته توهان جو پٽ اٿي پوندو."

پٽس جواب ڏنس "هيڏو ڪاروبار ڪير سنڀاليندو؟"

گروهه وري ماٽس کي ڪير جو گلاس پيئڻ لاءِ چيو.

ماٽس جواب ڏنو ته ڇا گرو مهراج منهنجي ڌيءَ پٽ ٿري ۾ اڪيلي ڪو نه

اڪيلي آهي؟

جواب ۾ ساڌو مهراج سندس زال کي چيو ته تون ته هردم پنهنجي پتيءَ جي

اٿي. ٿون دنيا ۾ وڏي ۾ وڏو ڪم ڪري سگهين ٿو.

ساڌو جا اکر هن جي دل ۾ گهر ڪري ويا. نوجوان جي من ۾ اها ڳالهه پڪي ٿي ته ساڌو مهراج سچ ٿا چون.

چوندا آهن ”اکين هوندي ڪو ڪل پوندي نه ته پوءِ لڪي واليائون ۽
جتي ماءُ اوري اُٿي سيڪ اچي ڪي ڇڏي پاڙي واليائون.“

اس ساڌو جي پيرن تي ڪريو پيو. ساڌو مهراج کيس چيائين ”سائين! اڄ ٿائين اهڙو ڪو سنڌو ڳالهيون ٻڌڻ جو موقعو ڪونه مليو هو. اوهان کي اعتراض نه هجي ته مان تو هان ويجهو اوهان سان ملڻ اچان؟“

ساڌو مهراج خوش ٿي نوجوان کي چيو ته ”ڀلي اچ.“

نوجوان کي پتا، مائٽ ۽ ٻنهي ٻڌڻ هيا. ساڌو مهراج جي سنگ ۾ نوجوان جي جيون ۾ ايترو ته ڦيرو آيو جو ٿورن ڏينهن ۾ سڀئي اهي عادتون ڪان ڇوڙگار ۽ ڳالهين ۽ هڪ چرتروان شخص بڻجي ويو. ساڌو مهراج نوجوان کي ساهه روڪڻ جو طريقو پڻ سيکاريو هو. نوجوان ساڌو مهراج کان موڪلائي آشيرواد وٺي هلڻ لڳو. ان تي ساڌو مهراج چيس ته مڙس جيستائين جيئرو آهي اوستائين پيو سکندو آهي. ساڌي اڪائڻ جو ٻيو طريقو باقي آهي. اسر اُٿي پنهنجو ٿولو ڏاڍو ڏکيو ليڪو جو جو ڪتب جو مرو ٿوڪي چڙهو پوندو. مان ڏسي وهير هوس ته پالڻهي سمجهي چڙهي ڏيندو ۽ لوڪان اهڙو مرو چڙهڻ ڪونه ٿيو الهيءَ ڪري ٿوڪي چڙهو سيکاريم.

نوجوان چيس ڀلا اهو مرو ڪيئن چڙهان. ساڌو مهراج چيس اهي سڀئي سواري ٿي اٿي. اهو وڏو ٿوڪي پرم آهي. جن کي اون ماءُ پيءُ زال لسر چوڻ سڀئي ڪري رشتا اٿئي ته هيو ٿيڻ جا آهن ۽ نه ئي رهندا. پلي آزمائي ڏسي. منهن جي طرفان مان هڪ طريقو گهر ۾ آزمائي ڏس. اڄ اون گهر وڃي ته ماءُ کي چئج منهن جي طبيعت ايڪ ڪونه آهي. موڪلي الائي چالو ٿئي ۽ پنهنجي پلنگ تي وڃي سمهي ساهه روڪجان ۽ ماءُ کي چئج جي مان مري پوان ته پوءِ مسافر ۾ ڪٽي وڃڻ کان اڳ منهن جي گروءَ کي گهرائي منهن ضرور ڏيکارجو.

بس نوجوان ساڌو مهراج کان موڪلائي گهر آيو ۽ اچي ماءُ کي چيائين ”امان! اڄ منهنجي طبيعت خراب ٿي پئي آهي. موڪلي الائي چالو ٿئي.“

س ڊوڙي آئي ۽ اچي مٿي تي هٿ رکي چيائينس ته ”پٽ چالو ٿئي ٿوڪي.

سنگ تاري ڪسنگ ٻوڙي

□ سورج شوداساڻي

هڪ نگر ۾ هڪ سندر نوجوان رهندو هو. جنهن جي عمر ڪو ٻاويهن پنجويهه ورهيه هئي. وقت جي گردش موجب هن ۾ جوا جي عادت، شراب جي عادت، سگريٽ جي عادت، سئنيما ڏسڻ جي عادت، مٿيون سڀئي عادتون ڪسنگ جي ڪري پئجي ويئون هيون. هڪ ڏينهن دوستن سان گڏجي خوب شراب پيتائين. ايترو شراب پيتائين جو ڪيس هوش به نه رهيو. سندس دوستن کي ڀپ لڳو ۽ سمجهائون ته هي مري ويو آهي. ان ڪري هڪ ٽڪڙي ۾ وجهي جهنگل ۾ ڦٽو ڪري آيس ۽ دل ۾ ويچار آين ته جهنگلي جانور هن کي کائي ويندا ۽ هن جو ڪو نشان ئي نه رهندو.

پر "ٻندي جي من ۾ هڪڙي صاحب جي من ۾ ٻي." جهنگل ۾ هڪ سادوءَ جي ڪٽيا هئي. جيئن ئي صبح جو سويل سادو ڪوهه تان پاڻي ڀرڻ وڃي رهيو هو ته ڏٺائين هڪ لاش وانگر سمهيل نوجوان. هتي سمهڻ جو ڪارڻ پڇيائينس. نوجوان جواب ڏنس "سائين! اڄ دوست ڪوله گڏيا نه ته جيڪر انهن سان گڏجي جوا ڪرڻ وڃان ها."

سادوءَ عجب کائي چيس "ڇا جوا جو به شونق اٿئي؟"

نوجوان چيس "شراب به رات خوب پيتو هوم."

سادو مهراج ڏاڍي دنگ رهجي ويو. سادوءَ چيس "تون ته زندگيءَ سان کيڏي رهيو آهين. ڪنهن جي سنگ ۾ اچي تون انهن عادتن ۾ ڦاسي ويو آهين. انهن عادتن جي ڪري توکي موت پاڻ ڏي جلدي گهلي ويندو. جيئڻ جو اهو مقصد ناهي ته منش جوانيءَ جي اند ۾ ڪهڙا به ڪم ڪري. توکي اڳتي ۾ پڇتائڻو پوندءِ. هينئر ان وجهه

آهيان ته مون جي پار جو ڇا حال ٿيندو؟ مون جي ڏوه جي سزا ٻين کي ملڻ کپي ۽ نه مون جي معصوم پار کي. پار ناجائز نه ٿيندو آهي پر ناجائز هوندا آهن سندس ماتا ۽ پتا جن کيس جنم ڏنو آهي.

ڪورٽ جڏهن وقت سومن کي ڦاسيءَ جي سزا ٻڌائي ته ڪهل کيس اچي چيو، "انتي، تون ڪڪي جو ڪوبه خيال نه ڪر. مان سياڻي جيئرو وجي ٻسار کي ولي ايندس ۽ هو اسان سان گڏ اسانجو ٻچو ٿي رهندو."

سومن سڏڪا ڀري ڪهل کي آسيس ڪري چوڻ لڳي "هاڻي مان ٻنا ڪنڪي مري سگهندس. پرماتما اوهان سڀني کي سکي رکي ۽ وڌي حياتي ڏئي."

Add - C-83, Est. of Kailash, NEW DEHLI-110065

---

* جئن پاڻيءَ مٿان سڀئو جهڙي وهڻ ڪانئوءَ انسان پنهنجو پاڇو ڏسي ڪونه سگهندو آهي، تئن من مٿان ايمان روپي پڙدي اچڻ ڪانئوءَ انسان پنهن جو ۽ ان جـو پاو سمجهي ڪونه سگهندو آهي.

(اسد)

آهي ماٺ پلي مرڪن، جي ٿارولن پر لوائي ڏين؛
نه صدقي داش ڏان آن من، ڪرڻ جهڙي لـه اي خدمت.

(انوس)

پيار. هن شاديءَ جي ڳالهه نه مڃي ۽ مون کي گهر کان ڪڍڻ لاءِ چيائين. هر عورت جي دل ۾ ماءُ بڻجڻ جي ممتا هوندي آهي ۽ مون صاحب جي ڳالهه مڃڻ کان صاف انڪار ڪيو.

مان جڏهن ڇهن مهينن جي پيٽ سان هئس ته مون کي ڇوڪر منهنجي ساهيڙيءَ شيلا وٽ ڇڏي ويو ۽ اسپتال جي خرچ پکي لاءِ مون کي ٻه هزار رپيا ۽ منهنجي ساهيڙي کي هزار رپيا خرچ پکي لاءِ ڏئي ويو. منهنجي ساهيڙيءَ کي سمجهايائين ته ٻار جي ڄمڻ بعد ڇهن سالن تائين هوءَ ٻار کي سنڀاليندي ۽ هو کيس هر مهيني ٽي سو رپيا موڪليندو. مون کي چيائين ته سندس ملڪيت ۾ ٻين ٻارن سان گڏ منهنجي ٻار جو به حصو رهندو. منهنجي ڇوري ڀلوري نارمل نه ٿي ۽ منهنجي پيٽ جو آپريشن ڪري ٻار کي ڪڍيو ويو. مان پنهنجي ٻچڙي کي ساهيڙيءَ وٽ ڇڏي صاحب وٽ موٽي آيس ۽ يار مون کي ڏسي ڏاڍو خوش ٿيا.

رات جو جڏهن مان صاحب جي ڪمري ۾ ويس ته هن چيو ته اسان ٻنهي کي خبرداريءَ کان ڪم وٺڻ گهرجي جيئن مون کي ٻيو ٻار نه ڄمي. صاحب انجام موجب منهنجي ساهيڙي شيلا کي هر مهيني ٽي سؤ رپيا موڪليندو هئو ۽ ٻار جڏهن ڇهن سالن جو ٿيو ته سندس رهڻ ۽ پڙهڻ جو بندوبست ڇوڪرن جي بورڊنگ اسڪول ۾ ڪيائين.

هڪ ڏينهن صاحب جي ڪمري جي صفائي ڪندي ٽيبل ۾ مون سندس وصيتنامو ڏٺو جنهن ۾ منهنجي ٻچڙي جي حصي بابت ڪجهه به لکيل ڪونه هئو. انهيءَ ڳالهه تان اسان ٻنهي جي وچ ۾ تڪرار ٿيو ۽ مون صاحب کي ڌمڪي ڏني ته مان سڀ ڳالهيون سندس ڪٽنب کي ٻڌائينديس. صاحب مون کي ڌمڪائي چيو ته جيئن مون سندس ڇوڪري ٿي سنڌوءَ کي ختم ڪيو هئو انهيءَ نموني هو مون کي زهر ڏئي ماريندو.

منهنجي تن بدن کي آگ لڳي وئي ۽ مون صاحب کي سبق سيکارڻ جو ويچار ڪيو. هڪ رات هن جڏهن مون سان پيار ڪري در بند ڪيو ته مون اڳواٽ کير ۾ زهر ملائي رکيو هئو. دروازو بند ڪرڻ بعد لڳي پيو ته صاحب زهر ملايل کير پيتو آهي.

سرڪار پاران مون کي قاتل جي سزا ڏني پر مان ڏينهن رات اهوئي سوچي رهي

سومن جي منهن جو پدو لهي ويو ۽ هوءَ هڪ ٻڪي ٿي وئي. انسپيڪٽر گدواڻيءَ سومن کي شڪ ۾ گرفتار ڪيو.

سومن ڪورٽ ۾ هينئون بيان ڏنو:—

”دلدي سندري شادي ڪري مون کي پاڻ سان گڏ وٺي آئي. ان وقت منهنجي عمر ڏهن سالن جي هئي. صاحب کي روز صبح جي چانهه ڏيڻ مان وڻندي هئس. منهنجي ماتا پتا جو ديهانت ٿي چڪو هئو ۽ مون اناٿ کي دلدي سندريءَ وٽان پيءُ جو پيار ملندو هئو.

جڏهن مان سورهن سالن جي ٿيس ته هڪ ڏينهن دلدي سندري ٻارن جي اسڪولن ۾ وئي هئي ته صاحب مون سان ڇيڙ ڇاڙ ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. مون کيس گهڻوئي روڪيو پر هو باز نه آيو ۽ منهنجو ستُ ڀڳو ڪيائين. صاحب مون کي چپ ڪرائڻ لاءِ هڪ سؤ رپئي جو نوٽ ڏنو ۽ مان خاموش رهيس. صاحب منهنجي ماٺ جو خوب فائدو ورتو ۽ کيس جڏهن به وجهه ملندو هئو ته مون سان ڀوڳ ولاس ڪندو هئو.

هڪ ڏينهن دلدي سندريءَ اسان ٻنهي کي سنگ سوڌو پڪڙي ورتو ۽ مون کي يڪدم گهر مان نيڪالي ڏيڻ چاهيائين پر صاحب کيس چيو ته ٻهراڻ تاريخ مون کي پگهار ڏئي، ريل جي ٽڪيٽ وٺي جئپور روانو ڪندو جتي منهنجي ساهيڙي رهندي هئي. جلدي صاحب کي ڪنهن ڪم سبب ٻن ڏينهن لاءِ ٻاهر وڃڻو پيو ۽ وڃڻ وقت اڪيلي مون کي زهر جي پڙي ڏني وئي ته کير ۾ ملائي دلدي سندريءَ کي پيارجانءِ. مون تي انڌ جو ڀوت سوار هئو ۽ مون ائين ڪيو جيئن مون کي صاحب چيو هئو.

صاحب جي واپس موٽڻ کان ٻه ڪلاڪ اڳ دلديءَ جو موت ٿيو ۽ صاحب سڀني کي ٻڌايو ته سندس پتنيءَ جو اوچتو موت دل ٽٽڻ سبب ٿيو آهي. صاحب پنهنجي ڊاڪٽر دوست کان اهڙي نموني جو سرٽيفڪيٽ به وٺي آيو.

دلدي سندريءَ جي موت کان پوءِ اسان ٻنهي کي ڇڙواڳي ملي وئي ۽ جڏهن سڀ ٻار سمهي پوندا هئا ته مان صاحب جي ڪمري ۾ وڃي سمهندس ۽ ٻنهي جي دل ٻهلائيندي هئس. جلدي صاحب مان مون کي گرڀ ٿيو ۽ مون کيس شادي ڪرڻ لاءِ زور

سندر سوچڻ لڳو ته ڪمل اوهان سان جو ٺيڪ آهي. انڊين سول سروس (I.A.S)
جو امتحان پاس ڪيو اٿائين، سٺي سرڪاري عهدي تي لڳو آهي، ڇولس، ڪمل جي
شادي ڪرائي انهن گهر ۾ آڻيان ۽ پوءِ هو ۽ پاڻهي اچي ڪلا ۽ ڪاهش لاءِ شهزادا
ڳولهيندي.

سندر جي عادت هئي رات جو دير سان سمهڻ جي. رات جو پنهنجي ڪمري جو
دروازو بند ڪري سمهندو هو. رات جو ڪٿي ڪيترو به دير سان سمهي پر صبح
جو جلدي اٿي، ڪيس چانهه ضرور پيئندي هئي. هڪ ڏينهن صبح جو جلدي اٿي سومن
هميشه وانگر چانهه جي ٽري کڻي سندر جي ڪمري ٻاهران ٺڪ ٺڪ ڪرڻ لڳي پر
سندر دروازو نه کوليو. سومن گهٻرائجي ڪمل، ڪلا ۽ ڪاهش کي اٿاري آئي. انهن
پتاجي ڪري گهڻيئي سڏ ڪيا پر سندر دروازو نه کوليو.

ٻي ڪا واهه نه ڏسي، دروازو ڀڃي سڀ ڪمري ۾ اندر آيا ۽ ڏٺائون ته سندر
هميشه واري ننڊ ۾ هو ۽ سندس ٻران پکيئڙو اڏامي چڪو هو. سومن ۽ ٻار زارون
زار روئڻ لڳا.

ٽيليفون ڪري ڊاڪٽر ٻيلاڻيءَ کي گهرايو ويو جنهن لاش پوسٽ مارٽم لاءِ ڏياري
موڪليو ۽ اسپتال مان رپورٽ آئي ته سندر جو موت رات جو ڪنهن به زهر ڏيڻ سبب ٿيو
آهي. سرڪار طرفان جي جاچ جو ڪم انسپيڪٽر گدواليءَ کي ڏنو. جنهن ڪمري جي
تلاشي ورتي پر ڪا به شيءِ غائب ڪانه هئي. ها کيس پلنگ جي گدلي هيٺان ڪجهه
ڪروڙ نظر آيا جي هن چپ چاپ پنهنجي کيسي ۾ وجهي ڇڏيا.

انسپيڪٽر گدواليءَ ڪمل کان پڇيو ته ڪنهن جي سندس پيءُ سان دشمني ته ڪانه
هئي يا موت کان هفتو کن اڳ ڪا عورت سندس پيءُ سان گڏجڻ لاءِ ڪونه آئي هئي.
ڪمل جواب ڏنو ته سندس پيءُ ديوتا سمان هو. سندس نه ڪنهن سان دشمني هئي
۽ نه ڪا عورت ساڻس گڏجڻ آئي هئي.

انسپيڪٽر گدواليءَ جو شڪ سومن ۾ ويو ۽ هن ڪالهه گهٽي آڏي پڇا ڳاڇا ڪئي
پر کيس ڪٿان به ڪاميابيءَ جي جهلڪ نظر نه آئي. اوچتو سندس نظر سومن جي اڱ لڳي
وقت تي پيئي جتي کيس چڙ جو نشان نظر آيو. انسپيڪٽر گدواليءَ جي اکين ۾ چمڪ
آئي ۽ هن سومن کان پڇيو "تو پنهنجي ٻانهن ۾ چڙ آهي ته انهن جي شادي ٿيل ڪرائي
۽ توکي ٻار ڪيئن ڄائو؟"

ناجائز ڪير؟

هرگوبند رامچنداڻي

سندر جوان هو، لائق هو ۽ مشهور وڪيل هو. هر مهيني ٽي چار هزار رپيا ڪمائيندو هو ۽ پاڻ پنهنجي عاليشان مڪان ۾ رهندو هو. کيس گهڻيئي مائٽن اچي اکيون پئي سندس ليڪ لڳايل هو سندريءَ سان جا نه صرف شڪل شبيھ ۾ سهڻي هئي پر سياڻي ۽ سشيل به هئي. پهرين مان سندريءَ کي خوب ڏيتي ليتي ملي ۽ ڏيتي ليتيءَ سان گڏ ولي آئي ڏهن سالن جي اوجهه جوڪري سومن جا لاڏ گهر جي چند ڪوڪ، ڀاري پالڻ ۽ پاسي ملڻ ۾ هوشيار هئي پر ايماندار هئي ۽ هميشه صاف سٿري رهندي هئي.

سکن جا سال جلدي گذري ويندا ۽ ڏکن جا ڏينهن وڏي ٿيندا. شاديءَ جا اٺ سال اک ڇنڀ ۾ گذري ويا ۽ انهن اٺن سالن ۾ سندر ۽ سندريءَ کي ٽي ٻار، ڀائرن ڪڪو ۽ ٻه ڪڪون. ڪڪي جو نالو رکيائون ڪمل ۽ ڪڪن جا نالا ڪلا ۽ ڪملش. سندر هڪ ان ڏينهن لاءِ هڪنهن ڪمس سبب ٻاهر ويل هو ۽ سندس پرپٺ هڪ رات سندريءَ اوچتو گذاري ويئي. سندر جي اڄ ال ڇمن جو مالڪي جڏهن کيس اوچتو ڇڏي ويو ۽ سندر جي سوارهي سنسار ۾ اونده ڇانئجي ويئي. ٽي ننڍا ٻار انهن کي پالي نپائي ڪير؟ سندر لي سندس مائٽن ۽ دوستن گهڻو زور ڀريو ته ٻي شادي ڪري پر هن صاف انڪار ڪيو.

ووي نه شڪر آهي جو سومن گهر کي سنڀالي ورتو ۽ ٻارن جي پرورش ليڪ اچي لڳي. ٻار سومن کي آئتي ڪري سڏيندا هئا، کيس پيار ۽ عزت ڏيندا هئا ۽ سومن به سومن نه ڪمي انهن پالپندي هئي جڻ سندس پيٽ جا ٻار هئا. هوڏانهن نه سومن سندريءَ کي ڏيدي ڪري سڏيندي هئي ۽ سنڌري کيس اندي پيٽ سمجهندي هئي. وقت گذرندو ويو لوروليءَ لي لڳي ۽ اڄوڪو انهن پندرهن سال ٻيا به گذري ويا.

پاڻ ٿيندو ڏسي سندس غيرت جاڳندي ۽ هن کان پوءِ شراب کين ورتائيندو. کيڏانهن
واءُ ٻارن لاءِ سندس اهو پيار؟ ڇا ٻارن جي روئڻ کان وڌيڪ سندس لاءِ شراب
ضروري هو.

هوءَ انهن خيالن ۾ ئي غلطان هئي ته ٻئي ٻچا روئي اٿيا ”ممي روٽي ڏي،
ٻڌي آيا هوندا ڏاڍي بک لڳي آهي.“ اڄ ٻارن صبوح لاڪر کجهه به نه کاڌو هو.
رات جو کين دلاسو ڏئي سمهاريو هئائين ته ٻوهان جو ٻئي ڏي چانور وٺڻ ويو آهي.
وٺي اچي ته وڌي کارائيندو. پاڻ کيترو وقت بک کين؟ ٻار مائيءَ لاءِ رڙيون لڳا، اهو
ڏسي هوءَ سهي نه سگهي ۽ اکين مان لڙڪ ڳري آيس.

□ □

اتان اٿي شيلا ڀڳوان جي تصوير جي سامهون وڃي آسون وهائي اندر کي ٻاڏائڻ
لڳي ته ”هي ڀڳوان! مونکي تون ڪهڙن ڪرمن جي سزا ڏئي رهيو آهين؟ مان سڀ
ڪجهه سهڻ لاءِ تيار آهيان، مونکي جيڪا سزا کپيئي سا ڏي مگر منهن جي هنن معصوم
ٻچن جو ڇا بگاڙيو آهي؟ جو بک ۾ پاهه ئي رهيا آهن. چون ٿا ته آپگهات ڪرڻ پاپ
آهي پر مان اهو پاپ ڪرڻ لاءِ تيار آهيان. هي ڀڳوان! ماءُ پنهن جي اولاد کي بک ۾ لڇندو
ڏسي ڪيئن زنده رهي سگهندي؟ ڀڳوان! مونکي معاف ڪج مان هن وقت اچي رهي
آهيان.“ ايئن چوندي هن گاسليٽ جي بوتل پنهن جي شرير تي ليٽائي ۽ جيئن ئي ماچيس
۾ هٿ وڌائين ليئن ئي سندس هٿ کي ڪنهن مضبوطيءَ سان پڪڙي ورتو. هن پنيان
نهاريو ته رميش سندس هٿ کي پڪڙي بيٺو هو ۽ آزي ڪري کيس چيائين ته ”شيلا!
تون مونکي معاف ڪر، تو منهن جون اکيون کوليون آهن. مان ڀڳوان جي تصوير جي
سامهون قسم کڻي ٿو چوان ته مان هاڻي شراب نه پيئندس، ڇاڪ کي ۽ پنهن جي ڪڏهن
کي برباد نه ڪندس. مون توکي ڏاڍو ستايو آهي. ٻارن کي بکيو ڏسي مان به زنده
رهي ڪين سگهندس، ڇا شيلا! تون مونکي معاف نه ڪندينءَ؟“ شيلا سندس پيرن تي
ڪري پيئي ۽ سندس اکين مان خوشيءَ جا ڳوڙها ڳڙڻ لڳا ۽ سندس مک مان اکيو
پراڻيات! بوتل جنهن ۾ اڃان شراب بچيل هو سا رميش زور سان زمين تي ڦٽي ڪري
ڀڃي ڇڏي ۽ شيلا کي آغوش ۾ ڀري ورتو.

Add:- 1203/B Ram Ganj, Railway Colony AJMER (Raj)

ويتر هو ناراض ٿيندو هو. ان ڪري هاڻي سندس پگهار جو گهڻو حصو شراب پٺيان خرچ ٿيڻ لڳو جنهن سبب سندس مالي حالت خراب ٿيڻ لڳي.

رميش کي هر روز شراب نه ڪپندو هو ان لاءِ هن گهر جا برتن ۽ شيلا جا زيور به وڪڻي ڇڏيا. شيلا جي منع ڪرڻ تي هو کيس مار ڪٽ به ڪرڻ لڳو. شيلا اندر ئي اندر ۾ ٻري رهي هئي. اها شيلا جا سدائين ٻهڪي مسڪرائيندي هئي، ڏيئا وانگر ٻري ٿيا ڏيندي هئي، مرڪڻ لٿي، حسن جي پري سڏي ويندي هئي سا اڄ هڏائين پڃرو وڃي بچي هئي. هن جي سوچڻ جي ڪڙي ان وقت ٽٽي پئي جڏهن ننڍڙي ٻوءِ جي رئڻ جو آواز سندس ڪنن تي پيو. ڏکي وڃي ٻوءِ کي گود ۾ کنيائين. ٻوءِ کي سنڀاليندي وري به هوءَ خيالن جي دنيا ۾ ٻڏي ويئي.

◻ ◻

هوءَ سوچڻ لڳي ته رميش جو ڪيڏو نه پيار هو ٻارن لاءِ. هو چوندو هو ته مان ڪلارڪ آهيان پر مان ٻارن کي اوچي تعليم ڏياري، وڏي ٻوءِ دليش کي آءِ.اي.ايس ڪرائي ڪليڪٽر بڻائيندس، ماڻا کي ڊاڪٽر بڻائي ۽ ننڍي ٻوءِ راجيش کي پوليس سپرنٽينڊنٽ بڻائيندس ان آسا سان هن دليش کي سينٽ اسلام ۽ ماڻا کي صوفيا ۾ داخل ڪرايو هو. ٻار اسڪول مان موٽندا هئا ته هو ڪاڏن پڙهائيءَ بابت پڇندو هو ۽ هر طرح سندن پڙهائيءَ ڏانهن ڌيان ڏيندو هو مگر هينئر شراب جي انهي ٻارن ڪان سندس موڙ، سڀ ڪجهه ختم ڪري ڇڏيو آهي. هينئر هن کي گهر ٻار زال ڪجهه به نه گهرجي فقط شراب لي گهرجي. جڏهن کيس ٻڌايو ته دليش ۽ ماڻا جي في جمع نه ڪرائڻ سبب کين اسڪول مان ڪڍي ڇڏيو الن تڏهن به ڪو ڌيان ڪين ڏنائين. اڄ جڏهن مڪان مالڪ مسواڙ گهرڻ آيو چيائين ڇهن مهينن جي مسواڙ رهيل آهي. ڪيڏو نه گار گند ڪيائين ۽ چيائين ته سڀاڻي تائين مونکي مسواڙ نه پهتي ته پوءِ مان توهان جو سامان ٻاهر اڇلائي جڳهه خالي ڪرائيندس. کير واري جو به ٽن مهينن جو ادل رهڻ ڪري هن کير ڏيڻ بند ڪري ڇڏيو آهي. سيڌي واري به ڪاله سيڌو ڏيڻ کان انڪار ڪيو. ڪيڏو ليلايم ته اڄ کائڻ لاءِ گهر ۾ ڪجهه به ڪين آهي مگر تڏهن به هن ڪجهه به نه ڏنو. اهو سڀ ڄاڻي به رميش چپ رهيو، ڪيڏو نه هو خود غرض ٿيندو هو. ڪيڏانهن وئي اڄ اها سندس غيرت؟ جڏهن چيو مانس ته اڄ ٻارن جي کائڻ لاءِ اناج جو هڪ داڻو به گهر ۾ ڪين آهي ته به جواب ڪين ڏنائين ۽ هليو ويو. مونکي شڪ هئي ته ٻارن کي بکيو ...

مان ته ڪو گهڻو ڏور وڃي آهيان..................ها.............. ها ....هو ڇوڪرو ته شراب
پي ايندا آهن ته سنڀالڻ ڪندو سان.............. هو.............. هو..............مون......ڪي........
سنڀالي ڪندو؟" مان.............. مان..............

□ □

شيلا اهو سڀ ڏسي ۽ ٻڌي رهي هئي. هن ڏاڍو ڏکارو ٿيو ۽ سوچڻ لڳي
پنهنجي گهر جي آئينده بابت ... ...

سوچيندي سوچيندي کيس ياد آيون ڳالهيون. ڪيئن نه اهي ٻئي رميش
۽ پاڻ گڏ رانديون ڪندا هئا. انهن جا گهر هڪٻئي جي سامهون هئڻ سبب انهن ڪٽنبن
۾ گهرو رستو ٿي ويو هو. رميش ۽ شيلا جو ننڍپڻ جو پيار به وڌي ڦوه جوانيءَ ۾ آيو
جو انهن ڪٽنبن کان لڪل ڪين هو.

رميش کي بي.اي پاس ڪرڻ بعد ريلوي ۾ ڪلارڪ جي نوڪري ملي وئي ۽
شيلا به مئٽرڪ پاس ڪئي. شيلا جي پيءُ رامچند به ڏٺو ته رميش سشيل ڇوڪرو آهي ۽
انهي کي وواه جي بندڻ ۾ ٻڌو ويو.

هاڻي هو ٻئي پتي پتني ٿي ويا. رميش شيلا کان سواءِ ڇرندو ٿي ڪين هو.
هن جوڙي جي الفت برابر ۽ سڪ کي ڏسي ڪيترائي ريس ڪندا هئا ۽ مثال ڏيندا
هئا ته ڪيڏو نه هنن زال مڙس ۾ پريم آهي. شايد انهي نظر ڪين لڳي وئي جو هڪ
اهڙي اڀاڳي رات آئي جڏهن رات رميش شراب پي ٿڙندو ٿاٻڙجندو گهر آيو. اهو
ڏسي شيلا جون ٽي به ويون ته ڇهه به ويون. رميش کان پڇيائين ته "توهان هي ڇا
ڪيو؟" رميش پيار مان چيو "اڄ اسان جي آفيس جي شري گوپالاڻيءَ کي پروموشن مليو
آهي ان خوشيءَ ۾ هن سڀني آفيس وارن کي پارٽي ڏني هئي ۽ جتي سڀني شراب
پيتو ۽ مونکي به زور ڪري پياريائون." جو ٻڌي شيلا چپ ٿي وئي. سوچيائين ته رميش
اهڙو نه آهي. اڄ کيس شراب پياريو ويو آهي.

□ □

شيلا جي عجب جي حد نه رهي جڏهن ڏٺائين ته هاڻي رميش آفيس مان سڌو گهر
ڪونه ٿو اچي ۽ اڪثر شراب پي دير سان گهر ٿو اچي ته هوءَ کيس ونتي ڪرڻ لڳي
ته هو "شراب نه پئي اها بربادي‌ءَ جي راه آهي." مگر رميش اي ڪوبه اثر ڪين ٿيو

ڇڪتاڻ

□ بي. سي. موٽواڻي

رميش لڙندو ڦهڪندو ٻُڙٻُڙائيندو گهر اندر داخل ٿيو. سندس وات مان شراب جي بدبوء اچي رهي هئي. اندر ايندي ئي زور سان چلائيندي شيلا کي شراب جو شيشو اندران ڪمري مان آڻڻ لاء چيائين.... شيلا اهو شيشو کڻي آئي رميش جي اڳيان رکيو جو اڃان اڌ ڀريل هو. رميش هر روز آفيس مان سڌو ڪلب تي وڃي شراب پي ايندو هو ۽ رات جو گهر اچي وري به پيئندو هو. گهر ۾ رکيل شيشو خالي ٿيڻ تي هو ڪلب مان ٻيو ڀرائي ايندو هو مگر جيڪڏهن صبح جو ڪنهن ان خالي شيشي جو ڌيان نه ايندو هو ۽ رات جو ڪلب مان پي گهر اچڻ تي ڪنهن خالي شيشو ڏٺو ويو ته ٻڌايو ويو ته ان ۾ شراب ڪين آهي ته بس هو غصي ۾ حيوان ٿيو وڃندو هو ۽ زور سان اهو خالي شيشو زمين تي ڦٽو ڪري اڇي شيلا ڪسي ٽڪرن ۾ لتن جو وڪارو ڪندي چوندو هو "ڪيئن خالي شيشو ئي ڏنو؟ ڪيڏانهن ويو هن مان شراب؟؟ ڪڏهن اهو شراب پي ڇڏيو؟ ڪل لاهي ڇڏيندوسانء لوڻ سمجهين ٿي ته مان نشي ۾ آهيان.........مان...مان...مان نشي ۾ آهيان........"

□ □

اڄ شيشو اڃان اڌ ڀريل هو، ان ڪري شيلا مار کان بچي وئي ۽ هو ڪمري ۾ هڪ پاسي وڃي اهو ويهي رهيو ۽ ٻڙٻڙائيندي چوڻ لڳو "هو صاحب جو ٻچڙو ڇا ٿو سمجهي پاڻ کي؟ چوي ٿو ته آفيس ۾ شراب نه پي ايندو ڪر. ڇو؟ سندس ابي جي آفيس آهي جو شراب پي آفيس ۾ نه وڃان؟ شراب نه پيئڻ جو ٿو ٻڌائي ٻوڙ هو سڙي ڇو ٿو؟ هاڻي ڪنهن نه ڇڏيندس ۾ وڃي سندس ڇاڻ......... مان ڪيئن ڪري ٿو ان ڪري.... ها.........ها..........ها......... مان ڪو ڪالهه گهٽ پڙهيل آهيان جو سندس....... ....هاڻي مان سندس سامهون ڇڏيندس ڪرسيءَ تي ويهي ش.......را.......ب......

سمجھه پروفيسر پڇيا انهن ني هٿيارن جو.“ پاپي هاڻي سهڪڻ لڳي.

واڻاورڻ شانت گمڀير بڻجي ويو. مون پاپيءَ کي وچڙ ني ڪاڻي چيو ”پاپي سڃاڻيءَ ڪان مٿهن نه مونڙي لٿو سگهجي. هوڻي پاوان آهي. وڏاڻا جي ڪٿي سامهون ڪٿهن جو وس لٿو هلي. پر اهو به سچ آهي ته ڀڳوان وٽ دير آهي انڌير ناهي. پاپيءَ کي پنهن جي پاپ جي سزا هتي ني ڀوڳڻي پوندي آهي. ها ان بر اوار سوار ضرور ٿيندي پر ڀوڳڻي پوندي ڇٽڪارو ڪونهي.“ اتري به ڊاڪٽر جا رشتيدار ۽ ملڻ جهلڻ وارا اچڻ لڳا. واڻاورڻ روئڻ چلائڻ ۽ سڏڪن سان ڀرجندو ويو ۽ اهو واڻو معمول ان وقت پنهن جي چرم سيما تي پهتو جڏهن ڊاڪٽر جو ناسونت سرير شمشان گهاٽ تي نيو ويو.

شمشان ڀوميءَ تي ڊاڪٽر جو ٻي جان شرير ڪاٺين جي وچ رکيو ويو. چتا به آگ لڳائي ويئي. ٿوري ئي ڪن ۾ آگ جي لپيٽ ۾ لپٽجي ويو ڊاڪٽر ۽ پنيان ڇڏي ويو مون لاءِ چپند تن سوال ؟؟

پروفيسر! ڇا تون اهڙو سماج پنهن جي سکيا ڏوارا ٺاهي سگهندين جنهن ۾ مانوتا سدا زنده رهي، راڪيءَ جي لاج سدا بڻي رهي ۽ ڪو به پاڻ ڪنهن به راڪيءَ جو ڪلهن قتل نه ڪري ؟

Add :- 25/1328 Sant Haridas Kutiya, Issai mohalla, AJMER

---

* مٽيءَ ۾ هيرا ملندا آهن، رانتيءَ ۾ سون، ڪپ ۾ ڪمل، ڪنڊن ۾ گل ۽ انڌيري ۾ روشنيءَ جي پرک ٿيندي آهي. ڪوڙي نم مٺائيءَ جو مهتو پڌائيندي آهي.
(هزي اوئڊ)

* اڌورو ڪارنه ۽ شڪست ڪاڏل شترو، ٻما وساميل باهه، جي برابر آهي جي موقعو ڏسي حملو ڪندا آهن.
(ٽرولڪر)

اوچتو پاڻيءَ جي ڇنڇ جو آواز ٻرسان واري ڪمري مان آيو. مان ان ڪمري ۾ ڊوڙي ويس جتي ليلا پاڻي بيهوش پئي هئي. هن جي منهن مان جهاڳ نڪري رهي هئي ۽ ساهه زور سان هلي رهيو هوس.

هلڪي علاج ۽ دوا درمل ڪانپوءِ پاڻي هوش ۾ اچڻ لڳي. ڊاري ڊسري اکيون ڪرائي چوطرف نهارڻ لڳي. مولڪي ڏسي سڏڪا ڀري روئڻ لڳي ۽ چوڻ لڳي "پروفيسر پتيا هي ڇا ٿي ويو؟ منهن جي ٿي پاءُ منهن جو سهاڳ اجاڙي ڇڏيو؟ منهن جو نانءُ مولڪان جي مولڪي اناٿ ۽ ڏهاڳڻ بڻائي ڇڏيو؟ هائي مان جيئي ڇا ڪندس؟ مان به ان سان گڏ ويندس" ۽ هڪدم اُلي هلڻ لڳي.

مون چيو "پاڻي جي لوهان ۽ همت کان ڪم نه وٺو ته هنن ننڍن ابهم ٻارن جو ڇا ٿيندو؟ هي ڪنهن جي سهاري هلندا؟ پڳران اي سرويس ڪم سب ليڪ لي ويندو."

منهن جو اهترو چوڻ ۽ هوءَ گهايل نانگ وانگر پلٽي ۽ دکي آواز ۾ چوڻ لڳي "ڪهڙو پڳران؟ ڪنهن جو پڳران!؟ سب ڪوڙ آهي. لن ٿالي ۾ صرف دکو ۽ فريب ئي سمايل آهي. اگر انهن نه آهي ته خداءِ پروفيسر مون ڪهڙو اهڙو گناهه ڪيو جو اُن پاپ جي سزا مولڪي هن روپ ۾ ملي آهي. مون ته سدائين پين جو پلو ڇاهيو پلو سرجيو ۽ پار ڪيو. ڪڏهن ڪنهن جي دل نه ڏکائي. پاءُ جو گهر وسايو ۽ ان ئي پاءُ منهن جو گهر جلائي ٻرو ڪيو. ڇا اهو ئي ايشور جو انصاف آهي؟ انوقت اهو ايشور ڪٿي لڪي ويو جنهن وقت منهن جو پاءُ ڪنس بڻجي منهن جي ديوتا جو خون ڪري رهيو هو. ۽ هو..........

جنهن جي سڄي زندگي سدا السانيت جي لبڪ راهه تي گذري. ڪڏهن پڄي به اهڙو ڪم نه ڪيو جنهن ۾ هن جا گانڌ پواد سدائيت ٿين. پوءِ هيءَ ڪهڙي سزا؟ ڪڙهن پاپن جي اسانکي ملي؟ ڇا ان سوال جو جواب لوهسان وٽ آهي؟ نه نه؟ ڪي به ٿئو سگهي؟ ڇو ڇاڪاڻ ته مان ڄاڻان ٿي هي زمانو انهن ماڻهن جو آهي جن وٽ اي ايماني دوکيبازي ۽ ڪارو ناڻو آهي ۽ اهي انهن ٿي هٿيارن سان پنهن جو پساڻ ڪي سماج ۾ ديش ۾ اوچو بڻائي پڳران کي به خريد ڪن ٿا. خود پڳران به انهن کان ڊڄي ٿو ته انسان جي ڪهڙي مجال جو هن جي سامهون اچي سگهي.

منهن جو سوامي..............منهن جو پراڻ ناٿ به انهن ٿي هٿيارن جو شڪار ٿيو.

سو دوستا سوچي سمجهي قدم کڻج ۽ منهن ڇو نه اٿؤ آهي ته الم ۽ الم وشتو
ته 'پئسي' جي ڪارڻ ٽئي پرلدو آهي.''
ڪالي ڇو ''؟ مان ڊڪاريندس ته ڊرائيور وچ ۾ ڪٿي ته نه
ڳالهه اڃان ڇڏي بس ۽ ته ڪٿي ته ڊرائيور وچ ۾ ڪالي ڇو ڪالهه مضبوط
'پروفيسر' ته دنيا ۾ پئسو ئي سڀ ڪجهه نه آهي. مالوڪا ئي دالوڪا جو ڇيو ڪالهه هن مضبوط
ليندو آهي جڏهن مالوڪا ۾ سوارت اچي ويندو آهي. خبر ناهي ڊسج پروفيسر اهين هرگز
نه ليندو جيتوڻيڪ موڪلي ۽ چاڻ آهي ته هر اڪيلو سچو نه آهي.''
۽ اڄ سچ پچ حيوانيت ۽ خود غرضيءَ انسانيت جو گلو گهٽي ڇڏيو.
اهو خيال الوقت ٽئو جڏهن گرم گرم ڳوڙها منهنجن ڳلن تي ڪري ڇرڪي ڊني ته
پرسان شرمندگيءَ جي اکين مان ته گنگا جمنا وهي رهي هئي ۽ حيراني ۽ خاموشيءَ جي
موڙي بيٺي هڪ ٽڪ موڪلي نهاري رهي هئي. اهو ڊسي مان جهڪر ڪالي اليس ۽ چيم
''ڊس پاڳيران اڄ دنيا ڪٿي اچي رکي آهي. اڄ ڪليو ڪالو پاءِ پنهن جي راڪيءَ جو
مٺهه پنهن جي پيٽرلي جي خون مان ٽو ادا ڪري.'' چولدي چولدي گلو پرجي آيو.
منهن جي زال موڪلي سمجهايو ۽ ٽوريءَ دار ۾ اسان ڊرائيور جي گهر روانا ٿياسين.
ٽيڪسيءَ واري کي پئسا ڊئي جڏهن اڃان ڊرائيور جي گهر ڏاڪڻ تي پير رکيوسين ته
ليلا پاڻيءَ جي دردناڪ دل کي چيريندڙ روئڻ جو آواز ڪنن ۾ لڳاتار ڪرلجڻ لڳو ۽ اٿين
پئي لڳو جهڙي ڪنن ۾ ڪنهن پگهرايل لوهه وڌو آهي.
سامهون ئي پوڪيل لاش پيو هو. پوليس انسپيڪٽر مسٽر پرڄاعل واس ۽ ان سان
گڏ ٻه سپاهي بيٺا هئا. جيڪي ئي انسپيڪٽر جي نظر موڪلي پئي جهٽ مون ڊالهن وڌي
آيو ۽ چوڻ لڳو ''پروفيسر صاحب مان توهانجو ئي انتظار ڪري رهيو هوس. جڏهن نه
سيٺ ڊرائيور توهانجو عزاز مسٽر هو الڪري ضروري ڳالهه پڇڻ باقي هئي. هونئن نه
هيلتائين جيڪا ۽ چاڻ ملي آهي ان مان پڪي وشواس سان چئي سگهجي ٿو نه خون
ڪشچيند ئي ڪيو آهي ۽ اهو قانون جي نظر کان بچي نٿو سگهي. ضروري قانوني
ڪارروائي ڪرڻ کان پوءِ مسٽر واس هليو ويو ۽ مان ان مسيدا ڊرائيور پرش کي ڊسي
رهيو هوس جنهن انسانيت جي حيوانيت تي وجهه پائڻ کان اڳ ئي موت جي گهريءَ لاءِ
۾ پاڻ کي هميشهه لاءِ سمهاري ڇڏيو. پر 'حيوان' انسان کي پنهن جي رستي تان هٽائي
اهو ثابت ڪري ڊيکاريو ته حيوانيت طاقتور آهي نه ڪ انسانيت. ڇا اهو سچ نه آهي؟
منهن جي اکين مان ڳوڙها رڪجي نه روڪجن. ان ڳالهه جي شاهدي ڊئي رهيا هئا ته
هي هڪ دالوڪا جي چيٽ ۾ اچي رهيو آهي.

ليمٽ هڪ ڏينهن ديوچند ۽ هن کي پنهنجي شهر جي مشهور هوٽل "ڏلمبا" جو منيجر بڻايو.

هڪ ڏينهن اتفاق سان مان ديوچند سان گڏ ان هوٽل ۾ ويس ته ڪيشوچند کي منيجر جي ڪرسيءَ تي ويٺل ڏٺم. ويس "يار ديوچند تنهنجو سالو منيجر جي ڪرسيءَ تي؟"

جواب ڏنائين "دوست سالا ته شيطان کي به پيارا آهن. ۽ وڏا بزرگ به ته چئي ويا آهن 'جوروءَ جو ڀاءُ هڪ طرف سڄي خدائي ٻئي طرف'. ٻيو ان جو مولڪي ڀينهن جي امنيءَ واري هوٽل لاءِ منيجر جي ضرورت هئي. هو ڏاڍهن مهين جي ڳالهه ته روز اچي چوندي هئي ته هن کي ڪٿي سان ڪٽي رکو سو هتان جي منيجر کي پاڻهي مونڪلير ۽ هتي سالي صاحب کي لڳايو. ويچاري جي گهر گرهستي ٤٠٠ رپيا پگهار مان ڪيئن ٿي هلي ٿي سگهي؟ پڙهيل لکيل هو حالانڪ ان مجبور اهڙي جوابي ٻڌو ۾ مهين جي خيال ۾ ماڻهوءَ کي پنهنجي رشتيدار جي ٻارن مدد ڪرڻ گهرجي. ڪيئن مان ٺيڪ ٿو چوان نه."

مون چيو "بلڪل ٺيڪ ٿو چوين ۾ يارا هڪ ڳالهه چوانءِ پرو نه مڃيم."

ان تي ديوچند چيو "پروفيسر! دنيا ۾ ان ماڻهن جو مون ڪڏهن به ڳالهه ۾ يرد نه مڃيو آهي جن ۾ هڪ ٿون آهين دوست! الله ڪئي ۽ اپديش ڏيڻ ٿو چاهين."

ان تي مون چيو "اپديش نه مان ڏيڻ کان رهيس ۾ دل جي ڳالهه ٿو چوانءِ اها هيءَ ته تنهنجو سالو نه صرف شڪل کان ۾ ڏيل کان به ڪارو آهي. جڏهن به تنهن جي ڀائيءَ سان ملندو آهي ته تنهن جون برائون پاڻ لاءِ ڀائيءَ جون ڪهڻائون پيو ٻڌائيندو ورب سندس زال نه مرچ مصالح گڏي مڙس جي ڳالهه کي وڌي ڏيندي آهي. ڳرڪي ته جاڻ آهي ته منهنجي زال وٽ جو به ايندو آهي پهنجا ۽ دنيا ۾ جا ڏک رڳو ايندو آهي هيءَ مون اهي جو سچو آهي جو هن جا ڏک دور ڪري ڇڏيندي.

سچي ڳالهه هن کي گهٽائي پيرا سمجهايو آهي ته ٿون هو سوچين ۽ سمجهين ٿو آهي ته سڀني کان گهڻو ٻري آهي. ڪيشوچند تنهنجو ٻهڙو ته هڪ ڏارڻا سروپ نه ٿو هجي ته ٻين مرلڪان بهتر ڪري سمجهي ته سکيو آهي. ۽ هن ڪڏهن سچ نه آهي ۽ ٻين جي لي چوڻيءَ کي قائم رکڻ لاءِ پنهنجي ڳالهه کي

راڪيءَ جو خون

□ ديويداس "ديوانا"

اڄ جي تازي خبر اڄ جو تازو سماچار. سيٺ ڪشنچند هٿان پنهنجي پيٽوڻي جو خون. مجرم فرار. صبح سان ماڻهن جي ڪنن تي اِهي آواز پيا ۽ ڪرپ ماڻهن جي هٿن ۾ رکيو مس نه اخبار واري جو آواز اچي ڪرپ ڪرندي ٻڌيو. ٻڌي ڏاڍو نه سرار تي سن ٿي ويو ۽ اوچتو چالاڪي چيائين "نه، نه ائين ٿي نٿو سگهي؟ ڪشنچند ڪڏهن پنهنجي اٽڪلي کي جان کان ٿي ماري سگهندو."

پنهنجي ماڻهن جي حالت ڏسي ٻهران نه ڏاڍي گهٻرائي ۽ ٻاهر ٻولڪي سهارو ڏيئي ڪرسيءَ تي ويهاري ڏاڍو ڏکي ٿي ۽ اخبار وارا هلي ويا.

اخبار نظر جي سامهون هئي جنهن ۾ لکيل هو "سيٺ ڪشنچند ٿورن ڏينهن کان پنهنجي پيٽوڻي جو خون ڪري ڀڄي ويو. قاتل غائب. پوليس ڳولها جي تلاش ۾ آهي..." ۽ ڇار ڏيئي اڪيلائي پڙهڻ کان پوءِ وسواس ٿيو ته ڏاڍو ڏاڍو جو خون ڪشنچند ني ڪير هوندو. جنهن جي اکين سان ڳوڙها وهڻ لڳا ۽ درد جي لهر اٿي ۽ خيال ڏاڍو ۾ وڃي لڳا.

ڏاڍو پنهنجي سالي ڇا نه ڪيو؟ اهو ڪشنچند ڪاله ٽائيم هڪ آفيس ۾ چپراسي هو جنهن کي ڳالهائڻ به ڪونه ايندو هو. ڪير ڳالهائيندو هوس ته جواب ٽائيم ڏاڍو نه ايندو هوس ۽ چپ رهندو هو. ۽ هن جي پيٽ ڀلاوتي ڏاوان هئي. هن کان ٻالڪ جي اها حالت ڏجهي نه هئي. هو ٻالڪ جي غربي سهي نه سگهندي هئي ۽ جڏهن به موقعو ملندو هوس ته پنهنجي پٽيءَ کي چوندي هئي ته ماڻهن جي ٻالڪ به پنهنجي ڏندي ۾ لڳائي ڇڏ ۽ گهر گرهستي سڀ هلندي ٻار اڄ وارو آهي، آسمون ڪندو، سڀڪي صبر ڏيندو.

ورالبس نه انهن جي غريبي ڪيتري لاءِ سان ختم ٿيندي؟ جي ٿهڻ بر گهٽ هڪ لک. مهاپرش جيو ٿيڪ آهي مان اوهان کي هڪ لک ڏيان ٿو ان جي بدران اوهان کي هڪ اڪ ڏيڻي پوندي: غريب وارو ٿيڻو پوندو. جيو ساڻن هيءَ اڪسه جهڙي دولت ڪيئن ڏيندس؟ ته پوءِ پلا هڪ هٿ يا هڪ ٽنگ ئي ڏيو. غريب جي ساڻن اهي دولتون ڪيئن ڏيان. مهاپرش چيس ته جڏهن اوهان وٽ سڀني سرڀر بر هيڏيون دولتون موجود آهن ته محنت ڪري اوهان پنهنجي غربت دور ڪري سگهو ٿا!

ان نصيحت سان هو غريب محنت ڪري هڪ ڏينهن لکاپتي ٿي ويو.

پر مٿين حالتي سان آڪاڻي اُتي پُني پاسي ۽ اهين پيو لڪي جوڙهن دولتمند شرڀر جي قيمت پئسي ڪان گهٽ نا بلڪل بر نه آهي.

* انمول موتي *

* هيءَ دنيا هڪ وڏ بالہ آهي جنهن جي ڊگري آسانيءَ سان نه ملندي آهي.

(سردار پٽيل)

* جڳدو لڏهن چمڪندو آهي جڏهن اڏامندو آهي. اهڙيءَ طرح انسان ۽ سا ڪاره جي ۽ محنت جي پهچندو ليح وڃائي چڙهندو آهي.

(بسائي)

* ڪٽي ڪي گيھ ۽ مورڪ کي ڪپس رهسپ هڪر نه ليندو آهي.

(ڪهاوت)

* جهڙي طرح ماکيءَ جون مکيون اوڙل هونديون ۽ مڃي ڪري ماکي لاهڻ واري آدميءَ جي جان وٺي سگهنديون آهن، اهڙي طرح ڪمزور انسان ۽ سگهڻ ڪري طاقتور شترو کي لڪمت ڪري سگهن ٿا.

(وِيد وياس)

"نقصان نه اهوئي رسائيندو جنهن جو ڪو نقصان گهائل ڪيو هوندو."

"منهنجي سمجهه ۾ ائين اچي نه ٿو ته ڪهڙو ۽ ڪيئن ڪو نقصان مسٽر اوجها ڪنهن کي پهچايو هوندو ۽ جو جو اسان ڏسون ٿا ته هو تمام چڱو ۽ سڦل آفيسر آهي."

تنهن تي ٻيءَ چيو "اهو نه سڀ ٺيڪ آهي پر اسان ٻڌو آهي ته ڪنهن ڪان ڀاري تعداد ۾ رشوت وٺڻ ڪري ئي هن کي جاٽي واٽي نڪر لڳائي وئي هئي. ڇا هاڻي ان لوهاڻ کي مسٽر اوجها تي پورو وشواس آهي؟"

منهنجا ته ٻه ٻه ٿيا ته چئهه ٿي. منهنجي وشواس جي سنگمرمري ديوار ۾ ڦاٽ اچي ائين ڀٽ پئي جڻ ڪا ريت جي ديوار. وشواس تي نه ٿيو اچي ته مسٽر اوجها اهڙو ڪم ڪيو هوندو. اڄ تائين هن تي جيڪا شرڌا ۽ وشواس هو سو جڻ اُٿهيءَ مينڻ وانگر ڳري ويو جنهن جي پرسان باهه پئي ٻري. منهنجي دل مان مسٽر اوجها جي اُن ايڪسيڊنٽ جو دک جڻ ذري گهٽ ٿيندو ۽ پوءِ بلڪل ختم ٿي ويو. ان وشواس ۽ شرڌا جي جڳهه تي هن وقت هئو اوشواس ۽ نفرت.

مون سوچيو انسان جي ٻاهرين ۽ اندرين روپ ۾ ڪيڏو نه فرق آهي. اندرين روپ کي سڃاڻڻ کان پوءِ ٻاهريون روپ اسين ڀلجي ٿا وڃون ۽ هن جو سچو وجود اسان جي سامهون اچي ٿو وڃي. پر جيستائين اندريون روپ ڏسڻ ۾ نه آيو آهي ٻاهريان پالش جي ڪري انسان ڪيڏو نه چمڪندڙ، سهڻو ۽ سچو پيو ڀاسي.

□ □

ان مهل کان پوءِ مسٽر اوجها آفيس ۾ آيو ته هن جي هٿ ۾ لڪڻ هو جنهن جي سهاري هو هلي رهيو هو ۽ هڪ ٽنگ سان لنگڙائي رهيو هو. جيڪا عزت ۽ شرڌا پهريان هو ڇڏي ويو هو هر ڪنهن جي من ۾ سا اڄ بدلجي چڪي هئي. ان جي جڳهه تي هئي هڪ نفرت جي جهلڪ ۽ هر ڪو سوچي پيو ته "رشوت وٺي نه هئي ته لنگڙي ٽنگ!"

□ □

ان حادثي کي ڏسي مونکي هڪ آکاڻي ياد اچي وئي..........

هڪ غريب ماڻهو برنارڊ شا مهاپرش وٽ ويو ۽ چيو "سائين مان تمام غريب آهيان مهرباني ڪري مونکي ڪجهه پيسا ڏيو جو توهان جو نالو ناٽڪ ۾ ڏيئي آيو آهيان." مهاپرش

۽ ڪم ڪندا هئاسين ان ۾ ڪا زور زبردستي نه هئي ۽ هئي هن ملڪ ۾ ڏاڍن شرڪاءُ.

انهن ڏينهن گذرندو پئي. سيٺي مسٽر ابوبا جي هن ايڪسيڊنٽ کي ساڌارڻ ايڪسيڊنٽ يا ڏکوئيندڙ سمجهي هن جو ڏک پنهنجو ڏک سمجهي پئي هن جو سامنو ڪيو نه اوچتو هڪ ڏينهن سيڪريٽريٽ جي هڪ پي.اي سان ملڻ ٿيو ويو. سو ڳالهيون مسٽر ابوبا تي اچي نڪتيون. مون جو ڪوڻ ٿيو ٻاهر تي ويو. چوڻ لڳس "ڏسو نه ماڻهن کي رستي تي هلڻ جا قانون اچن ڪونه هلائين ٿا اسڪوٽرا! هٿي چڱي ڀلي ماڻهوءَ کي لتاڙو ڪري ڇڏيائون. اڄ ڪلهه زندگي بلڪل محفوظ ڪونهي. هلندي چلندي گهر ۾ ڪڏهن ڪا گهٽنا ٿي وڃي خبر ئي نٿي پوي. مونکي نه مسٽر ابوبا جي ايڪسيڊنٽ سان ڏاڍو ڏک پهتو آهي ۽ تمام ڏک ٿيو آهي. هن ماڻهوءَ جو ڪهڙو حال ٿيندو جيڪو اٺ مهينا هڪ پلنگ تي رهندو."

تڏهن نه پي.اي تمام گمڀير ٿي مون جون ڳالهيون ٻڌندو رهيو جيئن مون جي ڳالهين سان سهمت آهي ۽ هن کي پڻ ڏک آهي ۽ تنوري ڏاڪان پوءِ ڏسان ته هن جي مون تي هلڪي مرڪ ٿري آئي. اها ڏسي مونکي عجب لڳو. ڀلا هڙي دردناڪ ڳالهه ۾ مرڪ جو ڪهڙو ڪم. مان هن جي منهن ڏانهن تڪيندو رهيس. آخري ۾ هن جي منهن مان ائين لڳو جڻ ڪو راز هن جي من ۾ سمايل آهي.

مون چيو "پي.اي صاحب توهان ڪجهه ٻيا مشڪو؟ ڇا ڳالهه آهي؟"

پي.اي چيو "ڀائي جيڪو من ۾ رکي سگهو نه هڪ راز جي ڳالهه ڇوان"

مون چيو "واهه ڀائي ڇا توهان کي مونتي وشواس ڪونهي؟"

پي.اي- "آهي ڇو نه ۽ پوءِ توهان ٻڌايو نه توهان جو مسٽر ابوبا جي بابت ۾ ڪهڙو خيال آهي؟ ڇا اهو صرف هڪ ايڪسيڊنٽ آهي يا ڪا سازش؟"

منهن جي سمجهه ۾ نه ڪجهه نه پئي آيو نه ڇوري ڇا ٻيو. اسان سڀني نه ايڪسيڊنٽ پئي سمجهيو سازش وري ڇا جي؟ تنهن تي مون چيو "منهن جي سمجهه ۾ ڪونه اچي نه توهان چوڻ ڇا ٿا چاهيو؟"

"ڇوان هي ٻيو نه اسان ٻڌو آهي نه مسٽر ابوبا جو هي ايڪسيڊنٽ نه آهي پر ڪنهن جي سازش سان هن کي خود زخمي ڪيو ويو آهي."

مون چيو "توهان هي ڪيئن ڇا پيا؟ ڀلا ڪنهن کي هن کي نقصان رسائي ڇا ملندو؟"

هٿي ۽ هن کي هڏن جي وارڊ ۾ ٽنگ لي...

۽ سٺو هو آفيس ڪونه اچي سگهندو ڇو جو ڏاڍ مه...

آفيس جي ٻين ڪن ماڻهن اُتان لنگهندي پيرُ ڏسِ... کي سڃاتو هو هڪدم هن کي اسپتال پهچائي هڪدم ڪارروائي ڪئي هئي ۽ پوءِ گهر وارن کي خبر ڏني هئائين رات ٿي وئي هئي ۽ اُن کان پوءِ ٿي هو گهر وڃي سگهيو هئو

آفيس ۾ جنهن به اهو واقعو ٻڌو ته تمام دکي ٿيو. ڇو جو ... سيٺي جو پيارو هو. سيٺي جا ڇهرا ڪوماڄي ويا ۽ اُنهن جو اهو روز جو ... ٿي ويو ته هرڪو صبوح جو آفيس ۾ ايندي مهل يا آفيس مان ويندي مهل هن کي ڏسي هن جي گهٽي ۾ گهٽي شيوا ڪرڻ جي ڪوشش ۾ رهندو هو ۽ ڪجهه ڏينهن ته آفيس جو ماحول ٿي ڄڻ اُداس ۽ مايوس ٿي لڳو. پوڙها جي ڳالهين کان سواءِ ٻيو ڪو ٽاپڪ ڪونه هاسي سگهيو ۽ پوءِ ته ڏاڙهي سڀ سائيٽي ساڃهي ۾ اچي ويا هئا.

مان پڻ پنهن جي ڪولي آهر ڪڏهن صوف ته ڪڏهن انگور کڻي وڃڻ لڳس. ڪڏهن موسمبيون منهن جي هٿن ۾ هونديون هيون ته ڪڏهن چڪن بڻ پيڪيٽ. خالي هٿ وڃڻ جي شايد ڪنهن به ڪرمچاريءَ جي همت ڪونه ٿيندي هئي. پر مونکي جيترو هن جي حالت ڏسي دک ٿيندو هو اوترو هن جي وڏي ٻئي مشڪندڙ ڇهري ۽ سهڻ شڪتيءَ کي ڏسي گهڻ تي ويندو هو.

مان سمجهندو هوس ته چوٽي آهي ته دک اشور ڏيندو آهي ته اُن کي سهڻ جي شڪتي به ڏيندو آهي. شايد اها ڳالهه آهي جو سٺو پوڙها ٻه هن دک کي ڪائي سهي رهيو آهي. ڪڏهن ڪڏهن هن جي پرسان ڪير نه هوندو هو ته مونکي ڪلاڪ ٻه هن وٽ ويهڻو پوندو هو.

اهو سلسلو جلد ڪونه ڇٽو ڇو جو هڏي پچي پوڻ کان پوءِ جڙڻ تمام ڏکي ٿيندي آهي ان ڪري ٻئو هڪ لهڻ کان پوءِ ٻيو چاڙهيو ويو هو ۽ پوءِ ٽيون. اهڙيءَ طرح ڪرڻ کان پوءِ به آپريشن ڪرڻو پيو هو ۽ پوءِ ڪافي مهينا ته ٽنگ جي ورزش ڪرائي وئي هئي. ان حالت ۾ سٺو پوڙها کي ست اٺ مهينا اسپتال ۾ هڪ ئي پلنگ تي رهڻو پيو هئو ڇو جو پوريءَ طرح ٺيڪ ٿيڻ کان پوءِ ئي ته گهر يا آفيس ۾ اچي ٿي سگهيو.

اسان آفيس جا سڀ ڪرمچاري هن جي اسپتال کان وٺي گهر اچڻ تمام ايمانداري

وشواس جي ديوار

ڪملا ڀٽناڳي

مسٽر ٻروجا هڪ ننڍي سان سٺو آفيسر هو. هو ڳاڙهوڪو نوجوان هو ۽ مرڪ هن جي مک تي هميشه ٽڙندي رهندي هئي ۽ شايد انهيءَ مرڪ جو ئي اثر هو جو سڀ هن تي موهت هئا. آفيس ۾ هن جو وهنوار چپراسيءَ کان وٺي بي.اي ڪلاس تمام نرم ۽ خوش اخلاق هو. ان ڪري هر ڪو خوشيءَ سان هن جي چوڻ کان اڳ ئي ڀڄندو ڪم ڪري هن کي خوش ڏسڻ جي چاهنا ڪندو هو. مسٽر ٻروجا آءِ.اي.ايس آفيسر هو پر هن ڪسي وڏائي جهڙي ڳالهه ڪونه ورتي هئي. هو سنڌو آفيسر ئي آهر هو ۽ ڇاڪاڻ ته هن جي مٺي ڳالهائڻ ۽ مرڪ جي مٺاڻ ڪري ڪاٿي هن جي آفيسريءَ ۾ سڀ ڪي لڳو هو. ڇاڪاڻ ته جنهن پاس جي چپراسيءَ کان وٺي بي.اي ڪلاس سڀ وڏائي ڪن ۽ ٻيا ڪڏهن ناڪار جي ڪم ڪري هن کي شرڌا سان ڏسندا رهن ان کي سڀ آفيسر نه چئبو نه ٻيو ڇا چئبو. هن کي ڏسندي ئي هڪ طرح جي خوشيءَ جي لهر من ۾ لڏي ايندي هئي ۽ ازخود شرڌا پڻ من ۾ ٿري ايندي هئي.

اهڙيءَ طرح ٻه سال گذري ويا هئا ۽ اسان مان هرڪو ڏسندو هو ته ڪٿي بدلي ٿي ڪنهن ٻئي آفيسر وٽ نه پهچي وڃون. مطلب ته ٻروجا مان سڀ خوش هئا ۽ هو پڻ ڪنهن سان ڪاوڙ وهنوار ڪونه ڪندو هو.

ڏياريءَ جون موڪلون گذرڻ تي آفيس ۾ ايندي اها خبر ملي ته ان ڏياريءَ ڏينهن مسٽر ٻروجا جو ايڪسيڊنٽ ٿي ويو هو ۽ هو هاڻي هاسپيٽل ۾ پيل آهي. ايڪسيڊنٽ ٿيو ته ڏياريءَ جي شام جو جڏهن هو سنڌي پٽ جي اسڪوٽر تي ڪنهن ڪم ۾ جڏهن ٻه هن جو ڏيئر هو ويو تي ته پٺيان ڪنهن ٽي اسڪوٽر اهڙو ڌڪو ڏنو جو هو وڃي ڀت ڀر ۽ هن جو اسڪوٽر هن جي مٿان وڃي پيو ۽ هو بيهوش ٿي ويو. هن جي منهن ۽ ٻانهن تي ڪافي گهرا زخم آيا هئا ۽ اسپتال هان ته لسڪ هو، اسڪوٽر جي ٽار ڪري هن جي ٽنگ جي مٿين هڏي ڀڄي پئي

ٻ مولڪي وٽي حاضر ڪيو. ڇوڪري ننڍي هئي. تڏهن اسان هن لاءِ مولڪي
پاس ڪيو.

شاديءَ جو آسرو لاهي ويٺس. وٽي ڀائي جمنداس جو ڇهون ٽيون ڀا ڪالڪواس
والينٽر ٿيڻجي ڏاش لاءِ مرڻ جو سوچڻ لڳس. ٻر مٺهن جا مائٽ روڪي رهيا هئا. دل
نه لاهه ٻچوان ٻالي ڪندو.

مان چڙي چوندو هوس " پيءُ ٽي ويندس تڏهن ٻچوان کي سنڀال اندو نه مولڪي
زال ڏاري."

ڪين مٺهن جي دل جي ونڌن جي ڄاڻ هئي ٻر هو ڪري ڇا ٿي سگهيا. سندن
سڀ رس وڪان ٻاهر هو.

Add :- 38/A Palsikar Colony, Indore (M.P.)

* انمول موتي *

□ سنڌڪار:- اجيت ڪمار واڌواڻي

* جڏهن گيان اترو گهمنڊي ٿئي ٿو ٻري جو روئي نه سگهي،
انترو گمڀير ٿئي ٿوي جنو کاني نه سگهي،
اترو سڏاپيمالي ٿئي جو ٻين ڪنهي لئي سمجهڻ لڳي،
اهڙو گيان، اگيان کان به وڌيڪ خطرناڪ آهي.

(خليل جبران)

* آلس سستيءَ ٻر لهه ٻر ڪنهن ڪاره ٻر وڌل رهڻ ٻر آهي. ڇو نه انساني ٻرڪرتي
پاڻيءَ جي ڇمي وانگر آهي نه ڪي ٻيٺل ٻاڻ وانگر.

(ڪمتي)

هي ميونسپالٽيءَ جي آس پاس رهندڙ ماڻهن لاءِ آزار هو. نيٺ هاڻي اسان ڪنهن جلد تي لڏي ويا . . .

گهٽين، رستن ۽ پارڪن ۾ ڪچري جا ڍير پيا هوندا هئا. ڪٿان آيا هي ڍير؟ آخر ڪراچيءَ جي مختلف علائقن مان روزانو ڪچرو ڪير ٿو کڻي؟ جنهن ڪري ضروري آهي ته ان کي کڻي ڪنهن ميدان ۾ اڇلائجي، جتي اهڙي ڪچري جي ٽرڪن Trenching Ground ۾ ميسر ٿين. هتي ڪچرو ساڙي، مٽي ڪري ڪارخانن کي ضروري حاجت پوري ڪئي وڃي. ماڻهن کي گلين مان ڪچرو ڪڍي انهن حالتن جي حوالي ڪيو ويو. هڪ هڪ ڪري هڪ جاءِ تي ڪچرو گڏ ڪرڻ جي لاءِ وڏي مشڪل هئي، ان ڪري سامان ڪٺو ڪري آندو. ڪاڪڙ جي ڍيرن ۾ اڇي رڇ سان.

ڏاڏي گهاريءَ ۾ ويٺي هئي. هيءَ ٿي آئي. ڏيهاڙي وقت اڄ جي ماءُ جي سامهون "ڪيڏانهن ويو هئين؟ هيڏي مٺي جي شاديءَ لاءِ ويٺي آهي. رام ڀاڳ رهندي آهيان."

عورتن جي شاديءَ لاءِ ويٺي هئي. هو ڪالهه جڏهن واپس ويو. مونکي به ڪراچي مارڪيٽ ۾ هڪ ڪمري وارو سائو جاءِ وٺڻو هو. هو اتي وڃي رهي رهيو. واپس وارو دڪان ۾ آيو هو. هن رڙيون لاءِ ڪيڏانهن وڃان؟ هو ڪراچي مارڪيٽ ٻاهران جي ٽرام اچي هئي. اهو ڏٺي وڃي ته ڪيس مال لهندو هو. هاڻي ٻه چار ڪلاس ۾ هليو ويندو هوس.

ڏاڏيءَ سان ملاقات ڪڏهن ڪڏهن ڏيهاڙي وقت ٿي ويندي هئي. هڪ ڏينهن ڪاڻ چڱو ٻاراني پڇي سگهي هئي. تو ته ٻاهر ڪي هو. هن ڪي ماڻهن جو ۽ مونکي ڪاڏي جي ڪمري جو. ڪراچي مارڪيٽ کان ڏيهاڙي واپسيءَ ۾ گاڏيءَ کان گهٽ ٿي. ٽرام ۾ ۽ ٻئي ٽڪيٽن ڏيو ۽ ٻئي ڏهاڙي ڏٺي وارو.

گذريل مهيني آئي، هر روز هيٺ آهي ته ڪم هو. پر مان ته اڪيلو گهمندو هوس. منهن جي ماءُ گهٽ لي منهن جي مڪاني لاءِ مٿا موڙيا هئا. ڏيءَ وارن جي ڏينهن ۾ گهرن ۾ ڪو سامان جو هڪ واپس واپسي ٿي نه ٿيو. مان ڪنهن ڇوڪريءَ وارن وٽ ٻاڻ پاس ڪرائڻ ويس ۽ سڀئي ڏڪاري چڙهيو.

ڪنهن کي پاڻ اتي آيس هڪ دوست جو ٻيو ساٿين ۾ مونکي ڏڪائڻ ولئي هليو. ڇوڪريون سالوري هئي ته ڏهن ته مون انڪار نه ڪيو. ٻئي دوست پنهنجي ماڻهن

ته اها صفائي نه رامباغ واري رونق . سو پرنس ڪان اچي سڌي صفائي ڪري ڌرمشالا
ٻاهران نت پاڻ لئي رکيل سيمينٽ بينچ تي اچي ويهندو هوس. اداس ۽ اڪيلي زندگي
تي سوچيندو هوس ۽ اداسي ۾ واپس مان گهمڻ جون ٽي سوز پراڻون سٽون نڪري
وڃڻ واريون هيون .

اهو سلسلو زندگيءَ جو نيم بڻجي پيو .

ڌرمشالا جي پرسان واري بلڊنگ ۾ بئنڪ جي سامهون گئلري ۾ روزانو هڪ ڇوڪري
اچي ويهندي هئي . جيسين بلڪل اونداهو نه ٿي وڃي اُهي هيٺ جو تماشو ڏسندي رهندي .
رات جي ١٠ بجي تائين هوءَ ۽ مان گئلري ۽ بئنچ تي ڀرجهان هوندا هئاسون .

دوڪاندار ڪان معلوم ڪري ورتم ته هوءَ ڪير هئي؟ هڪ ڪپڙي جي دلال جي
ڌيءَ آهي . هوءَ روز پنهنجي ننڍي ڀاءُ کي اسڪول ڇڏڻ ويندي هئي . ٻاهرس ڪان
سندس نالو ڄاڻي ورتم .

ڏينهن ٻن ڪانپوءِ انهيءَ بازار ۾ هڪ چٺي لکي ڏاريءَ ڏانهن موڪليم . هڪ
هفتو تائين ڪو به جواب نه آيو تڏهن هڪ ڏينهن جڏهن هوءَ ڀاءُ کي ڇڏي موٽي رهي هئي
ڪيس روڪي پڇيم "منهن جي چٺي ملي هوندءِ؟"

پڇيائين "ڪهڙي چٺي؟ آئينده ڪا چٺي نه لکندو ڪر ."

پڇيومانس "مونکي پيار ڪرڻ ٿيون؟"

ڪو جواب نه ڏيندي ڪنڌ سان "ها" ڪري هلي وئي .

وري ڪيس گئلري ۾ ويٺو نه ڏٺم . گهڻئي خيالي گهوڙا ڊوڙائڻ لڳس - ڪٿي
ڏسي ورتو هوندو . بيمار ٿي پئي هوندي . ٻاهر هلي وئي هوندي وغيره .

ان طرح روزانو واهي واهي ، ڳالهي ڳالهي وڃي ڌرمشالا ۾ سمهندو هوس . ڌرمشالا
۾ ٢٠ ڏينهن ٿي ويا هئا . مئنيجر ڪمرو خالي ڪرڻ لاءِ چيو . جڳهه جي ڳولها ڪندي
دوستن جي ٽوليءَ جي ٻن مون جيان ڇڙا ڇانڊ هئا . گڏجي ليوچالي ۾ گمدام مٿان هڪ
هال مسواڙي ڪيوسين . پرنس ڪان نڪري وري به پنهن جي اڪيلي لئي وڃي ويهندو
هوس . پر جڏهن ڏاريءَ کي نئين ڏٺم نه موٽي پنهن جي ماڳ اچي لئي رهيس .

اسان سڀ ڪچا ڪنوارا ، ڏينهن جي ٿڪاوٽ رات جي اڪيلائي ، ڳوٺ ڪان دور
مٿن دوستن جي پيار ڪان وانجهيل ، رات دير تائين پيا ڳائنا ۽ ناچ ڪندا هئاسون . اسان جو

اڃا صرف بگيءَ وارو ئي واقف لڳو جنهن پڇيو "بابو ڪيڏانهن ويندا؟" مون وراڻيو "گرامي ڏرمشالا"

بگيءَ وارو چالي ويو ته مان ٽئين ماڻهو آهيان. سو بگيءَ ۾ وهاري ميڪلاڊ روڊ کان مٿان گهمائيندو گاڏي ڪاله مان ڦيرائي گرامي ڏرمشالا ولي آيو.

مون سمجهيو ڏرمشالا ڪافي دور آهي ۽ بگي واري کي روپيو ڏنو. حقيقت ۾ ڏرمشالا اسٽيشن جي ويجهو هئي.

ڏرمشالا ۾ ٽيهه ڪي ڪمرا ٻهڻ ڏولي لڪشمي صراي جهي ڳوڻا ۾. سيرا ڪنڊ پڇاڙيندو وڃي اُتي ٻهڪي جو گاڏي ڪالي ۾ سڌ پٽيل ئي هو. صرير ڪاليج و ڊل هو. سندس ساٿين ڪي ٻهن جو تالو ۽ الهه واس ڏيئي مونٽي ڏرمشالا و واس.

شام جو صوير ڏرمشالا پهچي وارو. ڪپڙا بدلي ٽرنس گارڊن، ٽرنس روڊ کان ٿيندا صدر بازار ڏانهن ويندءَ روڊ طرف گهمائڻ ولي هلبو. اڪثر هن روڊ تان شام جو جوان ۽ جوڙا اين رهائشون ڪندي گهمندا ويندا آهن. انهن مان ڪي صدر کان اڳيرو لورس برج Lovers Bridge طرف لڪري ويندا آهن. اسان ان ڏانهن صدر کان ئي موٽي آياسون.

اِن طرح هڪ هفتو ته روز شام جو ساڳيو روڊ، صدر بازار، برينا هوٽل، لورس برج کان گهمندا واپس ڏرمشالا يا سيرا ڪنج. روڻي ڪالي رامباغ جدون نڪتون اسان جي تراهي جي جاءِ هئڻ. رامباغ جي اردگرد رهواسي ٻاله نکرن، ڪنارن ۾ زالون ٻار، جوان ۽ جوڙا. اسان جي سنگيت محفل چالو. آس پاس وڏل جوڙا لبيعن سبڃن ئي ٻراجهان [illegible] اسان ٻاچ چڙهي هليا وڃون.

[illegible] تي ڪنهن حسين جي محبت لاءِ لڙڪي، لڙڪ ۾ وصل جو مزو ڪٿي؟
[illegible] ۾ لڙڪ ئي لکيل هو. ڪليج جي هڪ جوالڙي ا. صرف ڪي ته لڳي.
[illegible] ٿنڌارينڌا آهي سمجهندا آهن شادي شده ڪپڙا ته خوشنصيب آهن
[illegible] جڪي ٻُڌ جو ٻيءَ نصيب آهي. ان جو احساس اسان کي ان وقت
[illegible] ساٿ ٻيءَ ئي وٺندو هو.
[illegible] هلبو ونو. هن اڪيو ڪيڏانهن وڃان؟ ڏرمشالا خالي
[illegible] وڃان!!؟
[illegible] شهر جي هڪ ڪنڊ-ڪاري ۽ ملي ورلي

صوفي ڪيس جيو ته ڪٿن هيڪڙ ته ڏهڻ و ۽ وڃي نوڪري ڪئي الاءِ. هيءَ
ورلي پهچ ڪملا جي وس نه هئي. صرف صوفي ئي لي جالو ته مٿن جي پيءُ جي
اقتصادي حالت زبون آهي، ان ڪري هن ڪملا کي اتر ونئي ادائو. صوفي ڀڏاءِ
ڪملا لنهن جي اسڪول نه اچڻ سبب ملول آهي.
ٿورن ڏينهن کان پوءِ صوفي ادائو نه ڪملا اسڪول ڪالهه ني ابي. ان ٻنڌري ۾
هن کا تلاش نه ڪئي هئي نه هوءِ اسڪول ڇوڪين ني ابي.
ڪجهه هفتن ڪانپوءِ جڏهن ارجن (مٿين جو ڪلاس ميٽ) مليو چياءِ ڪملا جي ابيءُ
جي ٽرانسفر ٿي وئي آهي ۽ هو حيدرآباد لڏي ويا آهن.
مان پنهن جي ڪمپارٽمينٽ جي ڪرسي ۾ ڊڪو رهيس. ڪملا مٿن جي ذهن ۾
مان مقدس ذهن کان مقدس ها نه اهو ڪملا ڀالي.
مٽي وئي. مان مقدس ذهن کان مقدس ها نه اهو ڪملا ڀالي.
صوفي مئٽرڪ پاس ڪري (D.J) ڊي.جي سنڌ ڪاليج ۾ داخلا ورتي. انٽر [illegible]
صوفي ڪراچي ۾ گذاريو. جڏهن موٽي واپس آيو ته چياءِ "يار ڪراچي سٺو ۽ [illegible]
شهر آهي. جيڪو شهر سهڻو اهڙائي ماڻهو ٻئا. تنهن سواءِ ان جيڪي يار ڪاسمو [illegible]
آهيان. نون ۾ هلي ڪراچي نوڪري ڪر."
ڪراچي جي مرڪزي جي هاڪ مون ڪيتري وقت کان ٻڌي هئي. ان وسيع ۽ [illegible]
واو. سو ڪراچي وڃڻ جو فيصلو ڪيم. مالڪن جي مرضي مطابق مون [illegible]
نوڪري ڇڏڻ جو نوٽيس ڏنو.
مهني جي پگهار جا ١٥ روپيا کڻي مان ڪراچي جي ٽڪيٽ ورتي، رستي [illegible]
حيدرآباد ۾ لهس. لنڪ چاڙهيءَ، هيرآباد، لڪري، الم روڊ، گدو بندر [illegible]
ڏسي اٿي ڏينهن ڪراچي لاءِ روانو ٿيس. حيدرآباد مون سڄو ڏينهن [illegible]
ڪملا جي ياد تازي ٿي وئي. مٿن جا ليڪا اکين ۾ ڦرڻ لڳا، ڪملا کي اوڻايا [illegible]
چئن ورهين جي عرصي ڪيترو ٿيو هي ڪملا کي ڪٿي ادائو هوندو؟ [illegible]
ڪراچي جي رال مٿو ۾ ڪملا مٿن جي ذهن ٿي جنلي رهيو. [illegible]
مٿن جي پاسي ۾ ويهي آهي. جڏهن ئي ٻاهر ورائم ته ڪر بنو مسافر [illegible]
ڪراچي ٿي وسيا.
صبح جو گاڏيءَ ڪراچي اسٽيشن تي پهتي. ڏور کان سمنڊ [illegible]
شير جيان ڪهڪوڙ ٿي ڪيا. وڏا شاهي صاف رستا، اوچيون عمارتون، [illegible]

ڪرڻ جو مسئلو سامهون هو. پڙهڻ جو چاهه گهٽيو. ڪجهه ڏينهن جي لما گهٽي هئي. پر ساڳين ڪتابن ۾؟ ماستر صاحب جو حڪم آهيو هفتي اندر سڀ شاگرد ڪتاب وٺي اچي ڪيئن ڏيکارين.

سڀ شاگرد ڪورس جا ڪتاب خريد ڪري آيا. اڪيلو مان هوس جو ڪتاب خريد ڪري نه سگهيو هوس. ڪلاس ٽيچر پڇيو "سڀني وٽ ڪتاب آهن؟" سڀني هڪ آواز ۾ جواب ڏنو "ها سر" (Yes Sir) مون ڪو جواب نه ڏنو. ماستر صاحب جو پيو آواز آيو "جنهن شاگرد وٽ ڪتاب ڪونهن سو هٿ مٿي ڪري" ڌڪندي مون جو هٿ مٿي کڄي ويو. ماستر آلي پهرڻ لاءِ چيو. مان سڄو پڪڙجي ويس. تاڪيد ڪندي ٻن ڏينهن جي مهلت ڏنائين.

ٻه ڏينهن به گذري ويا. پڙهائي جاري ٿي وئي هئي. ڪلاس ٽيچر وٽ انگريزي ۽ مئٿميٽڪس جا پيريڊ هئا. باقي پيريڊ ٻين ماسترن کي هئا ان ڪري ڪلاس ٽيچر جي سبجيڪٽس ڪانسواءِ ٻيا پيريڊ Attend ڪندو رهيس. ڪلاس ٽيچر جا سبجيڪٽس به اهم هئا. سڄو گهڻو ڪسالو اڀياس لاءِ نقصانڪار هو. ان ڪانسواءِ حاضري ڪلاس ٽيچر ٿي وٺندو هو. الجبرا، جاميٽري ۽ ميٿس، انگريزي، گرامر، ڪامپوزيشن وغيره سڀ ڪتاب مهانگا هئا. ڪتابن نه خريد ڪرڻ سبب انهن پيريڊس ۾ سزا طور هر وقت ڪلاس کان ٻاهر بيٺو ٿي پيو.

هن شرمسار حالت ڪري دکي هوس. اسڪول مان موٽ هو. ڀر لاچاري کي اچاري ڪيئن؟ هڪ ڏينهن اڪيلو وڃي رهيو هوس. ڪملا هيڪندي پڇيو "ڪتاب ڇو ڪين ٿو خريد ڪرين؟" مون ڪو به جواب نه ڏنو. ڪجهه هيڪ ڪري جواب جي تلاش ۾ هوس. پنهنجي لاچاري جو اظهار ڪملا اڳيان ڪرڻ واجب نه سمجهيم ۽ ڪيس چيم، "سڀاڻي خريد ڪري ايندس."

ڪملا ٿڙي پئي. پر منهنجي اداس چهري سندس خوشيءَ کي گهٽ ڪيو [illegible]

[illegible]ل ڇڏڻ جو فيصلو ڪيم ۽ اسڪول وڃڻ بند ڪيم. ٽن مهينن جي فيس ڀريو هوس. ڪلاس ٽيچر فيس ڀرڻ لاءِ چوندو ته وڏي جهڙڪ ٿيڻو منهنجي غريبي لنگهي ٿي پوندي.

ڪملا ڪيترو سال ڪين ڳالهائيندي هئي تڏهن به وڃڻ وقت اچڻ بابت پڇيائين منهنجي. ڪتاب بابت دريافت ڪيائين.

اسڪول جي ساليانې جلسي جون تياريون ٿي رهيون هيون. والدين ۽ راڳ جي ريهرسل چالو هئي. سنگيت ٽيچر به منهن جو ۽ ڪملا جو نالو اسان جي ڪلاس مان لکيل هو. ڪملا کي مان ان وقت ڳائيندو ڏٺو. سندس آواز ڪهڙو سريلو هوس. گلي ۾ پوري لرزش هئس.

ريهرسل ۾ گڏ ويٺر ساڳئي ڪلاس جا وديارٿي هئڻ سبب اسان ٻنهي جي دوري گهٽجي ويئي ۽ دليون ويجهيون اچي ويون.

مقرر تاريخ تي جلسو ايجوڪيشنل انسپيڪٽر صاحب مسٽر گلاٻراءِ جي زير صدارت موجب ٿيو. جلسي ۾ ٻارن وڏن ڪلاسن جي شاگردن کي ڳائڻ جو چانس مليو. هر ڪنهن ڪلاس جي ٻن شاگردن ٻنهي جي نموني جا راڳ ڳاتا. سيريال وائيز Serial Wise ٽئين درجي جو وارو آيو ته ٻهران موڪلي گهرايو ويو، جن ته راڳ ڳاتا. مون ڪانپوءِ ڪملا جو وارو هو. ڪملا جهڙو موڪلي ڊپ ٿو ٿئي. نالو اناؤنس ٿي چڪو هو. کيس ڳائڻو ضرور هو. سو وڏي آئي مالڪ تي. راڳ جي شروعات سٺي ڪيائين پر ٻهران اتري ڪانپوءِ سندس آواز ۾ گهٻراهٽ اچڻ لڳي. گڏهن مون وڃي اچي سر ورتو مانس. ٻنهي جو ڪورس راڳ حاضرين، ماسترن ۽ مکيه مهمان کي ڏاڍو پسند پيو. ونس مور جي فرمائش ٿي. هڪ ٻيو گيت ”رنا ٿي رهن پر هجن حيالي“ ڪورس ۾ ٻنهي ڳاتو. واه واه ٿي وئي.

هن پروگرام ڪانپوءِ مان ۽ ڪملا ويجهو ٿي وياسون ڪملا منهن جي سريلي گلي جي تعريف ڪندي هئي. ڏاوان گلاٻراءِ به ڪورس ڳائڻ جي ڏاڍي تعريف ڪئي.

سنگيت ٽيچر جو ٻهراون انعام ڪملا کي ۽ ٽيون انعام موکي مليو. پر ڪملا خوش نه هئي. موکي به ته اهڙو خيال ٿيو هو سوچيم ڪملا به ته منهن جي هئي ان ڪري کيس ٻهراون انعام مليو ته اهڙو ڏک نه ٿيو جو شايد هون ٿئي ها.

ڪملا گهڻو چاهيندي هئي ته مان کيس اڪيلائي ۾ گڏجان. پر منهن جي همت موڪلائي وئي هئي. ڊپ هو ڪو ڏسي وٺي. ڪو طوفان کڙو ٿي وڃي. محبت مهانگي پئجي وڃي. ان طرح ڪملا ۽ پاڻ کي بدنام ڪري، مشڪل ۾ وجهڻ نٿي چاهيم.

جڏهن ٽيون درجو پاس ڪيم. ماڻن فيس ڏيڻ بند ڪئي هئي. ڏيڍ روپيه ماهوار فيس به مون لاءِ ڀاري هئي. ايجوڪيشنل ڪاميٽي فيس معاف ڪرڻ جي درخواست رد ڪري ڇڏي هئي.

ٽيون درجو پاس ڪري چوٿين درجي ۾ داخل ٿيس. مون لاءِ فيس ۽ ڪتابن خريد

زنده واسطائون

ڪرشن مسرو

مان ۽ صوبو پرائمري درجي کان ئي لنگوٽيا يار هئاسون. انگريزي چوٿين درجي تائين مٿن جو سائنس ساٿ رهيو.

پڙهائيءَ ۽ راندين ۾ اسين هوشيار هئاسون. ٻر صوبي کان هڪ ڳالهه مون ۾ اهو وڌيڪ هو سو هو راڳ ۽ سريلو گلو. جڏهن ڳائيندو هوس ته ارد گرد ميڙاڪو مڙي ويندو هو ۽ ونس مور جا آواز پيا پوندا هئا.

پوءِ ٻئين درجي انگريزي جا سال اڃا گذري ويا، ٽئين درجي ۾ اسان جي ڪلاس ۾ هڪ ڇوڪريءَ ڪملا داخلا ورتي. ڪملا جو پيءُ ديوان ڳالهه راءِ ڪنان بدلي ٿي آيو هو. گهرن جي ڇوڪرن جي اسڪول جو واتاورڻ ڪيس سمجهه ۾ نه آيو ان ڪري ڪملا کي هاءِ اسڪول ۾ پڙهڻ ڪرايائون. ڪملا سهڻي سڀاءَ جي ڇوڪري سڊول ڪنڌ ۽ لئو جهڙو پاليندي هئي. ڪلاس ۾ هڪ ڇوڪري سو شاگردن جي نگاهن جو مرڪز ٿي پئي. جنهن هر ٽئين شيءِ برابر اڳ ڪالهوءَ رواجي ٿي ويندي آهي تيئن ڪملا جي حاضري به شاگردن لاءِ برابر ٿي وئي. البت جڏهن ڪنهن سان ڳالهائيندي يا ڪجهه پڇندي ته هو پاڻ کي ڀاڳ ڀريو سمجهندو هو.

ڪلاس ٽيچر جي ڪرڙي نظر سبب ڪنهن کي همت نه هئي جو ڪو ڪڇهمبدو هلي ٿو. ريسيس ۾ ڪلاس کي سنگيت هال ۾ ڇڏيندا هئاسون. ريسيس جي اندر جو ميل وڳو سڀ پند.

اسڪول جي ٻين شاگردن کان جنهن مون جو ڳانڍاپو ڳجهو نه هو تنهن ڪملا کان نه ڳجهو نه رهيو. ڪملا موڪلي نهاري ڪٽي اکيون عينڪ ڪندي هئي. مان تيڏي نگاهن سان ڪيس ڏسي مون ڪتاب ۾ وجهي ڇڏيندو هوس. شاگردن کان اسان جون اهي چورو نگاهون ڏٺيون ولت اڪي نه سگهيون.

هو شراب جي نشي ۾ ڪار هلائي رهيا هئا ته هڪ ٽرڪ سان ائڪسيڊنٽ ٿي پيو ۽....۽....

"۽ تنهن جو مڙس مري ويو اٿئي نه؟"

"ها."

"سڌو ٿيو، تنهن جي هن جواريءَ مان جند نه ڇٽي. تون دکي هئينءَ ۽ هاڻي تون سکي ۽ مان اڃان به برباد آهيان اُهو ڇا؟ مان تنهن جي ياد ۾ جلندو رهيس. توکي پڪاري پڪاري گيتن ۽ ڪهاڻين ۾ ٻرندو رهيس. اڄ ڏينهن تائين تنهن جي ياد مان دل ۾ سانڍي ويٺو آهيان. اهڙو پيار ڪيو آهي مون توسان....پر....پر...."

بس ڪر دليپ بس ڪر، ائين ڪجهه نه چئي معاف ڪر مونکي معاف ڪر. مان اُن ڪيل پل جي زبردست سزا ڀوڳي رهي آهيان، ڀوڳي چڪي آهيان. مون توکي ٺڳيو آهي نه....توکي مان دکي ڪيو آهي نه، ٺيڪ آ تون جيڪا سزا ڏيڻ چاهين تون ڏي مونکي تنهن جي سزا خوشيءَ سان قبول آهي. مان ...مان توکي هاڻي دکي ڏسڻ نٿي چاهيان نٿي چاهيان دليپ نٿي چاهيان." نيما دليپ جي پيرن تي ڪرندي چيو.

نيما جي ڳلن تي گرم گرم ڳوڙها ڪريا. هن ڪنڌ ڪڍي مٿي نهاريو. هن ڏٺو ته دليپ جي اکين ۾ آنسون آهن ۽ اهي گرم گرم ڳوڙها جيڪي نيما جي ڳلن تي ڪريا آهي دليپ جي اکين مان نڪتل هئا.

"نيما!" دليپ نيما کي پنهنجن ٻانهن ۾ جهلي مٿي ڪيو ۽ نيما جي اکين ۾ نهاريندي چيو "تون....تون مونکان سزا گهري رهي آهين نه"

"ها دليپ تون جيڪا به سزا ڏيندين مان خوشيءَ سان قبول ڪندس."

"توکي سزا ڏيندس ضرور ڏيندس. تنهنجي سزا آهي ته تون منهنجي ٻانهن ۾ جڪڙجي وڃ ۽ مونکي هرگز ڇڏي نه وڃ اهائي تنهنجي لاءِ سزا آهي نيما." دليپ پنهنجي ٻانهن ۾ نيما کي جڪڙي نيما جي چپن تي چمي ڏني.

"دليپ..............!"

"نيما.............!!"

ٻئي هڪ ٻئي جي آغوش ۾ جڪڙجي ويا!

پڪار ڪري رهي آهي جنهن جو سارو جيون تنهن جي ياد ۾ ترڦي گذري ويو، اُنجو ڇا؟“

”ديپڪ مان هميشھ پرائي ٿي چڪي آهيان، مان تنهن جي نہ آهيان. هن پيا ۽ هن پيا ۾ واسطو ڏيهن جو تفاوت آهي ديپڪ ۽ انهي جهڙي ماحول ڪي اسين ڇوڙ شريا نہ ڏئي ديپڪ. تون... تون... هميشھ اسين نہ سوچين تہ مان شادي شده عورت آهيان. اِن تہ مهان ليڪ آهن، تو جهڙي ليڪ جي تہ دنيا عزت ڪري ٿي، عزت سان ڏسي ٿي، تو جهڙي شخص جي دماغ ۾ ههڙا هلڪا، گندا ايڇ خيال اچن اهو منهن جي سمجھ کان ٻاهر آهي. ديپڪ لوڪي شرم اچڻ گھرجي.

واه! واه!! ڇا تہ ڳالهائي رهي آهين. تون مونکي دکي ڪري ونين؟ تنهن مهل ڪاٿي ويا هو تنهنجو جوڙ، منهنجون سپنن، ارمانن کي مٽيءَ ۾ ملائي ڇڏيو ٿو! منهن جي زندگيءَ جي هرهڪ خوشيءَ کي اُڏائي ڇڏيو ٿو! منهن جي اکين کان ننڊ ڪيڏا رکي درد ڏيئي وئين تون!! تنهن مهل لوڪي شرم نہ آيو ۽ اڄ تون مونکي شرم سيکاري رهي آهين؟ تنهن وقت دغاباز- بيوفا- مڪار ڇو بڻين؟ جواب ڏي؟؟“

”ٻانهن ديپڪ معاف ڪر... مان... مان....“

”تون لوکي سچو پيار ڪيو آهي ايڏا بلڪل سچو. پر... پر تو منهن جي پيار جو قدر نہ سڃاتو، تو پيار جو ايمان ڪيو. مان توکان سواءِ هڪ پل بہ نٿي رهي سگهيس هڪ پل نہ، ان وقت تون سوارٿي بڻجي منهن جي پيار کي نہ سڃاتو. مونکان هميشھ هميشھ لاءِ جدا ٿي وئين ۽ مونکي رڻ ۾ اڪيلو ڇڏي ڪري لاءِ اچي پرائي مرد جي ٻانهن ۾ جهٽ وڃي ٿي!“

”بس ڪر ديپڪ بس ڪر، ڀڳوان جي خاطر بس ڪر. (روئي ٿي) لوکي ڪهڙي خبر تہ لوکي ڇڏڻ بعد منهنجي ڪهڙي حالت ٿي آهي. منهنجي دل پڇتاءَ جي آگ ۾ جلي رهي آهي. منهنجي جيون ۾ ٻاه لڳي وئي آهي ديپڪ. تڏهن لوکي ڪهڙي خبر مون شادي ڪرڻ کان انڪار ڪيو، مونکي زبردستيءَ شادي ڪرائي وئي. منهن جو مڙس دارون پيئندو هو، جوئا کيڏندو هو. مان منهن جي مڙس کي ان حالت ۾ ڏسندي هئس تہ منهن جي آتما لوکي پڪاريندي هئي صرف لوکي ۽ ڳلو گڏ ان کيل ٻـل جي آگ ۾ جلندي هئس پر... پر....“

”چپ... چپ. چپ جو ٿي وئين.“

”آهستي“ هندو ۾ اڃي خراب عادتون زور وٺنديون ويون. هڪ ڏينهن

”مونکي لڳي ٿو هيءَ آواز اڳ به مون ٻڌو آهي ڪٿي.“
بينا جواب نه ڏنو هو ۽ ڏڪي وئي.
”رميش تون هليو وڃ هتان.“ رميش ڏڪندو ڏڪندو هليو ويو.
”تون ڪير آهين ۽ هيئن پنهنجي ڏاڙهي ڇو بينا آهين!؟“
”جي مان آهيان............“ چوندي بينا دليپ جي سامهون آئي.
”اوهه! بينا تون!! تون...تون...هت..۽ مون جي ڪمري ۾!؟“
”..............................“

”تو هن گهر ۾ پير پائڻ جي گستاخي ڪئي. توکي مون ڇو هو نه، تون پنهنجي منحوس شڪل وري ڪڏهن به مونکي نه ڏيکارجانءِ.“
”دليپ پليز مونکي معاف ڪر.“
”معاف ڪيان! توکي!؟ دغاباز تون بيوفا آهين ۽ تو منهن جو سڄو جيون برباد ڪري ڇڏيو آهي.“

دليپ جون اکيون غصي ۾ لال هيون. ٻنهي هٿن جون مٺيون بند ڪري هيءُ بينا طرف اچي رهيو هو.

”بينا تون هت...اڪيلي مون وٽ منهن جي ڪمري ۾! ها...ها...هائي مان توکي ڪونه ڇڏيندس ۽ توکان بدلو وٺي ئي توکي ڇڏيندس.“

بينا پٺتي هٽندي ”نه...نه...دليپ...نه...پليز...رحم ڪر...“

”بينا، تون! تون مونکي روڪي رهي آهين؟ ڪو وقت هو جو تون منهن جي راه ڏسندي هئينءَ ۽ ڪو وقت هو ڪلاڪن جا ڪلاڪ منهن جي لاءِ انتظار ڪندي هئينءَ ۽ مونکي ڏسندي هئينءَ ته خوشين ۾ اچي جهومندي هئينءَ ۽ بهار بهار ٿيندي ويندي هئينءَ. تون به ساڳي آهين، مان به ساڳيو آهيان ۽ هينئر به تو منهن جو انتظار ڪيو آهي. مان آهيان هاڻي تون منهن جي ٻانهن ۾ اچي وڃ.“

”نه...دليپ نه .... مونکي معاف ڪر، مان...مان...هينئر ڪنهن جي امانت آهيان.“
”امانت آهين تون! هان امانت!؟ ڪنهن جون اکيون ڪنهن جي پٺيءَ جي انتظار ۾ هنڌيون آهن هاڻي. پر...پر تو اهو ڪڏهن ويچار ڪيو آهي ته تنهنجي ياد ۾ منهن جي اکين جي ننڊ حرام ٿي چڪي آهي جنهنجي دل جي هر ڌڙڪن تنهنجي نالي جي

وفادار آهين! ڪڏهن به. اڪين ۾ آنسون آڻيندي ديپڪ هليو ويو.

نيما واڻين والڪر هيڏانهن هوڏانهن نهارڻ لڳي. پنهنجي دل ۾ ڇتائڻ لڳي. هٿ ٻڌي ڪري پڪارڻ لڳي "ديپڪ...... ديپڪ...... مونکي معاف ڪر ديپڪ مان ... مان ڪڏهن توکي سمجهي ڪانه سگهيس. مونکي معاف ڪر ديپڪ......"

اوچتو بجلي ڪڙڪڻ جو آواز آيو ۽ نيما ڇرڪ ڀري ويئي.

"توهان ڪهڙن خيالن ۾ گم ٿي ويا هئا؟"

"هون!... خيال...... بس ائين ئي ڪجهه ويچار اچي ويا. لڳي ٿو برسات بند ٿيندي ڪانه. مان واپس ڪيئن ويندس."

"هاڻي توهان هت آيا ئي آهيو ته ترسي پئو. برسات گهٽجڻ جو امڪان گهٽ آهي."

نيما وري گهٻرائڻ لڳي. هن کي ائين لڳو ته جلد برسات بند ٿئي ۽ هيءَ هتان روانو ٿي وڃي. هن جي ڪنن ۾ بار بار ديپڪ جا چيل لفظ گونجڻ لڳا ته "توهان دغاباز، مڪار، بيوفا آهيو. ڪاڏي ويو توهان جو آدرش، توهان ڪيتري وفادار آهيو اُنجي خبر مونکي پئجي چڪي آهي... هيءَ ڏس مان ڪاڳر ته آهيان ۽ ته ئي مون جو الڪسيڊنٽ ٿيو آهي، هلي وڃ هتان، مونکي پنهنجي منحوس شڪل وري نه ڏيکاريجان. هلي وڃ هتان... هلي وڃ هتان."

"مون جو مالڪ لستري ڊاس ڪان ڪٿرس ڪندو آهي...... مون جو مالڪ ..."

هن ڪنن ۾ هٿ وجهي ڇڏيا. هن جي گهٻراهٽ ٿيڻ لڳي. هيءَ ڏڪڻ لڳي.

ان وقت ئي هڪ ڪار بنگلي جي ڪمپائونڊ ۾ اچي بيٺي.

"وجيه صاحب اچي ويا."

نيما جي سموري بدن ڏڪ لڳو ۽ ڏڪڻ به لڳي.

وجيه گهر ۾ داخل ٿيندي چيو "رميش......" اوچتو هن ڏٺو ته هڪ عورت هن جي ڏانهن پٺي ڪري بيٺي آهي. "رميش هيءَ عورت ڪير آهي ۽ هن وقت هت ڪيئن آئي آهي."

"وجيه صاحب، مان ٿو ٻڌايان ۽ تير هيءُ هتي ڪري پنهنجي نگاه لاءِ هتي آيون وڃڻ بس هينئر وڃي رهي آهيان..........."

”ها بينا اهو سچ آهي، انڪري ئي نه ڇڏي ٿي نه......“

”دليپ هي تون......هي تون ڇا چئي رهيو آهين !؟ تنهنجي اک............“

”ها، منهنجي هڪ اک خلاص ٿي چڪي آهي بينا.“

بينا جي دماغ ۾ ويچارن روپي طوفان مچي ويو ”هيءَ...... هيءَ ڇا ٿي ويو مان.... دليپ ته هڪ اک وڃائي چڪو آهي مان.... دليپ سان شادي ڪيان !؟ پر..... پر...... هن سان شادي ڪيئن ڪيان ! پر......پر...... مان جي نه ڪيان ته دليپ جي دل تي ڇا گذرندو! مان دليپ کي پيار ڪيو آهي، منهن جي پيار جو ڇا ٿيندو !؟ مان دليپ کي ڇڏي به ڪيئن سگهان !؟ پر منهن جون ساهيڙيون ڇا چونديون؟ منهن جا مائٽ ڇا چوندا ته ...... ته او هڪ ڪاڻي سان شادي ڪئي !؟ سڄو ڄمر جو دليپ لوڪي اڏائي ڇڏيو. تون پنهن جي زندگي دليپ سان شادي ڪري برباد نه ڪر بينا نه ڪر او وقت ڇا نه آهي ڏن دولت، حسن، لوڪي دليپ کان به سٺو ڇوڪرو ملي ويندو تون..........

”بينا تون ڇا سوچي رهي آهين ! ....“

”مان....مان مان...“ بينا گهٻرائڻ لڳي.

”بينا ائين گهٻرائين ڇو پيئي !؟ مون ته لوڪي اڳ ئي ٿي چيو هو ته تون ٻڌي نه سگهندينءَ. جي تون مونکي چاهيندي هجين ته منهن جي ٻانهن ۾ هلي آءُ، جي نه ته چپ چاپ هلي وڃ، مان ائين سمجهندس ته بينا ٿالي جي ڪاڻي استري منهن جي زندگيءَ ۾ آئي ئي ڪانهي.“

بينا الجهن ۾ پئجي وئي ته ڇا ڪري. پنهن جي پياري دليپ کي قبول ڪري يا هن کي ائين پنهن جي زندگيءَ مان ڪڍي ڇڏي جيئن ڏينهن گذري وڃڻ بعد تاريخ جو پنو ڦاڙي ڦٽو ڪبو آهي. ڪجهه سوچي هوءَ اٿي ۽ بجاءِ دليپ جي ٻانهن ۾ وڃڻ جي هوءَ چپ چاپ آهستي آهستي قدم کڻندي وڃڻ لڳي.

پٺيان دليپ چيو، ”بينا تو منهن جي پيار جي مذاق اڏائي آهي. تون بيوفا مڪار، دوکيباز نڪتينءَ؛ مونکي تو مان اهڙي اميد ڪانه هئي بينا. ڪاڻي وار لکين جو آدرش! هون!! تون ڇا آدرش استري ٻڻجي سگهندينءَ؛ اڙي مان ته لکين جو امتحان وٺي رهيو هوس امتحان. هيءَ ڏس (ڇمون لاهي ٿو) مان ڪاڻو نه آهيان مان سچو آهيان؛ نه ئي مون اک وڃائي آهي سمجهه نه ئي منهن جو اڪسيڊنٽ ٿيو آهي؛ سڄو ٺهيو جو مونکي هيٺ تي خبر پئجي چڪي ته تون ڪيتري قدر مس بينا ڪماري!

"بينا"

"چئه"

"منهنجي دل ڪجهه گهٻرائجي رهي آهي."

"مون ڪجهه سمجهيو ڪونه!"

"منهنجي دل ۾ شڪن جو زبردست طوفان لڳو پيو آهي. بينا مونکي ائين لڳي رهيو آهي ته........"

"ته ڇا؟ آخر تون ڇو ڳالهه ڇائين ٿو نه ٿي ڪهي؟"

"نه تون ۽ مان، مان ۽ تون، اسان ائين هڪ ٿي سگهنداسين!؟"

"هي ڇوڪري اڄ ڇا ٿي چئي؟ ڇو ٿو آهين؟ ڇا نٿي سمجهه ۾ اچي ته تون اڄ هيئن ڇو پيو ٿو ڳالهائين!"

"بس ائين ئي منهنجي دل ڌڙڪي رهي آهي. تون مونکي چاهين ٿي نه؟ تون مونکي زندگي ڀر ساٿ ڏيندينءَ نه؟"

"ها، ها مان توکي چاهيان ٿي. مان توکي زندگي ڀر ساٿ ڏيندس. تون ئي ته منهنجو سڀ ڪجهه آهين نه ڀلا. منهنجي جان، منهنجي دل جي ڌڙڪن، منهنجي روم روم ۾ تون ئي سمايل آهين نه ڀلا."

"مونکي ائين لڳي رهيو آهي ته شايد تون............"

"نه ڀلا تون مون تي شڪ نه ڪر. ڇا تون منهنجي پيار جو امتحان وٺڻ چاهين ٿو!؟ اسان ٻنهي هڪ ٻئي کي چاهيو آهي هڪ ٻئي ڪارڻ جيئڻ سکيو. مان توکي تمام گهڻو چاهيان ٿي. مان زندگيءَ ڀر تو سان گڏ رهندس. مونتي وشواس ڪر ڀلا."

"بس مان توکي ڪجهه ڇو ٿو چاهيان ٿو. تون ائين سگهنديءَ؟"

"هي ڀڳوان! اڄ توکي ڇا ٿيو آهي ڀلا. آخر تون ڇو ٿو چاهين صاف صاف ڇو نه ٿو ٻڌائين."

"تون ٻڌي سگهنديءَ؟"

"تون چئه ته سهي."

"مان...... مان ... انگلينڊ ۾ هڪ اڪ وڃائي ويٺو آهيان."

"ڀلا!!"

ڪيتري ئي وقت کان چاهيان پيئي ته مشهور ليکڪ وجيه سان ملان ۽ اڄ، اڄ قدرتي هن پاسي اچڻ ٿيو ۽ مان وجيه جي ئي گهر ۾ پناهه ورتي اٿم.

کجهه دير جي شانتيءَ بعد،

"هاڻ ولو چانهه!"

"چا! چانهه! تو اجائي تڪليف ورتي."

"ان ۾ تڪليف ڪهڙي؟ برسات پئجي رهي آهي؟ ٿڌي هوا لڳي رهي آهي ۽ سيءَ به لڳي رهيو آهي، سو چيم چانهه ٺاهي وٺان."

"مهرباني!"

هوءَ روم ۾ چوطرف نهارڻ لڳي. ڀتين تي وڏن وڏن ليکڪن جا فوٽا ٽنگيل هئا. ڪوپ خالي ڪري ٽيبل تي رکندي چيائين "تنهنجو مالڪ ڪيڏاهن ويو آهي جو اڃان تائين ڪونه موٽيو آهي!"

"هو هڪ ليکڪ سميلن ۾ ويا آهن. برسات جي ڪري ترسي پيا هوندا."

"............"

"............"

اوچتو هن جي نظر ٽيبل تي رکيل فوٽي تي پيئي هن کان ڇرڪ نڪري ويو — هيءَ فوٽو! هت!! هي ته دليپ آهي. پر.......پر.......دليپ جو فوٽو!......هن نوڪر طرف منهن ڪري پڇيو "هيءَ فوٽو......"

"هيءَ! هيءَ ئي ته آهي وجيه صاحب!!"

"هيءَ......هيءَ......هيءَ ئي وجيه صاحب آهي!؟"

"هائو."

هن چپن ۾ چيو هيءَ ته دليپ آهي. هن نالو ڦيرائي وجيه رکيو آهي. هن جي اکين اڳيان ماضيءَ جو نظارو گهمڻ لڳو. ڪو وقت هو جو هيءَ ۽ دليپ ٻئي هڪ ئي ڪاليج ۾ گڏ پڙهندا هئا. انهن جون نظرون هڪ ٻئي سان گڏجڻ ڪري گهائل ٿي پيون هيون. انهن جي دلين ۾ هڪ ٻئي جي لاءِ پيار پيدا ٿيو. هڪ ٻئي کي خوب چاهيندا هئا. هڪ ٻئي کي نه ڏسندا هئا ته ڪٿهڪي به آرام نه ايندو هو. انهن شاديءَ جا قول ڪيا هئا. پر ان وچ ۾ دليپ کجهه ڏينهن لاءِ ٻاهر ويو هو ۽ موٽڻ ... هڪ ڏينهن هڪ باغ ۾

"پر..........مهنجي سيٺ کي استري ذات کان سخت نفرت آهي."

"ٺيڪ آهي ؛ پر جي هو غصي ٿيا ته مان هلي ويندس. هن صورتحال ۾ راتو ڪيئن اڪيلي مان ڪيئن وڃان.........."

"جيڪا توهانجي مرضي" چوندي ڇوڪرو اندر ويو ۽ ڪمري ۾ اندر هوا ۽ برسات جي ڪري هوءِ ڏڪي به رهي هئي.

"توهان ڏڪي رهيا آهيو اچو هيٺ ويهو هيٺ باه ٻري رهي آهي."

هوءِ ڪرسيءَ کي اڳرو ٽيڪ ڇڪي ڪالهن مان اڪرلدڙ باه جي ويجهو ٽيڪ وانگي شڪل ڪري ڏاڍي لڳي.

ڪن پل بعد،

"توهنجو مالڪ استرين کان ايتري نفرت ڇو ڪندو آهي؟"

"معلوم ڪونهي."

"پوءِ تو انهن کان سمجهيو آهي ته هو استرين کان نفرت ڪندو آهي."

"مونکي انهن حڪم ڪيو آهي ته هن گهر ۾ استري ذات کي داخل ٿيڻ جي سخت منع آهي."

"هن گهر ۾ ايترو ڪو نظر ڪونه ٿو اچي."

"مهنجو سيٺ اڪيلو رهڻ پسند ڪندو آهي. هن شادي به ڪانه ڪئي آهي. ماڻهن کي ڇڏي صرف اڪيلو هميشه رهندو آهي ؛ رات جو دير تائين جاڳي ڪهاڻيون ڪرونالون وغيره لکندو آهي."

"ڇا توهنجو مالڪ ڪهاڻيون ۽ ڪرونالون به لکندو آهي؟"

"ها"

"تڏهن ئي هن هيءَ هوڙي سڀي ماحول ۾ اڪيلو رهڻ پسند ڪيو آهي."

"..........."

"نالو ڇا آهي توهنجي مالڪ جو؟"

"وحيد صاحب"

"وحيد!"

هوءِ من ۾ سوچڻ لڳي 'واهه! مان ته ڪيتري نه خوشنصيب آهيان جو جنهن ليکڪ جون ڪهاڻيون مان ڏاڍي چاهه سان پڙهندي آهيان ان جو درشن نصيب ٿيندو ؛ مان

سزا

□ گرداس آهوجا ”اجمر“

طوفاني رات، برسات تيز وسي رهي هئي. ٿڌي هوا زور سان لڳي رهي هئي. هڪ گراهڪ ڪار هوا ۽ تيز برسات جو سامهون ڪندي آهستي آهستي رستي تي ڊوڙي رهي هئي. ههڙيءَ طوفانيءَ رات ۾ هوءَ ڦاسي پيئي هئي. هن سوچيو به ڪونه هو ته ڪو هينئن اوچتو ههڙي طوفاني برسات پوندي. هوءَ ڏڪي به رهي هئي ته هن حالت ۾ وڃي ته ڪيڏانهن وڃي. هوءَ آهستي آهستي ڪار هلائي رهي هئي. ڪار جيتوڻيڪ شهر ۾ ئي هلي رهي هئي تڏهن به هن کي ڊپ ٿي رهيو هو. رستي تي ڪارپوريشن جي ٿنڀن جون بتيون به برسات جي ڪري بند هيون.

برسات اڃان به تيز ٿي ويئي. آخر هن ڪجهه سوچيو ۽ ڪار کي هڪ جڳهه جي ڪمپائونڊ ۾ روڪيو. اُن جڳهه جي در وٽ وڃي در کڙڪايائين. در ۱۵-۱۶ سالن جي هڪ ٻار کوليو.

”فرمايو“

”هوا تيز لڳي رهي آهي ۽ برسات به تيز وسي رهي آهي، ڪجهه وقت لاءِ آسرو گهرجي.“

”پر..........“

”پر ڇا؟..........“

”هن جڳهه جو مالڪ ٻاهر ويو آهي اجهو اچڻ ئي گهرجي بنا اجازت........“

تيز برسات ۽ هوا جي ڪري ڇنڊا اچي رهيا هئا. هوءَ بنا ڪجهه چوڻ جي اندر گهڙي ويئي.

”توهان!..........“

”منهنجو مالڪ ناراض ٿيو ته مان هڪدم هلي ويندس پوءِ ته بس

هلڻ ۽ پنهنجي اوچ خيالات ۽ سچائيءَ سان سڀني جي دلين مان غير ڪڍي ڇڏڻ جو جتن ڪريان!“

”اهو ڪم مان وڏي خوشيءَ، نظر ۽ آسانيءَ سان ڪري سگهندس ستش!“

□ □

۽ آخر:

جتي پيار، سچائي ۽ ترقيتا آهي اتي سڀڪجهه آسان ۽ آنند مئه نظر پوري. جتي پتنيءَ جي پيار ۽ سيبدل جي گهڻ قدرت وڏ ڪ مضبوط ۽ اتوت رکي آهي. ماءُ پيءُ، ڀائر، ڀينرون، پاڻ پرڻ هڪٻئي کان جدا رهي سگهن ٿا پر پتي پتني هڪٻئي کان سواءِ وڃائجي ٿا گذاريان. سو به لکين شادي ڪيل جوڙي جو هڪٻئي کان ڇهه مهنا سالده جدا رهڻ سو به ڪن خسيس ڳالهين ڪري!

ستيش ونود کي ساڻ ڪري پنهنجي ساهري گهر آيو. وملا ننڍا ٻاتڪانيءَ جي ستيش سان گڏجي گهر آئي. هن سس سهري سان نمرتا سان پيش اچڻ جو واعدو ڪيو ۽ ڪجهه گهٽ وڌ هڻڻ لاءِ معافي ورتي. سس سهري جي دل پسي. هنن ٻنهي کي ساڳيو پيار ڏنائون. اڄ جو جتي آهي اتي سک چين جي زندگي بسر ڪري رهيو آهي.

□ □

اڄ ساڳئي وقت هست جتي ڪجهه عرصو اڳي ان مترن جي وچ روح رهاڻ ٿي هئي!

ستيش چيو، ”ڏهندون مورتاڻون مان ڪڏهن به ڪونه وساريندس ونود!“

”مان ته ڪمزور انسان جون ڪمزوريون ڪڏهن به ڪونه پاٻس ڪيکي آهر نهاريءَ سان انهن ڪمزورين سان مقابلو ڪرڻ لاءِ پيار ۽ محبت تي سگهون ٿا!“

ٻئي مترن کان هڪ وڏو ٽهڪ نڪري ويو ۽ بعد سينه سان هڪ هڪٻئي جي منهن ۾ نهارڻ لڳا.

سزا

□ گرداس آهوجا "اڄم"

طوفاني رات، برسات تيز وسي رهي هئي. ٿڌي هوا زور سان لڳي رهي هئي. هڪ گرين ڪار هوا ۽ تيز برسات جو سامهون ڪندي آهستي آهستي رستي تي ڊوڙي رهي هئي. اهڙيءَ طوفانيءَ رات ۾ هوءَ ڦاسي پيئي هئي. هن سوچيو به ڪونه هو ته ڪو هينئن اوچتو اهڙي طوفاني برسات پوندي. هوءَ ڏڪي به رهي هئي ته هن حالت ۾ وڃي ته ڪيڏانهن وڃي. هوءَ آهستي آهستي ڪار هلائي رهي هئي. ڪار جيتوڻيڪ شهر ۾ ئي هلي رهي هئي ليڪن به هن کي ڊپ ٿي رهيو هو. رستي تي ڪارپوريشن جي ٿنڀن جون بتيون به برسات جي ڪري بند هيون.

برسات اڃان به تيز ٿي ويئي. آخر هن ڪجهه سوچيو ۽ ڪار ڪنهن هڪ جڳهه جي ڪمپائونڊ ۾ روڪيو. اُن جڳهه جي در وٽ وڃي در کڙڪايائين. در ۱۵-۱۶ سالن جي هڪ ٻار کوليو.

"فرمايو"

"هوا تيز لڳي رهي آهي ۽ برسات به تيز وسي رهي آهي، ڪجهه وقت لاءِ آسرو گهرجي."

"پر........"

"پر ڇا؟........"

"هن جڳهه جو مالڪ ٻاهر ويو آهي لڄهو اُچڻ ئي گهرجي بنا اجازت........"

تيز برسات ۽ هوا جي ڪري ڇنڊا اچي رهيا هئا. هوءَ بنا ڪجهه چوڻ جي اندر گهڙي ويئي.

"تون هان!........"

"تنهنجو مالڪ ناراض ٿيو ته مان هڪدم هلي وينديس پوءِ ته بس

هلڻ ۽ پنهنجي اوچ خيالات ۽ سچائيءَ سان سڀني جي دلين مان غير ڪندي چلڻ جو جتن ڪران!"

"اهو ڪم مان وڏي خوشيءَ، فخر ۽ آسانيءَ سان ڪري سگهندس ستيش!"

□ □

۽ آخر:

جتي پيار، سچائي ۽ نرمتا آهي اتي سڀڪجهه آسان ۽ آنندمئه ڀريو پيو. پتي-پتنيءَ جي پيار ۽ سنبنڌ جي گهڻي قدرت وڏي مضبوط ۽ اٽوٽ رکي آهي. ماءُ پيءُ، ڀينرون، ڀائر، ۽ پٽ ڌيئرون پاڻ پنهنجي ڪٽنب کان جدا رهي سگهن ٿا پر پتي پتني هڪٻئي کان سواءِ ويڳاڻا ٿا گذارن. سو نه ائين شادي ڪيل جوڙي جو هڪٻئي کان ڇڙهي جهنا ساڻده جدا رهڻ سو نه ڪن هيس ڳالهين ڪري!

ستيش ونود کي ساڻ ڪري پنهنجي ساهري گهر آيو. وملا ۽ آڪاليءَ جي ستيش سان گڏجي گهر آئي. هن سس سهري سان نمرتا سان پنهنجو اڳيون واعدو ڪيو ۽ ڪجهه گهڻي وڏ هئڻ لاءِ معافي ورتي. سس سهري جي دل پڳهري. هنن لاءِ ڪسي ساڳيو پيار ڏيکاريو. اڄ جو جتي آهي اتي سک چين جي زندگي بسر ڪري رهيو آهي.

□ □

اڄ ساڳئي وڻ هيٺ جتي ڪجهه عرصو اڳي ان مترن جي وچ روح رهاڻ ٿي هئي!

ستيش چيو، "ٺهندڙن مهربانين مان ڪڏهن نه ڪوڙ وساريندس ونود!"

"مان نه ڪمزور انسان جهڙن ڪمزورين ڪڏهن به ڪوڙ پنهنجي جهڙي آهر بهادريءَ سان انهن ڪمزورين سان مقابلو ڪرڻ لاءِ تيار ۽ تحمب ٿي سگهن ٿا!"

ٻنهي مترن کان هڪ وڏو ٽهڪ نڪري رهيو ۽ ٻئي سيد سان هڪ هڪٻئي جي مٺن ۾ نهارڻ لڳا.

Add - 7, Wheeler Road, II Cross, BANGALORE-560005

سزا

▫ گرداس آهوجا "اجنبي"

طوفاني رات، برسات تيز وسي رهي هئي. ٿڌي هوا زور سان لڳي رهي هئي. هڪ گراهڪ ڪار هوا ۽ تيز برسات جو سامنو ڪندي آهستي آهستي رستي تي ڊوڙي رهي هئي. اهڙيءَ طوفانيءَ رات ۾ هوءَ ڦاسي پيئي هئي. هن سوچيو به ڪونه هو ته ڪو هيئن اوچتو اهڙي طوفاني برسات پوندي. هوءَ ڏڪي به رهي هئي ته هن حالت ۾ وڃي ته ڪيڏانهن وڃي. هوءَ آهستي آهستي ڪار هلائي رهي هئي. ڪار جيتوڻيڪ شهر ۾ ٿي هلي رهي هئي ته به هن کي ڊپ ٿي رهيو هو. رستي تي ڪارپوريشن جي ٿنڀن جون بتيون به برسات جي ڪري بند هيون.

برسات اڃان به تيز ٿي وئي. آخر هن ڪجهه سوچيو ۽ ڪار کي هڪ جڳهه جي ڪمپائونڊ ۾ روڪيو. اُن جڳهه جي در وٽ وڃي در کڙڪايائين. در ۱۵-۱۶ سالن ي هڪ ٻار کوليو.

"فرمايو"

"هوا تيز لڳي رهي آهي ۽ برسات به تيز وسي رهي آهي، ڪجهه وقت لاءِ سرو گهر جي."

"پر........"

"پر ڇا؟........"

"هن جڳهه جو مالڪ ٻاهر ويو آهي اڄهو اچڻ ٿي گهر جي بنا اجازت........"

تيز برسات ۽ هوا جي ڪري ڇنڊا اچي رهيا هئا. هوءَ بنا ڪجهه چوڻ جي اندر گهڙي وئي.

"توهان!........"

"منهنجو مالڪ ناراض ٿيو ته مان هڪدم هلي ويندس پوءِ ته بس

هلن ۽ پنهنجي اوچ خيالات ۽ سچائيءَ سان سيتي جي دلين مان غبر ڪڍي ڇڏڻ جو جتن ڪران!"

"اهو ڪم مان وڏي خوشيءَ، فخر ۽ آسانيءَ سان ڪري سگهندس ستيش!"

□ □

۽ آخر:

جتي پيار، سچائي ۽ لڳتا آهي اتي سيڪڙهه آسان ۽ آنند ۽ ٽجر پيري ٿيا. پتنيءَ جي پيار ۽ سهڪار جي ڳنڍ قدرت وڏا مضبوط ۽ اٽوٽ رکي آهي. ماءُ پيءُ، ڀيڻ ڀائر، ۽ ڀيرون ۽ پاڻ پڻ هڪٻئي کان جدا رهي سگهن ٿا پر پتي پتني هڪٻئي کان سواءِ ويڳاڻا ٿا گذارن. سو ته نئين شادي ڪيل جوڙي جو هڪٻئي کان ڇهه مهنا سالده جدا رهڻ سو به ڪن حسبس ڳالهه ڪري!

ستيش ولود کي ساڻ ڪري پنهنجي ساهري گهر آيو. ولها ڀلا آناڪانيءَ جي ستيش سان گڏجي گهر آئي. هن سس سهري سان نمرتا سان پيش اچڻ جو واعدو ڪيو ۽ ڪجهه گهٽ وڌ هئڻ لاءِ معافي ورتي. سس سهري جي دل پگهري. هنن انهن کي ساڃهو پيار ڏيکاريو. اڄ جو جتي آهي اتي سک چين جي زندگي بسر ڪري رهيو آهي.

□ □

اڄ ساڳئي وڻ هيٺ جتي ڪجهه عرصو اڳي ان مترن جي وچ روح رهاڻ ٿي هئي!

ستيش چيو، "تنهنجون مهربانيون مان ڪڏهن به ڪونه وساريندس ولود!"

"مان نه ڪمزور انسان جون ڪمزوريون ڪڏهن به ڪونه پلس جيڪي آخر بهادريءَ سان انهن ڪمزورين سان مقابلو ڪرڻ لاءِ تيار ۽ فتحياب ٿي سگهن ٿا!"

ٻنهي مترن کان هڪ وڏو ٽهڪ نڪري ويو ۽ بيحد سنيه سان هنڌ هڪٻئي جي مٿهن ۾ اڀارڻ لڳا.

Add - 7, Wheeler Road, II Cross, BANGALORE-560(

ذهن نشين ڪرائي ته هن خبيث ڳالهين ۽ اجائي هوڏ ۽ ضد ڪري نه صرف توهان ٻنهي ڌرين کي هيترو سهڻو پيو آهي پر ساڳئي وقت ناول به ڪسو ٿيندو رهيو آهي."

"اهي سڀ ڳالهيون مونکان نه ٿينديون ونود! اهي ڳالهيون منهنجي سياه ۽ وجود پالي نٿيون سگهن. مان چالو حالت ۾ ئي خوش آهيان. هن حالت ۾ ئي پاڻ کي هيرائڻ جي ڪوشش ڪئي اٿم."

"مان توهانجي ڪمزوري سمجهي سگهان ٿو."

"ڪمزوري؟ نه ونود، ان کي تون ڪمزوريءَ جو لقب نه ڏي."

"مان زور ڏئي چوندس ته تون گهڻين ڳالهين ۾ ڪمزور رهيو آهين!"

"ڏس ونود، مونکي ڏک آهي ته اسان جو هيءُ بحث اسان جي متر تا کي ڇيهو نه رسائي."

"مونکي بحث ڪرڻ جو ڪو به اڌڪار يا وچار ڪونهي سنيش! جيڪي ڪجهه منهنجي نظر ۾ صحيح لڳو آهي اهو توهانجي اڳيان رکڻ چاهيو اٿم. توهانجو دک مان پنهنجو ئي ٿو سمجهان انڪري ئي مونکي توهانجي مسئلي کي شخصي مسئلو سمجهي حل ڳولهڻ جو خيال آيو."

"ان لاءِ توهانجي وڏي مهرباني. خير ٺيڪ آهي، مونکي ڪجهه وقت سوچ ڪرڻ ڏي ونود!

"توهانجي دل جي ويدن کي پوريءَ طرح ڄاڻي سگهان ٿو سنيش!

□ □

۽ ٻئي ڏينهن:

"مون ڪالهه رات چڱيءَ طرح سوچ وچار ڪيو ۽ ڄاتو ته توهانجي سمجهاڻيءَ ۽ صلاح ۾ سچائيءَ جو جزو وڌيڪ آهي."

"۽ ان فيصلي تي پهتين ته تون ساهري گهر وڃي ونلا کي پرچائي، سس سهري سان صلاح ڪري، ماءُ پيءُ کي سمجهائي پنهنجي فرض ادائيءَ ۾ سرڀارو ٿيڻ جو هوش ٿو رکين، ائين نه؟"

"نه صرف ايترو پر منهنجي مرضي آهي ته تون بس ون سان گڏجي سنڌي وٽ

"اڇا! ڳالھ اِها وڃي ٻڌي! ......پر اوهين ڇوڪرن کي وڃي ڪيئن ولي ايندين؟"

"اِها اسان جي شان وٽان ڳالھ ڪانه ٿيندي. هڙه اسان جي موڪل ڪانسواءِ ڀيڪ
ڏهر رسي ويئي هئي. ڇوڪري البته پنهنجي ضد سان آهي."

"پر مان هيڪر لهنجي ڇڪيءَ لي عجان ته وڃي ساڻس لوڙهي هن جي ماءُ ڀيءُ سا
ڳالهائي هن کي ولي اچان."

"مان مڃان ته ڪٽي پر مڃا ماءُ ڀيءُ به پنهنجي ڳالھ سان آهن."

"ان حالت ۾ لنهنجي ڀيڻي ڪڏهين به واپس گهر ڪانه ايندي. هڪ ڏو ڪي
مڙئي ٿي پوندو."

"محسوس ڪر ائٿو."

"ته اوهين ماٺ ڪري ويهندين؟ پنهنجي ڀيڻ جي زندگي اهن ڏي برباد
ڪندين؟"

"زندگي ڪيئن برباد ٿيندي ته ڪا ساڳي هئي؟ ڪهڙو هينئر ڇا برباد ٿي آهي؟"

"هي سوال شادي شده جيون جو آهي، ستش!"

"سمجهي سگهان ٿو."

"... اوهين اُتي اهڙي سمجهي رهيو آهين!"

"ڏس ولود، اوڪي الدوولي ڳالهين جي اڀار سڌ نه هئي ڪري اوهين ليڪ طرح
انصاف ڪري ڪونه سگهندين."

"جتي پيار ۽ قرباني آهي اتي انصاف بيا ڌي انصافيءَ جو سوال ئي اٿو اٿي؛
لهنجو شايد پنهنجي ڀيڻيءَ سان سچو پيار ڪونهي!" ٽلود مذاقي ڪل ۾ چيو.

"ڇو ڪونهي؟ پر ڳالھ ضد تي وڃي چڪي آهي ۽ اتي ڏو اوهين ٻنهي جي ضد سان
ته پيار اُتي ڪوه ڪونه اوڙ ٻاري ڪونه سگهندو."

"اوهين ائين ٿو سمجهين پر مان اوهان ان ڳالھ ۾ سهمت آهيان ته سگهان ستيش!
ان ڪاڻي وقت ڪان ملول ٿو لڳين، مڃپيل ٿو معلوم ٿين. اوڪي هڪ همدرد ۽
مددگار جي ڏرڪار آهي جنهن جي روپ ۾ مان اوڪي هر وقت آگاه ڪندو رهي
ورن ته اوڪي اهائي ويٺي آهي ته اوهين پنهنجي ڀيڻيءَ وٽ رهي ٿيا
سنڀري سان نرلا سان پيش اچ. پنهنجي ماءُ ڀيءُ کي ڇڱيءَ طرح

مترڪا ۽ سنبسا

□ سلدر حشمٽراء

واوڊ ۽ ستيش ٽمالي پهاڙي اوڀر پاڙي اندر اچي ويا. سهاوڻو صبح هو. اوچتي هيو پئي لڳي. هو اتي هڪ وڻ هيٺان ٻار جو ابهم ٻيل ڏسي وڏي اچي ان اي ويا. واوڊ ۽ ستيش جو ٻارن ۾ مترڪا جو رستو آهي. سالن کان هن جو اهو لبر ٿي ويو آهي ته صبح جو سوال ٿئي ڪڏهن ڪٿي ته ڪٿي پهڙ ڪرڻ لڳي ۽ هدا آهن ۽ ساڻ ساڻ ڪٿي ۽ هالهون ته ڪري ڪڏهندا آهن. اج ابهم لسي وهڻ سان واوڊ ستيش کي چيو،

”ڪٿي او ٻڌاءِ ٿي ته ابهجي پتي شاد واپس اچي ۽ اچي وڃي هوءِ؟“

ستيش ماول مٺي سان جواب ڏنو، ”نه، واوڊ هوءِ نه آئي. انهن ڪٿي چڪجي نه هن کي مالڪ موڪل ڪئي ڏني.“

”موڪل ڪئي ڏني؟ سبب؟؟“

”هن هڪڙي جڳهه لڳي موڪلاي ته وٽا اوهان وٽ واپس اچي سگهيٿي ٻشرطيڪ اوهان مان ڪنهن هن کي ٽوڪ ٽوڪ نه ڪندو. ڏاتي ليتيءَ جي ڪهت وڏائيءَ لاءِ طعنا لڪا نه هڻندا. هن کي ٻار سان ڪاڙو واهدو. وٽا طرفان ڪابه غلطت يا خطا ٿي وڃي ته اوهان هن کي ڪجهه به نه چئي انسان کي رپورٽ موڪليندا.“ ستيش اهين پنهنجي ماڻهو ٿي واڙ.

ولود پڇيس، ”پوءِ ڇپ ٿي وئين؟“

”انسان هيڪي جواب ۾ لکي موڪليو ته اهي چڙائيءَ جا شرط اوهين ڄاڻ وٽ وڪي چڏيو. وٽا کي اپڻا لي مرضي هجي ته ٻيا شرط شروط جي اچي سگهي ٿي اسيءَ هالس ۾ هوءَ پاڻ اوهان وٽ وڃي هجي. ان جي اڪا وراڻي آئي اڪا وٽا ڪڏهن آئي.“

رلڻ ۾ ايندي ئي مسٽر ناٿ گاسلوٽ جي ڏاڍي لرملا جي مٿان هاري ۽ سڄي ماڻهن جي ليلاءَ ڏي نهاري همدرد همدرد لاءِ خاموش ڪري ڇڏيو.

اُن ڏينهن صبوح ڪان ئي جمنا مل جي گهر ۾ ڪوڙو ولڻ - ناچ شروع ٿي ويو. ڪيئن مالڪن ۽ شهر جي سچالن ۾ اُن ئي هتان لرملا استوپ ٿي جالهي ڪاڙهي وڌو سڙي واڪي.

شام جو سر نگرا جون لهارون ٿي رهيون هيون. وچيا مالست، ناٿ ڏانالداس ۽ شهر جا ٻيا هتلا ٿي جمع ها. سر ڪٺا ۾ ان ڪلاڪ ڪن جي دار مس هئي ته آلالي سڪان هڪ هڪان و ماڻس اچي اُن تهڪيءَ ۾ لڪئو. هزارن ماڻهن، ڪاليج جون ڇوڪرارن، مرد ۽ بار هئن ۾ لکيون ۽ جيسيدا ڪٿي جمنا مل جي گهر ايتا ۽ چوطرف وروداو امرا ڳولهڻ لڳا ....

لرملا سڙي ولي سري بازار - ڪير آ هن لاءِ ڏسوار،
لاري ٻيا انسان ناهي - ساڙي هـو سامان ناهي،
ڏاڍ هيا ٻيد ڪير - ڏوهاريءَ ڪسي سزا ڏيو.

بالاخر ۽ ڪٿي وارن مجبي ۾ انصاف، هي ۽ سچائيءَ هي هن فرمان سڀ اُهتا اڳلهي ولي. بوءِ ته سڀ نئين ۽ بازوارا ته انهن سان گڏ نمون هٽو ۾ شريڪ ٿي ويا. اهو ڏسي ڏانالداس هي اکين ۾ نيل سمند امڙي پيو.

ڏوهيءَ تي اهو سڀ ڏسي جمنا مل الي لسي ڪان لسي وسي لي ڪري بيهوش ٿي ويو.

Address - 4/329, [illegible] BEAWAR - 305901

مسٽس ڊاڪٽر کي گهرائڻ بدران اچي ٻنهي مٿان متي "ڪنهن ماڻهوءَ ڪنهنجيءَ ڌيءَ کي اچي ٻڌايو ٿيو آهي......ٻاٽهي لهي ويندس...... وچين پٺ بس ڪري......منهنجي ٻه ننڊ حرام ڪري ڇڏي ٿيو."

ٻئي ڏينهن نرملا جي معصوم ڌيءَ هڙڙي ايمان ۽ ذلت واري دنيا کان هميشه هميشه لاءِ وداع ٿي وئي. نرملا جو ته هيانءُ ئي ڦاٽي پيو ۽ هوءَ ورلاپ ڪرڻ لڳي پر مسٽس اندر ئي اندر ۾ خوش هئي. مڙس کي چوڻ لڳي "ڦٽوءَ پيءُ ڇٽي پياسين جنجال کان.... نه ته ڌيءَ جا پوئان سور ڪو گهٽ آهن ڇا...."

ٻئي ڏينهن جڏهن ڦتو گهر آيو تڏهن ماٽس اُنجي اڳيان ڪوڙا ڳوڙها ڳاڙيندي چيو "پٽ اسان ته گهڻيئي هيلا هلايا سين......پر نياڻيءَ اسان کي نه لڌو هو......ويچاري ٻوڙي اسانکي ڇڏي هلي وئي......"

ماءُ جي مرڻ ٻنهنجي زال ئي ڏرو ٻه وشواس نه ڪيو ته مسٽس ڌيءَ مٿي نه.... ماري وڌي آهي. چوندا آهن ته ڦٽ مڙي ويندا آهن وٽا ته وسرندا آهن. نرملا ڌيءَ جي اُنسهه غم، ساهرن جي ڏاڍائي ۽ مڙس جي بيرخيءَ سبب اندر ئي اندر ۾ اجهڻ لڳي. هاڻ هوءَ پاڻ کي ساري جهان ۾ بيوس، بيمثا ۽ اڪيلو سمجهڻ لڳي. زندگي ان لاءِ هاڻ بيمطلب ۽ هڪ زهريلو ناسور بڻجي چڪي هئي. هڪ وار ته سوچيائين لنکان ته موت ڀلي پر پيءُ ماءُ کي اباڻي امانت جي حفاظت جو ڏنل وچن ياد ڪري هوءَ وقت جي هٿن ۾ گهلجندي رهي.

هڪ ڏينهن ڪنهن واقف اچي جمڙامل جي ڪن ۾ چيڏڪ وڌو "جمڙامل تو ٻئ ڪنهنجي اچي ڳالهه ٻڌي ڌي در ئي......منهنجو پٽ جي اٺ سؤ - هزار ڪمائيندڙ هجي ها ته پنجاه هزارن کان گهٽ نه وٺان ها!"

بس انهيءَ ڳالهه جمڙامل ۽ مسدس گهر واريءَ کي شيطان بڻائي ڇڏيو. نرملا هنن کي راهه ۾ بيٺل ڪنڊن جيان لڳڻ لڳي جنهن کي هميشه هميشه لاءِ هٽائڻ جون هو ناپاڪ رٿائون رٿڻ لڳا.

۽ هڪ رات جڏهن ڦتو ٻه گهر ڪونه هو ۽ نرملا ٿڪي ٿڪي هٽڻ سبب پنهنجي ڪمري ۾ گهريءَ ننڊ ۾ ستل هئي، انکي سس، سهري ۽ ڏاٿس زوريءَ پٽي اٿاريو ۽ منهن بند ڪري، ٻانهن کان ڇڪيندا رنڌڻي ڏانهن گهليندا وٺي آيا. اُن دوران هن بچاءَ لاءِ گهڻئي رڙيون واڪا ڪيا پر سڀ بيڪار ثابت ٿيا.

جامع ۾ نرملا جي سس جو ربڪٽ پيو ٿلهو ٿي رهيو هو ۽ نرملا اکين ۾ ڪنهن ارڻي
ڀِئي ڀاڄي ايءَ کي ڏال وڄن لڳنديون هيون.

نرملا جو مڙس ڪتو ناهر نوڪريءَ لئي هٿ سڀ ڇنڇر رات جو ايندو هو ۽ سومر
جو سوال لئي نوڪريءَ لئي هليو ويندو هو. ماءُ جي هن مولد کي ڪا اهڙي سٽي پيل
هئي جو هو سدائين ماءُ جي لئي ڳالهه مٿي رهندو هو. نرملا کي اداس ۽ رونٽيارڪو ڏسي
به سندس دل نه پگهرجندي هئي. باقي اڳي ئي نرملا سندس مٿان ليڊڙ حسد واري ڪا
ڳالهه ڪندي ته هنس نه انهيءَ مٿل جي ڏيندو هو "ماڻي اهو ڏ رامو ٻند ڪر ساهي
آرزوها ٻئي ڪنهن کي ڏيکاريجان...مون کيٽي ڏنا آهن."

ڪتو لاءِ نرملا هڪ خوبصورت رانديڪي مثل هئي جنهن سان ڪيڏڻ ٿي اچي ليتي
سمجهي هو آخر ٿالهن ڪيڏيندو رهيو.

نرملا کي ڇڏهن ٻيون ڏيءُ جائي لڌهن سڀڻس جو نه ڪو مٺين لسي لڳي وري
هڪڙو نه ملي ڪرڻ پيو وري قرض اچي ويو! ساڳيو وڏيءَ ڌيءُ کي ڇڏهن پٽ جائو
هئس ڏڌهن سڀ شهر ۾ لڏون وڌنا هئائين ۽ وڏي ڏور- ڏام سان جي ڪئي هئائين.

نرملا جي ڏيءَ جي ڇٽيءَ لئي ماستر ڏيا داس ٻاڙ سو لئي قرض ڪئي ٻه ڏليا ٿيئي
مونه جائو ڪئي آيو هو ته نرملا جي سس هو ڏڪي ڪئي پرچي هو هئو. هونئين سڀ
مونکي ڪيرائي لئو مس نه سڀس حي ٿي ٿي شروع ٿي ويئي- "سچ واسڪرا جاڙ
مونکي اکين- ڪوڙهه ڪا ڏا فراق ۽ اکڙ - پيکڙ رانديڪا...هون...جيڪا ٿا ڏا
ٿي ڪري آهن. ساڳيو وڏيءَ ڌيءُ جو به نه جائو ٻڌس ڪئي آهر هو نه! جا جا نه واتي
وڃا ۽ سوا ڪنگڻ هئا - هس مارن نه جيئر به نه ڏئي آهي چانديءَ جي..."

اهو سڀ ٻڌندي ٻڌندي نرملا اندر ئي اندر ۾ وٺي ڏهڪي ڏيجي ٿي سڙندي ۽
ڪڙهندي. هونئين ماءُ جي اڳيون آهي ۽ مٿس ڪاڏي ته ملڻ ڪري ڏهڪس ته وٺي نڪتي
ڏيجي ڏيري ليندي. وڃاري هڪ ڪند ۾ ٻيٺي ٿڪجندي ۽ رئندي هئي نرملا
ڪڏهن ته روپ وڃان هيس ته ڪيو. ٻئي ٻچڙي ٻڙي کي ڏوڏي لئي ڇڙهي ٿي
اوڙي باڙي ڦيرا ڏيندي هئي.

هڪ ڏينهن رات جو نرملا جي ڏوڙي ڌيءُ کي اچي زور وٺايو ٽپ ويو. ڏهم
هوءِ وڏيءَ ۽ اکيون ڦري ٿيون لڳي نرملا ... وڃي ...
عام ...

مان لڙڪ، ڏاڍائون ٻاهر وهڻ لڳا. سس - سهري جو هيءُ راڪشسي روپ هن پهريون دفعو ئي ته ڏٺو هو.

ڪجهه ڏينهن کان پوءِ جڏهن نرملا پهريون دفعو پيڪي وڃڻ لڳي تڏهن سس ڪن ڪڙڪائيندي چيو ”اڄ پوءِ نڪاڻي وٺي اچجانءِ......“

نرملا سس جي ليمت ٻڌندي به چپ رهي.

هيڏانهن پيڪي پهچي ۽ آڱرين تي ڳڻيل ٻه مهينا پيل ڏسي نرملا جي ماءُ حيرت وچان پڇيو ”پٽ! خير ته آهي نه...... تنهنجا ڳهه ٻهه ڪيڏانهن ويا آهن؟“

”نه امان، اها ڳالهه نه آهي. ڳاڏن به قرلت ودڪ هڻي ڪري مان ڳهه اُتي ئي ڇڏي آئي آهيان......“

اهو ٻڌي ماڻس سامت جو ساهه کنيو.

نرملا پنهنجي مائٽن جي خراب مالي حالت ڏسي نڪاڻيءَ واري ڳالهه ئي ڳهي وئي.

ساهري موٽڻ وقت جيڪر به دنيا - ليتيءَ موجب اهي ڏاو سو وٺي گهر موٽي. اتفاق سان ماڻس کان ڪو ٻارن لاءِ ڪپڙو ڏاڻ وسري ويو هو پوءِ ته نرملا اچان ساهري گهر ڪيڙي مس ته سس اچي متي ته هڪ ته نڪاڻي ڪونه وٺي آئينءَ، مٿان وري ٻارن جو ڪپڙو به ڪاڻي وٺي مائٽين...... تنهنجي مائٽن کي ڇا سج وٺي وئي آهي جو مهنجي پٽس کي بيمراد ڪري ڪيڏو اٿائين...... ماءُ جند ڪئي ته به ڏيءُ آسائتي.... مائٽو پاڻ ته ڪالي به پهران ڏيءُ کي ڏاڄ ۾ مائٽين......؟“

نرملا مٺي به ماٺ ته مٺي به ماٺ ڪري سڀ ڪجهه برداشت ڪندي رهي پر سس ته چڻ مهاڀارت مچائي ڇڏيو. سڪهرئي جڏهن نرملا جو لئيو پاءُ ڏڻ ڪٽي آيس تڏهن سس بدلو چڪائڻ لاءِ پاڻس کي به بيمراد ڪري ڇڏيو......ڪجهه به ڪونه ڏنائينس. پر ويچاري نرملا جي مائٽن کي ڪين ڪهيو.

نرملا جو وڏو ڏاڙ ڪهڻ اولهي گهر مان پرڻيل هو جنهن جي ڪري انسان سڏائين نرملا ڪا نه ڪا هڙ - بدڙي پئي اچي ڏيندي رهندي هئي. پوءِ ته بس نرملا جي سس اچي نرملا جي مائٽن مٿان طعنن جو وسڪارو ڪندي هئي - ”مائٽ ته وڏيءَ ننهن جا ...مان وارا.... شان وارا.... ڪين ننڍيءَ جي مائٽن وانگي سڃان ۽ سکڻان.“ ته ڪڏهن ڏڻ وار جي ملت - اهڙيءَ طرح ڪڏهن نڪاڻي ڪڏهن هڙ - بدڙي

”سائين! هيءُ نئسيءَ جو پتو ڏيئي هٿ جوڙيا هئائون.“

وڏن ڏيهارن جو مال ۽ سيٺين - سائينءَ لاءِ ڏسي، ڇمڙاڻي ۽ سدس گهر واريءَ جو واسطو ڪين هو. هن کي پهرين به اميد نه هئي ته رتنار ليڊيز ماستر وٽان ڪو هڙو ڀرم ڏيءُ ۽ ڏن پٺي ملندا. پهرين زال - مڙس جي ليٽن بدلي وئي ۽ هو پنهنجي سڄڻ ڏيالداس کي سڙي ڪڙڪيءَ سميت موقعي جو فائدو وٺڻ جا ٿاپا ڏيڻ لڳا.

اجان شاديءَ کي گذرئي مهينو مس ٿيو هوندو ته هڪڙي ڏينهن ارملا جي سس ڏلدي ته ڪهاڻي اڄ جو تهوار ڪري، جيڪو مهينو پڌائي ارملا کان سڀ ڳهه ٿورائي ورتا. پرلي - پاليءَ صاف دل ارملا ان وقت اُف تائين ته ڪئي. ٻاهر الدر لس الدر به مٿر پٽي محسوس ڪيائين ته هوءَ ڪيڏي نه خوش نصيب آهي جو هڙي اڙڪي ڏيڙيءَ به پنهنجي ساهرن کي ڪر اچي رهي آهي. ڳهه لاهي ڏيڻ وقت ارملا جي ذهن ۾ اچي اکر لڙي آيا هئا جيڪي پيڪي وداع ٿيڻ وقت هنڪي سڪيا طور چيا هئا. اٿس چيو هو — ”ڌيءُ پيتا! هڪڙن ماءُ - پيءُ کي ڇڏي ٻين ماءُ پيءُ وٽ ٿي وڃين...... وڏا چئي ويا آهن ته پيءُ ماءُ جو پنهنجو، سهري سٺو لاءِ...... انهن لاءِ هڙو ڪجهه جنهن نهي ڏولن جو ٿيار ڪيائين. پيڪي سڪار ۽ اصول هن گهر جا رهيا آهن سي ايائي امانت آهي...... ڪجهه به ٿي وڃي انهن لاءِ اڄ ٿيائين قائم رهجانءِ......“

گرڙما اکيندي ارملا پنهنجي پيءُ کي ان ايائي امانت جي حفاظت جو وچن ڏنو هو.

□ □

جڏهن نئر وچان ارملا پنهنجا ڳهه لاهي ڏنا هئا اهو نئر ڪجهه ئي ڏينهن ۾ ڪاڙهو ٿي ويو. ان ڏينهن جڏهن هوءَ اوطاق وٽان لنگهي رهي هئي تڏهن سسٽس دوارا سهري کي اهي اکر چوندي ٻڌائين —

”ڌيءُ ٿيءُ، ارملا وارا ڳهه ڪٿي وڃي هاڻي ڪيئن ٿيندڪ. ٻلڪ ته رکي اچي ڪئي آهي. ارملا ڏسي وٺي ته ڏنا ٿي ارلداسين.“

”لون ته ڌيءُ ماءُ اچاڻو پٽي ڏجن...... مٿيون پڙ آهين...... ڪهڙو چوري ته سهڻن هڪ اکر به، ته ٻڌايانس سڀ - سولي.“

سس سهرو ...... اهي اکر ٻڌي هوءَ ڪان ئي اچي پنهنجي ڪمري ۾ ڪري. اکين

آباڻي امانت

▫ ارجن ڪرپلاڻي

رات جا ٻارهان لڳا هئا. ڏاڍيءَ ٿڌ سبب هر ڪو ساجهر ئي کٽن ۾ وڃي هنڌ ۾ سمهي پيو هو. گهٽيءَ ۾ برانڊ روڊ لائيٽ کمبن ڏيهن کان بند هئڻ سبب اوندهه ڇانيل هئي. رات جو هن سناٽي کي رکي رکي سرد هوائون خوفناڪ بڻائي رهيون هيون.

اوچتو ئي هڪ خوفناڪ سڏ آيو بچايو ! بچايو !! اَلائي مري ويس ....اَمان ، بابا، مونکي نه ماريو!!! جي دردناڪ دانهن ۾ تبديل ٿي ويو.

ڪجهه ئي منٽن ۾ پاڙيسرين جي گهرن ۾ روشنيون اُسري ويون ۽ هر ڪو دريءَ کان ڪنڌ ڪڍي جمنا لال جي گهر ڏانهن جهاتيا ۽ حيرت وچان نهارڻ لڳو جتان هڪ دردناڪ ۽ دل ڏهلائيندڙ دانهون ۽ ڪوڪون اچي رهيون هيون.

ڪجهه ئي منٽن کان پوءِ سڀ ڪجهه شانت ٿي ويو. ڪائنات ۾ هاڻي رڳو ڦهليل هو دونهون ۽ دانهون جيڪي ارڙوش نرملا کي جيئرو جلائي ختم ڪرڻ جي شاهدي ڏئي رهيون هيون ۽ شاهد هئڻ سان انهن جيڪي ڪجهه پل اڳ ٻئي ۽ ٻوس اٿيجي نرملا کي ڏئي - ليڪي هڪ ٻليون ٻڌيءَ لي جيئرو جلندي ڏسندڙن رهجي ويون هيون.

نرملا ماستر ڏيالداس جي سڪيلڌي ڌيءَ هئي. نرملا جڏهن مئٽرڪ ۾ پهرين نمبر پاس ٿي ته هن ڏيالداس ڏاڍو خوش ٿيو هو. اها خوشي اُن وقت ٻيڻي ٿي وئي هئي جڏهن جوڳي سان ڪمپني وچ واري اچي نرملا لاءِ جمنالال جو گهر ڏسيو هو جنهن جو پٽ ڪمپني آفيس ۾ سٺين سوان واري نوڪريءَ تي لڳل هو. ڪا ٻول نه هئڻ واري ڳالهه ئي ماستر ڏيالداس به ڇرڪي پيو ۽ خوشان خوش هائو ڪيائين. شاديءَ وقت هن پنهنجي زندگيءَ جي پاسيري ڪيل سموري ڪمائي ڌيءَ کي ڏاجي ۾ ڏيندي سيڻ کي چيائين —

هڪ ڏينهن ائين ٿيو. انهي ڏينهن ليلان ماڇيند کان گهڻو جي انتظار ڪري رهي هئي پر جڏهن شام جا ٦ بجا لڳا ته موهن جي موٽڻ جو وقت ڏسي ليلان رڌڻي ۾ وئي، موهن لاءِ چانهه وغيره جو بندوبست ڪرڻ. ليڪن ان وقت دروازو کليو ۽ ليلان جهڙي ڪنن تي ڪنهن جي قدمن جي آهٽ پيئي. هوءَ جهٽ رڌڻي مان ٻاهر نڪتي ته ڏٺو دوڙندي اچي ڪيس چنبڙي ۽ خوشيءَ ڀريل آواز ۾ چيائين "ممي! مجاليشور ۾ ڏاڍو مزو آيو. مان پنهنجي سکي ٻنيءَ سان ... گڏجي آيس. ممي منهنجا 'پيرنٽس' (Parents) ڏاڍا سٺا آهن ۽ مان ڏاڍو خوش آهيان. Oh! I am so happy! ائين چوندي هوءَ خوشيءَ ڀريل اُمنگ وچان جهڙي ٽهڪ لڳي! پر ليلان جي دل ڌڪڻ لڳي. سندس دل پڪاري اٿي "الا! منهنجو ڇا ٿيندو؟"

اوچتو سندس اکين اڳيان اونده ڇانئجي وئي ۽ هوءَ ڪرڻ تي هئي ته گهٽا کيس ٻاڪر ۾ سوگهو جهلي ورتو ۽ سندس ڳلي ۾ ٻانهون وجهندي چيائين، "ممي! هو منهنجا مائٽ ڪهڙا نه سٺا آهن پر منهنجي پياري ممي مان ته تنهنجي آهيان! ۽ مان ته تو سان رهندس!

/ dil - C/O Prof Nirmala Jotwani, 10, Sadhu Vaswani Path, PUNE-411001

اٽڪل ١٥-٢٠ منٽن جي گفتگو بعد گيتا ليلان جي ڪمري ۾ گهڙندي چيو ”ممي سياڻي مونسان گڏجڻ لاءِ اسان جي گهر ايندي.“

ليلان اها ڳالهه سڀ ٻڌندي رهي! سندس دل ۾ آواز گونجي رهيو هو ته گيتا جا سندس جگر جو ٽڪر ٿيڻ جي هيءَ ان ڪالسواءِ هوءَ جي سگهندي؟

□ □

ٽي ڏينهن مسلسل جو گيتا جيئن پنهنجي سڳيءَ ماءُ سان ڊرائنگ روم ۾ گهڙي ته ليلان واڱڙي ٿي وئي. نوجوان ماءُ ۽ ڌيءُ جي هڪجهڙائيءَ کيس حيرت ۾ وجهي ڇڏيو. ٻنهي ماءُ ڌيءُ جا نقش نگار ۽ اکين جو رنگ به هڪجهڙو هو! عجب ته ان ’ماءُ‘ ڏانهن نهاريندي ليلان هڪ قسم جي ڪشش محسوس ڪري رهي هئي! هن ڪيڪاري کيس پنهنجي ڀرسان ڪٺي وهاريو.

ان ڪانپوءِ گيتاءَ جي منهن ۾ مرڪ موٽي آئي. سندس اداسائي ڄڻ اڏامي وئي هئي ۽ ”مان ڪير آهيان؟“ جي تلاش به ختم ٿي چڪي هئي. ليڪن ليلا جي دل اندر هڪ هلڪي پيڙا شروع ٿي وئي هئي!

هڪ ڏينهن گيتا ليلان کي چيو ته هوءَ پنهنجي سڳيءَ ماءُ سان ٻه ڏينهن مهاٻليشور گهمڻ ٿي وڃي. جڏهن گيتا موڪلائي گهران ٿي نڪتي ته ليلان جي دل ڪي جهوپو آيو. وس پڄيس ها ته کيس مهاٻليشور وڃڻ کان روڪي ها.

سندس دل ۾ انديشو هو ته گيتا مهاٻليشور مان موٽڻ بعد الائجي ساڻي هجي يا نه. پر چاهيندي به ليلان گيتاءَ کي سڳي ماءُ سان گڏ وڃڻ کان روڪي نه سگهي.

□ □

ليلان کي اهي ٻه ڏينهن ٻن ورهين جيڏا محسوس ٿيڻ لڳا. سندس دل ۾ انيڪ انومان اٿڻ لڳا. برابر سرڪاري لکپڙهه موجب گيتا سندس ٻار هئي پر انسان جي دل کي سرڪاري قانون قبضي ۾ رکي سگهندو؟ دل تي راڄ آهي پيار جو ۽ نه ڪي قاعدي جو!

ليلان دل ۾ چيو قرب ته قرباني! اولاد جي سک ۾ ئي ماءُ جي خوشي هئڻ گهرجي. مان گيتاءَ جي راهه جو ڪنڊو نه ٿيندس! ڀل هوءَ پنهنجيءَ سڳيءَ ماءُ سان خوش رهي!

دور هجي ڀرشل سدائين خوش آباد هجي!

ڪڏهن فڪرمند لڳندي هئي ته ڪڏهن بيحد مايوس! ماءُ ۽ پيءُ ڪان بہ ڇرڪ ڀري ٿي اٿندي هئي، يا ته وارڙن والڪر ماءُ ڏانهن نهاريندي رهندي هئي. سندس پڙهائيءَ ۾ نہ فرق اچي ويو. جيڪا ڪنهن وقت هوشيار شاگرد سمجهي ويندي هئي سا هاڻي ۽ معمولي نظر ايندي هئي. موهن ۽ ليلان ڪن ماهر وڳياني ڊاڪٽرن سان صلاح مصلحت ڪئي، ليڪن سڀ بيڪار ثابت ٿيا!

اٽڪل ڏيڍ سال ائين گذري ويا. هڪ ڏينهن صبوح جو اٿندي شرط ماءُ کي چيائين "مان تيستائين سک سان نہ سمهندس جيستائين پنهنجي سڳي ماءُ ڳولهي نہ لهندس."

گيتا کي ائين ڳالهائيندو ٻڌي ليلان جي دل سڙڻ لڳي "ڇا مان سائنس ايڪ نہ آهيان؟ سندس دماغ ۾ ويچارن جو سلسلو شروع ٿي ويو.

"ڇا مان خراب 'ماءُ' آهيان جو گيتا کي سچي ماءُ جي سار ستائي آهي؟"

"جيڪڏهن گيتا کي سچ پچ سڳي ماءُ ملي وئي تہ پوءِ!؟"

"پوءِ منهنجو ڇا ٿيندو؟" اهي ويچار ڪندي هن جي اکين اڳيان اونداهو ڇانئجي ويندو هو!

ڪجهه ڏينهن وڌيڪ گذرڻ بعد ليلان هڪ دفعو ڏٺو جيئن اوچتو گيتا ڏانهن نهاريو تہ ڏٺائين هوءَ خالي خالي نگاهن سان ڏانهس نهاري رهي هئي! انهيءَ ڳالهہ ليلان جي دل کي چوٽ رسائي. ڪيس ائين لڳو ڄڻ گيتا ڏاڍي اڪيلي پئجي هئي! ليلان کي هڪدم ويچار آيو تہ جيڪڏهن سندس پيار سچو آهي تہ هوءَ گيتا جي خوشيءَ صدقي سندس 'سچي ماءُ' ڳولهڻ ۾ سندس مدد ڪري!

هڪ ڏينهن ليلان ۽ موهن پنهنجي هڪ پوليس عملدار دوست سان ڳالهايو. موهن ڪيس پنهنجو مسئلو ٻڌايو. دوست کين دلداري ڏيندي چيو تہ هو سندن پوري مدد ڪندو.

جڏهن ليلان موهن سان گهر موٽي رهي هئي تہ سندس دل ۾ هلڪو هلڪو درد ۽ اداس احساس اڀري رهيو هو. "ڇا هاڻي گيتا مون وٽ ڪين رهندي؟"

انهيءَ ويچار سندس دل جي جيڪا حالت ٿي ڪئي، انجو تصور اهي مائر ڪري سگهنديون جي اهڙي ممتا جي مائٽيءَ مان گذريون هونديون!

هفتي اندر موهن ۽ ليلان کي گيتا جي سڳيءَ ماءُ جو ڏس پتو ۽ اُن نمبر بہ ملي ويو. ليلان [illegible] اُن [illegible] نمبر ڏيندي چيو، "تون پنهنجيءَ سڳيءَ ماءُ سان ڳالهاءِ" ليلان ڏانهن نهاريو!

ليلان کي ڄڻ بجليءَ جو 'شاڪ' آيو. هن گيتا جي اکين ۾ نهاريندي پيار سان چيو
”مونکي ته اها خبر ڪين آهي.“
”ائين ڪيئن هوندو؟ ممي مان پنهنجي سڳي ماءُ پيءُ سان ملڻ ٿي چاهيان.“ ائين
چئي گيتا ڪاوڙ مان اُٿي ٻاٿ روم ۾ هلي وئي.
ليلان جي دل ۾ جا ممتا جي تيز واءُ چڙهي هئي، سا لهڻ لڳي.

□ □

ليلان کي سچ پچ گيتا جي اصلي ماءُ جي ڄاڻ ڪانه هئي. ليلان کي بس ايتري ياد گيري هئي ته پاڻ جڏهن ٣٥ سالن جي هئي تڏهن اُن ڏينهن جي ننڍڙيءَ گيتا کي پنهنجي ٻانهن ۾ جهلي خوب پيار ڪيو هئائين. گيتا هئي به ڏاڍو وڻندڙ ٻار. ليلان کيس ايشور جي سوکڙي سمجهي هئي! ڇو ته هن ننڍڙي ٻار سندس ويران زندگيءَ ۾ بهار آندي هئي. قانوني لکپڙهه ۾ به فقط گيتا جي پيءُ جو نالو ڄاڻايل هو.

□ □

اوچتو ليلان جي ذهن ۾ ٻئي مهنا اڳ ٿيل هڪ واقعو اُڀري آيو. ليلان پنهنجي هڪ ڊاڪٽر ڀاڻيءَ ساهيڙيءَ سان گڏ ٽي.وي (T.V) تي 'گود ۾ ورتل ٻار' بابت پروگرام ڏسي رهي هئي. پروگرام ۾ هڪ ٻه ڳالهه اهڙي هئي جا ڏسي ليلان کان ڇرڪ نڪري ويو هو. تڏهين انهي ڊاڪٽر ڀاڻيءَ کيس سمجهائيندي چيو هو ته گهڻو ڪري گود ۾ ورتل ٻارن کي پنهنجا سڳا مائٽ اصل ڪين ياد ايندا آهن. پر 'جيو وديا' (Biologists) جي ودوانن جو ويچار آهي ته هڪ ٻه سيڪڙو ٻار اهڙا به ٿيندا آهن جن لاءِ سڳا مائٽ ڳولهڻ هڪ جنون بڻجي پوندو آهي.
”پر جنم کان ته نيپاڄ وڌو ٿيندو آهي.“ ليلان چيو.
”ائين ڀلا به آهي پر قدرت جا کيل ۽ راز ڪير پروڙي؟“ ڊاڪٽر ڀاڻيءَ ورائيو.
”ائين؟“ ليلان ڪجهه مونجهه محسوس ڪندي چيو ۽ اُٿي جيئن ڪمري مان ٻاهر نڪتي ته ڏٺائين ته هڪ ڪنڊ ۾ پيل آرام ڪرسيءَ تي گيتا ويٺي هئي! گيتا اتي ڪيڏي مهل کان ويٺي هئي انهي ڪيس ڄاڻ نه پيئي!
اُن گهڙيءَ کانپوءِ گيتا جي ورتاءَ ۾ البت ڪجهه ڦيرو نظر اچڻ لڳو هو. هر

منهنجو ڇا ٿيندو؟

▫ ايشوري جوتواڻي

ليلان، ڪمتا جي ٻه روپ ۾ الله واڌي جيئن ڏويءَ جو پردو هٽائو ته سچ جي سوالن ڪرڻ جو جيڪو ٿورو ڪمري ۾ وسعت لڳو ۽ ليلان جهون اکيون اوچتو ڪيتا جي ڇوڪري لي الڪي پيئون. سو وه ڏاڍو جي نرمل ڪرڻ ۾ ١٣ سالن جي ڪيتا جو معصوم مکڙو ڏاڍو پيارو لڳي رهيو هو. سندس ممتا جي مهراڻ ۾ اهڙي ڏاڍي دست واڙ چڙهي. جو هوءَ هڪدم ڪيتا جي پرسان آئي ۽ ننڍڙي ڪٽي سندس ڳل ڪي چميو. ڪيتا جاڳي پئي ۽ سندس ٻئي ڪمل ٽڙي پيا! هوءَ ڪر موڙي پلنگ تي اٿي ويٺي ۽ ماءُ کي ڇڪي ڪٽي بستري تي ويهڻ لاءِ ٻه وهاريائين. ڪن پل لاءِ ٻئي ماءُ ڌيءَ هڪ ٻي ڏانهن نهار ٻه اڻ رهيون.

اوچتو ڪيتا سوال ڪيو "ممي مان ڪير آهيان؟"

اهڙو غير دستوري سوال ٻڌي ليلان عجب مان چيو "ڪيتو صبح صبح جو اڄ ڪڙو! پنهنجو نالو وسري ويو اٿئي ڇا؟"

"او ممي پليز!" ڪيتا چيو.

"پليز ڇا ڪيتو؟" ليلان حيرانيءَ مان پڇيو.

"ممي سچ ٻڌاءِ مان ڪنهنجي آهيان؟"

ڪيتوءَ جو ڳل چميندي پيار پرتي اوچ ۾ ليلان چيو "پاڳي مان جولش ڪرلش ته ڄاڻان ڪين ٿو ڇا سمجهي ۾ ڪو راڪمار ڏنو اٿئي ڇا؟"

ليڪن ڪيتا تي ماءُ جي اڻيءَ ڇرچي جو اثر نه ٿيو ۽ هن گهمير آواز ۾ چيو "ممي ٻڌاءِ نه مان ڪير آهيان؟"

"ابا نه ٻڌ، تون آهين ڪيتا. پيا موهن ۽ منهنجي لاڏلي."

"او ممي. موڪلي ٻڌاءِ نه منهنجي سڳي ماءُ ڪير آهي؟" ڪيتوءَ الهه

هيءُ خط هريش جو هو. لفافي جي سرنامي مان ئي هن جي همت اکري ظاهر ٿئي.
ڏڪندڙ دل سان هن لفافو کوليو لکيل هو —

پياري پشپا،

جڏهن کان تون ۽ ٻار ويا آهيو گهر ۾ اداسي ڇانئجي وئي آهي. نه گهر ۾ آواز ۽ نڪا آهي رونق. رات جو بستري تي ليٽندي ائين پيو سمجهان ته ڪنهن ويراني ۾ ليٽيو پيو آهيان، توهان جي هن گهر ۾ نه هئڻ ڪري اڪانت ۾ مان محسوس ڪري رهيو آهيان تنهنجي من جي پيڙا کي. اڪيلو رهي هاڻي مان تنهنجي پريشانيءَ کي سمجهي سگهيو آهيان. هاڻي نه ڪم ۾ به من نٿو لڳي ۽ نه گهر ۾ من ٿو لڳي. هاڻي هيءَ اڪانت جي جيون جي نٿو سگهان. مان توهان سڀني کان الڳ رهي نٿو سگهان.

آشا آهي ته وڌيڪ سزا نه ڏيندينءَ ۽ ڪڏهن به منهنجي ٻارن کي مونکان الڳ نه ڪندينءَ. مان ڏهين تاريخ شام جو توهان سڀني کي وٺڻ اچي رهيو آهيان.

تنهنجو هريش

Address - 1/32 Sushila Sadan, Alwar gate, Ajmer

رکان پر هوءَ خود ٽڪل ٽڪل هڻڻ ڪري ائين ڪري نه سگهندي هئي. ٻارن کي به
ائين چپ چاپ رهڻ جي عادت پئجي وئي هئي. ڏينهن ته ائين گذري ويندو هو
ليڪن رات جو ٻارن جي ڀرسان اڪيلي سمهندي کيس اهي چهرا شڪايت ڪندا
محسوس ٿيندا هئا.

هوءَ چاهيندي هئي ته هن جا ٻار به ٻين ٻارن وانگر کلن، کيڏن، ٽپن ٽاپن مستي
ڪن ۽ هوءَ کين دڙڪو ڏئي ۽ وري پيار ڪري. کيس پنهنجو ٻالڪپڻ ياد ايندو هو.
هوءَ ننڍڙن پائرن پيرن سان وڙهندي پرچندي هئي ۽ ڪيئن ماءُ پيءُ جي ڳچيءَ ۾
ٻانهون وجهي لٽڪي پوندي هئي. ليڪن وچارا سندس ٻار هن عمر ۾ ئي ڪيترا نه
گمڀير ۽ موڳا ٿي ويا هئا. ڇا اُن جو ڪارڻ هوءَ خود ناهي؟ پشپا کي جڏهن اهو وچار
ستائيندو هو ته هوءَ زبردستيءَ ان وچار کي دماغ مان ڌڪو ڏئي ڪڍڻ جي
ڪوشش ڪندي هئي. ”نه نه! هاڻي هن وقت سوچڻ لاءِ اترو بيڪار ٽائيم ڪونهي.
هاڻي مان هرش جي سهاري نٿي جيئڻ چاهيان.“

ٻيءَ گهڙيءَ سندس اندر مان آواز ايندو هو، ”پشپا! اهو سچ نه آهي. توکي اڄ
به هرش جو انتظار آهي. اهو سچ آهي ته تون به هرش وانگر هلي رهي آهين. هرش
تو ڏانهن لاپرواهه هو ۽ تون ٻارن ڏانهن لاپرواهي ڪري رهي آهين. تون هرش جي
وهنوار مان گمڀير ۽ بيمار ٿي پئين. ساڳي حالت پنهنجي ڪري اڄ ٻارن جي آهي. تون
پنهنجي اهم جي آڳ ۾ ٻارن کي جلائي رهي آهين.“ هوءَ ڇرڪ ڀري اُٿي وهندي
هئي ۽ ٻارن جي معصوم چهرن تي نظر ڊوڙائيندي هئي. اهڙيءَ طرح ڪيترا مهنا
گذري ويا ان ڪشمڪش ۾.

آفيس مان موٽندي هن دڪان تي آتشبازي ڏٺي ته کيس ياد آيو ڏياري ويجهي
آهي: کيس ياد آيو ته ڪيتري به منع ڪرڻ تي هرش ڏياريءَ تي ٻارن کي چپ
چاپ بزار ۾ ضرور وٺي ويندو هو ۽ کين آتشبازي ۽ الاهي راندڪا وٺي ڏيندو هو.
هن سال ته ٻارن به تقاضا ڪانه ڪئي بلڪل نه. دل ۾ اٿندڙ طوفان کي هن ڏاڍي
ڪوشش سان دل ۾ دٻائي ڇڏيو. آفيس ۾ فائيل اٿلائيندي کيس ائين لڳو ته کيس
الي ائين پٽر جي مورليءَ وانگر خبر ناهي ڪيئن سال گذري ويا آهن.

هڪ ڏينهن چپراسيءَ هڪ خط آندو. اهو خط لتا جو ئي هو. لکيو هئائين—
”مان جيڪر موڪلن ۾ تو وٽ گهمڻ اچان پر تون ته شايد هرش وٽ ويندينءَ.

صرف پهنجي نوڪريءَ جو لشو چڙهيل هو. ڏاري ڏاري پيءُ گهر ۾ رهي هريش جي ان روش تي ڏکي ٿيندي رهي. ٻس ٻارن سان ڪڏهن 'ها' 'هون' ڪندو هئي. ٻاقي هر وقت ڪمري ۾ ويٺي هوندي هئي ۽ ٻاهر واري ڪمري ۾ اچي ويهي رهندي هئي ۽ ٻارن جي سمنڊ ۾ غوطا کائيندي رهندي هئي. جڏهن هريش سان ڪا شڪايت ڪندي هئي ته کيس صرف هڪ ئي جواب ملندو هو 'مونکي ڪم ڪرڻ جي عادت آهي. مونکي فالتو وهڻ اچي ٿو. توکي ڪهڙي ڪمي آهي. هر ڪو آرام توکي گهر ۾ موجود آهي. مان ان کان وڌيڪ تولاءِ ڪجهه به نٿو ڪري سگهان.'

ٻاهر ماڻهو هريش جي ڏاڍي ساراهه ڪندا هئا. هريش ڏاڍو خوش مزاج آهي. وڏو ملڻو آهي. سڀني جي مدد ڪندڙ ۽ محنتي آهي. اهو ٻڌي پدما سوچيندي هئي ته ڇا هو ٻاهر ڪيئن ٿو گهلي ڪيئن ٿو خوش رهي. ٻارن کي هريش جي گهلندو ڪونه ڏاڍا هئائين. هر وقت شانت ۽ گمڀير رهندو هو.

هڪ ڀيري سندس ساهيڙي ليلا پدما وٽ آئي. هوءَ نوڪري ڪندي هئي ۽ هر وقت خوش رهندي هئي. هوءَ هڪ ڀيرو سندس وٽ رهي پئي هئي جو سرڪاري ڪم سان آئل هئي. هن پدما کي چيو ته تون سڄو ڏينهن اڪيلي ڪري ڇو ٿي ڪٽين؟ ٻار اسڪول وڃن ۽ هريش آفيس. ڇو نه تون به ڪا نوڪري ڪرين. بس پدما کي اها ڳالهه دماغ ۾ گهر ڪري ويئي. هوءَ امپلائمينٽ ايڪسچينج ويندي هئي. جلد ئي بينڪ ۾ نوڪري ملي ويس. هريش کي خبر پيئي ته کيس منع ڪيائين. ليڪن پدما کيس صاف چئي ڏنو ته مان هڪ پڙهيل لکيل عورت آهيان. مون کي اهو ڪنهن سان ڪلهه ڳالهائڻ جي ٽيڪڻي آهي. مان ڪنهن سان ڳالهائي سگهان ۽ وقت کي ڪيئن ٿي گذاريان. مان هتي گهر ۾ چپ چاپ ڏينهن نٿي گذاري سگهان. گهٽ ۾ گهٽ وقت ته ڪونه ضايع ٿيندو. ٻيو ته کيس ٻاهر به ڪو ڪم ملي وڃي. ليڪن ڪجهه وقت کان پوءِ سندس بدلي ٻئي ڳوٺ ۾ ٿي ويئي. هوءَ ڇهن مهينن کان پوءِ ٻارن کي به ساڻ وٺي ويئي.

پدما صبح جو ٻارن کي اسڪول موڪلي پاڻ آفيس وڃڻ جي تياري ڪندي هئي. گهر جي ڪم لاءِ هڪ نوڪرياڻي رکي هئائين. آفيس ۾ سڄو وقت هوءَ پنهنجي ڪم ۾ مشغول رهندي هئي. سندس ڪم لاءِ ڪنهن کي به شڪايت ڪونه هئي. شام جو ٿڪجي گهر اچي ليٽي پوندي هئي. ٻار به ڪڏهن اسڪول مان اچي ان کي آرام ۾ چپ چاپ ليٽي ڪوئي ڪتاب پڙهندا هئا. ماءُ کي ٿڪل ڏسي هڪ ٻئي ڏانهن نهاري هو به چپ چاپ رهندا هئا. پدما چاهيندي هئي ته ٻارن سان ڳالهائي، کين خوش

واپسي

▫ سشيلا موٽواڻي

پشپا خط پڙهي گهر جي چوطرف نظر ڊوڙائي ليڪن کيس ڪٿي به گهر ۾ پنهنجائپ پرائپ نظر نه آئي. سوچيائين ڪٿي ٻاهر ٻارن سان راند ڪرڻ ويا هوندا. هن چاهيو ته هوءَ جيڪر سيدي کي اها خوشخبري ٻڌائي ته اڄ سندس هراش اچي رهيو آهي. سندس پرڏيهي اچي رهيو آهي. هن جا قدم ٻاهر وڃڻ لاءِ وڌيا ته هوءَ ٻارن کي ٻڌائي ته اڄ توهان جو ڊئڊي اچي رهيو آهي ليڪن اليئي کيس ياد آيو ته هو ٻئي اڄ پڪنڪ ڏسڻ ويا آهن. اڙي! مونکي ته الائي ڇا ٿي ويو آهي.. مونکان ئي ته پڇي ويا آهن. سوچڻ لڳي ڪافي ٽائيم آهي هراش جي اچڻ ۾. ڇيسين سندس ڪجهه من پسند شيون ٺاهي وٺان. هراش کي گلابي ساڙهي پسند آهي ٻئي اهائي پائيندس.

شاديءَ کان پوءِ شروعاتي ڏينهن ڪيئن نه کل خوشيءَ ۾ جلدي گذري ويا. هر روز گڏجي گهمڻ ويندا هئا ۽ روز هوءَ هراش جي من پسند شيءِ ٺاهيندي هئي. ليڪن اها حالت گهڻو وقت نه رهي سگهي ڇاڪاڻ ته هراش ڌاري ڌاري پنهنجي ڪم ۾ ايترو مشغول ٿي ويو جو کيس صرف پنهنجي ترقيءَ جو ئي ويتر اونو رهندو هو. آفيس ۾ هو ايترو ته مشغول رهندو هو جو هاڻي پشپا کان لاپرواهه رهڻ لڳو. پشپا کي به ڪا سندس ضرورت آهي، انتظار آهي اهو هو بلڪل ڀلجي چڪو هو. ڏينهن رات آفيس، فائيل ۽ دوري تي وڃڻ جي ڌن سندس سر تي اتري سوار هئي جو گهر جي ڪيترن ذميوارين جو ٻوجهه هن پشپا تي وجهي ڇڏيو. صبوح جو نيرن ڪري نڪرندو هو ۽ رات جو ۱۰ بجي گهر پهچندو هو. روٽي کائي ٿڪل ٽٽل پلنگ تي سمهي پوندو هو جڻ ته هن جو ڪنهن سان ڪو مطلب نه هجي.

پشپا چاهيندي هئي ته هراش گهر ۾ به ڪجهه ڌيان ڏئي. ٻارن سان به ڪجهه چرندي هئي ته ڪجهه گهر ڏانهن به ڌيان ڏئي ليڪن هن کي وقت ڪٿي هو.

ٻيهر ٿي، اسپتال مان واپس گهر آئي. ان ڏينهن کانپوءِ لڇمڻ به ٿي گذاري ويئي.

پوءِ ٻڪيءَ کي ٻال مندر لاءِ تيار ٿئي، کيس جو نيتوءَ جو وڏو ڀاءُ روئندو نيتوءَ کي هٿ مان کڻي ٻڪيءَ جي گهر آيو. روئندي روئندي ٻڌائين ”آنٽي توهان نيتوءَ کي ٿورو وقت پاڻ وٽ رکو. مميءَ جو ساهه ٿي نڪري.“ پوءِ نيتوءَ کي کڻي ٻاکر ۾ ڀري پيار ڪيو ليڪن ٻڪي سن ٿي رهجي وئي. ممي مري سگهي ٿي! اهو سڏس ننڍڙي دماغ کي ڏکوئيندڙ ٿيو. هوءَ وسوڙيل واکر ماءُ ۽ نيتوءَ ڏانهن نهارڻ لڳي. نيتوءَ کي روئندو ڏسي ٻڪيءَ جي اکين مان به ڳوڙها ڇلڪڻ لڳا. ٻڪيءَ جي دلداري ٻارن کي وٺي وڃي وندرائڻ جي ڪوشش ڪئي. پوءِ ٻارڙن کي ڊرائيور ذريعي اُن ڪرائي. چئن ڪلاڪن کانپوءِ نيتوءَ جو ڀاءُ نيتوءَ کي وٺڻ آيو. پوءِ سڏس گهرت ۾ ٻڪي ۾ ساٿس گڏ ويا. پوءِ چاهيو ٿي ته ٻڪي ڏسي ته انسان سچ پچ مرندو آهي.

ان ڳالهه کي ٻه ٽي سال گذري ويا. وقت سان گڏ نيتوءَ جو ڏک گهٽبو ويو. گهڻو ٻار ٻڪيءَ سان گڏ گذاريندي هئي. هڪ ڏينهن نيتوءَ ۽ ٻڪيءَ ڏاڍي مستي ڪئي. اُڌم مچائي ڏنو. پوءِ ٻي صبر ٿي غصي ۾ اچي رڙ ڪري چيو ”ٻڪي توهان ڏاڍي مستي ٿي ڪريو. مميءَ کي اوهان ستائيندا آهيو ته ممي......“ ٻڪيءَ جو منهن لهي ويو. ڊوڙ پائي ماءُ جي ڇاتي تي هٿ رکي چيو ”نه ممي تون ائين نه چئه. مان هاڻي مستي نه ڪنديس.“ پوءِ ماءُ جي ڳلي ۾ ٻانهون وجهي، ماءُ جي غصي ڀريل چهري کي چمڻ لڳي، پيار ڪرڻ لڳي.

ابو جهانيءَ وچان چيو هوس ته گرو بابا وٽان وري اچيندس؟ نه ته خط لکيندس.
لڏهن هڪ ڀار ته مري واٽي اما ڏاڏي اڙي ته چيو کلي لي لهن ڀار وڏڙي جي سالن ڏهن ان هڪ
ڊڪ هٽي چيو ته ٿي ٻه هڪي ۾ غصي پنڪيءَ لي لهن ايندي. وراڻي ٿو واپس آهي.
جيئن آهي. واٽي ۽ وٽي ڪي ڊاڪٽر ۽ هوءَ اڙي اما. ڏاڏي ويندي ۽ کيئن مري ته
اڄ گڏهي ڪي اما ڏاڏي وڃي ۾ اسپتال روي، آهي. ورو وٽي ڪي ڊاڪٽر گرلڊي
ٻال ڪي پنڪيءَ جيئن پدما. ٿي گهڻا عجيب هڪ ته ٿيا هفتا ڪجهه ڪي ڳالهه اُن
مشڪل آيا ۽ هئي ڪانه ٽيچر ۾ مندر ٻال ڏسي ته واٽي لاءِ اچڻ وري واپس مان مندر
شروع رپورٽ جي مندر ٻال پنهنجي پنڪيءَ ايندي واپس. هئي رهي سڀالي ڀار سان
جي، ٽيچر ته چيو آيا. پيئي روئي. واٽي هلي جلدي ٽيچر جي اسان اڄ ممي :ڪئي
ويندي. مري ڪيئن ممي جي ٽيچر. ته ڳالهائي ٿي ڪوڙ آيا ممي، آهي. واٽي مري ماءُ
مري ممي ڪري خاص انسان، ته ڪيو ٿي نه اي قبول اهو من ٽيڙي نيڊ جي سالن چئن
لاءِ موڙن ۽ ڪاڪروچ صرف صورت ۾ دماغ ٽيڙي نيڊ جي پنڪيءَ شايد. ٿي سکهي
چڪي ڪان ٻانهن ڪي ماءُ. واٽي اچي ياد ڳالهه ڪا گويا ڪي پنڪيءَ ٽيندو آهي.
گهر وقت پهچي پنڪيءَ کي گويا ڪا ڳالهه ياد اچي واٽي. ”ممي هل ته ڀيرا ان نيتوءَ جي گهر
نيتوءَ جي گهر طرف هلڻ لاءِ زور ڀري، چوڻ لڳي ”ممي هل ته ڀيرو ان نيتوءَ جي گهر.“ نيتوءَ جو گهر پرسان ئي هو ان
هلون. اڄ ٻال مندر ۾ آئي ڪانه. شايد بيمار هجي.“ نيتوءَ جي ممي بيمار هئي. نيتو
ڪري پدما پنڪيءَ سان گڏ نيتوءَ جي گهر واٽي. نيتوءَ جي ممي بيمار هئي. وڏي پيڻ گهر جي ڪم ۾
ماءُ جي بستري وٽ واٽي هئي. ڏاڍي اُداس ٿي لڳي. وڏي پيڻ گهر جي ڪم ۾ مشغول هئي. پنڪيءَ کي ڏسي اُٿي اچي ۽ ممي آواز ۾ چيائين ”رات کان وٺي منهنجي
ممي ڏاڍي بيمار آهي.“ نيتوءَ جي اکين ۾ وڏا وڏا آنسون اٽڪيا پيا هئا. ڀيڻ پدما کي ٻڌائڻ لڳي ته
ڀار هٿڻ ڪري ماءُ ۾ بي حد موهه هوس. وڏي پيڻ ميتا به پدما کي ٻڌائڻ لڳي ته
ڄو ڀار هٿڻ ڪري ماءُ ۾ بي حد سور سخت پيٽ جي سور هلاڪ ڪيو ۽ اچا آرام ڪونهيس.
سندس ممي کي رات جو اوچتو سخت پيٽ جي سور هلاڪ ڪيو. پدما جڏهن واپس گهر ٿي واٽي
جيڪڏهن آرام نه آيس ته اسپتال ۾ وٺي وڃڻو پوندن، پدما جڏهن واپس گهر ٿي واٽي
ته ميتا چيس ”انٽيءَ پنڪيءَ سان گڏ نيتوءَ کي به ٻال مندر ۾ وٺي ويندا ۽ وٺي ايندا
ته نهايت مهرباني.“ پدما ٻارڙن کي دلداري ڏئي چيو ضرور.
اُنهيءَ رات ئي نيتوءَ جي ممي کي اسپتال ۾ داخل ڪيو ويو. ٻئي ڏينهن کان
وٺي پدما پنڪيءَ سان گڏ نيتوءَ کي به ساڻ وٺي ويندي هئي ۽ ٻال مندر مان واپس
پڻ وٺي ايندي هئي. پندرهن ڏينهن اهو سلسلو جاري رهيو. نيتوءَ جي ممي ٺهڪو

”اڇا بابا تو ڪئيو، تون ٿورڙي مستي ٻاهر ڪر، پر گهڻي اڇائپ ڪري مميءَ کي تنگ نه ڪر. هاڻي ٿورو آرام ڪر ته مان به ٿي آرام ڪريان.“

”مڪڙي آکاڻي ٻڌاءِ ته ننڊ ڪريان.“

پوءِ ما آکاڻي ٻڌائڻ شروع ڪئي. ٻبليءَ کي ننڊ جو خمار چڙهڻ لڳو. ليڪن پوءِ ما کي ننڊ نه آئي. هوءَ سوچ ۾ پئجي وئي. سوچڻ لڳي ٻبليءَ جي معصوميت لئي. ٻبليءَ جي معصوميت جي دائره اندر، موت جي باري ۾ هڪ عجيب ويچار! هڪ وشواس، معصوميت ۽ اڻڄاڻائيءَ ڀريو وشواس ته ممي ڪٿي مري سگهي! ڪٿي ڪاڪروچ ۽ ڇپر مري سگهن ٿا. انهن ٻنهي ۾ ته ٻبليءَ ڪڏهن به وڇوڙائيءَ کان ڪڏهن جانور يا انسان جو موت نه ڏٺو آهي. سال اڳ جڏهن ٻبلي صرف ٽن سالن جي هئي، ٻاڙي واري ڊسپنسريءَ جو ڪتو مري ويو. جڏهن سان ٻار ڏاڏي ياد ڪندا هئا. ڊسپنسري ٻارڙن جي دل کي صدمي کان بچائڻ لاءِ ڪوڙ ڳالهائي ڇڏيو هو ته ڪتي کي اسپتال ۾ وٺي ويا آهن. انهن ڪار ۾ ڪٿي وڃي ڊسپنسري آيو هو. اڄ ٻارن جي اسرار ڪڏهن نه گولڊي ڪتي کي ياد ڪندا آهن ۽ ڊسپنسري کان پڇندا آهن ته، انڪل گولڊي ڪڏهن اسپتال مان واپس ايندو؟ ته ڊسپنسري ڪالي چوندو آهي ته ڊاڪٽر صاحب کي گولڊي اهڙو نه وڻي ويو آهي جو واپس ئي نٿو ڏئي.

ڳلڊ ڀال ولڪيشن کان ٿورو اڳ، جڏهن ٻنهيءَ ٻالڪ ۾ وهندڙ رويءَ جي ڏاڏيءَ کي ايمبولينس ۾ ڪڍي اسپتال وٺي ٿي ويا ته ٻڌڻ سڀ پس پئي ڪئي ته ڇو هو آسرو گهٽ اٿس. جڏهن ڪ ٻارن کي چيو ويو ته ڏاڏي اما اسپتال ۾ جڏهن اپ لاءِ ۽ آرام ڪرڻ لاءِ وئي آهي. ان وقت ٻارن جي ولڪيشن وارا ڏينهن هئا. ڏهيانسي ولڪيشن ۾ ٻاهر گهمڻ وڃي رهيا هئا. ولڪيشن تان واپس موٽڻ تي معلوم ٿيو ته رويءَ جي ڏاڏي پندرهن ڏينهن اندر ئي اسپتال ۾ گذاري وئي. 'ڏاڏي اما' ٻارن ۾ پياري هئي. هوءَ ٻارڙن کي ڪتمڙا ڏيندي هئي ۽ سٺيون سٺيون آکاڻيون ٻڌائيندي هئي.

ڪجهه ڏينهن اڳ هي ڳالهه دل تي لڳي آهس. شام جو ٻار ياد ڪري رهيا هئا. ڏاڏي اما جو پوٽو روي ياد ۾ پيو نه پيو ونپي. اداس ويٺو هو. ٻارن سڏ ڪري پڇس ته روي اچي ياد ڪر. تون وارو به نه ڏجاءِ ٻس. ته رويءَ چيو ته: مرڪي [illegible] مولڪي ڏاڏي. اما جي ڏاڏي ياد ٿي اچي. گرو بابا منهنجي اما کي چئو ته هئي. سٺيون آکاڻيون ٻڌائيندي هئي.

 معصوميت جو دائرو

★ گوپي موٽواڻي

”پنڪي!“ پدما رڙ ڪري چيو، ”اُن ڏاڍي مستي ٿي ڪرين. مون کي ڏاڍو
لبڪ ٿي ڪرين. مگر البتي نه اٿين ممي ۽ کي لبڪ ڪيو نه ممي مري ويندي.“ پدما
جي چهري تي غصو هو ۽ اکيون اٿين ٻيءَ نه ٻرندڙ جهڙيون ڪي پيار وچان پنڪي سڏ پدما
هئا، اُن مٿان جاڳڻ اُن چئن ڏکن جو وسڪارو ٿيندو. مگر پنڪيءَ لاءِ ماءُ جي غصي
۽ رڙ جو مٿس ڪو اثر ٿيو. هن معصوم مڙي مرڪ مرڪي ڪلي ڏنو. پدما ڳالهائين غصي
ٿي، اِها قدم اڳتي وڌي، پنڪيءَ کي ٻانهن کان پڪڙي چيو، ”ڪلهين ٿي. ممي مري
و ٻڌ ۾ نه اچڻ لڳي.“

پنڪي هڪ ڪن لام ڪهڙائي. پوءِ ٻانهن ڦهلائي پنهنجي پلنگ تي چڙهي، وهاڻي
کي ٻڪ ڏئي چيائين ”ممي، ڀر تون ڪيئن مر ندائين؟ تون ڇا مٿير آهين جو اِن هٿن
وڇڙ ڦاسجي مري و ٻندائين.“ پوءِ اُن تي معصوم اُدا سان ٻيءَ ماءُ جو ڦڪل ڪندي،
ٿيڙن هٿن سان مٿير کي ڦاسائي، ماري ٽاڙي وجاڻائين.
پدما لاڏلي ڌيءَ جي اُن اداڪاريءَ تي موهجي، غصو وساري سڌس ڀر سان
پلنگ تي ويٺي رهي. ”نه بابا، مان مٿير نه ڪونه آهيان.“ پدما کلي وراڻيو.
”اڇا پلا تون ڪاڪروچ آهين؟ جو جهٽ جهاڙوءَ سان يا فلٽ جي ٻانس سان
مري ويندائين.“
پدما به اهڙي ئي معصوم ادا سان چيو، ”نه پٽ، مان ڪاڪروچ ڪيئن ٿيندس.
مان نه پنهنجي پنڪيءَ جي ممي آهيان.“
”بس نه پوءِ تون ڪيئن مر ندائين؟ پنهنجي پنڪيءَ جي هيتري ننڍڙي مستي
ڪرڻ سان تون مري ويندائين؟“ پنڪيءَ آڳر جو ڇو تون ڇصو ڏيکاري چيو. پوءِ ماءُ
جي ڪلي ۾ ٻانهون وجهي ڪلڻ لڳي.

ماڌو ويچارو پنهنجي ٻوڙي ڇالي، پرساد ۽ ڀسندو ٻئي پنهنجي ماڪالي رهندا ۽ مدد ڪندا. ماڌوءَ کي اڪيلو ڇڏي ڏسي رهندا هئي دل روئي آئي، سڪي ٻري چيائين، "ماڌو! توسان منهنجو سچو ساٿي آهين، آسان مالڪ ڪهڙو نه ڏهي اسين هميشه سدا گڏ رهنداسين. ٻاقي سندري ۽ بسنتي ڪڏهن هڪ شاخ تي هڪ ٽڪر سان ڪڏهن ٻي شاخ تي ٽپي ٽڪرائي سان. ماڌو! اهي منهنجو ابد آهي، اهي منهنجي دک سک جو ڀاڳي ڀائيوار آهي. مان عمر جي آخر زماني منهنجي ڪمزوري آهي، اڪيلي منهنجي لاڪيلي آهي. اسين نه ڇڪار بسنتي ۽ سندري، والڪر لاهي ٻاهي بهوءِ نه آسانڪي ڪير جا جوڙيندو؟

ماڌو چپ هئو. ڏٻري سان هن ڪنڌ ڏوڻ ڪئي جڻ سڀ سمجهي ويو هجي.

Address - 5/5 Hira Bath Flat, Jaipur

معصوميت جو دائرو

★ گوپي موٽواڻي

”پنڪي!“ پدما رڙ ڪري چيو، ”تون ڏاڍي مستي ٿي ڪرين. مون کي ڏاڍو تنگ ٿي ڪرين. خبر اٿيئي ته ائين مميءَ کي تنگ ڪبو ته ممي مري ويندي.“ پدما جي چهري تي غصو هو ۽ لڳو ائين پئي ته برابر ٽا جهڙن کي پيار وچان پنڪي سڏ ڪندا هئا، اُن مٿان چاڻ اِن چئن ڏکن جو وسڪارو ٿيندو. مگر پنڪيءَ تي ماءُ جي غصي ۽ رڙ جو خيرڪو اثر پيو. هن معصوم منڙي مرڪ مرڪي کلي ڏنو. پدما تهائين غصي ٿي، هو قدم اڳتي وڌي، پنڪيءَ کي ٻانهن کان پڪڙي چيو، ”کاين ٿي. ممي مري ويندءِ ته به کاين ٿي.“

پنڪي هڪ ڪن لاءِ گهبرائي. پوءِ ٻانهن ڇڏائي پنهنجي پلنگ تي چڙهي، وهاڻي کي ٽيڪ ڏئي چيائين ”ممي! پر تون ڪيئن مرندينءَ؟ تون ڇا مڇر آهين جو اِن هٿن وچ ۾ ڦاسجي مري ويندينءَ.“ پوءِ اُن ئي معصوم اَدا سان پيءُ ماءُ جو نقل ڪندي، ننڍڙن هٿن سان مڇر کي ڦاسائي، ماري تاڙي وڄائين.

پدما لاڏلي ڌيءُ جي اِن اداڪاريءَ تي موهجي، غصو وساري سندس پر سان پلنگ تي ويهي رهي. ”نه بابا، مان مڇر ته ڪونه آهيان.“ پدما کلي وراڻيو.

”اڇا پلا تون ڪاڪروچ آهين؟ جو جهٽ جهاڙوءَ سان يا فلٽ جي بانس سان مري ويندينءَ.“

پدما به اهڙي ئي معصوم ادا سان چيو، ”نه پٽ، مان ڪاڪروچ ڪيئن ٿيندس. مان ته پنهنجي پنڪيءَ جي ممي آهيان.“

”بس ته پوءِ تون ڪيئن مرندينءَ؟ پنهنجي پنڪيءَ جي هيتري ٿوري مستي ڪرڻ سان تون مري ويندينءَ؟“ پنڪيءَ آڱر جو ٿورو حصو ڏيکاري چيو. پوءِ ماءُ جي ڳلي ۾ ٻانهون وجهي کلڻ لڳي.

سنڌ ري پنهنجي لڙائي اڏا سان، ٻار مان مٿان ڪڏهن لڙهي لڙ سان بازيگر ڏاڍون لباڙا ۽ شرمائجي ڪري انهن ڪٿي مٿان ٻڌ ڪڍو ٽوڙ ڇڏي رهي هئي ته لڳو ۽ ڀڄائي وڃا نه ڪوڙي وڏي ڳالهه ٿي!

ٻارن ۾ نه هو به اچي نهڪڙو متو، پوءِ بازيگر ڏيکاڙو تماشي جو آهڙي ڪرت — بازيگر ۽ ماڏوءَ جي وڙهه. ٻارن ٻڌي انهن سان لڙائي ڪئي. اک جهپ ۾ ماڏوءَ لنڌ جا ٻه ٽي ٽڪڙا سو ٽلا ٻر همري جي لنڌ پڪڙي ۽ انڪر ڪري ڇڏيائين. وري ماڏوءَ پنهنجي لنڌ لٿي ڪئي ۽ پٺي اچي ڪٽر ڪٽا آيا. ڪڏهن ماڏو هيٺ ته ڪڏهن همرو هيٺ. ٻنهي هڪ ٻئي کي ڌڪ جي ڪوشش ۾ لڳا پيا هئا. زمين تي ڪريا ٿي وري اٿيا ٿي. سڄي ميدان ۾ ڌوڙ اڏامڻ لڳي. ميدان جي هڪ ڪنڌ کان ٻئي ڪنڌ تائين ڇٽي ڦري رهيا هئا. ڪڏهن ٻارن جي گول دائري جي اندر ته ڪڏهن ٻاهر آيا جو ٻه ٻار ٻنهي هٿي ٿي ويا. همري جا قاتل ڪڙا ڪڍي وڏيڪ ٿاٿا ۽ ماڏوءَ جا ڇٽون اچي ٻند پيا. آخر همري ماڏوءَ سان اڪرون ملايون. ٽوڙ ڪيس ڪ ڪدم ٻاسو ٻلعجي و آيو. ماڏو جو همري جي مٿان هئو سو ٻاڻهي ٿي ويو. همري کٽيو ۽ ماڏوءَ پنهنجو ٻاڻ کي ٻاڻهي هارائي ۽ ٻي زبان چالو پنهنجي ايمانداري جو ثبوت ڏنو. ٿاڙين جو ٻا... هو به ٻڌا اُٿاڻا، همرو بيحد خوش هئو.

هميرو گهر نه وريو. سانجهيءَ بسنتيءَ ۽ سندس زال رشما سندس انتظار ڪندي، اڪي پياسي ڏر وقت تي امداڪري تي پهچي رهي.

رات جو وڌيو. ٻاهر هوا جا گهوگهاٽ ٿي رهيا هئا. بسنتيءَ جيڪي ٻه روئيون هميري لاءِ بچايون هيون سي سندري انڪل سان لڳائي وڻ لاءِ ڇڏهسي وائي ۽ ڪڏهن لڪور سان ڪڏهي روح رحاڻ ۾ لڳي وئي. سڄي رات ڇهل ٻهل رهي هيٺ بسنتي ۽ هميرو، مٿي سندري ۽ لڪور. ويچارو ماڏو پنهنجي مالڪ جي انتظار ۾ بسنتيءَ جي ڏر جي ٻاهران سڄي ڏينهن جو بک ۾ پاهه. ليل اڄ پنهنجو هئو جيئن رشما پنهنجي ڏر وقت پهتي هئي. شايد ايمانداريءَ ۽ پاڪدامنيءَ جو حال اڪيلو اهو ئي آهي.

سندريءَ ۽ لڪور مٿس جي روئي کاڌي. اوچتو سندريءَ کي شايد ڏيا آچي وئي. روئيءَ جو اڌ ٽڪر ڪڍي ماڏوءَ ڏانهن هيٺ اڇلايائين. ماڏوءَ ٽڪر ڏانهن اک کڻي به نه ڏٺو شايد سوچي رهيو هئو ته ليلن ڪاڻ لاءِ ته ماڏو آهي پر روئين ڪاڻ لاءِ سندري. سندري مالڪ جون ٻه روئيون کائي وڃي ٿي ته ڏهن ته هميرو ڪيس پالئين ٿو. هوڏانهن رشما مون والڪر مالڪ تي جان ڏني ٿي ته هن جو قدر ٿي ڪولهي!!

□ □

صبح ٿيو هميرو پنهنجي گهر نه وريو ۽ شهر ۾ تماشو ڏيکارڻ ويو. بسنتي ٿورو اٽو دال ۽ ليل ڪڍي هميري جي گهر رشما کي ڏيڻ وئي. شايد مٿس ڏيا اچي وئي هئس. رشما ويچاري بسنتيءَ جي اکيان ڇا ڪچي؟ سوچي رهي هئي ته هميرو ڪهڙو نه عجيب شخص آهي - بيوفا بسنتي سندس سڀ ڪجهه کائي وئي آهي ته ڏهن ۾ هميرو ڪيس پالئي ٿو، سندري ٻالدري سندس روئيون کائي وڃي ٿي ته ڏهن ته هو ڪيس چاهي ٿو، پر ويچارو ماڏو جو مون والڪر ست تي قائم آهي اُن جو ڪو قدر ٿي ڪولهي!

اُن ڏينهن خوب برسات پيئي. هميري جي ڪمائي اَصل ڪاڻ ٿي، جيڪي ٿورا پئسا مليا هئس اُن جو شراب پي آچي بسنتيءَ وٽ پهتو. بسنتيءَ کي هميري جو اڄ خالي هٿين اچڻ نه وڻيو. هميرو سندس گهر وڃو ٿي هئو ته هوءَ ڏاڍو وسائي پر واري ڪورڪي چوڪيدار جي جهڳيءَ ۾ هلي وئي.

اُن رات سندري ڪاله واري لڪور کي ڇڏي وڃي ائي، لڪور سان ڪـ شاخ تي وئي.

سندري پنهنجي لڙائيءَ اَدا سان، ٻار مان مٿهن ڪيدي لسرهي نظر سان بازيگر ڏانهن
نهاريو ۽ شرمائجي ڪري اُنهن ڪٽي مٿهن بند ڪيو جڻ جهٽي رهي هُئي تہ لنگر پاڻي
وِڃا نہ ڪهڙي وڏي ڳالهہ ٿي!

ٻارن ۾ بہ خوب اَچي ٽهڪڙو مچيو. پوءِ بازيگر ڏيکاڙو لماڻي جو آخرين ڪرتب
بازيگر ۽ ماڙوءَ جي ولڙهہ. پهرين ٻنهي لنهن سان لڙائي ڪئي. اَڪہ جلب بہ ماڙوءَ لت
جا بہ ٿي سٽڪا سو سنا پر همبري جي لت ڪڙي بہ ٽڪر ڪري چڙهائين، وري ماڙوءَ
پنهنجي لت لنهي ڪئي ۽ ٻئي اَچي گڏ گتا ٿيا. ڪڏهن ماڙو هيٺ تہ ڪڏهن همبرو
هيٺ. ٻئي هڪ ٻئي کي ڏسڻ جي ڪوشش ۾ لڳا پيا هئا. زمين تي ڪرندا ٿي وري اُٿيا
ٿي. سڄي ميدان ۾ ڌوڙ اُڏامڻ لڳي. ميدان جي هڪ ڪنڊ کان ٻئي ڪنڊ تائين ڦري
ڦري رهيا هئا. ڪڏهن ٻارن جي ڪول دائري جي اڳڙو تہ نزديڪ ٿي آيا جو ٻب وچان
ٻار ٻني هٽي ٿي ويا. همبري جا قاتل ڪڙا ڪجهہ وڌيڪ قاتا ۽ ماڙوءَ جا ڪي وار
پٽجي اَچي ٻنت پيا. آخر همبري ماڙوءَ سان اَکيون ملايون. جڻ کيس ڪجهہ چيائين.
يڪدم پاسو بدلجي ويو. ماڙو جو همبري جي مٿان هيو سو پاڻمرادو ڪرڙائي ڪاٿي هيٺان
اچي ويو. همبري ڪَنيو ۽ ماڙوءَ پنهنجو پاڻ کي پاڻمرادو هارائي وڃي ڪنڊ ورتي. هڪ
بي زبان جانور پنهنجي ايمانداريءَ جو ثبوت ڏنو. تاڙين جو ٽهڪڙو شروع ٿي ويو ۽
ٻارن خوب پئسا اُڇلايا. همبرو بيحد خوش هو.

= =

کيل ختم ٿيڻ بعد همبرو سڌو شراب جي ڪٽي تي ويو. ڏل کولي شراب پيتائين ۽
پوءِ ٿابڙجندو ٿابڙجندو پنهنجي بستيءَ طرف ويو. پنهنجي گهر وڃڻ جي بدران
بستيءَ جي گهمو ويو. بستي جهنڊيڪ ڪاري آهي پر بيحد جهنگل آهي پوءِ هئڻ
ڪري جڻ کيس بوري چڙوائي ملي چڪي آهي. همبري جهڙا ڏهڻپي همدرد هن جي
ڪيسي ۾ آهن. بستي بہ ماڻهن بستيءَ ۾ رهي ٿي. همبري کي ڪيڪار ڪري اندر وني
وٺي ۽ ڪيٽيءَ تي ويهاريائين. همبري جي ڳولهيءَ مان بوال ڪڍي ڪجهہ ٻاڻ ٻيٺائين
۽ ڪلي وٺي همبري کي پيئارڻ.

ست پيڪ ڏيڻ ڀرڻ جي مهل ٿي، همبري لڏي جي خمار ۾ ٻڙ ٻڙ ڪئي
بستيءَ اُني ڏيڻ ٻارهو ۽ همبري جي کيسي مان پئسا ڪڍي اُٿي، دال پاڻي ويهي
پنهنجي ڄمت پيچا ڪئي. ۽ روئيون همبري جي لاءِ پاسيرو ڪري رکيائين. اُن ۾

کيلي طرف ئي هئو ته ڪنهن کيهلي ٻار سندس پٺيءَ جو وار ڪٽي پٽيو.

ماڌوءَ درد کان دانهن ڪئي، ان ٽنگن تي اٿي بيٺو. بس، ٻارن ۾ اچي ٽاڪوڙو پيو ۽ ڊوڙ ڊوڙ ڀڄڻ لڳا.

هميرو ڀلا اها ڳالهه ڪيئن ٿي سهي سگهيو ته سندس تماشبين اڃان گڏ ٿي نه ٿيا هجن ته نالائق ماڌو منجهان ٽاڪوڙو وجهي ڇڏي. هن زور سان ماڌوءَ جي ناڪيليءَ کي ڇڪي ڏني ۽ لٺ جو سٽڪو ماڌوءَ جي اڳيئي ڏکندڙ پٺيءَ تي وهايو. ٻسي زبان جانور ڇيخ ڀري زمين تي ويهي رهيو.

وري ناڪيليءَ کي ڇڪ، وري خون جون ٻ ٻوندون!

ماڌو درد وچان اون.. ....اون..........اون..........ڪري ڪراهڻ لڳو ۽ ڏسي رهيو هئو ته سندس پٺيءَ تان پٽيل وار هڪ عورت جي هٿ ۾ وڃي پهتو هئو جا اُن وار کي تعويذ ۾ بند ڪري پنهنجي گود واري ٻار جي ڳلي ۾ ٻڌي رهي هئي. اهڙا رواڪار ڏسي ماڌو ٻهه ڇپ ٿي ويو، شايد سوچي رهيو هئو ته ماڻسي ڪهڙي نه عجيب آهي جو منهنجو جونئن وارو وار ڪٽي ٻار جي ڳلي ۾ ٻڌي رهي آهي، ڀلا ان سان ۾ ڪڏهن ٻار جا رات جو ڇرڪ ڀرڻ بند ٿيندا!

اوچتو کيس هڪ سخت ڇڪ آئي، وري خون جون ٻ ٻوندون!!

ماڌوءَ جي خيالن جو تانتو ٽٽي پيو. ڪيلي جو ڳرال ٽڪرو اڳيان زمين تي پيو هئو پر سندس کائڻ لي لڇا نه هئي. هوڏانهن سندري ٻلائوز پائي پنهنجو نماءُ ڪرائڻ لاءِ تيار ويٺي هئي، هميرو کيس نهاري رهيو هئو.

”سندري ٻائي! تون پائوڊر ڪيئن لڳائين؟“ هميري سوال پڇيو.

سندريءَ آرسي ڪٽي پائوڊر لڳائڻ جو دستور ادا ڪيو.

هميري کيل ڪسي اڳتي وڌائيندي چيو، ”سندري ٻائي! تون ڏند ڪيئن صاف ڪرين؟“

سندريءَ هميري جي ڳوٿريءَ مان هڪ پراڻو ڪتل ٿت برش ڪڍي پيسٽ ڪرڻ جو نقل ڪيو.

”سندري ٻائي تون ميلي ۾ گهمڻ وڃين؟“

سندريءَ ڪنڌ ڌوڻي ها ڪئي.

”سندري ٻائي توکي ميلي ۾ لڪوز پڃائي وڃن ته؟“

ماڏو

○ پدم راج ديودت شرما

همرو بازيگر آهي، ماڏو آهي سندس رن ؛ سندري سندس نالو سندري • پنهنجي مري گودڙيءَ مان ڏڪڏڪي ڪڍي همرو وڄائي رهيو آهي، ٻار ڪلا ڏسي رهيا آهن، ماڏو هڪ ڪنڌ پنهنجي ڄولن پرال واڻن کي ڪڍي رهيو آهي. سندس لڪ ، ناڪيلي آهي جنهن کي همرو رکي رکي ڇڪي ڏئي ٿو ماڏوءَ کي سمجهائي رهيو آهي ته هوشيار ره جلدي کيل شروع ٿيڻ وارو آهي. ماڏوءَ جي ناڪيليءَ وٽ گهٽ وڏ چڪ جي ڪري ڪون جي سڪل پوڊن جا نشان آهن جي پڌائي رهيا آهن ته ڪهڙيءَ نه بي رحميءَ سان هن واڄاري کي اڄار وجهي لو. سندس پيٽ تي ڪيئي اڄا وار سندس عمر رسيدا هئڻ جي ڪهاڻي پڌائي رهيا آهن. سندس اکين ۽ ڳان ڳوڙهن جي سڪل ڏار جا نشان آهن جن کي مکيون جهنڪي رهيون آهن.

سندري ناندري آهي، ننڍي آهي، بيحد چنچل آهي. همري جي گودڙيءَ جي انهن کي لوسي اوسي پنهنجا ڪپڙا ڏسي رهي آهي ۽ انهن پر لڳي ته شايد ڄولند مري رهي آهي ته اَڄ جي تماشي لاءِ ڪهڙو بلائوز پائيندي ۽ ان سان ڪهڙي ساڙهي منتخب ڪندي.

ڪڏهن ٻارن مان هڪ ٻار هڪ ڪيلو ماڏوءَ ڏانهن اڇلايو. ماڏوءَ آڱرن سان پنهنج هٿ ڪيلي طرف وڌايو. اڃان ڪيلي تائين سندس هٿ پهتو ئي ڪين هئو ته اوچ سندس ناڪيليءَ کي زبردست ڇڪ آئي. ڪون جون ڄ تولدون سندس ڄربيل لڪ مان ڪري اچي پٽ پيئون. ٻڪري نظر سان هن پنهنجي مالڪ ڏانهن نهاريو ۽ ال سمجهي ته سندس مالڪ ئي هيءُ ڪيلو کائڻ لاءِ چاهي، هن من ماري پنهنجو هـ واپس ورائي ڇڏيو. سندريءَ جهٽ ڏئي ڪيلو کڻي ورتو ۽ کس ٻر ڪل لاهي ڪ وات ۾ وڌو ۽ ڪيلي جو هڪ ٽڪرو پاڻ جي ڪٽي ماڏوءَ ڏانهن اڇلايو جيئن ڪ سگهي ڊالا ڪنهن ٻڪاريءَ ڏانهن دان جي مدد ڪرڻيندو هجي. ماڏوءَ جو ڏ تان اڃان

... ڪين ٻلاڪ وانگر پنهنجو وجود ڏيکاري رهي هئي.
... ته سنڌس ڳلو خشڪ ٿي ويو آهي هو ٻاهر نڪري واٽر ڪولر تي
...س پوري پيتائين. هن جمن تي آفيس ۾ پير رکيو سنڌس سيڪشن
...دي هال ميٽنگ جي ڪمري ۾ وڏي صاحب سيٺ جي کي گهرايو آهي.
ڪمرو سڄو ڀريل، وڏو صاحب آيو، زوردار تقرير ڪيائين عملي جي
...ڪيائين ۽ چيائين ته ڏڪر جي سهائتا لاءِ فنڊ ڪٺو ڪيو ٿو وڃي هرڪو
...دان ڏئي. طئه ٿيو سنڌس کي ڏهه رپيا ڏيڻا آهن. سڄي ڪارگذاري
...هڪ ڳالهه سمجهه ۾ آئي ته کيس ڏهه رپيا ڏيڻا آهن ۽ پوءِ کيسي ۾ باقي
...ر رپيا گهٽ. اچانڪ کيس ياد آيو ته اڄ سنڌس کي جلدي گهر پهچڻو
...ارهي جي گول گهيري ۾ ٻه بلائوز، ٻارن جو يونيفارم، راڪيش جو بوٽ،
...ي ۽ ڪتاب سنڌس انتظار ڪري رهيا هئا. ان دائري ۾ هن ڏٺو مکڻ جي
...و ڏنڊلو وجود انهن گهرجن جي گرمائش ۾ ڏري ڏري وڃي ڦڙو ڦڙو ٿي
...هو ۽ آخر اکين کان غائب ٿي ويو.
...پس گوتم ٻڌ وانگر اچانڪ اوچ جي پراپتي ٿي ته مکڻ جو ملهه ڏاڍو مهانگو ٿي

Add : Radha Krishan Lalwani 'Rahi', Railway Training school, Udhaipur (R

سندس لفارون زال جي جاليءَ کان چنکي هيمت عليون. هن ڏٺو ته [illegible]
سارڻي ڏوري ٻڌي هئي.

هن [illegible] ساڻ چيو ته راڻي هن ميهي لون [illegible] لاءِ هڪ سارڻي [illegible]
[illegible] راڻيءَ سارڻي ڏٺل باسو چڙهي پرو راڻي چيو ته سواءِ کي هن [illegible]
[illegible] ڏٺي آهي ۽ کم کتاب به خريد ڪرنا الس.

[illegible] اٿيي [illegible] ، بعيجا ٻئي هڪ راڻيءَ جي ڪلهن تي رکي هن چيو [illegible]
[illegible] ٽي [illegible] ڇا؟ اون [illegible] ڪر هن ٻئي ٻڪيار [illegible]
[illegible] ٻڌي جي [illegible] ٺلدي رکي سانوءَ لي سب [illegible] ڪندا [illegible]
[illegible] ڪري ڪمزور آواز ۾ چيو ته سيدي واري [illegible]
[illegible] ڏسيهن کان گلا ڪرلهي. سيدي واري جا [illegible]

[illegible] آمس لاءِ لکري وارو
[illegible] لپڪار ۽ گرڙي ڪري [illegible] جو ماحول تي ابو لي [illegible]
[illegible] ٻڪيار [illegible] آمس جو ماحول [illegible] ڏٺهن لي، سامايک [illegible]
[illegible] ڪيااي اٿجي وهدا آهن اڄرڪي ڏٺهن لي [illegible] ڪرڻ جي [illegible]
[illegible] داش جا اهم مسئلا هر نقطي لي [illegible] جو ڏوجر ڪيو ۽ [illegible]
[illegible] خاص طور اح هڪبڻي هي

[illegible] ٻڪيار [illegible] ات [illegible] ۽ چاليه [illegible] ڪيسي [illegible]
[illegible] لي [illegible] ٻڪيار [illegible] ڪر [illegible] ڪري جلدي [illegible]
[illegible] لي اڃي [illegible] ڪولي [illegible] سندس آمس [illegible]
[illegible] ٻورو [illegible] ۽ [illegible] هڪ سگرٽ ڪيي [illegible]
[illegible] سيري اڃي [illegible] هڪ سگرٽ [illegible] هڪ [illegible]
[illegible] سگرٽ [illegible] ۽ ٻئي [illegible] ٻارهان [illegible] هڪ [illegible]
[illegible] آواز تي [illegible] هليا ويا آهي.
[illegible]

هر هڪ ڇاتي مان هڪ هڪ آڱر سندس واس ۾ زوريءَ وجهندي هئي.

هڪ ڏينهن تہ مانيءَ ڏاڍو مزو ڪيو. انيءَ کي خبر ئي ڪانہ هئي تہ هو راتجو ڪهڙيءَ لوئيءَ ۾ اڪل هو. واڇاريءَ ڏاڍو ڳولهيو. لارن جي ٽاريڪيءَ ۾ مجهيل ممتا مڪڻ ڪيدي اڱڻ رکيو پر من نہ مڃيو تہ ڪٿوري ڪٿين دالان ۾ هڪ هڪ لوئيءَ کي اولٽيندي پڇي ڇيو "پاڻ پلا ٿيمس الائي ڪٿي تو وڃي پوي هاڻ مان ڪٿي ڳولهيانس؟" پرياس جي سرمائي اُجالي ۾ ڳولهيندي ڳولهيندي الائي امڙ جو پير ڪنهن ٻار جي پاسي ۾ پيو جو انڊي هيڏانهن لڏي هو ڏانهن لڏي. پوءِ تہ ٻار جي رڙ ڏاڏيءَ جي اُٺي راءِ ۽ ڪمت جي ڪٿوري جي جهڪار ڪيچ اهڙو عالم پٽايو جو وري گهر ۾ ڪير سمهي نہ سگهيو.

ٻئي ڏينهن گهر ۾ نهڪڙو رونشو ٿي آيو نعين وڏن کي. راست جو گهر جا نيڊا وڏا ڏاڏيءَ کي پيري ٿہ پوندا وڃن ۽ چوندا وڃن امان هو تهنجو پاڳن پرال هتي سمهيو پيو اٿئي.

هن جي اکين ۾ ٿراوس اچي وئي ۽ ڪن ۾ آواز پيو سائين نيرڻ ڪاٿو ٿڌي ٿي ويندي.

هن اکيون کٽي زال ڏي نهاريو جيڪا سندس ڏانهن نهاري رهي هئي. هن کي لڳو تہ راٽيءَ جو چهرو پيلو ٿي ويو آهي.

هن اکين ۾ اڃي تہ اتري اُداسي نہ هئي؟

هن پاڻوه مان ڇيو راٽي هن مهني مسڪڻ ٿوڙو وتاڪ گهراٽج ٻارن سان ڪڏ ٿوڙو لون ۾ ڪاٽيندي ڪر.

الائي سندس ڳالهه جوٽس انڊي يا نہ ٻڌي.

هن ٻڌو راٽيءَ ڇيو تہ پسگهار وني چلڏي گهر اڇجو نياڻوءَ جي يونيفارم جو ڪپڙو آٽو آهي. اسڪول ۾ ٻيا يونيفارم نياڻوءَ کي اچڻ نتا ڏان.

هن ڇون اکيون زال جي ڇهري ٽان کسڪي هيٺ آيون ۽ ڏٺائين تہ راٽيءَ جو بلائوز ڪيچ ۽ ڪاهي جي وچ ۾ ڇيرال هو.

هن سنيه سان ڇيو راٽي نياڻوءَ جي يونيفارم جي ڪپڙي سان گڏ لون پنهنجي لاءِ ٻہ بلائوز ٻہ ولجاڻ.

راٽيءَ ڇپن تي مرڪ آٽي ڇيو تہ راڪيش ڪالهہ ٻڌايو تہ هو ڪاليج ۾ ڇپڙل پاڻي وڃي ٿو تہ دوست ڪيس ٽوڪون ٿا هيڻ راڪيش کي اچ بوٽ ضرور وٺي ڏيڻو آهي.

[illegible] آلي [illegible] سان جي ڪمري ۾ ڏيءَ جي ڪمل [illegible]

[illegible] شئه ناهي آهي. جڏهن به
[illegible] ڪري ڏيءَ ٻڌ جي پاسي ۾ ٻنجي
[illegible] پاڻ.

[illegible] سندس ڪڪي جي شادي لئي. چاچي [illegible]
[illegible] چاچيءَ [illegible].

[illegible] گرد مان ڪسڪي چاچيءَ جي گرد ۾ سمائجي وڃي
[illegible] چاچي کيس [illegible] هئي ته [illegible] لون [illegible]
[illegible] آڪاڻي ٻڌائيندس.

[illegible] کيس [illegible] هند لئي [illegible]
[illegible] هو ته هو [illegible] سان وڃي
[illegible] جو چاچي کيس آکاڻي ٻڌائيندي.
[illegible] چاچي؟ چاچي اکيون ڇنڀي چاچي
[illegible] هئي ته [illegible] چئو؟ [illegible] هئي ته
[illegible].

[illegible] کيس [illegible] آهي [illegible] اچ؟ اچ چئو؟؟
[illegible] والي [illegible] لئي رهي.

[illegible] ڏور ڪي [illegible].

[illegible] سان [illegible] ۽ [illegible] ۾ وڃي ڳال ڪي
[illegible] آهي.

[illegible] ڏال پاڻي سندس [illegible] ڪي. [illegible]
[illegible] سان [illegible] ڏي [illegible] جيو ته سائين
[illegible] لئي [illegible] لئي وئو؟ [illegible] چڙ.

[illegible] پات آيو. کيس پات آيو هڏهن
[illegible] سال [illegible] هئي. [illegible] جو [illegible]
[illegible] سندس. [illegible] ڏرڙي
[illegible] سو ۾ پاڻيندي
[illegible] جي جيڪڏهن

مهانگو ملهه مڪرڻ جو

□ راڌا ڪرشن لعلواڻي "راهي"

هو خوش مزاج انسان هو. هر موقعي تي مجلس ۾ سندس ٽهڪ گونجندا رهندا هئا. خوشيءَ کي پوئتي لاهي هو ڪڏهن به خوشيءَ پٺيان ڊوڙيو ڪين، مگر جڏهن به خوشيءَ لاءِ هن ٻانهون ته ڦهلايون، خوشي ته وڌي اچي سندس سيني ۾ سمائي ڇو جو وڏائي ڇهڻ ڏيهن ڇڏيءَ ۾ ڪيس لڪي ورڻ ڏنو هو.

ننڍي هوندي کان وٺي ماءُ جي ممتا جي ڇانوَ ۾ پليل ۽ ڏاڏيءَ جي ڪوڏ ۾ لاڏ ۽ چاچن پڦاڻن جي لاڏ ۾ لڏايل ممس مولا ته هو اڪيلي هو ۽ لاڏن لڏايل اڙيءَ سلڇڻيءَ سان جيئڻ جو ڏس مليو آهي هر حال ۾ گهرڻ کي خوشحال رکڻ.

اوچتو سندس اکين ۾ شاديءَ جي ٻهراڻ ۽ رات جو عڪس اڀري آيو. ڳلن سان ٻه ڪيل راڻي ڳالهائي ٿي ليڪي هن پيار سان زال جو هٿ پنهنجي هٿن ۾ جهلي چيو منڙي اڄ ننهنجو ٻهڪاٽو ٻالو واڌان ۽ پنهنجو وڏيءَ تي ساهرائو ٻالو رکيو ٿيندي. هاڻي ٿون ماءُ گهر واڌان سس جي گهر ٿيندي ۽ منهنجي لاءِ. اون ...... ها منهنجي لاءِ راڻي مان ته پاڻي لڳي راڻي ٿي چوندس.

راڻيءَ شرمائجي ڪنڌ جهڪايو ۽ سندس سيني کي وهاڻو بڻائي سڄي رات سپنن ۾ ليسٽائين ڪم ٿي وٺي جيسٽائين صبح ٿيندي ٿي گهڙيال جي گهنڊيءَ کيس پاسو ورائڻ لاءِ مجبور نه ڪيو.

گهڙيال جي گهنڊي اڄ به پوري پنجين لڳي، وڳي ۽ هو هميشه وانگر اٿيو. هن ٻانهون ڦهلائي ڪمر موڙي آرس ڀڳو. رات جي خوابن جا نظارا اکين ۾ اڀرڻ سان سندس من ۾ خوشيءَ جي لهر ته وڌي وئي. هن پاسو ورائي راڻيءَ ڏي نهاريو ۽ من جي خوشي ونڊڻ لاءِ راڻيءَ کي ڇڪي ڇاتيءَ سان لڳايو.

خوشي ته ونڊجي وئي مگر شايد راڻيءَ جا ڪمزور هڏ اُن کي سهي نه سگهيا تان

ماءُ کي پيار ڪندس ۽ موٽي هاسٽل پرتي نه ڪرائيندءِ ته ته مان بابا وانگر اتي ئي مري
ويندس.

ممي سرانديءَ وٽ ويٺي سڏڪيس رواڄيءَ ڏڪڪيءَ جو مون لئي گهرو اگر ڏسي ڇرڪ پري
چيائين.

”اڙي بيٽا! لوڪي ڪهڙن جي نه هاسٽل ۾ ماٺڙو مري ويندو؟ اتي نه ڪيترا ٻار
ڪندي، پڙهيندي، ٻار سٺا ٿيندا ۽ هوشيار ٿيا مهنجا ٻچڙا تون خواه مخواه پريشان
نه ٿيءُ.“

”پر ممي اتي بابا جو مري ويو.“

ممي ڄڻ ڪنهن ڏکي ٻولي کي سڻي ورار هڻي.

سڄي ماجرا سندس اکيان ظاهر ٿي وئي.

چيائين، ”پٽ! بابا هاسٽل نه پر هاسپيٽل ويو هو؛ معذلي اسپتال، جتي بيمار ماڻهو
ڀرتي ٿيندا آهن، ڊاڪٽر ۽ نرسون هوندا آهن ۽ .... ممي وڌ ٿڪ چاهيو مون اهو
سڀ اڄ ئي ضرورت ئي محسوس نه ڪئي ۽ سندس سمهي ۾ منهن لڪائي ڇا ڇا
سڏڪڻ لڳس. ممي منهنجي اکين، لڙڪ ۽ ڳلن تي اليڪ چمون ڏيئي چپ ٿي لڳي.

”مان ٻڪي هاسٽل نه موڪليندس، راڄا سنڌ ٻار ٿي هلندين نه پوءِ ٻڌ جو منهنجي
اکين جي تاري کي اکين کان دور ڪندس؟“

منهنجي دماغ تان ڄڻ منڻ جو بوجهه لهي ويو. سندس ڳلي ۾ ٻانهون وجهي ڄڻ
ٽولي ۾ جهولندي چيم ماٺ، ممي! سچ پچ هاڻي هاسٽل نه موڪليندين نه؟ مان
عرم ورڪ ڪجهه ڪندس ڪر نه ٿيندس، نه خرچي گهرندس نه ڪا نراري شيءِ
ڪاليندس پنهنجي سڀ ٻاري ممي کي اصل تنگ نه ڪندس.“

اڄ هي اکين مان آسرا جو ڪيترو آب ڪري چئي نه سگهان، بس اُن سمهي ۾
مرڪي پيغام سڪون ڀري رهيو هو؛ ڄڻ ڪنهن ديوي ديوتا جو وردان مليو هجي
۽ اڄ منهنجي لاءِ دل جا وڏا ڏک پل ۾ منڻ وانگر رهجي ويا.

Add - Kamla Goklani 3/21 lik

”وڃ راجا بيٽا! وڃي آنٽيءَ جي گهر پڪچر ڏس.“

”ڇو ممي پنهنجي گهر ٽي - وي ڇو نه ٿي هلائين.“

”نه پٽ! بابا گذاري ويو آهي نه. انڪري گهٽ ۾ گهٽ ٻارهن ڏينهن ٽي - وي نه هلائبي.

مان آنٽيءَ جي گهر ٽي - وي ڏسڻ ويس ۽ فلم جو نالو هو ’ڪليڪ‘ انهيءَ ۾ مون جيڏو ڇوڪرو هو پر تمام سهڻو، تنهوڪري ڪيس سندس ماءُ هاسٽل ۾ موڪليو. ويچارو روئڻهارڪو ٿي ويو هو. سندس ڏاڏي به امان وانگر پئي زار زار روئي ٿي. هاسٽل ۾ وڃي پر ماڻس ڪي جڏهن ڏاڏي پوٽي جي پيار ۾ خيالي وٺي پهچي وڃي ٿي ۽ پئي ٻڌ ڪيائين. منهنجي دل ۽ دماغ ۾ اول ٿي هاسٽل جو ٽپ وٺڻ هو سو هيسجي ويس. ڀؤ ايڏو گهيري ويو جڏهن ممي مونکي هاسٽل ۾ موڪلي رهي آهي ۽ پڪچر جي رسيس ٽيڻ ٿائين الائي ڇاجو ڇا سوچيندو رهيس جو آنٽيءَ مونکي ڌونڌاڙي چيو،

”ڇو آشو! ڇا پيو سوچين؟ بابا جي ياد ٿي اچي؟ مون ڇرڪ ڀري آنٽيءَ ڏي نهاريو. آنٽيءَ ڇا پڇيو اهو نه مون جڏهن ٻڌو ٿي ڪرڻ ۽ پڇيومانس.

”آنٽي هنجي ماءُ جو نالو ڇا آهي“

”ڇيائين، راڪا“

مان ايڪدم پڪچر اڌ ۾ ڇڏي آئي ممي وٽ آيس هن رنڌڻي ۾ مهمانن لاءِ روٽي پئي ٺاهي. سندس ٻانهن پڪڙي چيومانس.

”ممي! مونکي راڪا وٽ وٺي هل.“

”ڪهڙي راڪا؟“

”او جيڪا ’ڪليڪ‘ فلم ۾ هن ڇوڪري جي ماءُ آهي نه“

”ممي ڪجهه نه سمجهندي پڇيو، ”پر آشو! راڪا وٽ ڇا هلي ڪندين؟

”ممي هوءَ پنهنجي پٽ کي هاسٽل ۾ ٿي ڀرتي ڪرائي“ مان کيس سمجهائيندس ”ممي هوءَ پنهنجي پٽ کي هاسٽل ۾ ٿي ڀرتي ڪرائي. ڪيڏو نه سهڻو ڇوڪرو آهي ممي نه هاسٽل ۾ ويندو نه بابا وانگر الي ٿي مري ويندو. ڪيڏو نه سهڻو ڇوڪرو آهي ممي نه هاسٽل ۾ ويندو نه بابا وانگر الي ٿي مري ويندو.“

هل نه پليز، هن کي مونکي ۾ چاڙهي وٺي وڃ آهن هو الي ٿي مري ويندو.“

ممي مونکي چمي ڏيندي چيو، ”پڳلا پڪچر واري راڪا وٽ ڪيئن ڪوئي هلان؟“

”ممي هاڻي مان ڪن تو پڪڙيان ڪوئي ڪڏهن به ٽنگ نه ڪندس. اخبارون مخزن نه ڦاڙيندس. اناج ۾ ڪچرو ڪو نه گڏيندس. لائيٽ سان هٿ چراند به ڪو نه ڪندس

کيس هاسٽل ڪڻائي ويا هئا. ممي هاسپيٽل ۾ هوندو ۽ مان هاسٽل سمجهي ويٺو هوس. اهڙي سوچيندو هوس ته جيڪو هاسٽل ويندو سو واپس ڪونه ايندو. تڏهن ته بابا به هاسٽل ويو ته مري ويو. ويچارو هيءُ گهر ۾ ڇو ڪيئن خوش هو؟ سچ ته انهن ڪٽ تي ليٽيو پيو هوندو هو اڪيلو، ڪيڏو سڪندو هو. پيشاب وغيره بستري تي ڪندي ويندو هوس ته امان ڇيڙا ڏيڪاڏيندي هئس اوڙا اڏين لڳائين ڪندي ۽ ممي مونکي ڪڍي ڏيندي هئي. ڇڙٻ ڏيندي هئس. "سڀ ڏاڍو ڪرن. مان ته انهن ڪرڙا ۽ هڪ ڀيرا ڏوني ڏوني هڪ تي پيئي آهن. انهن ۾ اڳوان مونکي ماري ڇڏي." واسو چو ڏيندي ڪي ته ٻولدي هئي، "ڇا ڪي ٻولي ڪرائي اٿو، مون ۾ وري پڙهائي ۾ اڏي سڪيه رکي آهي ڇا؟" بابا امان کي اهڙو ڪير هو شايد اڪري کيس هاسٽل ڪڍايو ويا هئا. ۽ اڄ صبح جو بابا کي واپس ڪٺي آيا ته سچ پڇو اچي مڙيو. ڪاڪي ڏاڍو ٽائي. ممي سچي ڪيڏ سان ٻڌائي ماڻس کيس ڇو ن پيا بابا مري ويو پيوه وري کيس سچي ڪيڏ سان ماڻس پڙ نه ڪن. هو ڳالهائي به نه ڪندو. وري چوانون "انهن ٻار ٻاهر وڃو سان نه ڪراڻوس" ۽ جڏهن دروازو کليو ته کيس چڪي اوڙيءَ سان ٻڌي رهيا هئا. مان سمجهي نه پيو سگهيان ته کيس اوڙيءَ سان ڇو ٻڌي رهيا آهن؟ وري ممي، ڏاڏي، امان ڪنهن ڪمرو ۽ کيس چڙائي ته لو، رڳو پيا روئن. ممي ڳالهين جي وچ ۾ ولهي هئي کيس ٻاهران ڪان ٻڪري الاريندي چيو، "هل نه ممي! بابا کي ٻڌي ولي نه وڃن." ممي مونکي اندر ڪمري ۾ ولي جواب ڏئي چيو، "ممي جا سور! سچو وقت ٻير وڪيلن وارا سوال جواب ڪرين."

انهن لوري وقت کان پوءِ زور زور سان آواز اچڻ لڳا، "رام رام ست هئه." مان جيئن ٻاهر وڃڻ لڳس ته ممي جي رڙ جڙ ڪوليءَ ۽ انگر منهنجي سيني ۾ ڪهي ويئي. چيائين، "اشو! ڪمري کان ٻاهر ٻير ڪڍندين ته مان هاسٽل ۾ ڇڏي ايندي سانءِ."

مان سوچي ويس ۽ ڪا دير تائين ڪمري ۾ ويٺو اهڙي سوچيندو رهيس، جي ممي مونکي هاسٽل ۾ ڇڏي ايندي ته پوءِ مان اتان واپس ڪڏهن ڪون ايندس. اليئي مري ويندس. پوءِ جيئن بابا کي نوڙيءَ سان ٻڌي کڻي ويا. ليڪن مونکي ته ڇڏي ايندا.

ٻاهر ڪوئي عجيب ٻيو ونوه ٻر مري مونوه سوچي سوچي اچي روئڻ ۾ چڪيس. ٻوڙھا ٻرائي هڪنان کي اڃي نه ٿيو. منهنجي دل اندر ڪاجهي ونهي جيئن ڌڙڪندي هئي ٽيئي ونهدي آهي.

سچي ڳالهه ۾ ان هو ڏاڏو ٻه ته ٿي نه ڪيو ڇب وڃان منهنجي ٻک اڄ جهڙو ڪهڙو لي وڃندو نه، ممي اچي مونکي هٿ ۾ ڪٺي ٻرڇانو تيڙهو آڻي ڏاڏو ڏاڏو!

شالتي اڇڻ جهڙو ڪجهه ٿي رهيو آهي. ممي ۽ جي چوڻ جي باڪل ابتڙ هاڻ ۾ اندر ٻيو محسوس ٿيندو هو. هوءَ چوي هوم ورڪ ڪر ته مان ننڊ ڪريان. صبح جو ڪير ٻيڻ لاءِ چوي ته ٻڌي وڃان. ٻيڻ ٿي ماڻهو اهڙو ته مان آمامت لاءِ ڪهڙو ڪندس ۽ آمامت هوندو ته ڪوڪي ۽ لاءِ. مطلب ممي منهنجي انهن شيطانن مان ٻچڻ ٿي واڳي هئي. هن چاهيو پئي ته مونکي ڪنهن هاسٽل ۾ ڇڏي اچي. گهڻيئي دفعا غصي ۾ اها ڳالهه سندس زبان ٿي وري وري آئي هئي ته ”هڪ ڏينهن ٻڪ ٿي ٻڪ هاسٽل ۾ ڇڏي ايندي سانءِ.“

وري ڪڏهن اهي لفظ ڏاڏي يا ڏاڏيءَ جي ڪنن ٿي ٻوندا هئا ته ڇڙب ڏني چولندا هئس. ”ڏاڻ! ڪهڙي ٿي وائي واسه مان ڪيان. هاسٽل وڃندا هنجا دشمن. ٢٥ سالن کان پوءِ پونڙو گهر ۾ آيو آهي سو ڇا هاسٽل وڃڻ لاءِ؟ اسين مري ويا آهيون ڇا جو ڪيس هاسٽل ۾ موڪليندا سين؟ اوڪري ٿيون ڪريو ته اصل ڪل ٿي ٿڙاو وڃيو.

ڪڏهن ٻئن کي ۽ هاسٽل ۾ موڪليو آهي؟ واڇاري ممي چپ ٿي ويندي هئي.

هاسٽل جو ٻڌي مان خود ۽ ڪجهه ڪنن لاءِ هيسجي ويندو هوس ته اها هاسٽل وري ڪهڙي بلا آهي جنهنجو نالو ٻڌندي امان ۽ بابا ممي ۽ مٿان هيئن چڙهه ٿا ڇيڻ ان. لاشڪ اهو ڪو هيبتناڪ قيدخانو هوندو جتي ٻارن کي مارون ملنديون هونديون يا اهڙا ڏک ايذاءِ ڏيندا هوندا جئن مون جهڙا اڙٻنگ ٻار سڌري وڃن. ٻر مان ڪهڙيون اڙٻنگايون ٿو ڪريان؟ ڪريان ٿو ته ٻنهنجي گهر ۾ ٿو ڪريان. ها الي مان اهڙو ڪوله هلي سگهندس. الي ته نه منهنجو ياءِ هوندو ۽ ڏاڏي، نه ممي ۽ امان نه بابا، اس مان اڪيلو هوندس. الي مونکي رڙن سان مار ڪيندا. نه مان هاسٽل ڪوله ويندس. ممي مار ڏيندي آهي ته اها مونکي مٺي لڳندي آهي. مان روئندو آهيان ته ڪئين نه مونکي هنج ۾ ڪطي چميون ڏئي پرچائيندي آهي. وارن ٿي هٿ ڦيري چوندي آهي، ”منهنجو ڳاڙهو لعل، لنڊڙو ٻار، مان گهور جي وڃان. ڪهڙي ۽ اکڙڻ ٿي. ڪيتري ۽ ڪل هجي ٻر منهنجي فرمائش جي هرڪا شيءِ ڏهي ڏيندي آهي. الي انهن ڪير ۽ ڪوله چوندو. ڪير پرچائيندو ۽ ڪونه. ”مان توکي هاسٽل ۾ ڇڏي ايندس، پوءِ ڪڏهن نه ممي چوندي آهي.

ڏسندس ته ڪير ٿو توکي الي پرچائي؟ لون ڪڏهن ٿي سڌرندي نالائق ٻار. ٻر ان هوندي ۽ مان ڪو سڌران سا نه ڳالهه ٻري رهي، هتائين جئن ڪڏ ليئن وڌ واڙو قصو لڳو پيو آهي. سوچيندو هوس ممي رڳو مونکي ٻاهران ٻ ڊارڻ لاءِ ڌمڪي ٿي ڏئي. ٻر ۽ بابا امان جو ونا آهن. اهي مونکي هاسٽل وڃڻ ٿو روئي ڏيندا.

الا! هي وري ڇا ٿيو. منهنجو بابا ڪيڏانهن ويو. ۽ ڏينهن اڳ جي ته ڳالهه آهي

دل ننڍي دک وڏا

ڪملا گوڪلاڻي

اڄ هڪ ڏينهن مر ٿي مان پاڻ کي ڪيڏو نه بيدليل محسوس ڪري، رهيو آهيان؟ اڪيلو ٿو ٿيندو جو ٿي حدون اٿاڙي مان هاڻي وڏو ٿي ويو آهيان. ڪڏهن ڏينهن اڄ جي اڳهڪاهن کي ياد ڪري سوچيان ٿو ته ڇا مان پاڻ کي روڪي سگهندس؟ مون وچاري ڪيئن نه روئي ٿو هارڪي ٿي ويندي هئي؟ ڪڏهن پاڻيءَ جي ٿالهيءَ ۾ ماڻ جي ڇڪي اڇلائي ايندس ته ڪڏهن سوال ڪيڪ جي ڏئي ۾ واپس اها ٿي ٿري؟ جواب ڪيڪ ڳڌي ڇڏيندس. جانور سوڻ وقت به اڪ ٻري ٻت مان ٻئو ڪٽي ڇڏيل يا صاف ٿيل چانورن ۾ وجهي اڇو مون لاءِ مزيدار راند هئي. ڪڏهن جي اسڪول مان ميءَ ڪان اڃ موڪل ملي ٿوءِ ته سڏي جي ڏئن جو ۽ ٽول جو ڪمر ڪرائي. بسڪيٽن يا ٻئي ڪنهن ٽول جي تلاش ۾ ڏٻا لاهيندي هڪ ٻئي مٿان رکيل ڏٻا ناڪمل ٿوسيل وانگر اچي هيٺ ڪرندا هئا. پس سب ڏالبون ڏاٽا مرچ جيرو وغيره هڪ ٻئي سان ملي ڄڻ نوهر ٿي ويندو هو. ٿتاڪا ۽ ٽڪلرن ٻارڻ لاءِ ڪيترا ڏنڌا اخبارون ۽ ٽوپيون جون ماڀاٽيون ملرون جلائي ساڙي ڇڏيندو هوس.

نه رُو اٿرو ٻو مان پنهنجي اندي پساءَ کي به ڏاڍو تنگ ڪندو هوس. هر ڪم ڪري ويلو هوندو هو نه چهنڊڙي پالي رتاڙي ڇڏيندو سانس. ڪڏهن وار ٻئي اچي ويندو هوس. مطلب منهنجو سياءَ ٿي اهڙو ٿي ويو هو مر سوچيندو هوس نه گهر ۾ شانتي ڇو آهي؟ ڪنهن ٽالهي ڪموري جي لرڪڻ يا ڪوپ پليٽ جي ٽٽڻ جو آواز ڇو نه ٿو اچي؟ هيءَ ڪيڏي عجيب پاولا مون ۾ تبهر ڪري وئي جو بس جاهڻ ٿڪس نه ڪهر ۾ هر وقت شور ٿي شور ڀاڪر ڪنو متو رهي، شانت اصل نه هجي. پسلا مولڪي ڪاڙي سڏ ۾ منهنجو اهڙو سياءَ ڇو ٿيو هو؟ جو مان پنهنجي وس ۾ نه رهي سگهندو هوس. هٿن ۾ اڙهد حرڪت هئي ۽ من ۾ ٻي انتها شيطالي. ٻاءَ کي تنگ ڪندي هر روئندو هو. واتر واڪاڻ ٿيندي هئي نه منهنجي من کي شانتي ايندي هئي. لڳندو هو ڄڻ من کي

ڪيترو روئيندو آهيان." پروان ڀيڻ جي ڀرسان اچي بيٺو ۽ چيائين- "ڪيترن ڏکن جي حالت ۾ پالي آهي لنهنجي گهوٽ ڳولهڻ لاءِ هي نرندر منهنجو دوست آهي، منهنجي ساڻ هڪ ئي مل ۾ ڪم ڪندو آهي. مان هن جي ماءُ وٽ ۾ واڳ هوس، پر ٻنا ڏئي- ليتيءَ جي شادي ....

"پروان بابو.... وچ ۾ ئي نرندر چوڻ لڳو- "تون ٺيڪ چئي رهيو آهين منهنجا دوست! پر منهنجا ماءُ پيءُ ڏاج جا لالچي ڪونه آهن. منهنجي ٻـ هڪ ڪنواري ڀيڻ آهي جنهن جي لاءِ به اسان کان ڏاج جي گهر ٿي ڪئي ويئي. منهنجي ماءُ پيءُ سوچيو ته پٽ جي شاديءَ ۾ جيڪو ڏاج ملندو سو ڌيءُ جي شاديءَ ۾ ڪٺي ڏينداسين. اهو سوچڻ اڄ جي هن حالتن ۾ ڇا غلط آهي؟" نوڙو رڪجي هن وري چوڻ شروع ڪيو- "اسان ٻنهي ماڻهو ته انهن ئي اڻ مڃل ماڻهو ٿيندا آهن جيڪي غريبيءَ ۾ جنم وٺندا آهن ۽ جيون پر غريبيءَ، بک ۽ پياس سان جدو جهد ڪندا هڪ ڏينهن مري ٻـ ويندا آهن. انهن ئي سماج جون هي ڪريتيون مڃل ئي ۽ لٽون جوئي ته ڪم ڪندا رهن آهن منهنجا دوست! ليڪن اڄ ڪامنيءَ کي ڏسي مون کي ائين محسوس ٿيو ته مون کي هن کان سٺي جيون ساٿڻ ڪونه ملي سگهندي. مان ڏينهن رات محنت ڪندس .... ۽ ٻل پاريءَ ۾ ڪم ڪري ڀيڻ لاءِ ڏاج جو بندوبست ڪندس. اڄ مان توهان سڀني پاڙي وارن کي ساکشي بڻائي ڪامنيءَ کي پنهنجي پتني روپ ۾ سوڪار ٿو ڪريان."

سڀني جا چهرا خوشيءَ وچان چمڪڻ لڳا.

ڪامني شرم وچان اکيون جهڪائي بيٺي زمين کي پير جي آڱوٺي سان کوٽيندي رهي.

"اڙي واهه! نه بغل باجا نه بئنڊ .... نه جڃ ...." پروانڻ چوڻ لڳو.

"نه منهنجا دوست! اسان غريبن وٽ انهن سڀني لاءِ فالتو پئسو ئي ڪٿي آهي؟ سماج جي سامهون ڪنهن ڇوڪريءَ جو هٿ پنهنجي هٿ ۾ وٺڻ ڪي ئي ته شادي ٿيندي آهي! مون ۾ هن سڀ حاضرن جي سامهون لنهنجي ڀيڻ جو هٿ پڪڙيو آهي."

"ها ها ها....... ها ها ها ...." سڀ کلڻ لڳا.

□

Radha Kishan Chandwani, Inside Cote Gat, BIKANER-334001

شڪل ڏسي هوءَ ڏڪي وئي هئي ۽ ٻڙي وچي ڪنڌ هيٺان لڪي هئي جتي اهو لڳي وئي هئي.

مالتيءَ مٺيءَ کي سس جي گود مان وٺي سيني سان لڳايو ۽ کيس بار بار چمڻ لڳي.

”منهنجي مني.... منهنجي مني....“ چوندي رهي.

پروڻ اٿي وڌي. مالتيءَ طرف پنهنجون ٻانهون ڦهلائي مٺيءَ کي وٺڻ چاهيو.

”مني....“ هن جي اکين ۾ آنسو هئا. مني ”پنهنجي پيءُ ڏانهن نهاريو ۽ پنهنجي ماءُ جي سيني سان زور سان چهڪي پيئي. هوءَ اڃان ڏڪي رهي هئي.

”مني....“ پروڻ پيرال ڳلي سان چيو- ”مون ڏي اچ مني.... مان اوکي ڪڏهن به نه ماريندس. مان تنهنجي سر جو قسم ٿو کڻان مني.... مان ڪڏهن به شراب نه پيئندس.... آءُ مني.... !“

مالتيءَ مٺيءَ کي پروڻ جي گود ۾ ڏنو- ”مني.... منهنجي مني.... چوندي پروڻ مٺيءَ کي ڇاتيءَ سان لڳايو.

”پروڻ بابو...... پروڻ بابو....“ هڪ نوجوان پروڻ جي جوان پٽ ڪاميءَ جو هٿ پڪڙي پٺ ڏانهن اچي رهيو هو. ڪامي اکيون جهڪائي اداس اداس ڏسي ڏسي نوجوان سان گڏ اچي رهي هئي.

”ڪرنيندر؟“ پروڻ چيو ۽ مٺيءَ کي سندس ماءُ کي ڏئي هو نريندر ۽ پنهنجي پٽ ڏانهن وڌيو. سڀ حاضر ماڻهو هنن ٻنهي کي تعجب سان ڏسڻ لڳا.

”اڄوڪي رات جو هيءَ تو سان گڏ؟“ نريندر کان پروڻ پڇيو.

”ها، اگر مان وقت تي نه پهچان ها ته هيءَ آتم هتيا ڪري چڪي هجي ها.“

”آتم هتيا؟ پروڻ تعجب مان پڇيو.

”آتم هتيا؟“ مالتيءَ ۽ سندس سس جي واتان هڪ ساڻ تعجب مان نڪتو.

”ها ماسي!“ نريندر لوڙو اٿي وڌي پروڻ جي ماءُ جي پرسان اچي چيو- ”مان رات جي ٻارهين ڪري واري لائن جي طرفان گهر موٽي رهيو هوس تـه ڏٺم، هيءَ سامهون ايندڙ ٽرين جي اڳيان ٽپو ڏيڻ واري ٿي هئي. مون ڊوڙي ڪري هڪدم کس پڪڙي ورتو.“

”ڪامي!“ پروڻ پٽ کان تعجب وچان پڇيو ” اهو ڇو.... ؟“

”مان توهان لي.... هن سنسار لي هڪ بوجھ آهيان دادا ! هوءَ روئڻ لڳي.

”اڳلي! پيسريلا پنهنجن ٻارن لي بوجھ ٿيندا آهن؟“ پروڻ اداس ٿيندي سوال ڪي چا هيو. ما. تنهنجي لاءِ ڪيترو نه وياڪل آهيان.... لڪي لڪي

”ڇا آهي........سمهڻ ۾ نٿا ڏيو ڇمن سان...... ڇا مصيبت آهي......؟“

”مصيبت ته اوهان آهيو ڇڏيا.......شراب جي نشي ۾ ٻارن کي اٿڙو ماريو ته ڌڪا ڏئي ٻاهر ڪڍيو هو. ٻار ڪٿي ويا؟ ڄٽيءَ کي اکين ۾ رات جو مٽي جو مني خبر نه آهي ڪيڏانهن هلي وئي آهي. سڄي محلي جي خاڪ ڇاڻي آيا آهيون پر مني ڪٿي به ڪونهي.“

”هان؟ ڇٽي هوُ اٿي ويٺو. سندس نشو هوا ٿي ويو. جلدي جلدي هو ٻاهر طرف ڀڳو.

”مني ٿي ٿي.......مني ٿي ٿي.......

رات جو ٻارهين بجي تائين هو آس پاس جي گلي محلن ۽ بازارن ۾ ڳولهيندو رهيو. ريلوي شٽيشن ۽ بس اسٽينڊ تي ”مني ٿي ٿي .... مني ٿي ٿي ......“ زور زور سان سڏ ڪندو ڊوڙندو رهيو ته شايد ڪوئي روئندڙ ٻار کي ڪٿي نه ويو هجي.

رات جو ٻارهين بجي هو مُنهن لٽڪائي گهر واپس موٽي آيو. پاڙي جا ڪجهه زالون مرد ٻاهر ٿي انتظار ۾ ويٺا هئا. مالتي ۽ پروڻ جي ماءُ زارون زار روئي رهيون هيون.

پيهجي پتيءَ کي اڪيلي واپس ايندو ڏسي مالتي اچان زور سان روئڻ لڳي. هن پروڻ جي ٻانهن پڪڙي کيس ڏونڌاريندي چيو- ”ڪٿي آهي منهنجي ” مني ...... منهنجي مني مون کي واپس آڻي ڏيو ......“ ۽ هٿ جوڙي نيزاريءَ سان چوڻ لڳي ”مان اوهان کي هٿ ٿي جوڙيان .... هوءَ ڪڏهن به اوهان جي شرابيءَ جي اقل نه ڪندي ....ها....مان....مان....هنکي سمجهائي ڇڏيندس .... مون کي مني آڻي ڏيو....“.

پروڻ صرف هڪ بت وانگر بيٺو چپ چاپ ٻڌندو رهيو ٻڌندو رهيو. سندس اکين مان آنسو وهڻ لڳا.

”اَمان .... اَمان....“ گهرجي اندران رڙيون ڪندو راجو ڊوڙندو ٻاهر آچي رهيو. هو. ”هوءَ .... هوءَ .... مني ....“

”ڪٿي آهي مني؟“ ماءُ ۽ ڏاڏيءَ رڙ ڪري پڇيو

”هوءَ ڪٽ جي هيٺان سمهي پيئي آهي ....“

”هان!

”ها“

سڀ ڪان پهريان ڏاڏي ڊوڙندي اندر ڀڳي ۽ ڪٽ هيٺان منيءَ کي ڪڍي گود ۾ کڻي آئي. پوءِ سڀ ڪيائين. پوچي ماري مني سڄي پسيلي تي وٺي هئي. شايد پيءُ جي ڀوائتي

"حرامزادا...... ڪميڻا...... منهنجي ٽنگ ڀڳا ڪري...... پيءُ اڄ مان...... تو
جي جان ڪڍندس......" ۽ هو ٻارن ڏي جهپٽيو

"امان...... امان......" چلائيندا ٻار وري ٻڪا

"ڇڏيو ڪيڏانهن ٿا...... ڪميڻا...... ترسو......" ليڪن ٻار ڀڄي چڪا هئا.

پرواڻ ڪرندو ۽ هندو ٻاهر گهر پهتو ته ڏٺائين راجو پنهنجي ماءُ جي ڀرليءَ جو
پلر پڪڙي سندس پٺيان لڪو بيٺو آهي. پرواڻ کيس هڪدم ڇڪي ڪري مارڻ
شروع ڪيو. "نالائق...... حرامزادا...... منهنجي ٽنگ ڀڳا ڪيو...... ڇو...... ڇو......
وري ڪندين؟"

"امان...... اما......" راجو روئڻ لڳو

"اڙي ڇڏينس...... ڇا جان ڪڍي ماريندا ٻار کي؟" مالتيءَ راجوءَ کي ڇڏائڻ
جي ڪوشش ڪئي.

"تون پري ٿي وڃ......" ڇني پرواڻ مالتيءَ کي هڪ ڌڪو ڏنو. پيڻ اٿي
وڃي راجوءَ کي ڇڪي ورتو. ان ڇڪ ڇڪان ۾ ان کي به ٻه ڌڪ اچا پنهنجي وٺا.

"اوهان سڀني هن کي مٿي تي چاڙهي رکيو آهي...... تو ئي منهنجو ستيا ناس
ڪيو آهي" چوندو هو ٽڙندو ٽاڙيندو وڃي کٽ تي ڪريو.

ٻالڪ ڪٿي ٻاهر ويل هئي. جڏهن آئي ته ٻڌائين ۽ ڏٺو ڪئي روئندو ڏٺائين.
راجو پنهنجي ماءُ جي جهوليءَ ۾ منهن لڪائي سڏڪا ڀري رهيو هو. ڏٺو روئندي
روئندي پنهنجي ماءُ کي سڀ ڪجهه ٻڌايو.

ماءُ هڪدم ڀڄي ورتو "ٻار مٿي ڪٿي آهي؟"

"هان!" ٻڌي ۽ ڏٺو جي واڻان هڪ گڏ لکيو ۽ اٿي هيڏانهن هوڏانهن ڏسڻ
لڳيون. هن وقت تائين جو ڏيان مٿيءَ ڏانهن ڪونه ويو هو. سو ترت اٿي ٻاهر
نڪتيون. مالتي ۽ راجوءَ جو هٿ پڪڙي ٻاهر آئي ۽ سڀ محلي جي هڪ هڪ گهر
۾ وڃي مٿيءَ ڳولهڻ لڳيون. ليڪن مٿي محلي جي ڪنهن به گهر ۾ ڪونه ملي.

"اڙي ٻڌين ٿو...... ستياناسي...... شرابي...... تو جهڙي پٽ کان ته مان اهي اولاد
هجان ها ته سٺو هو...... اڏي ٿو......" ماءُ پرواڻ کي ڏولڏاڙڻ لڳي.

مالتي راجوءَ جو سر سيني سان لڳائي سڏڪي رهي هئي. ترت هڪ ڪنڊ ۾
بيٺي روئي رهي هئي.

جوان پٽ شادي لائق ٿي ويو آهي، هن جو ڇا ٿيندو؟ ٻيو وري گهر ۾ ڇٽن کان پنج....”

”ها مالتي، مان سڀ سمجهان ٿو. تنهنجو هيءُ ڦوڪيل ڦوڪيل پيٽ .... سڄو ڏينهن توهان سڀني جو پاڙ وڻ...... ڇا مان سمجهان نه ٿو گهر جي حالت؟ ٻار آئيڻي مالتي؟ مون چيو هو ته غريبي هڪ آفت آهي جا ڪڏهن به اڪيلي نه هوندي آهي. مان ڀلا پنهنجي خوشيءَ سان ٿو پيئان؟ نه مالتي...... نه، مان هڪ جوان پٽ جو پيءُ آهيان جنهن کي پرڻائڻو آهي. هيءُ گهر منهنجي پڙهائيءَ جي ڪارڻ گروي پيو آهي، جنهن کي ڇڏائڻ منهنجو فرض آهي. هن سنسار ۾ اچڻ واري جو مان پيءُ آهيان. جنهن جي آئينده کي سنوارڻ جي مون تي ذميواري آهي. پر مان ڇا ڪريان مالتي، ڇا ڪريان؟ ڏينهون ڏينهن وڌندڙ مهانگائيءَ کان مان گهٻرائجي ويو آهيان؟ جنهن لاءِ پٽ لاءِ جتي به ڳالهه هلايان ٿو اچي ڏاج لاءِ واڳوڙ وانگر وات ڦاڙڻ لڳن، مون ۾ همت ڪانهي....... مڪان تي ورتل قرض جو مان صرف وياج به نه ٿو ڀري سگهان مالتي! انهن سڀني ڳالهين کي ڀلجڻ لاءِ ئي مان شراب پيئندو آهيان. مان سمجهان ٿو اهو برو ٿو ڪريان، پر مان به ڇا ڪريان مالتي، ڇا ڪريان.......؟” چوندي چوندي پروڻ مالتيءَ جي ڪلهي تي پنهنجو سر رکيو. اکين مان لڙڪ وهڻ لڳس.

□ □

ڏينهن گذري هفتا ٿيا ۽ هفتا مهينن ۾ بدلجڻ لڳا. مهينن پڄاڻان ورهيه گذرڻ لڳا.

هاڻي مالتي هڪ ستن ورهين جي پٽ ۽ ٻارهن ورهين جي ڌيءَ جي ماءُ هئي. سس ڏينهن رات پنهنجي جوان ڌيءَ کي ڏسي اندر ئي اندر ڳرندي رهندي هئي. پر مالتي گهر جي ڪم ڪار ۽ ٻارن جي ديک ڀال ۾ ئي مشغول هوندي هئي. من ئي من کيس ٽيهن سالن جي ٽي وال نرائڻ جي چنتا کائيندي رهندي هئي.

پروڻ گهر جي بد کان بدتر ٿيندي حالت ڏسي ڏينهون ڏينهن وڌيڪ اداس ۽ چڙچڙو ٿي ويو هو. ذري ذري ڳالهه تي ٻارن کي دڙڪائڻ لڳندو هو ۽ مالتيءَ کي برو ڀلو چوڻ لڳندو هو.

هڪ ڏينهن شام جو هو جلد ئي گهر موٽي رهيو هو. شراب جي نشي ۾ جهومندو. محلي جي ڪنڊ تي گليءَ جا سڀ ٻار راند ڪري رهيا هئا. پروڻ ڏٺو ته سندس پٽ راجو ۽ ڌيءَ مني ٻارن جي وچ ۾ هن جي شراب پي ڪري جهومڻ ۽ گاريون ڪڍڻ جي نقل ڪري رهيا آهن. اهو ڏسي پروڻ جي اکين مان آلا نڪرڻ لڳا ۽ هن رڙ ڪري چيو –

پروين اچي ڪري هن جي ڀرسان ڪٽ تي ويهي رهيو. هٽو ڪٽو جوان، سهڻي شڪل، شراب جي نشي ۾ اڌ کليل ڳاڙهيون اکيون. هن مالتيءَ جو گهورڪهڻ مٿي ڪيو......شراب جي بدبوءِ مالتيءَ جي ساهه ۾ پوڻ لڳي. هن پنهنجو ساهه گهٽندو محسوس ڪيو. هن پنهنجون اکيون بند ڪري سر جهڪائي ڇڏيو. پنهنجي تمام همت ڪٺي ڪري هن چيو-

"توهان شراب پيتو آهي؟"

"ها! ڇو پيئڻ نه گهرجي؟"

"هڪ غريب گهر جي پڙهيل لکيل جوان کي، جنهن کي سندس ماءُ پنهنجو پيٽ ڪاٽي ڪاٽي پڙهايو ۽ تن قابل ٺاهيو جيئن هو سماج ۾ عزت سان جي سگهي، ڇا اُن کي هن ريت پنهنجي ڪمائي شراب ۾ خرچ ڪرڻ سونهي ٿو؟"

"مالتي! تون نه هڪ غريب گهر جي ڌيءَ آهين ۽ مان نه هڪ غريب آهيان. امان جي غربيءَ کي تمام ارڊيڪ سان ڏٺو آهي. غربي هڪ لعنت آهي ۽ لعنت ڪڏهن نه اڪيلي نه هوندي آهي. خير ڇڏ انهن ڳالهين کي......اڄ نه......"

۽ مالتيءَ محسوس ڪيو ته شراب جي نشي ۾ پروين هڪ اهڙو نئون پنهنجي رنگ آهي جو سندس سوچن کي پنهنجي انهيءَ سان ڇڪي رهيو آهي. هن جي سڄو بدن کي اوچتي وهيو آهي، هن جي اکين ۾ آنسون اچي ويا ۽ هوءَ سڏڪڻ لڳي.

□ □

پروين جي شراب پيئڻ جي عادت گهٽجڻ بدران الٽو وڌي وئي. هو پنهنجي ڪمائيءَ جو چڱو حصو شراب ۾ وڃائڻ لڳو. گهر جي ضرورتن جي پوراءِ لاءِ مالتي سندس ٻار ۽ سس ٻک سان جدوجهد ڪرڻ لڳيون.

مالتي محلي جي گهرن ۾ ڀانڊا ٻهارڻ جو ڪم ڪرڻ لي چاهيو پر غيرتمند سس کي اهو پسند ڪرا هو. ٻڍي سس هن عمر ۾ اهو ڪم ڪري سو مالتيءَ نه ٿي چاهيو جوان ڪنواري نياڻي کي ٻين گهرن ۾ موڪلڻ جو وقت تي نه رهيو آهي. ڪجهه آمدنيءَ جو وسيلو ڪرڻ لاءِ هن گهر ۾ ئي پاپڙن وڻڻ جو ڪم شروع ڪيو. سس صبح جو ئي لڳيداري ڪان پاپڙن جو گوهيل اٽو وٺي ايندي هئي ۽ ٽيئي ڄڻيون ملي شام تائين پنجن ڇهن ڏينهن جو ڪم ڪري وٺنديون هيون.

هڪ رات مالتيءَ پروين کي چيو ته "توهان ته صبح جو نڪرو ٿا ۽ رات جو ڏهين لڳ گهر ٿا اچو. ڪجهه گهر جي به چنتا اٿو؟ نه گهر ڪيئن ٿو هلي؟ گهر ۾ هڪ

اڌ مئل ماڻهو

□ راڌاڪشن چانڊواڻي، بيڪانير

اڄ هن جي زندگيءَ جي اها خاص رات آهي، جنهن لاءِ پنهنجي سمجهه ۽ جوانيءَ جي چوکٽ تي پير رکڻ کانپوءِ هر نينگري نه ڄاڻي ڪهڙا ڪهڙا سندر سپنا ڏسڻ لڳندي آهي. طرح طرح جي آشائن ۽ لالسائن کي من ۾ سانڍڻ لڳندي آهي.

اهڙا ئي ڪجهه اُمنگ ۽ لالسائون من ۾ ڌارڻ ڪري مالتيءَ پرواڻ جي گهر ۾ قدم رکيو. پرواڻ هڪ اوڪل ڪپڙا فئڪٽريءَ ۾ سپروائيزر هئو. گهر ۾ هن جي پوڙهي ماءُ، هڪ جوان ڪنواري ڀيڻ ۽ هو، ٽي ڀاتي هئا. سنجوگ مالتيءَ کي هن گهر جو چوٿون ميمبر بڻائي هن گهر ۾ آندو.

اڄ هن جي سهاڳ رات آهي. هوءَ گهر جي هڪ ننڍي ڪمري ۾ هڪ کٽ تي صاف سٿري وڇايل بستري تي شرم ۾ ٻڏي واڪر سمٽي ويٺي هئي. همجولين کان ٻڌل - ٻڌايل ڳالهيون ياد ايندي ئي هڪ نشيلي مسڪان سندس چپن تي پکڙجي پئي وئي.

انتظار جو هڪ هڪ پل ورهين جيڏو محسوس ٿيندو آهي. رات جا ٻه لڳي چڪا هئا. مالتيءَ هيڏانهن هوڏانهن نهاريو. پرواڻ جي گهر جي غريبي هر ڪنڊ کان جهاتيون پائي رهي هئي.

”غريب جو ڀاڳ به غريب ئي ٿيندو آهي مالتي!“ هن جي دل چيو. هن هڪ اڀو ساهه کنيو.

’کٽ‘ دروازي کلڻ جو آواز ٿيو ۽ پرواڻ شراب جي نشي ۾ ڪرندو ۽ ٿڙندو ڪمري ۾ داخل ٿيو. مالتيءَ کيس ڏٺو ۽ محسوس ڪيائين ته دل ۾ ڪجهه اڻين وسامي ويو جيئن هوا جي تيز جهونڪي سان موم بتي وسامي ويندي آهي. دل چيو ’هي پگهار! هي ڇا؟ هي ته شراب......اوهه......‘

ٻه معاف نه ڪندو. ڪداچت معاف نه ڪندو" ......ڪن لاءِ چندرا سان پرڻجي وئي. ايءَ
گهڙي، اندرئي اندر ٻرڙي بـه لڳي، ولي به لڳي، ڏڪي بـه لڳي، ۽ ور ور
ڪري پنهنجو پاڻ کان سوال بـه لڳي پڇڻ، "هاءِ! هاءِ!! مان گهايل، اي موت مري
وڃ، ڪٿي ڪرڙهي لڳي مٿس؛ بلڪل بيوس، بلڪل بي سهارو؛ هاءِ هاءِ. مان ڇا
ڪريان؟ مان ڇا ڪريان؟ هاءِ ڀڳوان! مان ڇا ڪريان؟ پڇاءِ نه؛ نه مان ڪيڏي وڃان؟"
اندر واري جوش مان ورائي ڏنس، "او ڪرم هينڌ! رڙ ان واڪن مان ڪجهه ڪرڻ
وارو نه. تون پنهنجي سوچ جي ٺاڪر کي ٽڪرائي؛ اي سهارو ڪري ويٺين نه؛ هميشه لاءِ
ڪو سهارو نه ملندو. اڪيلي سر اوچي پنهنجي ڪئي جي سزا."

نظارو بدلجي ويو. ٻئي نظاري ۾ ڪجهه همدردي واري آواز ۾ ڪنهن چيو، "ٺاڪر کي
پڇاءَ، ٺاڪر کان پل بخشاءِ نه شايد تنهنجي ٻڏندڙ ٻيڙيءَ کي ڪنارو ملي وڃي".

"آمين!" مرڻيڪ چندرا، گمراهه چندرا، کي جڻ ڪنهن سڄين ڌڪ لڳو ۽ هن ٺاڪر
ٺاڪر جا پير پڪڙيا ۽ پڪارڻ لڳي؛ ڪجهه روئيندي ڪجهه سڏڪا ڀريندي،
"منهنجا ٺاڪر! منهنجون مدايون معاف ڪر، تون دياوان آهين. دلدار آهين، مونکي
معاف ڪر! مان گنهگار آهيان ۽ تون اتشفار آهين. تون جا سزا ڏيندين
مان سهندس، مونکي قبول آهي. تون رحم دل آهين، تون منهنجو آهين، مان
تنهنجي آهيان. مونکان ٿي مون مهاپاپ ڪيو آهي پر ڪمٽي بس، ڪري مونکي معاف
ڪر ۽ ڏس، تنهنجي چندرا تو وٽ موٽي آئي آهي. تون منهنجون پاپون بخش ۽ رحم
بعد هڪ ڊگهو مٺي مشڪراهٽ سان مونکي پنهنجي گلي لڳاءِ. "ٺاڪر! او ٺاڪر!! ٺاڪر!!!
او ٺاڪر!!!! مان آهيان تنهنجي چندرا!! مونکي پڪ آهي نه تون مونکي معاف ڪندين.
ٺاڪر! او ٺاڪر!! پنهنجي چندرا کي ڀاڪر اوڙ نه؟"

پر ٺاڪر هئو ڪٿي جو چندرا کي اٿاري.

روشن دماغ پاڳل ٿي سگهيو ٿي يا آپگهات ڪري آفت کان ڇوٽڪاري پائڻ جي ڪوشش ڪري سگهيو ٿي. نارائڻداس هن حالتن ۾ ٺاڪر کان پنهنجو بدلو چڪائڻ لاءِ هن کي تنگ ڪندي هن لاءِ شترو ٿي پيو. هن جي حالت قياس جوڳي ڏسي ۽ محسوس ڪندي به، لاهي پالي بيقياس ٿي پيو. ڪيئن هٿرادو تهمتون ٺاهي هن کي گرفتار ڪرائڻ جون ڪوششون به ڪيائين ۽ مٿس ڪوڙا الزام هڻي پنهنجي ڌيءُ چندرا، ان ٻارن سميت، هن کان الڳ ڪيائين ۽ تنهن بعد بس، هر روز هن کي هڪ گارين ۽ ڪٺو وچن سان ڀر، خط لکي هن جو جيءُ جلائيندو رهيو.

نظاري جي پس منظر ۾ چندرا ڏٺي پنهنجي ڪنوارتا، بيرحمي ۽ پيءُ جي چنبي ۾ اچي پنهنجي جيون ساٿيءَ ٺاڪر کي رڻ ۾ رولي وجهڻ جي مورکتا. ٺاڪر، جو سنديس جان هو، سنديس شان هو. جنهن بنا هوءَ نندڪ نادان ۽ بد قسمت ۽ نڌڻي لوڪيه وڌوا هئي ۽ سنديس اسرار ڇا ڇورا. دريشه جي فقط ڏسڻ سان هن جي تن ڏڪي ويئي ۽ سنديس وواڪ ورلاپ ڪرڻ لڳو ۽ اندر وارو ڪيس پڇا هڻڻ لڳو ته ”ڇوري! تون نه فقط ڏسندي ڪنهن ٿي لڳين، پر سوچهن ٿي ته ڇا حال هوندو هنجو، جنهن مصيبتن جي دلدل ۾ ٽڙڳندي اندر ڪجهه سنو هوندو. تون جيون ساٿڻ نه، پر ’سک جي ساٿڻ ڇٽينءَ‘ ۽ مڙس کي دکي ڏسي ڪيس اتو وڌيڪ پريشان ڪرڻ لاءِ وڃي پيءُ جا پڪا وسايءِ. تون عورت نه، پر عورت ذات تي هڪ داغ آهين. تو جيڪو ڏوهه ۽ مڙس سان دوهه ڪيو آهي انجي سزا ڀوڳيندي، خبر نه آهي نه، توکي گهڻا جنم وٺڻا پوندا ۽ هر جنم ۾ جنم کان موت تائين فقط هاءِ هاءِ ڪرڻو پوندو. هڙي مهاپاپ لاءِ معافي، توکي جيون ڀڳوان به نه ڏيندو. توکي هر پرارٿنا ورت، توکي هر پوڄا بيڪار، دان اسڦل، پراشچت جي قبوليت مشڪل ۽ معافي نه ناممڪن.

چندرا جو سر چڪر کائڻ لڳو. اندر جو آواز بلند ۽ اڃا به وڌيڪ بلند ٿي ويو ۽ چلائيندي چيائين، ”الا مون هي ڇا ڪيو؟ پنهنجي ۽ پياري ٺاڪر سان هي ورلاءِ! آخر به ڇو؟ ...... ڀڳوان جي سامهون مون ڦيرا پائيندي اندر ئي اندر ۾ واعدو ڪيو هو ته جيئندي مرندي ٺاڪر جي چرنن ۾ ...... پر ......پر مون ڇا ڪيو؟ پنهنجي وچن جو ڀنگ ڪري، بيوقوف بڻجي، پيءُ جي چنبي ۾ اچي پنهنجو ڌرم ڪرم ناس ڪيم ڪلنڪار آهي مون جهڙيءَ نادان ۽ گمراه عورت لئي. هن مها پاپ جي سزا الائي ڪيترن جنمن ۾ ڀوڳيندي رهندس، الائي گهڻن جنمن ۾ پيٽي اڄ بس. خطا منهنجي ٿي آهي سزا به مونکي ئي ملندي ۽ اها به ڪڙي ۾ ڪڙي سزا ڇو ته مون ’پنهنجي‘ سان ’وشواس گهاتي‘ ڪئي آهي. وشواس گهاتي! ...... ها، ٺڳي وشواس گهاتي، جا ڀڳوان

اچا نارائڻداس ڪجھ ڪري نٿي
ٺاڪر ڳرجندي وراڻيو "خبردار! او نادان! ۽ نارائڻداس اوڻ پرو ڄي
ڏٺو ته هن اٿي. ٺاڪر اهڙو اوڀو لڳاءِ ڪيس جو نارائڻداس اوڻ پرو ڄي
ڪري پيو. اوڏا مهيندي اٿيو ۽ ڪجھ چوڻ پئي چاهيائين جو ٺاڪر ڪڙ ڪان جهلي مٿس
وارا ڏيئا لوڙائيا ته لڳاءِ ڏنائينس ۽ وري جهلي چيائينس "اي خبيث! ڀڳوان
آهي يا نه؟"
نارائڻداس ڏاڍو ... ته ۽ ڏڪندي هٿ جوڙي چيس ته "ڀڳوان جي واسطي
مونکي وڌيڪ نه مار."
"ڀڳوان جو واسطو وٺڻ ۽ اٿي ڦيٿڪري ڇڏ ياد ڪر! ڪڏهن
به ڪنهن اسٽڪ مان پنهنجو نا اسٽيچيٺو مڙهڻ جي ڪوشش ڪندين؟"
هن هٿ جوڙيندي چيو "ها چڱيءَ طرح"
ان واقعي بعد ٺاڪر ڪڏهن به ڪنهن 'اوهان' ڪري ڪونه سڏيندو هو. نارائڻداس
باهران ڪنهن ڪمي پر الله جو پورو لڳو ۽ بدلي وٺڻ لاءِ واجهائڻ لڳو.
۽ انهن لئي چندرا محسوس ڪئي خيالي نظارن جي ڳڻپ ڳڻڻ شروعات —
هن جنهن طرح ڏٺو ٺاڪر هي سادي سودي ۽ سڌي سنواٽي شخصيت. سرل سڀاءُ وارو
ٺاڪر اوچتو ٿي اڃا وڌيڪ آهستو ٿيو. ڪيس خوب خبر هئي ۽ ڏسي سگهي ته اها
آهستو هن بيگناه مان ڪڙڪڻ ته ڪهندي هئي ۽ اهو ته ڏسي سگهي ته اها آهستو هڪ
لياسو هيان ڪڙڪاڻ ڪري اچي ڪري هئي ٺاڪر مان ۽ هيڪي چئني طرفن کان
واپس ورندي.
ٺاڪر هي بيزاري صاف لڪي رهي هئي هٿڏي اٿل حوري مان. هو پريشان ٿي
وارو پيو ته ڪيس ڪجھ سمجھ نه ٿي آيو ته آخر بس هو ڇا ڪري؟ واسو ڏي
محدودي ڪرڻ لاءِ سندس نار ونس ڪهي ته آيا پر ڪنهن به ڪيس ان الجهن کي ختم
ٿي مٿائو ڪرڻ لاءِ ڪا راهه نه ٿي ڏسي ۽ نه ٿي هنجي مدد ڪرڻ لاءِ چئن ڪرڻ
السي ٿي ڏٺو.
وقت گذرندي آهستي وڌي اڳي ڪان سو وڌيڪ اڳرو روپ اختيار ڪندي
سندس مٿ مانت ڪيس ڇڏي ويا، ڪي ته هيڪي بلڪل ڏارا سمجهڻ لڳا. سند
باجو نه ڪانڪس پاسو ڪري وارو هيڪي والي والي لاءِ منجهيل ڏسي هن حسي دل
... پس عزت ڄرڪڻ لڳا وقت اهڙو ڪلي ٿي واس هٿهن وقت به ڪرا

پهريان اُٺري آيا شاديءَ بعد جا اوائلي ڏينهن، هفتا، مهنا ۽ سال. هر واقعي جي درشيءَ مان ظاهر هئي چندرا جي پيءُ جي ٺاڪر مٿان ۽ هنجي واڳن لاءِ ٻين مائٽن مٿان چڙهت ڪرڻ جي ڪوشش. چندرا ٺاڪر سان ملي اَڌ ڄاڻيو پئي هڪ نئون سنسار، پيار ڀري زندگي ۽ هڪ الفت ڀريو گهر ۽ نئين جيوت جو بنياد پر سنديس پيءُ هنن ٻن آتمائن جي وچ ۾ هڪ 'ديوار' جي روپ ۾ واو هڻن ٻن آتمائن لاءِ هڪ مسئلو بڻجندو. نارائڻداس سمجهيو پئي تہ ٺاڪر هن جو زر خريد ٻانهو هئو ۽ جيڪو ڪري هن جي هر ڳالهہ، هر خيال، هر ويچار ۽ هر ارشاد کي، اَلاهي الهام سمجهي مڃڻ لاءِ تيار ٿيندو. ٺاڪر، نارائڻداس جي زيادتين کي آخر ۾ نہ آندو ۽ گهڻي سانت ۾ جيوت جو سائل، ٺاڪر، نارائڻداس ۾ واو هنجي شرافت جو اجوڳو فائدو ورندو پر جڏهن وقت ٺاڪر جون اکيون کليون ۽ نارائڻداس جي بيحيائيءَ جو مخالف ٿي قدر هنجي مخالفت نہ ڪندو هو ۽ نارائڻداس ٻہ واو هنجي شرافت جو اجوڳو فائدو بيٺو تہ نارائڻداس پنهنجي اڻ نکي ورتاءَ سان ظاهر ڪيو تہ هر ڪيترو نہ ڪرال هو ۽ جا حقيقت ٺاڪر دل سان ئي محسوس ڪئي، انهي چاڻ چندرا کي اڄ ئي هئي پر ٺاڪر کي آگاهہ نہ ڪيائين ڇو تہ هوءَ ڏنئي ٿي ۽ هڪ ٻئي پنيان ٻہ ٽي درشيءَ اچي ويا هن اکيان، جن ۾ نارائڻداس پنهنجي جوءِ، يعني چندرا جي ماءُ کي، مندر ۾ وڃڻ ڪري ۽ مندر مان واهر ڪڍي گهر تائين ٣-٣ ميل ظالماڻي نموني مارڻندي رٺو رت ڪري ڇڏيو هو.

چندرا کي ٻڌپ هو تہ پيءُ خلاف ڪجهہ بہ اهڙو ڪجهہ ٺاڪر سان سليندي، سنديس بہ اهڙو حال نہ ٿئي. هو ناستڪ هو ۽ چاهيندو هو تہ سنديس جوءِ ۽ ٻار بہ ناستڪ ٿي پڳوان کي نہ مڃين ٺاڪر سان انهيءَ ڳالهہ تي ٽڪر ٿيو هوس ۽ ٺاڪر کي منهن ئي ۽ پر پٺ، آستڪ هئڻ ڪري بيوقوف ۽ اڌ چريو ڪري ڪوٺيندو هو. ٺاڪر کي، ٽڪر ٿيڻ جي وقت تائين گهڻو ڪجهہ معلوم ٿي چڪو هو تہ نارائڻداس ڪيترو نہ ٻہ اٽ ۽ اڻڄاڻ هو. ۽ هڪ عجيب نوع ۾ اهو نظارو هن جي اکين اڳيان اچي بيٺو. هڪ طرف پٽس هو تہ ٻئي طرف ٺاڪر.

پٽس چيو، "تو سميت، اهي سڀ ماڻهو بيوقوف آهن جي پڳوان کي مڃين ٿا"

ٺاڪر، "باقي سياڻا فقط توهان؟؟"

نارائڻداس- لاشڪ! ڇو تہ مان سچ ٿو چوان.

ٺاڪر- (جوش مان) سچ ٿا چئو يا بڪواس ٿا ڪيو؟"

نارائڻداس- (بلند آواز ۾) ڇا چيئہ؟ بڪواس؟؟.... ڪلهہ جا ڇوڪرا تنهنجي ايڏي جرات؟" ۽ ٺاڪر کي مارڻ لاءِ هٿ مٿي ڪندي چيائين، "ٻيهر تہ تنهنجو عقل ٺڪاڻي ٿو آڻيان"

ڪري ۽ تپائيءَ تي رکيل سامگري ۽ پوڄا جي ڪتابن ۽ اگربتين جي بنڊل ۽ ماچيس جا برا حال ڪري ڇڏيا اٿن. تپائيءَ جي هيٺان ۽ پرسان پراڻين پر چونڊ اخبارن جي بنڊل تي نظر اٽڪي ته مٿي هئي جو انهن تي اکر ته انهن اخبارن کي مشڪل سان ڪنهن ڪڏهن ڇهيو به هوندو.

اڄ سواءِ ميز تي ڪاغذ پٽ، لکڻ پڙهڻ جون شيون، سگريٽ، ائشٽرا، ٽاچيون، لکڻ لاءِ خاص ڪاٺ جي وڏي پٽي وغيره اهڙي اڻڳڻيون شيون به ميز تي موجود هيون جو ڪنهن ان وستوءَ کي ٽانئيڪو چوڻ بلڪل غلط هو ۽ ميز پرسان پٽ جا جهارا به ته شاهد هئا ان معنيٰ ۽ بگڙيل نموني اڄاڻ سڄاڻ شين جي موجود هئڻ جا.

چندرا جو خاص ڌيان ويو ڪرسين ۽ رڪ جي ڪپٽ ڏانهن. ڪرسين مان ڪنهن جي هڪ ٻانهن ڀڳل هئي ته ڪنهنجون ٽنگون ٽٽيون ۽ ڪن جي پٺ ڀڳل هئي ته ڪنهن جي ويهڻ واري جڳهه جي وڏي اڳڪڙ ۾ گدي ٽٽل هئي. ڪپٽ جو پنج ٽوٽ آئينو صحيح سلامت موجود ته هئو پر سڀني تي مٽيءَ جو ٿهه ڄميل هو ۽ خاص طرح هيٺيون اڌ ته نه آئينو هو ۽ نه وري ساڳو شيشو. ڪپٽ مٿان هن جي ٽالي واري رڪ جهڙي ڦهيل لڳي ته قائم هئي پر ان پنهنجي مان فقط هڪ تي ٽٽل، ڏنگي، مڙيل ۽ مٽيءَ ٿڦيل. فرش جي حالت به بري هئي جو نه ڪيتري وقت کان ان کي صاف نه ڪيو ويو هو ۽ جنهن ڪري بيڪار پنن جا ٽڪرا، ماچيس جون ٻريل تيليون ۽ خالي ماچيس جا ٽڪر وغيره پکڙيل هئا فرش تي.

اڄي ڏاڪٽر پاسو بدلايو ۽ چندرا جو ڌيان ڇڪجي ويو بسترن ڏانهن. پلنگ ٻئي سلامت هئا، پر لڳا ائين پئي جڻ اهي هڪ صديءَ کان به وڌيڪ عرصي جا پراڻا هئا. ڏاڪٽر پراڻيءَ عادت انوسار ساڄي پلنگ تي ليٽيل هو پر بسترن تي چادرون ميريون ۽ وڇوڻا ۽ وهاڻن جون ڇٽون به ميريون ۽ سنان جي ٽوال سان اڌ وڳاڙيون پيل. چندرا من ئي من ۾ ڪجهه سوچڻ لڳي.

ڪن لاءِ الائي ڪيئن، وري هنجو ڌيان ڇڪجي ويو ميز ڏانهن، شايد ميز تي پاڻيءَ ڀريل گلاس کي هنجي نظر لڳي وئي ۽ گلاس پٽ تي ڪري پوڻ سبب چندرا ڪرسيءَ تان اٿي گلاس ته کنيو پر پاڻي ته هاڻي ڇڪو هو. هن گلاس ميز تي رکيو ۽ هن جي اک لڳي وئي اتي رکيل فوٽي ڏانهن. فوٽو ميز تي رکيل واري فريم ۾ مڙهيل هو پر اونڌو هو. هن فريم کي سڌو ڪري رکڻ جي ڪوشش ڪئي پر ناڪام وئي. فريم ۽ فوٽي طرف غور ڪرڻ بعد ئي کيس معلوم ٿيو ته فريم ۾ فوٽو اونڌو ڪري ئي مڙهيو ويو هئو. چندرا راز کي ڪن ۾ ٻڌي ورتو ۽ اٿئي فوٽي کي ميز تي رکندي هڪ اڌو شوڪارو ڀريو.

جواب ڏئي. ڪوڙيءَ ٻلڪ لاءِ اُهي چپ هئا. چندرا ڏاڍو نه ٿاڪر ٿلهو آڪرو هو ۽ سندس اکرن ۾ هڻون ۽ سندس چپ به ساڳيءَ ۾ هئا. البت هنجي چهري ڳاڙهاڻ سندي اکين ٻئي چيو، "ٿس! مان ڇا ڪريان ۽ ڇا ٿي ويو آهيان. منهنجي مٿون ۾ ڪٿي آهي اڄا ڇمڪ ڏمڪ! چالدڻي رات آڪاس ۾ بدلجي وئي آهي. اها اِهه ڪري اهڪندڙ چهرو ڪرمائل گل مثل ٿي چڪو آهي. بهار جي جڳهه تي خزان اچي وئي آهي ۽ خزان به اهڙي جنهن ۾ اڌ پڇه جاهون سالن کان بهار تي ننڍش وڃي ڇڏي آهي. اکيون ڏرا ڏٺي ويون آهن. پيشانيءَ ۾ گهنج پئجي ويا آهن ۽ ڳلن ۾ ڪب. پرسال سندن ٿوڪارهي سهڪڙو ٿي ويو آهي. ڪلبل ٻانهون ساڻ ٽوڪي ڳلي لڳائيندڙ ۽ آدر ستڪار ڪندڙ سڳهارون ٻانهون، ڪاليءَ جي سڪڙيل لڪڙن مثل ٿي چڪيون آهن. هيڏانهن پيڪر لبدباهن لاءِ جوابدار ڪير ۽ فقط ڪير آهن.

چندرا ٻاڦ روڪي نه سگهي ۽ سندس نيڻن ۾ لڙڪ لڙي آيا. من ماڻهوس ٿڪل اکيون ۽ ڏٺل ڏٺائين...... ۽ اهين ٿي چندرا جون نظرون پڇه ئي وڃي پيون.

هڪ پٽ کان ٻيءَ نيڻءَ ۽ ڪوليءَ تي ۽ جهڪ اندر محسوس ڪري پڻهن جي اري حالت، سالن کان نه انهن کي رنگ لڳو هو ۽ نه ئي انهن جي صفائي ٿي هئي. پڻهن تي مٽيءَ جا تهه، ڪنڊن ۾ ڪارا ڄارا، جي ٽعورن تي به موجود هئا ۽ ڪيترائي جڳهن تي چانورا اتل ۽ هاڪبون ٻر لنبون ڏارون صاف ڏسجي. هيون هيون نه پتي الدر وهندڙ، هلن ڪي ٻيءَ طرح انار انداز ڪري ڇڏيو هو. ڪمري جي ڪوڙي (rack) جي حالت به قياس جوڳي هئي. هر طاق ۾ ڪتاب بلڪل بي ترتيب. ڪي ڏنگا ڦڏا رکيل ۽ انهن جي مٿان، خالي جي مٽيءَ ڪاغذ ڪي سڏا ته. ڪن جا ورق ڦٽل لڙڪندڙ ۽ پٺ جي ڪتب ۾ وڏو ٿهو آڙ ڪمل جن مٿين مٿان ڊ ۽ ڪي ڪتاب ڪرنا ڪالي وال ۽ ڏهن ڄارن ۾ اٽڪيل. ڪوڙي جي مٿان روزاني اخبارن جو وڏو ٿهو ۽ اهڙي انداز اموني رکيل جو اگر هڪ اخبار کي ٻروڙو ٿي چڪ، ته مٽيءَ جي ٻرال اخبارن جو ٿهو اچي مٿان ڪري. هيٺئين طاق ۾ ڪي جڙال نه ڪي لبدان لبدان ٿوهن ۾ بند ڪُل ڪاغذ رکيل هئا ۽ ٻاري دردشا هئي انهن جي ته. البا ٿي لڳو نه ڪنهن انهن کي پاڻيءَ ۾ ٻوڙي حالي ۾ رکي ڇڏيو هئو.

پرسان پڪران جي منڊريءَ ۾، گروه جي لصوير اڳيان اميد ۽ دلب نه ارار ٿي پيه لصوير ۽ منڊريءَ تي به مٽيءَ جا تهه چڙهيل هئا. منڊريءَ ۾ اڳربتس جي رک جو اڳار اڌ ... جو ڏوري چهار سان رک اڏاميدي هيٺ رکيل ٿهاليءَ تي اچي ...

نه دم نه دلاسو

□ داس "طالب"

ٺاڪر اڄ بيحد اڪيلو هو. شايد ان ڪري جو ان ڏينهن جي اٿوڙيءَ ننڊ هنجي بدلي حالت ۾ ڪمزوري پيدا ڪئي هئي. ڪيترائي ڪري هنجون اکيون ڪوٺيءَ قدر اداس هيون. اڄ ته ٺاهوڪو لڳو پيو، پر ڪير ٻه ڪلاڪ جو هن جي ڪا مدد ڪري؟ اهڙي ئي لڙڪ ۾ بستري تي، اها ڪمزوري به اٿڻ جي. اندر جو اوٽ به نه لاٿائين.

ڪجهه گهڙيون پوءِ،

دروازو کڙڪيو- پر ٺاڪر اُن کي ڪا معني نه ڏني.

گهڙي ٻه گهڙيون گذريون،

دروازو ٻيهر کڙڪيو- پر هن وقت اهڙي ته غالب هئي جو، ٺاڪر ان کي ٽالي ڇڏيو.

ان کان پوءِ ٽيون دفعو ڪجهه زور سان دروازي تي ٺڪ ٺڪ ٿي. ٺاڪر جو ڌيان کڪو ٿيو ۽ هڪ اکيون اٿيون ۽ ڪنبڻ ۽ هٿ. ميز تي هٿ واڙيون هڻندي ميز جي ٻئي پاسي ٿي پوءِ دروازو کوليائين. آيل مهمان کي ڏسي اکيائين، "اڙي!! تون!........ اڄ اڄ، اچ ڪيئن پاڻ ئي آهين؟"

"ٻلي ڪانه آهيان پر........" هو ان جملي کي پورو ڪري نه سگهي. ٺاڪر جون ٻئي اکيون ڏسي سمجهيائين ته هتان سندس ڪن ٻه بند هجن.

"مان اندر اچي سگهان ٿي؟" هن پڇيو.

"بيشڪ" ٺاڪر بستري تي وري ليٽندي ورائيو.

"ڪيئن اچڻ ٿيو؟"

"ڏٺئي وڃ، شايد ڪا مدد جي ڪري...... پر تون ته ڪٿي ڀاڙ ڏنل نه"

چندرا جي اميدن تي ڄڻ پاڻي ڦري ويو. منجهي پئي ته آخر به هوءَ ڪهڙو

اهڙيءَ ريت پاڻ ۾ وڙهڻ واري ماڻڪ لال راڄڪماريءَ کي ڪٽڪالي راڄ سنگهه وٽ وٺي
۽ راڄ سنگهه کي ٻڌايائين ته ڪيئن وقت سر روپ نگر جي سيدا بچائي دشمن ڪسي د
ڪيو هو. راڄ سنگهه ۽ وڪرم سنگهه ڏاڍي سان هڪٻئي سان مليا. پنهنجين ڪان عدا
عداوت ختم ڪري ڇڏي. راڄڪماري چنچل جي شادي راڄ سنگهه سان ڪرائي ۽ هـ
پنهنجي گهوڙي سان گڏجي اُديپور هلي ويئي.

اُديپور پهچي راڄ سنگهه جنگ لاءِ تياريون ڪرڻ لڳو ۽ جاسوس ڇڏيا ته هن جالو کي ل
دهليءَ جو بادشاهه واٽ مان گرهه ڪري وڃڻ لاءِ ماٺ ڪري ته وڃي. هوشياريءَ ان
روئداد اورنگزيب جي لڏ لڏن کي آڳ لڳائي ڇڏي. وڏو لشڪر ساڻ ڪري هو اُن
لاءِ ڪاهي آيو. راڄ سنگهه جي سپاهين اُڃارت ۾ وڃي ٻاڏ ون وسايون جهول جا
هڪٻئي ٻليان اوچتو حملا ڪري مغل سپاهين کي ڏم ڪري ڇڏيائون. هڪ ڏينهن
خود بادشاهه جي چالاڪيءَ لاءِ ڪاهي آيا. بادشاهه ۽ سندس سپاهي مس ڀڄي جان بچائي
ڇڏي ڀڳا. راجپوتن کي ته وڏو ڪاهي مال اسباب هٿ آيو ۽ اُديپوري بيگم
شهزادي زيب النسا کي به گرفتار ڪري ورتو ۽ رائي چنچل جي حوالي
ڪيو ويو.

شهزادي زيب النسا موقعي شناس هئي. هوءَ رائيءَ سان باادب پيش آئي ۽ هو
۾ عزت پائي مگر اُديپوري بيگم آئي ته مراد مثواه هڪ ڏکاري ڳالهه ڪري عرب وڃي
ڪيو. جنهن ڪان پوءِ حڪم جارو هو ته هيءَ عالي اح اهڙيءَ جي حڪم سان ڪس ڪر
ٻڌي رائيءَ اڳيان آندو ويو. هڪ عرصي کانپوءِ سندس غرور چڪناچور
ڪري ڇڏيو!

مجبور ٿي اورنگزيب کي اُديپور سان صلح ڪري جنگ بندي ڪرڻي پئي ۽ هڪ
مارينو دهليءَ موٽي ويو.

دهليءَ جي بادشاهه سان ڪولمس ڪرڻ همٿ ولي مؤسڪي دعوت ڏئڻ ابرار هو. راجا سوچ ۾
پئجي ويو. اهي ٻئي سنڌس ساٿي ۽ ڪمس ڦراسندا اچي پهتا. ڪل پنجاهه ڄڻا هئا جن ۾ سنڌس
۽ جوان پٽ ۽ هئا. راجا کي هڪ اپاءُ سجهي آيو. راڄڪماريءَ کي ساڻ وٺي دهليءَ
موٽڻ لاءِ بادشاهه جي سپاهين کي هڪ سوڙهي ماڙي تان لنگهڻو هو. اتي اوچتو
مٿن ٽٽي پئجي ۽ راڄڪماريءَ کي ڇڏائي اچجي. اهو فيصلو ڪري هو پنهنجن ساٿين
سان اتيءَ مٿر استان ڏانهن روانو ٿيو. ٻاڪو ماڻڪلال ۽ ساڻن گڏجي ويو.

هوڏانهن شاهي فوج ۽ اچي روپ لڪر پهتي. ۽ هزار هٿيار بند سپاهي آيا هئا
راڄڪماريءَ کي وٺي هلڻ لاءِ. راڄڪماريءَ کي هار سينگار ڪرائي مٿن مائٽن ۽ سهيلين
روئي ڪالتس موڪلايو ۽ ڏوليءَ ۾ وهاري روانو ڪيو.

هڪ هزار سپاهي ڏوليءَ اڳيان ۽ هڪ هزار پٺيان ٿي هلڻ لڳا. راڄڪماري ڏاڍيءَ
مرانجهه ۾ هئي. ۽ سنڌس پروهت جو پٽ هو ۽ راج سنگهه ٿي آيو هو. اهڙي ڪمس ڀڄ
پيتو يا ته. جيتوڻيڪ هن آپگهات ڪرڻ لاءِ مٽيءَ ۾ ڦاڪل زهر ڪيو هو پر اڃان آس
هيس ته من راج سنگهه وقت تي اچي پهچي.

ماڻڪ لال نهايت چالاڪ هو. راج سنگهه ۽ سنڌس ساٿي پهاڙن ۾ شاهي
سپاهين جو انتظار ڪري رهيا هئا ته هي چپ چاپ وڃي روپ لڪر پهتو ۽ اتي
جي حالتن جو جائزو ورتائين. جڏهن بادشاهه جي فوج اتان رواني ٿي ته هن راجا وڪرم-
سنگهه سان ملاقات ڪئي ۽ ڪمس ٻڌايو ته ڪيئن مهاراج راج سنگهه راڄڪماريءَ جو سڱ
اوائڻ خاطر سر تان آهو اهي صرف ٥٠ ساٿين سان پهاڙن ۾ سفرو ويٺو آهي. ليڪن
هيڏي ساري فوج سان ٽڪر کائڻ ممڪن ڪونه هو ان ڪري هو ۽ پنهنجي ڌيءَ کي ڇڏائڻ
لاءِ همٿ ڪان ڪم ولي. اهو ٻڌي وڪرم سنگهه جي ستل شعور ۾ اٿڪو کاڌو ۽
اڪدم پنهنجي ڪجهه سپاهي ولي ماڻڪلال سان گڏجي هليو.

جڏهن ئي شاهي فوج انهيءَ سوڙهيءَ لڪ مان لنگهڻ شروع ڪيو ته اوچتو مٿن
وڏا ون پٿرون ڪرڻ لڳون. ڪيترا انهن هيٺان چيڀاٽجي ويا، ڪيترا زخمي ٿي پيا.
سپاهين ۾ ڪرالهل مچي ويو ۽ منجهن اچي ڀاڄوڙ پئي. سندن سپهه سالار سمجهي ويو
ته هيءَ شرارت ڪن راجپوتن جي آهي. هن هڪدم پنهنجي ٽولي کي حڪم ڏنو ته
جتان پٿرون ڪري رهيون هيون اوڏانهن توپ جا گولا وسائي. توپ پهچي جو ڪم ڏکيو
۽ اس ڏهه راجپوت وڃي شهيد ٿي ويا. پيا هڪدم اتان هٽي ويا ۽ منجهي پيا ته توپ
جو مقابلو ڪيئن ڪن؟

اهڙي بادشاهه جي سپاهه پٺيان توپ جا گولا وسڻ لڳا ۽ سپاهين ۾ اچي ڀاڄ پئجي.

وڪرم سنگهه پاڻ ۾ اهڙي سگهه نه ساري جو دهليءَ جي بادشاهه سان ٽڪر کائي سگهي
مطلب اهو راجپوتي شعور نه هو جو ذليل زندگيءَ کان موت مٺو سمجهي. هن راجڪمار
کي دهليءَ موڪلڻ جو فيصلو ڪيو.

راجڪماري چنچل، پر غيرت جي ڪمي ڪانه هئي. هوءَ مرڻ کان ڪانه ٿي ڊڄي
ليڪن هن جاتو ٿي ته انڪار ڪرڻ سان بادشاهه جي غضب جو سمورو نزلو سندس
مائٽن ۽ رياست جي بي قصور جنتا تي پوندو. ائين ڪري هوءَ وڏي الجهن ۾ هئي
پيا ڪري. ليڪن هن کي هڪ اپاءُ سجهيو. اُديپور جو مهاراجا سچو سورهيه راجپوت هو
هن چپ چاپ راڄ پروهت هٿان هڪ خط لکي مهاراجا راج سنگهه کي مدد لاءِ پڪاريو
هن هڪ موتين جو هار به پروهت کي سندس طرفان مهاراجا کي ڳچيءَ ۾ وجهڻ لاءِ ڏنو
هن کي وشواس هو ته راج سنگهه سندس سڏ ضرور اونائيندو. پر سوال هو ته هو وقت
تي پهچي سگهندو؟ ڇاڪاڻ ته بادشاهه جي هڪ فوج به کيس وٺي وڃڻ لاءِ تيزيءَ سان
اچي رهي هئي.

پروهت مٺين واڪ ڪندو اُديپور ڏانهن روانو ٿيو پر اُديپور جي ويجهو ئي جهنگل
۾ چند ڏاڪن جي ور چڙهي ويو جن کيس ونڊ سان ٻڌي خوب مار ڏني ۽ سندس
تلاشي وٺي سڀڪجهه کانئس ڦريو. پرهڻ ويچارو دانهون ڪرڻ لڳو.

قضا الاهي! اُديپور جو مهاراجا انهيءَ ڏينهن پنهنجن ڪن ساٿين سان شڪار ڪرڻ
نڪتو هو ۽ شڪار جي پٺ وٺندو اڪيلو ئي انهيءَ پاسي اڪري آيو. پرهڻ جون
دانهون ٻڌي اچي اتي پهتو. کيس ڏسندي ئي ڏاڪو ڀڄڻ لڳا پر هيءُ پنهنجان ڪاهي ٻنا
۽ ڏسندي ڏسندي ٽن جون سسيون ڌڙ کان ڌار ڪري ڇڏيون. اهو ڏسي چوٿون هٿ
جي پيرن تي ڪري پيو ۽ ڏڪڻ لڳو - مهاراج مون کي معاف ڪريو. آئينده اهڙو
ڪم نه ڪندس. ساري عمر اوهان جو تابعدار ٿي رهندس.

مهاراجا کي مٿس ديا اچي وئي پر گنهگار کي ڪا سزا ڏيڻ به انصاف جي تقاضا
هئي. هن ڏاڪوءَ جي ذاتي هٿ جي هڪ آڱر ڪٽي ڇڏي. ڏاڪوءَ اُف به نه ڪئي.
اهو ڏاڪن جو سردار مالڪ لال هو.

ڏاڪن وٽان هٿ آيل مال ۾ پنهنجي نالي هڪ خط ڏسي، مهاراج هڪ ڇرڪ ڀري
وٺي رهيو ۽ پڙهڻ لڳو. خط سندس دشمن جي ڌيءَ جو لکيل هو. هڪ ابلا مدد لاءِ
پڪاري ۽ سورهيه ڪن لنوار ڪري ڇڏي اهو ناممڪن هو. معاملو نهايت گنڀير هو.

سچ پچ ته هيءَ گهڻا ڀيرا اُٺي کل چرچي ۾ ٽي وڃي ٿي اڄ ئي اُن مان اهي گل ڪِرڻ لڳا
جن چنچل جي زندگيءَ ۾ انقلاب آڻي ڇڏيو !

ڀيڻي ديش جو رنگ ڪندي، تصويرون وڪڻندي ڪجهه عرصي بعد واپس دهليءَ پهتي
جتي سندس پنهنجو تصويرن جو دڪان هو. سندس محلي جي هڪ درٻا ٻيبي
نالي سندس سهيلي شاهي محل ۾ سيوا ڏيڻ ويندي هئي. هڪ ڏينهن ڀيڻيءَ سان هن
روپ نگر واري گهڻا جو ذڪر ڪيو. درٻا ٻيبيءَ جي دل ۾ اهڙي ڳالهه ڪٿي ٿي
ٽڪي ! تنهن وچي بادشاه جي ڌيءَ زيب النسا سان ڪيو جنهن وري بادشاه جي نور
نظر اُدي پوري بيگم کي اهو ٻڌايو. اُدي پوري بيگم ڪا ميواڙي نسل جي راجپوتڻ ڪانه
هئي. هوءَ ته عيسائڻ هئي ۽ پهرين اورنگزيب جي وڏي ڀاءُ داراشڪوه جي حرم خاني
۾ هئي. جڏهن اورنگزيب دارا شڪوه کي قتل ڪرايو تڏهن هن اُدي پوري بيگم کي
پنهنجي راڻي بڻايو هو. ڇاڪاڻ ته ميواري راجپوت پنهنجي ڇوڪري ڪنهن به مغل
بادشاه سان پرڻائڻ ۾ ذلالت سمجهندا هئا ان ڪري پنهنجي دل خوش ڪرڻ لاءِ هن
عيسائڻ عورت کي اُدي پوري بيگم سڏيو ويندو هو.

وصو ڪوتاه ته هن ڌاڙي شد مد سان اها ڳالهه اورنگزيب جي ڪن تائين آندي ۽
مٿس زور رکيو ته ڪنهن به نموني هو ان گستاخ راجڪماريءَ کي وٺي آڻي جئين هوءَ
ڪيئن پنهنجي داسي بڻائي ڪانئس پنهنجو حقو پرائيندي ! زيب النسا به قسم کاڌو ته هوءَ
وري ڪانئس پنهنجا پير ڌ ڀائيندي !

جيتوڻيڪ هن اورنگزيب ۾ مدبري هئي ها ته هو جيڪر هن ڀيرا اهڙي گستاخيءَ کي
درگذر ڪري ڇڏي ها ليڪن هو اهڙيءَ مدبريءَ کان محروم هو. هن واعدو ڪيو
ته ڪنهن ترڪيب سان راجڪماري گهرائي سندس حوالي ڪندو ۽ فرمان ڪري روپنگر
جي واليءَ کي لکي موڪليو ته هو پنهنجي ڌيءُ وٽس موڪلي ڇاڪاڻ ته ڀاڻ هن سان
شادي ڪرڻ ٿي چاهيائين.

اها خبر ٻڌليءَ وانگر سڄي محل ۾ ڦهلجي وئي. شاهي محل ۾ جوڌ پور جي هڪ
راجڪماري به هئي جا دل ئي دل ۾ پنهنجي ذلالت تي پيئي ڪڙهندي هئي. اها
خبر ٻڌندئي هن پنهنجي هڪ داسيءَ هٿان راجڪماري چنچل کي سموري حقيقت
کان واقف ڪيو.

بادشاه جو پيغام پهچندئي روپ نگر ۾ غم ۽ غصي جي لهر ڊوڙي وئي. ٻر راجا

چو......؟ مان عجب ۾ پئجي ويس ته ”حگو موڪليندس.“ مان ڪيس چوان ٿو.
آئل ماڻهو سلام ڪري هٽ وارو پارو موڪلي ڏني ٿو. جو ان ۾ ٥٠-٢٨٠ روپيه
هيان شيلوءِ جا اڪر لکيل آهن ”ڊارلنگ! سالگره جي موقعي تي پنهنجي لاءِ هڪ ساڙهي
ورتي الر- گلابي سلڪ جي. جا پائي سان مان توهانکي لندن جي ايسرا جهان لکيندس.
اچ ڪير جلد اچڻو. مان اها نئين ساڙهي پائي توهان جي انتظار ۾ اکيون وڇائي ويٺي
هوندس- ۽ ها آئل ماڻهوءَ کي ان جا پئسا ڏئي ڇڏجو.“ شيلا.

مان ڪي پل خاموش بيٺي، ڪڏهن آن چاي- ان ۽ ڪڏهن آن آئل ماڻهوءَ کي
ڏسندو ٿو رهان. ڪيسي مان پئسا ڪڍي ان چڪتر ٿو ڪيان.

مان اداس بيٺي واو آهيان. ڪڏهن اڪيلائي ٿيو آهي اچ. اي جڻ ۽ خاموشي ليڪن
اڪيلو آهيان مان. ليڪن پوءِ سوچيان ٿو- هي ۽ اي چيئي چالاءِ. آخر غلط ڇا ٿيو. ليڪ ٿي
نه آهي. موڪلي هوندي ۽ شيلاءِ لاءِ ساڙهي ورتي ته ڇا ٿي. ڇا ٿيو هن اگر پنهنجي
پسندگيءَ سان پنهنجي ليکي وڃي ورتي. ڪهڙي خراب ڳالهه ٿي. مان جدا جدا
من کي اسلي ڏيڻ ٿو لڳان. ليڪن انسالي من! ڪا اي اسي چيز آهي. ساڙهي
شيلاءِ کي پنهنجي هٿ سان ڏيڻ جا امنگ/ارمان/جذبات جيڪي سڀ اڌورا ٿي
ٿي-ٿي-ٿي......ٿي ڪوڙ لال ڇڻ جا لڪاءُ هيا. هاڻي آفوس ۾ وڌڪ ۽

راجڪماري چنچل

□ روپچند سپاهيملاڻي 'وڪرم'

راجپوتانا ۾ روپ نگر هڪ ننڍڙي پر خود مختيار رياست هئي- راجا وڪرم سنگهه روپ نگر جو والي هو. راجڪماري چنچل هئي سندس سڪيلڌي ڌيءَ جهڙي هئي سونهن ۾ سرس اهڙي هئي گڻن سان ڀرپور- منجهس اهي مڙئي گڻ موجود هئا جيڪي هڪ وير راجپوت ڪنيا ۾ هئڻ گهرجن جهڙوڪ: تيز فهم، بيدار مغز، ضدي، مغرور، نڊر، چالاڪ ۽ بهادر- چنچل جوانيءَ ۾ پير مس رکيو هو. اڃا منجهس الڙپڻ هو. پنهنجي سرتين سان موج مزي ۾ گذاريندي هئي- کيس ڪهڙي ڪل ته چنتا يا فڪر چئبو ڇاکي آهي؟

سچ چئبو اٿن ته سڀ ڏينهن نه هڪ سمان. چنچل جي زندگيءَ ۾ به اوچتو هڪ ڏينهن اهڙي گهڙي آئي جنهن سندس خوشگوار زندگيءَ کي ڊانوان ڊول ڪري ڇڏيو! راج محل ۾ آئي ٻڍي مسلم سوداگرياڻي تصويرون وڪڻڻ. عاج جي تختين تي سهڻيون ۽ تصويرون ڏسي چنچل جون سهيليون کيس گهيري ويٺيون. تصويرون به پيئون ڏسن ته ٻڍيءَ سان مذاق به پيئون ڪن- ٻڍي وچاري اچي ششدر ٿي. تصوير ڪانه ٿي وڪامي، پيٽيءَ ۾ وجهي ڇڏيائين، هي توهان لاءِ ڪونه آنديون اٿم- هي راجڪماري چنچل کي ڏيکارڻ لاءِ آهن- ايتري ۾ راجڪماري به اچي اُتي پهتي- سندس سونهن ۽ رعب وتاب ڏسي ٻڍي وائڙي ٿي وئي- سبحان الله! جڳ قادر واندڪائيءَ ۾ ويهي پنهنجي پوري ڪلا ۽ ڪاريگريءَ سان کيس گهڙيو ۽ مڙهيو هو!

ايندي ئي راجڪماريءَ ٻڍيءَ کي چيو: ڏيکار ڪهڙيون تصويرون مون کي ڏيکارڻ لاءِ آنديون اٿيئي. ٻڍيءَ هڪدم کيس اڪبر، جهانگير، شاهجهان، خواجه ممتاز وغيره جون تصويرون ڏيکاريون. انهن تي هڪ سرسري نظر ڦيرائي راجڪماريءَ چيو: اهي مغلن جون ڏٺل آهن- ڪي هندو ويرن جون تصويرون ڪونه اٿيئي!

"راجڪماري ذرا ڌيرج ڪر- اهي به ڏيکاريانءِ ٿي."

[illegible] ڪيس جوابي ٿيو.

[illegible] موقعي تي پهچي ته هڪ [illegible] لنڊن ۾ اچي [illegible] اڳيون وڃائي ۽ [illegible] ٿيو.

[illegible] آيل ماڻهوءَ ڪي [illegible] ڪيائين.

[illegible] آهي اڄ. پي چڪ ۽ [illegible] هلي. آخر غلط ٿيو. [illegible] ٿيو هن اگر پنهنجي [illegible] لڳي. ٿيا ٿيو [illegible] ساڙهي ولڻي [illegible] خراب ٿي. مان جدا جدا [illegible] ڪا اي ڪي چيز آهي. ساڙهي [illegible] سبب اڌورا [illegible] آفيس ۾ وڌاڪ [illegible]

[illegible] لکيس. [illegible] آفيس مان موڪل وٺي ٻاهر [illegible] ساڙهيءَ ۾ [illegible] شيلوءَ جو چهرو [illegible] ڪٿ. مان مالي ولسدو گهر [illegible]. شيلو [illegible] عجب [illegible] مان [illegible] ڪان اڳ ڪي [illegible] ڏاڍو [illegible] مولڪي [illegible] ۽ ويم ڏاڍو [illegible]

[illegible] هڪ [illegible] ڪرڻ [illegible]

[illegible] ڪڍڻ شيلوءَ ڪي [illegible]

Add :- Tirth Chandwani, E-9 Ram Niwas, Bilkha Road, Junagadh [illegible]

داس ۽ ليس هڪ روم. دل ۾ هڪ خال، اپورٽنا ڪٽي اُن روم ۾ اچڻو آهي، ۽ اچي
مان چرن جو چان جي پڇي رهڻو آهي. ڪڏهن نه ائين لڳندو هو ته اهو خال،
ڪ ڏينهن اترو نه وڪڙو ٿي ويندو جو مان اُن ۾ سمائجي ختم ٿي ويندس.

ليڪن شاديءَ بعد هڪ رنگيني آئي جيون ۾. هڪ سک جو احساس جنهن منهنجي
انتر آلما کي سڪون بخشيو هو صحيح معنيٰ ۾ مليو آهي مونکي. شيلاءَ جي ازحد پيار
سچائي ۽ صدق منهنجي اپورٽنا کي مٽائي ڇڏيو. روم هاڻي روم نه، بلڪ هڪ گهر بڻجي
ويو. جتي ٻن دلين جو پيار آهي، همدردي آهي، هڪ ٻئي تي نڇاور ٿي وڃڻ جي
ڀاونا آهي. آفيس کان گهر ڏانهن موٽڻ وقت قدمن ۾ هڪ عجيب ڦڙتي اچي ويندي
آهي. هڪ احساس ڪنهن جو دريءَ کان بيهي انتظار ۾ وچاءِل نماڻن نيڻن جو، هڪ
عجيب گدگدي ڀري ڇڏيندو آهي شرير ۾ گهر پهچندي مسڪرائيندڙ چهري سان شيلا
اچي دروازو کوليندي آهي. جنهنکي ڏسڻ لاءِ مان آفيس ۾ هر هر گهڙيال ڏانهن بيتابيءَ
وچان پيو نهاريندو آهيان.

اڪيلائي! ها، مان اڪيلائيءَ کان ڏايو ڊڄندو آهيان. شايد ان سبب جو زندگيءَ
جو ڪافي عرصو مون اڪيلائپ ۾ ٿي گذاريو آهي. هاڻي ٻه اگر ڪڏهن شيلا پنهنجن
ڏينهن لاءِ به پيڪي ويندي آهي ته مان پاڻ کي اڪيلو ۽ ويران پيو محسوس ڪندو
آهيان. ليڪن وري به هڪ آشا هوندي اترڻ هيءَ اڪيلائپ ۽ ويراني صرف چند ڏينهن
لاءِ ٿي آهي. اهو احساس ٿي نس نس ۾ خوشي ڀري ڇڏيندو آهي.

ليڪن اڄ ڇو اداس هئي، مان سمجهي ڪونه سگهيس. شايد مٿي ۾ سُور هوندس
ليڪن منهنجي هيٺري چوڻ تي به هن گوري ڪانه ورتي. ڪيترا دفعا چيو مانس،
شيلو! ڊارلنگ، گوري وٺ ته سور اڪدم لهي ويندو."
"پاڻيهي لهي ويندو،" اهڙو جواب ڏئي مونکي چپ رهڻ کان سواءِ ڪو رستو
ٿي نه هو.

ڪجهه گرمي ٿي رهي آهي. مان اُٿان ٿو. پاسي واري دري کوليان ٿو. ٻاهر چاند ٿي
ٽهڪ ڏئي کلي رهي آهي. دري مان سندس مسڪراهٽ ڪن حصن ۾ ورهائجي شيلاءَ
جي بدن تي پکڙجي وئي آهي. مان اپنڪ شيلاءَ جي جسم ڏانهن نهاريندو ٿو رهان ۽
مسڪرائي ٿو اُٿان.

□

صبح جو شرامتي آئي جيان تازي لڳائي آهي. رات جي مايوسيءَ جا بادل غائب

سالگره

□ تنوير چانڊيو

"اڄ نه!"

"اون هون...."

"ڇو، اڄ ناراض آهين ڇا؟"

"او هون...."

"نه..."

"...."

"ٿڪل؟"

"مٿي ۾ سور آهي آرام ڪرڻ ڏيو."

۽ مان خاموش ٿيڻ سمهڻ جي ڪوشش ڪرڻ لڳس. ليڪن ويچار هئا جو پيڇو ڇڏڻ لاءِ تيار ئي نه هئا. ۽ ڇو؟ نه ڄاڻ ڪيڏانهن ڇڪي ويا هئا. اوهه! اڄ ته سال ڳري ويچارن ۾ سڀاڻي اسان جي شاديءَ جي اها سالگره آهي. ڪيترا نه سٺا هئا اهي سال. ائين ٿو لڳي، ڄڻ ڪالهه ئي مان اڄان شادي ڪري دلهن سڏائي ولي آيو آهيان. مونکي اڄ به ياد آهي اها شاديءَ جي پهرين رات. شرميلي پهرين ڏينهن ئي من کي اهڙو ته موهي ڇڏيو جو مان انهن سوچڻ لڳس ته ڪاش اڳ ۾ هڪ ٻئي کي ملون ها. اسان جي زندگي اڌوري هئي. شاديءَ بعد مونکي اڌوري مان پورا ٿيڻ وارا هئاسين. مڪمل ٿيڻ وارا هئاسين. اها ئي ڳالهه ذهني مقبول آهي، ليڪن زندگي نه واقعي شاديءَ کانسواءِ اڌوري ئي هئي. سوچيان ٿو. شاديءَ کان اڳ جي زندگي ڪيتري نه بيڪل هئي. هڪ زون ۽ ورندي ڪالهه جدائي نه هئي. ڪالهه لڪڻ نه هئي. ... گهر موٽيو آهي. گهر نه ڪيڏو؟ ان گهر کي روح ڇڏي نه ...

آهي. پاسي ۾ وڻن پنن جي سرسرار جي گرمائش جو احساس ....

هن ترت ئي پاڻ سنڀاليو. جهٽڪو ڏيئي مٿو ڌوڻيو. انهن بيڪار ويچارن کي پنهنجي دماغ مان لوڏي ڪڍڻ جي ڪوشش ڪئي. هيٺ هو تلاءَ جي ڪناري تي ويٺو آهي. هو بلڪل ئي سانجهيل آهي. اڏول ۽ اڪيلو! هن چوطرف نظر ڦيرائي. بلڪل شانت هئي. فضا بلڪل صاف هئي. تلاءَ جو صاف پاڻي نور تائين ڦهليل هو. اوچتو ڪيس لڳو ته ڪو پرڀان ڪجهه پاڇا وڌندا پيا اچن. سندس ڪنن تي آواز آيو: ”ٻڌائي! ٻڌائي آيو ....“ اهو نيڙي مٿي جو آواز هو. ”ٻڌائي مٿهين جي تلاءَ گڏي آندي آئو؟“

هو گهٻرائجي ويو. هن جا قدم ٿورو اڳيان ڌڪڙو وڌيا. وٽن هيٺان اونداري واري جڳهه تي ويٺي هو ڀيٽي رهيو. سندس ڪنن تي ڪنهن جي پيرن اچڻ جي آهٽ پهتي ۽ جهيڻو آواز ”ڏسو ٻڌائي! هيءَ ٻڍاس! ميندي جو رنگ اوهان کي بيحد پسند آهي نه!“

هن مڙي پنيان ڏٺو. ڪوبه نه ڪو نه هئو. شانت سندس پيڇو ڪري رهي هئي. جنهن ڪيس چرڪائي ڇڏيو.

هاڻي ڪيس ائين لڳو ته اهي چار انساني پاڇا سندس پيڇو ڪري رهيا آهن. هو وري هلڻ لڳو ۽ ڪلهي وٽان پنيان ڏسڻ لڳو. اهي چار ئي پاڇا به اڳيان وڌيا. هو بيهي رهيو. پاڇا بيهي رهيا.

هوا جو زوردار جهٽڪو آيو ۽ ان سان گڏ سندس پنڌ جو صاف ۽ چٽو آواز ٻڌندو آيو. گويا چوندو هجي: هيءَ ڏسو سائي رنگ جا جهالرن وارا پردا! شيلا سڀ ٺاهي رکيا آهن. صبح وارو ٻاور لڳ وارو ڪپڙو مهيش واپس ڏئي آيو.

۽ هن جا قدم تيزيءَ سان شهر ڏانهن مڙي ويا! □

Address : Anand Tahilramani, 21 Chandir nagar Society, Waghodia Road, Baroda-19

آهي. تنيءَ لڏيءَ ۾ انسان گڏ رهي آهي. تنهن جي هر ڳالهه مڃڻ ضروري ڪرڻ
جي ڪوشش ڪئي آهي. اڄ تائين تنهن جي ڏاڍ سان گهر موٽڻ لي هوءَ حيران/پريشان
مارس لي وڃڻي آهي ۽ ان ...."

هر ڪيس اهو سڀ ٻڌي لڳو. ان پنهنجي ۾ سندس سوارت هوندو يا ڪالهي ڪيڏ/رمز هوندي. هوءَ مرڪي شايد ٻڌڻ لي سمجهي. منهن جي ماٺ مان هوءَ مرڪي ڪمزور انسان لي سمجهي. ۽ نه اهڙي همت نه ٿئي جو منهن جي ڳالهه نه مڃي يا ڪن لاتار ڪري.

ان ڏينهن ڪيس جيم ته "سياڻي مرڪل آهي، ڪٿي پلاءِ ناهي."

يڪدم چيائين ته "مهيش ڪي نه وٺي ڪرڻ ۽ شيلا ۾ ڪرڻ ڪاني."

ڪڏهن دل ڪري جيم هوندم: شام جو جلد لي موٽندس. پڪچر لي هلنداسين.

"لڪي اڄ ته هاي نه سگهندس. شيلا ڪاليج مان دير سان موٽندي. پنهنجي مهيش موٽندو ته ڪيس ڪاڏو ڪر ڏيندو؟"

مطلب ته هن جي ويچار موجب سندس چاهنا/خواهش/مرضي موجب ڪجهه نه اڀٽو ڪرائي. اڄ ۾ اهڙي ئي ڳالهه هئي.

"مان ڪمزور نه آهيان." هن پڪ ڪئي.

۽ هيٺر هو بس اسٽينڊ جي ابتڙ رخ ۾ هلڻ لڳو. سندس قدمن جي اڌمالي مان ظاهر هو ته هو ڪنهن آخرين فيصلي تائين پهتو هو. هن ڪجهه ڪرڻ جو نڇو ڪري ورتو هو. هن جا قدم لنڊيءَ سان ٿوري پاڪ ٿان هلندا. هيٺر هيٺ اهي شهر کان ٻاهر تلاءَ طرف وڌڻ لڳا. هن طرف اسٽريٽ لائيٽس نه هيون ۽ پوءِ به شهر جي ڀيٽ ۾ روشني ٿوري گهٽ هئي.

هن جي قدمن ۾ ڪاڻي ٻلائي ڪاله آئي. منزل سامهون هئي. هن جيو رخ سڌو هئو. هيٺر هن جي دماغ ۾ ڪا الجهن ڪانه هئي. دماغ ۾ سوچن روپي بادل ڪرلي هئا. بلڪل صاف ستري آڪاش ۾ اڪيلي چمڪندڙ چندرما جيان سندس مستڪ ۾ نڇي جي جهلڪ چمڪي رهي هئي.

هيٺر دور تائين ڦهليل تلاءَ جو پاڻي ٻرنان نظر اچي آيو. تلاءَ جي ڪناري باغ کان ماڻهو موٽي رهيا هئا. هر ڀاڱ ۾ ڪيترائي پيرا شراميءَ سان گڏ همڊالهن آيو آهي. ڪڏهن دنيا تلاءَ جي ڪناري گهمندي تلاءَ ۾ نمڪندڙ بتين جي جهرمر جو لطف ورتو

هو پنهنجي هوشياريءَ ۽ اڌ اماليءَ تي دل ئي دل ۾ مشڪيو هو. پر ٻيءَ گهڙيءَ
کيس لڳو هو ته هن ڪٿي ڀل ڪئي آهي ۽ وري سوچڻ کانپوءِ هن کي پنهنجي خلاف
نتيجو نڪرندو نظر آيو ۽ هو اداس ٿي ويو.

هن جي سوچ جو مرڪز گهر ۽ گهر ۾ ٿيندڙ روزانو ننڍيون وڏيون گهٽنائون
هيون جيڪي سندس پتنيءَ ۽ ٻارن سان لاڳاپو رکندڙ هيون. هن کي ائين انڀو ٿيڻ
لڳو هو ته گهر ۾ هينئر سندس ڪائي ڳالهه مڃي ڪانه ٿي وڃي. سندس ٻار اڻ سڌيءَ
طرح ۽ ڄاڻائي يا اڻ ڄاڻائيءَ ۾ سندس ڳالهه کي ٽاريو يا اٿلايو ڪيو وڃي ٿو.

بس کي خالي ٿيندو ڏسي، کيس ڌيان آيو ته هو به اتي لهڻو آهي.

آفيس ۾ به هو ان بابت سوچيندو رهيو هو. شام ٿائين هو ان نتيجي تي پهچي
ويو ته گهر ۾ سندس ڪا اهميت ڪانه رهي آهي. سڀئي گڏجي سندس خلاف مورچا
ٻڌي ڪري رهيا هئا. سوچي سمجهي ۽ نه اتفاقا سندس هر ڳالهه کي ٽاريو ٿي ويو.
ان ڪري آفيس مان اٿڻ کان اڳ، اڄ هن فيصلو ڪري ورتو هو. فيصلو ڇا هن پڪو
نشچو ڪيو هو ته هو ڪنهن به حالت ۾ گهر نه موٽندو. ته پوءِ ڪيڏانهن ويندو ڀلا ڇا
ڪندو؟ اهو هو طئه ڪري نه سگهيو هو ڇاڪاڻ ته ان وقت آفيس جي پٽيوالي اچي
سندس ڌيان ڇڪايو ته سائين ڇهه ٿي ويا هئا ۽ کيس آفيس بند ڪري گهر وڃڻو هو.
هن پنهنجي ڀل سوڪار ڪئي ۽ ترت ئي آفيس مان نڪري آيو هو جتي هينئر هو
بيٺو هو. هينئر اڃا بيٺي بيٺي کيس نرڻيه ڪرڻو هو ته جيڪڏهن گهر نه ته ڪيڏانهن؟
هو ائيان وڌي ويو ۽ لئمپ پوسٽ جي ويجهو ويو ۽ ٿمڀي کي ٽيڪ ڏئي سوچڻ لڳو.

آخر اڄ ٿيو ڇا؟ اهڙي ڪهڙي ڳالهه ٿي جنهن کيس ايترو پريشان ۽ حيران ڪيو
آهي. ڳالهيون ته بلڪل رواجي هيون. اهڙيون ڳالهيون ته وهنوارڪ طور هر گهر ۾ پيون
ٿينديون آهن. ان ڪري ڪوئي گهر نه ڇڏي، اهڙو نه ٿورو ئي سوچيندو آهي.
”پر صرف اڄ جو سوال نه آهي. ان طرح منهنجي ۽ گهر جي وڏي جي روز
بي عزتي ڪئي ويندي آهي. مان جيڪي به چاهيندو آهيان ۽ ڪجهه به ڪندو
آهيان ته گهر ۾ هڙني ٻارن گڏجي، ان جي ابتڙ ڪندا آهن.“ هو ان طرح
سوچيندو رهيو.

”۽ ها، ان سڀ ۾ شرمتيءَ جو پارٽ ليڊرانه هوندو آهي.“ کيس ائين
لڳو هو.

”اها ته تنهن جي زيادتي آهي. هن ويچاريءَ ته زندگيءَ ڀر تنهن جو ساٿ ڏنو

سالو سيڪشن آفيسر ان لي نظر رکي وهندو آهي ۽ کيس لڳندو آهي ته ان جي ڪرڙان نگاهن جي اثر هيٺ ڪيڙنال جا ڪاتا به بلڪل ڏٻري ڏٻري سري رهيا آهن ۽ ڪاتير کان اڳ آفيس ۾ ڪنهن کي همت ڪانه ٿيندي آهي جو هلبو وڃي .

پوبان پنج ست منٽ هو باغ جي ڪرسيءَ تي ويهو جڏي ، اکيون پوري چڏيندو آهي ۽ جڏهن اوچتو سڀني ڪرسين جي ڪسڪڻ جو هڪ ڪرو سريلو آواز ايندو آهي ته هو چرڪي ويندو آهي ۽ باغ جي ڪرسيءَ کي پنيان اچلي بس اسٽاپ ڏانهن ڊوڙندو آهي . ڪڏهن ڪڏهن هو ڪرسيءَ تي ستو وڃي ، اهي پوبان پنج منٽ دريءَ کان ٻاهر جو نظارو ڏسندو آهي .

سڻين ماڻي لان هيٺ ، سامهون روڊ لان ڪيس ڪئلين ۽ ماڪوڙن جيان چرندڙ ، سرندڙ ، سرڪندڙ انسان جي لڳاتار پيڙ نظر ايندي آهي . هو سوچيندو آهي ته هي انسان به ته انهن ڪئلين ماڪوڙن جيان آهن جيڪي هو اڪثر گهر ۾ پتين لي ڏسندو آهي . ڪي لڪڙو اڪڙو هڪ طرف ويندڙ آهن ۽ ڪي ٻئي طرفان موٽندڙ نظر ايندڙ آهن . ڪن جي مٿن تي اڇا داڻا هوندا آهن . پيٽ جو ئي ته مسئلو آهي . هي انسان به صبح جو هڪ طرف ان پيٽ خاطر ڊوڙندا ، پڄندا ، ڌڪيندا ، ڌڪا ڏيندا نظر ايندا آهن ۽ شام جو واپس گهر ڏانهن موٽندا آهن . ان وقت هو ٿڪا ، ماندا ، مايوس ، اداس انهن ڪئلين جيان ڪنهن اڻڄاتل هنڌان نڪرندا آهن ۽ منهنجي منزل ڏانهن وڌندا ويندا آهن ۽ ايءَ گهڙيءَ هو باغ ۾ هڪ ڪئلي ان ميڙ ۾ شامل ٿي ، پيڙ ۾ گم ٿي ويندو آهي .

لڪن اڄ هو گهر نه موٽندو .

اهو گهر نه موٽڻ جو فيصلو هن صبح جو گهر ڇڏڻ وقت ڪيو هو . نه ، نه . ان وقت هن فيصلو نه ، پر صرف اهڙو ڪجهه سوچيو هئو . ان بعد ، گهر کان ولي بس اسٽينڊ تائين ۽ بس ۾ وهڻ بعد آفيس پهچڻ تائين ، هن ان وشي تي سوچيو هئو . اڄ جي واقعي کي ولي ، ان کان اڳ جي اهڙي قسم جي ننڍن وڏن ڳالهين تي هن گهرائيءَ سان ويچار هئو .

ان ڪالهوءَ جوڙ ـ ڪٿ ڪري ٻڌايا به ڪيا هئي . پهرين هو ان نتيجي تي پهتو ته هن خلاف ٻڌايا ال لغتي ڪجهه به نه پيا هئي . ان وقت سندس جهن تي هلڪي رلڪا نمودار ٿي هئي جنهن جو احساس کيس سامهون سيٽ تي ويٺل پڙهندڙ ڏسي ٿيو هو . اها سندس ڪاميابيءَ جي نشاني هئي .

هڪ ڪمزور انسان

□ آنند ٽهاراماڻي

هو آفيس مان نڪري ٻاهر رستي تي آيو آهي. هو چوطرف نهاري ٿو. ڪهڙو رستو ڪيس گهر وٺي ويندو يا ڪهڙي بس اسٽاپ تان ڪيس گهر وڃڻ لاءِ بس ملندي، گويا ڪيس ڄاڻ ئي ڪانهي. هو ائين ئي نهارڻ لڳي ٿو ڄڻ ته هو هن شهر کان اڻ واقف آهي ۽ بلڪل اڻڄاڻ آهي. شايد ڪنهن واٽهڙوءَ کان گهر جو رستو پڇندو.

آفيس وارا ته گهڻو اڳ وڃي چڪا آهن. سڀني جي هلڻ وڃڻ بعد به هو آفيس ۾ ويهي ڪجهه لکندو رهيو. حقيقت ۾ لکيائين ته ڪجهه به ڪونه، صرف سوچيندو رهيو هو. هينئر ته ڪافي دير ٿي چڪي آهي. آفيس مان نڪرڻ وقت جيڪا ڀيڙ هوندي آهي جيڪا ڪيس نديءَ جي سيلاب جيان لڳندي آهي، سا هينئر ختم ٿي چڪي آهي. ان وقت [illegible] لڳندو آهي ته آفيس بند ٿيڻ بعد، انساني آب اٿل [illegible] پاڻيءَ جيان اها ڀيڙ تيزيءَ سان وهندي،

سوال ڪيس ستائڻ لڳو.

ڇا، هوءَ سوٽ به جو زنده آهي؟ صرف [illegible] جي معنيٰ ته ڪيتري آهي؟

.... ۽ پوءِ، لڳاتار ڇا سوچي، [illegible] [illegible] هوءَ بالڪنيءَ ڏانهن وڌي آئي. ڪوٽ ۽ ڪنڌي جهلي، هن، هڪ دفعو [illegible] [illegible] آس اُڀا آلي [illegible] پيا هئا. پنڌ ساڻيءَ رهت قائم هئي. صرف [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible]، هن هڪ دفعو پوءِ جي آس ڏانهن نهاريو. ۽ ڪوٽ واري ڪنڌيءَ ڏانهن ۽ [illegible]، نهاريندي نهاريندي، لڳاتار ڇا سوچي، هن ڪنڌي بالڪنيءَ تان هيٺ لڙي [illegible] [illegible]. ۽ پوءِ سوٽ ٿي اکيون بند ڪري [illegible].

اکيون بند ڪري هن، ڪيس وري همت ٿي نه ٿي، ته هوءَ هيٺ نهاري سگهي. بند اکين سان ٿي هوءَ [illegible] ۽ موٽي آئي. ۽ ڪاٺ جي اڄ پلنگ تي ڪري.

هوءَ سوچي ٿي نه سگهي، ته هن اِهو ڇو ڪيو؟ — ۽ اِئين سوچيندي سوچيندي هن [illegible]، ڪيس [illegible] [illegible] اچي ويئي.

[illegible] [illegible] [illegible] دروازي جي گهنٽي وڳي ته هن اٿي دروازو کوليو. دروازو کوليندي [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] ۽ [illegible]، هوءَ ڪيس [illegible] پيئي.

[illegible] و [illegible] [illegible] [illegible] نه اَڄ [illegible] [illegible] ڪي هيءَ ڇا ٿي ويو آهي؟

[illegible]، [illegible] [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] ڏانهن نهاريو. ڪجهه لڙڪ، هڪ هڪ موتي [illegible]، [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]، ڳلن تي ڪري لڳا هئا. □

Add. :- 1402/B Railway Colony, [illegible] [illegible], [illegible]

□

وقت اُنهن تي گذرندو پئي، جو هڪ ڏينهن هڪ عجيب واردات ٿي. سندن ٺيڪ بلڊنگ جي اڪيهين ماڙيءَ تان هڪ عورت، پنهنجي فليٽ جي بالڪنيءَ مان، اول پنهنجي ڌيءَ کي ڌڪو ڏنو ۽ پوءِ پاڻ به ٽپو ڏئي آپگهات ڪيو. سڄي بلڊنگ ۾ شور مچي ويو. هيٺ روڊ تي به ماڻهن جا هشام جمع ٿي ويا. هوءَ به هيٺ لهي آئي. ٻار جي کوپڙي ڪنهن ناريل جيان ڦاٽل هئي، جنهن مان سندس مغز ٻاهر نڪري آيو هئو. عورت جي واتان رت نڪري، سندس وارن جي آس پاس سڪي ويو هئو.

اهو سڀ ڏسي هوءَ ڏاڍي ڊهي وئي ۽ سوچ ۾ پئجي وئي ته اُن عورت ائين ڇو ڪيو هوندو؟ .... ڪهڙو ڏک هوندو. ڪهڙي تڪليف هوندي کيس؟ بلڊنگ ۾ رهندڙ لڳ ڀڳ سڀ ڪٽنب پئسي وارا هئا. پئسي سان ته دنيا جا سڀ سک خريدي ٿا سگهجن. پوءِ اُن عورت کي ڀلا ڪهڙي تڪليف هوندي، جو هن خود ته آپگهات ڪيو ٿي. پر ٻار کي به ساڻ وٺي وئي.

ڳوڙهي من سان هوءَ چپ چاپ مٿي هلي آئي. مٿي اچي، هن بالڪنيءَ مان وري هيٺ نهاريو. ٻنهي لاش اڃان به ماڻهن جي ڀيڙ جي گهيري ۾ بي جان بڻيا پيا هئا. مٿان کيس ائين لڳو، ڄڻ هيٺ زمين تي، هڪ پاسي سندس شوڪيس واري گڏي پيئي هئي، ۽ اُن جي ڀرسان ڄڻ سندس ئي لاش پيو هئو.

اهو احساس ٿيندي ئي، هوءَ يڪدم بالڪنيءَ تان تڙ تڪڙ پٺتي کسڪي وئي. پوءِ وري ڳوڙهن قدمن سان، ڊرائنگ روم جي صوفا تي اچي ويهي رهي. هوءَ وري اُن عورت جي حالتن تي سوچڻ لڳي. ڪهڙي تڪليف هوندي کيس؟ .... بلڊنگ ۾ سڀئي سکي ته آهن. ته ڇا صرف پئسي سان ئي سڀ سک ڪونه ٿا ملي سگهن؟ سک کي نا پئسي کي ڪا ٻي معنيٰ به آهي. ٻيا ڪي سک، اهڙا به آهن، جي پئسي سان خريدي نٿا سگهجن!

هوءَ وري خود لاءِ سوچڻ لڳي. ته وٽس به سڀ سک ته آهن. سٺو پتي آهي. شاندار فليٽ آهي. سٺو فرنيچر آهي. ٽي.وي آهي. فرج آهي. اڄ جون سڀ سهوليتون موجود آهن. پوءِ به ڇا هوءَ سچ پچ سکي آهي؟

لڳو، ته جيترا ڀيرا هن اهو سوال پنهنجي من کان پڇيو. اوترا ڀيرا ئي کيس جواب نه مليو.

هوءَ خود به ڇو زنده آهي؟.... ڪنوڻ جي چمڪاٽن جيان، ور ور ڪري اهو

[illegible] ڪلاڪن ۾ آڻي جي جيئن
[illegible] ڪئي ۽ ٻيهر پنهنجي [illegible]
[illegible] آڻي ٻيهر [illegible] ڪل [illegible]
[illegible]

[illegible] ڪيس ۾ وڪيل ڪندي ڪئي هئي. [illegible] ڪيس انهن لڳندو هو، جڏهن ته ڪنهن سنڌ [illegible] ڏيندي، جنهن سان ٽيڪيون ڪندي رهندي [illegible] ٽيڪيون ڪندي، تا ڪيئي ڏينهن اڳ [illegible] رهندي ـــ اهو سوچي، جڏهن ڪنهن کي ڪوڪيس [illegible]

[illegible] ٽيونس تي ٽيڪيندو هو، ٽڏهن جڏهن ڪتي جو [illegible] آڻيندي، نيڪ ته ڏيڻي ڪري، تبرو [illegible] بلنگ تي آڻي پيندو هو، جو ٽيس کي آئل [illegible] ڪيڪار ڪندي هئي، ۽ پوءِ ڪرت تي ٽيونس لاءِ چانهه [illegible] ڪجهه ڏينهن ٽيونس ساڻس [illegible] چار مهينا [illegible] دوئي، پر ڪيس مان ڪمپني جا ڪجهه [illegible] ٿيندو هو.

[illegible] ڏينهن لاءِ ڪاري وري الوپ تي وڃي، ليڪن ڪيس ۾ لڳندو [illegible] ڏينهن لاءِ دور ٿي، ۽ پوءِ مٽس جي پهچڻ کان [illegible] سنڌس ۽ وري شروع ٿي ويندي هئي. ڪڏهن دل بهلائڻ [illegible] سامهون صوفا تي ويهي ٽي.وي جا ڪجهه پروگرام ڏسندي [illegible] سنڌس خوشي ڪجهه ڏينهن لاءِ وري موٽي ايندي هئي. [illegible] ڪي مهمان سنڌس گهر ۾ آيا آهن. ۽ سنڌس موجودگيءَ ۾ [illegible] ٽي.وي پروگرامن جي وچ ۾، جي ڪي به شخص [illegible] ڪلي ڏيندي هئي. جڏهن انهن جي خوشيءَ ۾ ڀاڱ [illegible] لڳندو هو ته پروگرام ۾ شامل ٿيندو ـــ [illegible] سوال آهن. ساهه ڏاڍو آهن. سنڌس دل ٽٻندي هئي ته ٽي. [illegible] ڪاوي ۾ انهن وڃي، انهن سان ڪجهه اوپارون [illegible] ٿي، ڪيس لڳندو هو، ته اهو ممڪن ناهي. [illegible] اڪيلائي محسوس ڪرڻ لڳندي هئي.

وقت ائين ئي گذرندو رهيو، جو هڪ ڏينهن هڪ عجيب واردات ٿي. سندن ٿئين بلڊنگ جي اِڪيهين ماڙيءَ تان هڪ عورت، پنهنجي فليٽ جي بالڪنيءَ مان، اول پنهنجي ڌيءَ کي ڦٽو ڪيو ۽ پوءِ پاڻ به ٽپو ڏئي آپگهات ڪيو. سڄي بلڊنگ ۾ شور مچي ويو. هيٺ روڊ تي به ماڻهن جا هشام جمع ٿي ويا. هوءَ به هيٺ لهي آئي. ٻار جي کوپڙي کي ڪنهن ناريل جيان ڀڳل هئي، جنهن مان سندس مغز ٻاهر نڪري آيو هئو. عورت جي وات مان رت نڪري، سندس وارن جي آس پاس سڪي ويو هئو.

اِهو سڀ ڏسي هوءَ ڏهلجي وئي ۽ سوچ ۾ پئجي وئي ته اُن عورت ائين ڇو ڪيو هوندو؟ .... ڪهڙو ڏک هوندو. ڪهڙي تڪليف هوندي کيس؟ بلڊنگ ۾ رهندڙ اڪثر سڀ ڪٽنب پئسي وارا هئا. پئسي سان ته دنيا جا سڀ سک خريدي ٿا سگهجن. پوءِ اُن عورت کي ڀلا ڪهڙي تڪليف هوندي، جو هن خود ته آپگهات ڪيو ٿي- پر ٻار کي به ساڻ وٺي وئي.

ڳوڙهي من سان هوءَ چپ چاپ مٿي هلي آئي. مٿي اچي، هن بالڪنيءَ مان وري هيٺ نهاريو. ٻنهي لاش اڃان به ماڻهن جي ڀيڙ جي گهيري ۾ بي جان بڻيا پيا هئا. مٿان کيس ائين لڳو، ڄڻ هيٺ زمين تي، هڪ پاسي سندس شو-ڪيس واري گڏي پيئي هئي، ۽ اُن جي ڀرسان ڄڻ سندس ئي لاش پيو هئو.

اِهو احساس ٿيندي ئي، هوءَ يڪدم بالڪنيءَ تان ٿورو پٺتي کسڪي وئي. پوءِ وري ڳوڙهن قدمن سان، ڊرائنگ روم جي صوفا تي اچي ويهي رهي. هوءَ وري اُن عورت جي حالتن تي سوچڻ لڳي- ڪهڙي تڪليف هوندي کيس؟ .... بلڊنگ ۾ سڀيئي سکي ته آهن- ته ڇا صرف پئسي سان ئي سڀ سک ڪونه ٿا ملي سگهن؟ سک کي ٻيا پئسي کي ڪا ٻي معنيٰ به آهي- ٻيا ڪي سک، اهڙا به آهن، جي پئسي سان خريدي نٿا سگهجن!

هوءَ وري خود لاءِ سوچڻ لڳي- ته وٽس به سڀ سک ته آهن. سٺو پتي آهي. شاندار فليٽ آهي. سٺو فرنيچر آهي. ٽي.وي آهي. فرج آهي. اَڄ جون سڀ سهوليتون موجود آهن. پوءِ به ڇا هوءَ سچ پچ سکي آهي؟

کيس لڳو، ته جيترا ڀيرا هن اِهو سوال پنهنجي من کان پڇيو- اوترا ڀيرا ئي کيس ڪو جوڳو جواب نه مليو.

پوءِ ڀلا هوءَ خود به ڇو زنده آهي؟.... ڪمري جي ڇمڪائن جيان، ور ور ڪري اِهو

ڇڏهن هوا هر ڪو تيز ڇوڪرو آهي، پٽ کي ڪٺل ڪتابن ۾ ٿوري جرئت پيدا ڪ
هئي. ڏهن، ڪڏهن ته هو ڇرڪي به ويندي هئي- ۽ پوءِ پنهنجي اڳاڻي ڏ
تي، پنهنجو پاڻ تي ئي مرڪي ڏيندي هئي. پر اُن پوري ماحول ۾، ڪل ملائي،
پاڻ کي اجنبي محسوس ڪرڻ لڳي هئي.
ڪڏهن ڪڏهن هوءَ ڊرائنگ روم جي شو-ڪيس ۾ رکيل گڏيءَ کي ڪٺي،
اُن سان ڳالهيون ڪرڻ لڳندي هئي. ڪيس انهن لڳندو هئو، ڄڻ اها گڏي سند
ڏيءَ آهي- اهو سوچي، ڪاڏي ڪافي دير تائين، هوءَ ساڻس ڳالهيون ڪندي رهند
هئي. پر هڪ ئي ڄاڻ گڏيءَ سان هوءَ ڪيترون ڳالهيون ڪندي، يا ڪيتري دير اُن
گود ۾ سنڀاري، ساڻس دل بهلائيندي رهندي.... اهو سوچي، هوءَ گڏيءَ کي شو-ڪيس
۾ رکي ڇڏيندي هئي.
روزانو حياتيءَ جيان شام جو ڇڏهن ڏهونس ڏهر ۾ ڏهرلدو هئو، ڏهن ڄڻ ڪئي
ڪاڏل شخص جيان، اوڻ ڪيس هڪ پلنگ اي اُڇلائي، اسڪ ڏاءِ ڏلي ڪري، پر
مان پوءِ لاهڻ ڪان سواءِ ئي، هڙ قان ئي اٿي پلنگ تي آهلي پوندو هئو. مڙس کي اُن
ڏسي، اول ته هوءَ مرڪي ڪيس ڪبڪاريندي هئي- ۽ پوءِ ٿرت ئي اُٿي ڏهونس لاءِ چانهه
ناهي ايندي هئي چانهه پيئندي پيئندي ڪجهه دير لاءِ ڏهونس ساڻس ا. چار منٽ
ڳالهيون ڪندو هئو .... پر پوءِ هٿ منهن ڌوئي، اوڻ ڪيس مان ڪمپنيءَ جا ڪجهه
ڪاغذ ڪڍي، وري پنهنجي ڪم ۾ حنبي ويندو هئو.
جئين ڪنوڻ ٿوري دير لاءِ لڄار ڏيکاري وري الوپ ٿي وڃي- ليڪن ڪيس نه لڳندو
هئو ته سندس اوست صرف ٿوري دير لاءِ ڏور ٿي- ۽ پوءِ مڙسس جي پنهنجي ڪم
۾ مشغول ٿي وڃڻ سان، سندس اوست وري شروع ٿي ويندي هئي. ڏهن دل بهلائڻ
لاءِ هوءَ وري ٽي.وي هلائي، سامهون صوفا تي ويهي ٽي.وي جا ڪجهه پروگرام ڏسندي
هئي. ٽي.وي ڪرائڻ سان ڄڻ سندس خوشي ڪجهه دير لاءِ وري موٽي ايندي هئي.
ڪيس انهن لڳندو هئو، ڄڻ ڪي مهمان سندس گهر ۾ آيا آهن- ۽ سندس موجودگيءَ ۾
هو هڪ ٻئي سان ڳالهيون پيا ڪن. ٽي.وي پروگرامن جي وچ ۾، جي ڪي ۾ شخص
ڳالهيون ڪندي ڪلندا هئا- ته هوءَ پاڻ به کلي ڏيندي هئي- ڄڻ اُنهن جي خوشيءَ ۾ پاڻ
به شامل هئي. ڪيس ڪڏهن انهن به لڳندو هئو ته پروگرام ۾ شامل ٿيندڙ سڀ
ڪردارن سندس ڄاڻل سڃاڻل آهن. ساهڙ آهن. سندس دل لبندي هئي ته ٽي.
وي شڪرين تي هوءَ ساڻن هٿ ملائي، ڪاهي ۾ پاڻهن وڃي، اُنهن سان ڪجهه اوپارا
ڳالهيون ڪري. پر پوءِ، حقيقت جي سطح تي، ڪيس لڳندو هئو، ته اهو ممڪن ناهي،
اهو سوچي، هوءَ وري پاڻ کي اڪيلو اڪيلو محسوس ڪرڻ لڳندي هئي.

صبح جو مڙس پنهنجو برقعو کڻي، انهن ساڳي انهن گهران نڪري ويندو هو. نوڪرياڻي به پاڻ ٻهاري ڪري هلي ويندي هئي. بس، اُن بعد رهجي ويندي هئي گهر ۾ هوءَ اڪيلي. شام ٿيڻ جي انتظار ۾، هوءَ ڪڏهن بالڪنيءَ تي اچي ويهندي هئي ته ڪڏهن دل ٻهلائڻ لاءِ ريڊيو اچي کوليندي هئي. جي اُتان ۾ ڪيس مزو نه ايندو هو، ته ٿاڻ تي پلنگ تي اچي ليٽي پوندي هئي.

صبح کان شام تائين جي، وقت جي اها وٿي، هن کي بيحد ناگوار لڳندي هئي. ڪيس خبر هئي ته شام جو ڇهين کان پوءِ فليٽ جي دروازي واري گهنٽي وڄندي آهي- ۽ لڏهن سندس مڙس ٿڪو ماندو گهر موٽندو آهي. ان وچ ۾ جيڪڏهن ڪا گهنٽي وڄندي آهي ته هوءَ سمجهي ويندي آهي، ته سندس نوڪرياڻي يا پوسٽ مين کانسواءِ ٻيو ڪو به نه هوندو.

□

شروع شروع ۾ ته هن کي ڏاڍو سٺو لڳو هو. اُرڏي جهڙي ننڍي شهر جي ماحول کان دور، ڪوڙ شور ڀرئي مهانگر ۾ هوءَ اچي رهڻ لڳي هئي. هڪ لڪاءِ اسڪرپر بلڊنگ جي سترهين ماڙي جي هڪ ننڍڙي سهڻي فليٽ ۾، هوءَ مڙس سان گڏ رهڻ لڳي هئي- جتان بيهي هوءَ ڪڏهن ڪڏهن هيٺ نهاريندي هئي. هيٺ مشغول مهانگر جي ٽِڪيل ٽرئفڪ کيس ائين لڳندي هئي. جڻ ڪي ماڪوڙا ورن يا ڪي وڏا جيت- اوڀر کان اولهه، يا اولهه کان اوڀر ڏانهن چرندا پرندا هجن. ڪڏهن کيس ائين لڳندو هو. جڻ هوءَ خود آسمان ۾ رهندي هئي- ۽ هيٺ جيتاڙن جو ڪو هڪ ننڍڙو سنسار هئو.

□

پر سندس اها خوشي صرف ٿورا ڏينهن ئي هلي. ڪجهه عرصي کان پوءِ هن محسوس ڪرڻ شروع ڪيو، ته هيڏي وڏي مهانگر ۾ هوءَ صرف ٽن ڄڻن کي سڃاڻي- هڪ پنهنجي مڙس کي، ٻيو گهر جي نوڪرياڻيءَ کي- ۽ ٽيون پوسٽ مين کي- باقي هزارن لکن جي هن ڀيڙ ۾، نه هوءَ ڪنهن کي سڃاڻي، ۽ نه اُنهن مان ئي ڪيس ڪوئي سڃاڻي. صبوح جو مڙس هليو ويندو هو- نوڪرياڻي به پاڻ ٻهاري ڪري، ٿانءَ ڌوئي ۽ ڪم ڪار ڪرڻ لاءِ هلي ويندي هئي. بس، اُن بعد هوءَ هوندي هئي، ڏکوئيندڙ سناٽو هوندو هو- چئو ديوارين جون خاموش بيٺيون هوائون هجن. ۽ پنهنجي جڳهه تي رڪيل ماڻهو فرنيچر .... رکي رکي صرف آواز ڪڏهن ايندو هو،

□ احساس □

□ ايشور چندر

اڄ به روز جيان هوءَ جهٽ پٽ بالڪنيءَ تي اچي بيهي رهي. بلڊنگ جي ستريهين ماڙيءَ تان هيٺ نهاريندي، کيس لڳندو هئو ته انسانن جو هڪ درياهه هئو. هڪڙو پريان نظر ايندڙ سمنڊ جيان، اڇلون کائيندو، ڪڏهن هيڏانهن ته ڪڏهن هوڏانهن پڪي، ڊوڙي رهيو هئو.

کيس پنهنجي شاديءَ جا اهي ڏينهن ياد اچڻ لڳا، جڏهن سندس ساهيڙيون رشڪ وچان کيس چوندا هئا، ته هوءَ ڀاڳن واري آهي، جو ڳوٺڙي ڇڏي ايڏي شهر ۾، هيڏي وڏي شهر ۾ وڃي رهي آهي- جنهن کي ماڻهو چوندا ئي "مهانگر" آهن. حقيقت ۾، خوشي ته ڪڏهن کيس به ٿي هئي. هن اهو ٻڌو هئو، ته بمبئي هڪ اهڙو شهر آهي، جتي انسان ڪڏهن به ٿيندو ئي ڪونهي. اتي جو واءُ تي ڪلاڪ انسان منٽن حساب... ۽ منٽن جي زور تي هلندا ئي رهندا آهن. سج، ڪڏهن اڀري ٿو ڪڏهن لهي ٿو- اهو جڏهن اچي ڪنهن کي خبر ئي نه پوندي آهي.

پر هاڻي ڪڏهن ڪڏهن هوءَ سوچيندي آهي ته هيڏي مصروف زندگي حقيقت ۾ ڇا هئي جو ماڻهو ننڊ ۾ ڪندو آهي. اتي پنهنجي ننڍڙي گهر ۾ کيس محسوس ٿيندو هئو ته ڳوٺ ۾ لنگهندڙ هر شخص ڪي- جي نالي کان نه- ته ڪا شڪل مان ته هوءَ سڃاڻندي ئي هئي. پر هتي، بمبئيءَ ۾، پنهنجي فليٽ جي بالڪنيءَ تي بيهندي، اپارٽمينٽس جي ڀر مان لنگهندڙ هر شخص کيس اجنبي لڳندو آهي.

کيس ياد آهي ته سندس ننڍڙي گهر، ڳالهين ڪچهرين ۽ روئي پاڻيءَ جي اوڻ لاءِ، ٻاهر ڪرسيون يا اسٽول وغيره ڪڍي اچي ويهندا هئا ۽ اوٻارن ڳوٺاڻن ۾ ڪنهن خبر تي ڳالهه پوندي هئي ته ڪڏهن سچ لڳندو هئو يا ڪڏهن سڀئي ٿيندي هئي.

پر هتي هوءَ سڄو ڏينهن گهر ۾ اڪيلي ويٺي هوندي آهي. ماڙيءَ جي حالت اهڙي هئي، جو هڪ فليٽ وارا، ٻئي فليٽ ۾ رهندڙن کي سڃاڻندا ئي ڪونه هئا. سڃاڻڻ ته پري رهيو، هو هڪ ٻئي جي نالي کان به واقف ڪونه هوندا هئا.

موهن چيس ته توهان جي وڏي مهرباني جو اهڙي فراخدلي ڏيکاريو. مگر اسين اهڙا بيشڪر ڪونه آهيون. اسان تي اوهان جي آسيس هئي. ان آشيرواد ۽ پرماتما جي ڪرپا سان اسين سمرٿ ٿيا آهيون جو هڪ سوسائٽيءَ ۾ فليٽ ورتي اٿئون. بس باقي پنج ڇهه مهينا لڳندا ان جاءِ جي تيار ٿيڻ ۾. جڏهن اها جاءِ مڪمل ٿيندي تڏهن اسين وڃي ان ۾ رهنداسين ۽ ان سموري عرصي جي اسين توهان کي مسواڙ ڀري ڏينداسين.

سچ پچ هو مسواڙ ڏيندا رهيا ۽ جڏهين جاءِ نئين راس ٿي ته هنن سامان ڪٽائي وڃي ان ۾ رکيائون ۽ اڳيءَ جي پٽ وقت وڃي هن کي ان مهيني جي مسواڙ جا پئسا ۽ چابي ڏئي وڃي پنهنجي فليٽ ۾ رهيا. □

Address : Dr. M.R. Maidasani 241, Jaripatka Nagpur-4

چانهن ڏي. موهن جو ته مان ٻڍيءَ کي اسپتال ۾ وٺي ويس ته هن ٻن ڏينهن بعد گهر.
مان ان بعد هن جي ڪمري ۾ گهڙڻ بس ڪري آهيان. مون کي هن جي چانهن جي
ڪابه سڌ ڪانهي.

ٻه ڪولي هن جو پٽ ۽ نهن ڪمري اندر گهڙيا. ڏاڏاڻون ته سامان جنهن جو لٽ
پيو هو. ڀر چانهون ڪٿي هيون؟ هن کي انهن جي ماڻ ۾ به ڪا ڏکيائي ڪرڻ ٿي.
هنڌ جو وهاڻو مٿي ڪٿي ڏاڏاڻون لـــ چانهون رکيون هيون. چانهون ڪـٿي هنن الماڙي
ڪرلي. هڪ پيتيءَ ۾ زائور رکيل هئي اڃا به سلامـــت هئي. سب زيـور رکيا هئا.
اي پيتيءَ جو پڙ ڪرلياڻون ته ڏاڏاڻون ته نوٽ ۽ مٿان هڪ ڪاغذ پيو هو. جيڪي ٻه
هزار روپيه هنن ايڍيءَ کي ڏنا هئا سي ۽ ٽن سالن جي مسواڙ جا پيسا پيا هئا. جيڪو
ڪاغذ مٿان رکيو هو سو ڪولياڻون ۽ ڏاڏاڻون ته اهو ايڍيءَ جو ڪيل وصيعت نامون هو.
هن کي اهو پڙهي ٿڌڪر اچي ويو.

ايڍي پنهنجي پيسن، زائور ۽ سامان سان گڏ گهر جو مالڪ پنهنجي پوٽن کي ٺاهي
وئي هئي. وصيعت نامون سندن هڪ مائـــت وڪيل جو لکيل هو جنهن لـــي ٻه
شاهدين ٻه ان مائٽن جون ٻه هيون ۽ وصيعت نامون رجسٽر ٿيل هو. اهڙا خبر اڳي
ڪنهن کي ڪونه هئي.

خود موهن ۽ ڪملا به ان کان ٻالڪل اڻ خبر هئا. وصيعت نامي جـــو پهريون اکرو
پڙهي ايڍيءَ جو پٽ ۽ نهن سـست ٿي ويا. ان ۾ لکيل هو ته جنهن ته موهن ۽ ڪملا
منهنجي پٽ ۽ نهن وانگر شيوا ڪئي آهي ۽ منهنجو ڪاڏي پيتي جو خرچ ___ هـو ٻاڻا
ڪندا رهيا آهن لنهن ڪري منهنجي مٿي ٻچاڻان موهن، ڪملا ۽ سندن ٻارن کـي هن
جڳهه ۾ رهڻ ڏنو وڃي ۽ جيستائين هو رهي سگهن تاجيئرو هو رهڻ چاهين ۽ ان سموري
عرصي لاءِ هنن کان ڪابه مسواڙ نه ورتي وڃي.

ٻلا وصيعت نامون رجسٽر ٿيل هو لنهن ڪري هنن کي اهو مجبور ٿي قبول ڪرڻو
پيو. ٻاهرين اهو رکي ايڍيءَ جي پٽ موهن کي چيو ته اڏا اڄ کان وٺي لون منهنجو
ڀاءُ آهين. اڄ وصيعت موجب توکي هن جاءِ ۾ بنا مسواڙ جي رهڻ جو حق ڏني وئي
آهي سو توهين هميشه لاءِ هتي رهيا پيا هجو. نه مسواڙ ڏيو ۽ نه ان جي خالي ڪرڻ
جو ڪڏهين به سوچجو.

موهن ڪملا سان صلاح ڪئي. هن ٻڌس ته اهو ته ٺيڪ آهي پر ايڊيءَ جي پيٽ ۾ لهڻ
کي ڊاڪٽر جي ڏيکاري وٺي اچڻ، پوءِ جيئن هو چون تيئن ڪجي. ٺيڪ ته هو ايڊيءَ جا
سڄا پيٽ ۾ لهڻ آهن. موهن ايڊيءَ جي پيٽ کي وٺي اچڻو لڳو ته اوهان جي ماما امداد
تي پهتي آهي. خانگي ڊاڪٽر جي دوا مان فائدو ڪونه پيو اٿس ۾ ڊاڪٽر جي صلاح
آهي ته هيڪي سرڪاري اسپتال ۾ داخل ڪرائجي سو جيئن اوهان صلاح ڏيو تيئن
ڪجي. ايڊيءَ جي پيٽ جهڙي جواب ڏنس ته ايڊي جاڳي هن جا ڪرم. اوهان ڪي
جيئن وڻي تيئن وٺي ڪريو. اسان کان ڪجهه به نه پڇو ۽ نه اسين ڪجهه ڪنداسين.
موهن موٽي گهر آيو ۽ ايڊيءَ کي وٺي وڃي اسپتال ۾ داخل ڪرايائين. ايڊيءَ جي حالت
بگڙندي وئي ۽ نازڪ حالت ۾ پهچي وئي ته موهن وري سندس پيٽ وٽ ويو ۽ ويو
وڃي ٻڌايائينس ته ايڊي موتمار حالت ۾ اسپتال ۾ بستري داخل آهي.

اهو ٻڌي ايڊيءَ جو پيٽ اکڙي ويو. چيائين ته هوڙا لهڙا لوڪي هڪ ڏهو ٻڌم
ته اسان وٽ نه اچ. جيئن وڻيو تيئن وٺي ڪريو. پوءِ اسان وٽ ڇو ٿو اچين. موهن
کي ڏاڍو ڏک ٿيو ته پيٽ ماءُ جي نازڪ حالت وقت ڪيترو ڪانئس ٿڪڙ نه ٿيو هئي.
موهن موٽي آيو.

ايڊيءَ آخرين ساهه کنيو. موهن وري پيس وٽ ويو ۽ وڃي ٻڌايائينس ته ايڊي
گذاري وئي. اهو ٻڌي پيس کي ڪو ڏک نه ڪونه ٿيو پر هو الٽو آکي کان ٻاهر
نڪري ويو. چيائينس ته ڏسجي ٿو ته تون ماڻهو ئي ڪونهين. خاندان اچي ٿو اسان
کي سڻائين. وڃ جهڪي وڻئي سو وڃي ڪر. اوڪان هن جو ڪرڻو ڪرم ڪرڻا نه
پئي ته پڌري ڏي. اسپتال وارا پاڻهي هن جي لاش جو انتظار ڪندا.

موهن جي اکين مان لڙڪ وهي هليا. هو اسپتال مان ايڊيءَ جو مڙهه کڻائي گهر
آيو. هن ايڊيءَ جي وڏن عزيزن کي اطلاع ڏنو. ڪي آيا نه. موهن ايڊيءَ جي
انتم سنسڪار جو خرچ پهچائي ڪنهن مان ڪيو. پگهارون ٿيون ته ايڊيءَ جو پيٽ
۽ لهڻ ڪونه آيا. مٽن مائٽن ۽ پاڙيسرين ۾ ان ڳالهه تان چميگوئي ٿيڻ لڳيون. پاڙهي واري
ڏٺهن سڀ مائٽ اچي ويا. اوچتو ايڊيءَ جو پيٽ ۽ لهڻ به اچي اڪٺا. سڀ لوڪس ۾
پهچي ويا مگر چوڻ لڳا ته شڪر آهي جو اچ آيا آهيو. پاڻ ۾ چوڻ لڳا نه لوڪ اچا
کي ڏيکان ۾ رکي آيا آهن.

ڪِريا ڪرم پوري ٿيڻ بعد سڀ ڪائي اُٿي هليا ويا مگر ايڊيءَ جو پيٽ ۽ لهڻ
ويٺا رهيا. اُن جي وڃڻ بعد هن موهن کي چيو ته اسان جي ماءُ جي ڪمري جون

ڏاڍائي ڪرڻ مون کي ٺيڪ نٿي لڳي. مهنجي مرضي آهي ته اسين ٻڌيءَ کان سنڌو سامان ٻه ونڊون. پوءِ هن ۽ اسان جو پاڻ ۾ مڪان مالڪ ۽ مسواڙيءَ وارو وهنوار نه ڪرايو. سو جڏهن اسين ڪاڻيندا هئاسين سو ٻڌيءَ کي ڪاڻيندا هئاسين. مون جهڙو ته ڳالهه ته مهنجي دل وٽان ڪڍي ڪانه ٿي. پوءِ مهنجي سڳي ماءُ اڄي اسان وٽ رهي ته جا هن کي جهڳڙو ڪرڻ ڪارائون. اها صلاح ڪري مون ۽ ڪملا ٻڌيءَ جي ڪمري ۾ گهڙي آيا ۽ اچي ٻانگ لڳي ويٺا. ٻڌيءَ وٽ هوندي به هو ٻولندا هئا پر اڄ هنن جي اچڻ جو ڪو ٻيو سبب هو. ڏٺائين ته هو ڪجهه چوڻ کي اکين سان ٻيا ٻيا اشارا ڪن. ٻڌيءَ مون کي چيو ته پٽ تو اڄ اٿي ڪجهه ڪچو ئي نٿا. مون اُس ۾ اچا وار ڪرڻ ڪيا آهن. سمجهان ٿي ته توهان جي دل ۾ ڪا مونجهي ڳالهه آهي. انهن ڪمڪ ٻري ڪري ته وڌو. ٻڌايو ته ڪهڙي ڳالهه آهي جا مون کي چوڻ ٿا چاهيو. مون سٺي نڌهين ٻڌيءَ کي همت هوڙي چيو ته اما اهو سچ آهي ته اسين خاص مطلب سان آيا آهيون ۽ اسان جي پرارٿنا کي تون خوشيءَ سان قبول ڪج.

ٻڌيءَ کي اول شڪ پيو ته ڪٿي مون وٽان حڪم، جڏي ٻئي هنڌ وڃڻ جي ڳالهه ته ڪندا هجن پر جڏهن مون چيس ته اما تون اسان کي سنڌو سامان تي ڏئي ته رکي ٻچائي ڏيو ۾. اسان اڄ فيصلو ڪيو آهي ته اسين توکان سڀ سنڌو سامان ڪونه وٺنداسين ۽ متان سمجهين ته ڪجهه نقد وٺڻ ٿا چاهيون. هاڻي اسين هڪ گهر جي ڀاتيءَ مثل آهيون ته هن ڪري تون اسان سان گڏجي کاءُ ۽ ان جي عوض اسان کي روز آشيرواد ڏي جن ماءُ پنهنجي پٽ ڌيءَ کي ڏيندي آهي.

ٻڌيءَ وراڻيو ته مهنجي آشيرواد ته توهان جي متان هردم آهي پر توهان ڪهڙو گناهه ڪيو جو مهنجي ڪاڏي ٻيٽي جو خرچ توهان ڪرايو. پسر ڪملا ۽ مون هن جي هڪ نه ٻڌي ۽ ڪيس مڃائي آخرڪار هن کي ساڳي سيڌي سامان وٺڻ جي پساڻ گڏ ڪارائڻ لڳا.

ٻڌيءَ جي دل انهي هين سان گڏجي وڃي هٿي هاڻي ته آئي ٽاڪي ۾ منڊن ڏلون گڏجي وڃون. ٻڌي کين مسواڙي ڪري وٺي آئي هٿي پر هن کي ڪسي اها سولبت ڏني هئائين جو هو ضرورت پوڻدي پر ڪيو ۽ نه ڪم آڻيندا هئا. انهن ٻي سال گذري ويا. اوچتو ٻڌيءَ جي طبيعت بگڙي وئي ۽ ڏاڍي ڪمزور ٿي وئي. مون ڊاڪٽر کي آڻي هن جو علاج ڪرايو پر ڪجهن فرق ڪونه ڪيو. ڊاڪٽر صلاح ڏني ته هن کي وڏي اسپتال ۾ داخل ڪرايو. السي ايڪ لبڪ لباس ڪنڊي.

ڪرائي ڏيس ته ايڊيءَ مان جان ڇٽي.
هن وڃي مائٽن کي چيو ته مون اسان کان الڳ رهڻ ٿي چاهيو سو توهين اها جاءِ هاڻي خالي ڪري ڏيو ته هوءَ اچي هتي رهندي. هو اوچتو ٽوٽس ملندو ڏسي وائڙا ٿي ويا. پر هڪ ته مٽي مائٽيءَ جو لحاظ هو، ته الهداسين ته اجايو تڪليف ٿيندي ۽ ٻيو ته هنن کي خبر هئي ته هو اڻ پڙهيل آهي. ڪن گولڻ کي ولي اچي لڳو ڪندو. ٽنهن کان سواءِ جاءِ ان شرط تي ملي هئي ته جنهن به وقت ٻنهنجي لاءِ کپندي ٽنهن وقت خالي ڪري ڏيندا. سو هنن هفتي جي مهلت گهري ۽ ان وچ ۾ جاءِ خالي ڪري مالڪن کي ڏناؤن.

جاءِ خالي ٿي ته پٽ ۽ ٽنهن ايڊيءَ کي چيو ته هاڻي تون اچي وڃي ٻنهنجي جاءِ ۾ رهه. مسواڙ ان کي به جاءِ خالي ڪرڻ جو چيائون. مون لاءِ ٻيو ڪو چارو ئي ڪونه هو. جاءِ جو بندوبست ڪرڻ ڪا معمولي ڳالهه نه ڪونه هئي. پر ڪين هڪ سال لاءِ جڳهه ۾ مسواڙ تي هڪ ڪمرو ڏنو هئائون. مون انڪار نه ڪيو. چيائين ته ٽورن ڏينهن ۾ اچي هتي بندوبست ڪري جڳهه مان اٿي ويندا سين.

ايڊيءَ مون ۽ ڪملا کي چيو ته جاءِ ڳولهڻ جي چنتا نه ڪريو. توهان مون سان جيڪي ٻير ٻريا آهن سي مان ڀاڄي ڪونه ويندس. توهين منهنجي جيءَ جان سان جڙيل آهيو. مان توهان کي ٻنهنجي جاءِ ۾ هلي رهائيندس. مون کي ايڊيءَ جي ان الست وڏي همت ڏني. ايڊيءَ سامان ٻڌو ته مون به ٻنهنجا ٿورا ٿاڙي ٻڌڻ لڳو. ٻئي ڏينهن ايڊيءَ پٽ کان ڪجهه پيسا به گهريا. پٽ چيس ته تو کي وصيت موجب رکڻو اها جاءِ ڏناري ويئي آهي. پر ڇڏو اسين توکي پنج هزار روپيه ڏيون ٿا. وڌيڪ گهر نه ڪجانءِ. ٽنهنجس کي اها ڳالهه ڪونه وڻي. پر هوءَ سڀ اندر جو اندر ۾ پي وئي. دل ۾ چوڻ لڳي ته ايڊي حال نه هتان ٽرجي. ايڊي اڄ نه مٽي سڀاڻي مٽي. پوءِ ڏوڪڙن ڪيرون ۽ سامان سوڌي جڳهه به اسان جي ٿيندي سو ڪٿي ماڻ ڪيائين. پست پنج هزار روپيه ماءُ کي ڏئي روانو ڪيو.

ايڊيءَ ۽ مون ٻنهنجو سامان کڻائي وڃي ٽئين جاءِ ۾ رهياسين. مون جڳهه جي تلاش لاءِ رلڻ ڀٽڪڻ کان ڇٽي پيو. ٽئين ماڙي ۾ ايندي ئي مٿي وارن کي ٻنهنجو پاڻ سي ڇڏ ڏنائين. ايڊي ته سالن کان سچو سارو سال رهي هئي سو وري به هو سنڌس مسواڙي نه پر جڳهه نه گهر جا ڀاتي هئا. ايڊيءَ ڪملا کي چيو ته مان ڪاڏي جو سيڊ ۽ سامان، انهو چانور ۽ دال ڀاڄي ڏيندس تون موکي رڌي ڏج. ڪملا اهو ڪم ڀاڻ تي خوشيءَ سان همراز ڪيو پر هڪ هفتي مس گذريو ته ڪملا ٻنهنجي ڀيٽيءَ کي چيو ته ايڊيءَ جي

مر حاضريءَ ۾ موهن ۽ ڪملا ٻنهيءَ جي نه مساواڻيءَ جي حيثيت ۾ ٻه هڪ ٻزرگ ۽ مائا سمان ڏيڻ جاتي هئي جي دک سک ۾ سار سنڀال لهڻ لڳا. ٻنهيءَ کي انهيءَ جي هلت چلت ۽ ماءُ وانگر شيوا ڪرڻ بيحد پسند آئي. ٻنهي نه موهن ۽ ڪملا کي ٻنهين جي پٽ ۽ ننهن وانگر پيار ڪرڻ لڳي. هنن جو اهو پيار انوکو هو.

ٻيا وقت گذرڻ ۾ ڪيتري ئي دير لڳي. سال گذري ويا ۽ ٻنهيءَ جو پٽ ۽ ننهن ٻاهران سوڌا آمريڪا مان موٽي آيا. آمريڪا جي هوا کائي آيا هئا. انهي جي رسمن رواجن جو هنن تي ڪافي اثر ٿيو هو. موٽي آيا ته هنن کي ٻنهيءَ جي هلت چلت گهوارن وانگر ڀاسڻ لڳي. هو جو ڪجهه ٿڪ ڪانگهارو اڇلائڻ يا ڪو ٻاسڻ برانڊ ٻوري عدد ٿي نه رکڻ ۽ ڪپڙو اتو صاف ستو نه پائڻ کين ڪراهت ۽ ڪاوڙ ڏيارڻ لڳو. خاص ڪري ننهن کي ٻنهيءَ جي هلت چلت کان بيحد چڙ ٿيڻ لڳي سو هن مڙس کي چيو ته ٻنهيءَ کي ڌار ڪر ته نه ماڻهن ۾ اسين ناحق خراب خوار ٿيندا سين. آمريڪا جا ماڻهو سڌريل آهن ۽ ڪيترو نه منجهن فيرو اچي ويو آهي. حق ته هنن ٻڍن ٻڍڙن لاءِ ٻيا آشرم کوليا آهن ته هو وڃي اتي رهن. اسين نه گذارڻ ڪتب جي جهنجهٽ کي به هنن ختم ڪري ڇڏيو رسم رواج کي اپنايو آهي. اهڙو ڪتب معنيٰ ڪل خوشي. سو ٻنهيءَ کي چئه نه وڃي ٻئي هنڌ رهي.

مڙس زال جي ڳالهه گهڻو وقت ٽاري نه سگهيو. هن ماءُ کي چيو ته توهان هاڻي ڪنهن ٻئي هنڌ وڃي رهو. ٻنهي اهو ٻڌي سراسيمي ٿي ويا. ماءُ پيءُ لاءِ پٽ ننهن ٻڍاپي جو سهارو ٿيندا آهن. سو ٻه وري جيڪڏهن انهي يا ٻنهيءَ مان ڪو ٻه هڪ جيئرو گذاري وڃي ته منجهان هڪڙي کي ڪٿي ٻه اڪيلي رهڻ ۾ ڪيتري نه ڏقت ٿيندي. ٻنهيءَ پٽ ننهن کي التجا ڪيا ۽ ڏاڍو ايلاز ته ٻڍاپي ۾ مان ڪنهن وٽ رهندس. مان ڪنهن پاسي ٿي مگر هن گهر ۾ رهندس ته دک سک ۾ توهان جي مدد ملندي رهندم ۽ باقي عرصو عمر جو اتي گذري ويندو. مگر ننهن هڪ ٻئي. هن ٻنهيءَ جي هڪ ٻه نه ٻڌي.

لاڇار ٿي ٻنهيءَ پٽ کي چيو ته ننهن جو پيءُ ٻنهين جي وصيت ڪري ويو هو جنهن ۾ هو مون کي هڪ جڳهه جو حقدار ٺهرائي ويو هو. اها جاءِ اسان ٻنهين مالڪن کي مسواڙ تي ڏني آهي. هاڻي اها جاءِ مون کي خالي ڪرائي ڏيو ته مان وڃي اتي رهندس. پٽ جواب ڏنو ته ڏني ڏني ننهن کان اڄ ننهن ٻنهيءَ سان چيس ته ها ها اسين لوڪي جاءِ خالي ڪرائي ٿا ڏيون پر توهان اصل ٿري وڃ. مڙس کي چيائين ته جاءِ خالي

ڪيو جڏهين امڙ چاڪ آهي. اسان جو ناحق هيڏو خرچ ڪرايو. ڪملا پنهنجي وڏي ڏاڙ کي پنهنجي پٽيءَ جي ڪرتوتن کان واقف ڪيو.

موهن پنهنجي پيءُ کان ڏاڍو ڊڄندو هو ۽ سندس آدر ڪندو هو. پاڻس جڏهين چيس ته ڇا ڪملا جي ڳالهه سچي آهي؟ تڏهين موهن جي اکين ۾ پاڻي ڀرجي آيو. هن سمجهيو هو ته ڪملا سندس ڪارنامن کان اڻ واقف هئي. مگر هاڻي راز کلي پيو. هن پيءُ جي پيرن تي ڪري پيو ۽ ڪائنس معافي گهرائين، چيائين ته مون کان خطا ٿي وئي آهي. هن بعد مان ڪملا سان بلڪل وفادار ٿي رهندس. ڪيس انجام ڏنائين ته مان موٽي وڃي ٻي جاءِ مسواڙ تي ڪري الڳ رهندس.

ان پڄاڻان ۽ ڪيل انجام جو موهن پوريءَ طرح پالڻ ڪيو. ٻمبئيءَ موٽي آيو ته ٻئي ڏينهن ئي هن اخبار ۾ اشتهار پڙهيو جنهن ۾ لکيل هو ته گهرجي هڪ سال لاءِ ڪو سٺو مسواڙي. مالڪ آمريڪا ٿا وڃن. موهن اشتهار پڙهيو ته آفيس وڃڻ بدران اول ان اشتهار وجهائيندڙ وٽ ويو. مالڪ مڪان چيس ته هڪ ڪمرو مسواڙ لاءِ ڏنو آهي. مسواڙ ٻه سو روپيه. پر جنن ته اسين پنهنجي ٻڍيءَ ماءُ کي ساڻ ڪونه ٿا وٺي وڃون سو هن جي سنڀال ۽ ذميواري ۾ ڪٽڻي پوندو. موهن هڪدم سندس شرط مڃيا ۽ ٻه سو روپيه مسواڙ جا ڪيس ڪيڏي ڏنائين. مالڪ مڪان ٻڌايس ته اسان کي وڃڻ ۾ اڃا هڪ هفتو آهي. موهن موٽي وڃي ڪملا کي ٻڌايو ته جاءِ ته وٺي آيو آهيان پر ڪمرو هڪڙو آهي. في الحال الڳ هلي ٿا رهون. جاءِ وڏي آهي ۽ سڄو سارو سال رکو ٻه سو روپيه ماهوار مسواڙ ڀريندا سين ۽ ٻڍي اڪيلي هوندي تنهن ڪري هن جي شيوا ڪرڻ ۽ ساڻس رلي ملي هلڻ سان جاءِ جي تنگي ۾ ڪونه ٿيندي.

سڪ سان اهو هفتو به گذري ويو. موهن نرملا سان ڪنارو ڪيو. پر مٺاڻي ڳالهائڻ کان سواءِ هن اڳين وانگر ساڻس نينهن جو ناتو ڪونه قائم رکيو. نرملا موهن جي رخ ۾ ڦيرو اهل ڏسي دل ئي دل ۾ دکي ٿي پئي. مگر دل کي آٿت ڏيندي هئي ته اهو وچ جو مروڙو آهي. موهن چالولو آهي. ڪملا ڪيس باز آندو آهي پر اهو عارضي آهي. اڄ ڪي سڀاڻي موهن وري منهن جي چنبي ۾ اچي ويندو. پر پتو تڏهين پيس جڏهين هفتي بعد موهن سندس جاءِ خالي ڪرڻ لڳو. وڃڻ وقت موهن نرملا ڏانهن نهاري ڪائنس موڪلايو. نرملا جي دل پرزا پرزا ٿي وئي. پر سنبت ئي پاڻ سنڀالي ورتائين. موهن وڃي نئين جاءِ ۾ ويٺو.

مالڪ مڪان وڃڻ وقت موهن ۽ ڪملا کي ٻڍيءَ ماءُ جي ٻارت ڪري ويا. سندس

هيءَ دل کي زبردست چوٽ آئي. ڇا انسان جي پهچاڻپ جو نرملا اهو نانءُ وٺڻ ٿي چاهي. هوءَ وڏو آهي. ڪانئس پنهنجي پتيءَ جو پيار اهڙو جلد وسري ويو! هڪ ناري ٻيءَ ناريءَ سان انياءُ ڪرڻ پاپ نٿي سمجهي! ڪملا الائي ڪهڙا ڪهڙا سوال پاڻ کان پڇڻ لڳي ۽ پوءِ اندر جو اندر ۾ جوڙڻ لڳي ته هيءَ ڏائڻ ڏسڻ ۾ ڪهڙي، ڳالهائڻ ۾ ڪهڙي ۽ اندر ۾؟ هيءَ اهڙي نانگڻ آهي جا موهن کي زهر سان ختم ڪرڻ ٿي چاهي ۽ ان رات موهن کان مهن جو پتي کسي هن سان رنگ رليون ڪيڻ ٿي چاهي؟ ڪملا وڏي مونجهاري ۾ اچي وئي. نه هن جي اکين ڏوکو کاڌو هو ۽ نه ڪنهن کو ڪيس گمراه ڪيو هو. اها حقيقت هئي.

هن پنهنجي جان بچائڻ ٿي چاهي ۽ جان بچائڻ سان گڏ پنهنجو سهاڳ. هن وڌيڪ وقت ڪن لاڳاپو ڪرڻ ۽ انهن واقعن کي نظر انداز ڪرڻ واجب نه ڄاتو. موهن گهر موٽندو هو ته نرملا وٽ وڃڻ کان روڪڻ لاءِ هوءَ عجيب غريب رستا اختيار ڪرڻ لڳي. ڪڏهين ڪنهن ڳالهه ڪرڻ سان کيس گهر ۾ رهڻ لاءِ مجبور ڪندي هئي. ڪڏهين گهر کان ٻاهر ولي ڪنهن خريداريءَ جي بهاني نرملا کان ڪانئس پري رکڻ جو رستو وٺڻ لڳي. موهن سندس ڳالهين جو اوري ۾ جواب ڏئي نرملا وٽ وڃڻ لاءِ اتاولو هوندو هو. ٻاهر خريداريءَ لاءِ ڪٿي ساڻس گڏ ويندو هو پر جلديءَ گهر موٽڻ جو چوندو هوس. چوندو هوس ته ڏس مان انهيءَ مان ٿڪجي آهيان ڪجهه ته آرام ڪرڻ ڏي. انهن هو نرملا کان پري رهي نٿي سگهيو. پر ڪملا کيس نرملا کان لڪائڻ پري رکڻ جا اهي رستا ورتا جيستائين هن جي ڇڏي وڃي سندس ساهه م پئجي.

اوچتو موهن کي وڏي ڀاءُ جي تار آئي ته امڙ سخت بيمار آهي هڪدم هليا اچو. نرملا کي جڏهين خبر پئي ته موهن ڪملا تار ملڻ سبب وڃڻ لاءِ تيار پيا آهن ته وڃي چوڻ لڳي ته اهڙي لڪڙ چوٽا ڪرايو. اڄ ڪالهه بيماريون اچن ۽ اوچتو ۽ لهن اسر اوترو حاسد. موهن کي چيائين ته پنهنجي ڀاءُ کي حقي لکي احوال گهراءِ. ڪهڙي خبر لنهن جي ماءُ جي حالت سڌري وئي هجي. اڄ ڪالهه ڳوٺن جي پڙ ته ڏسو ۽ مولمار پاڙا هٿي چيله پڇي تا وڃن. احوال اچي ۽ هو لکن ته حالت اجا خراب آهس ته پاڻ وڃجو. انهن نرملا پنهنجي دل گهرڻ کي روڪڻ جا حيلا هلائڻ لڳي.

پر ڪملا به سمجهدار ۽ هوشيار هئي. موهن کي چيائين ته اسين ته هلنداسين ته پنهنجا ڪجهه ٿي پيو ته ماڻهن کي مهڻ ڏيکارڻ جهڙا ته نه ٿينداسين ۽ ماڻهو ته ڦٽ لعنت وجهندا. موهن پرتما جي حار ۾ قاصڻ نيڪ نه ڄاتو هو ڪملا ۽ ان کي ولي ڪرت هلي وارو ڇا وڃي ڏسن ته ايڏي نه ڪل نيڪ ۽ موڪي ۾ واني هئي. موهن ڀاءُ کان پڇيو ته تار جيو

ويو وڌندو. نرملا نوڪريءَ تان موٽندي هئي ته گهرو ڪم ڪاج مان فارغ ٿي وڃي ڪملا وٽ ويهندي هئي. هو ٻئي ٻه سهيليون سهيليون ٿي ويون. اول ته نرملا ڪملا وٽ ويهي ويهندي هئي. پر پوءِ موهن سان به حجاب لاهي ڳالهائڻ ٻولهائڻ لڳي. موهن به هن جو ڀليءَ ڀت آدر ڀاءُ ڪندو هو. ڪڏهن ته سڀ گڏجي ٻاهر روٽي کائيندا هئا. ڪملا هڪ پاڃي ناهي ۽ نرملا به ٻا نرملا هڪ پاڃي ناهي ۽ ڪملا به ته گڏجي کائڻ ۾ هن کي هڪ کان وڌيڪ طعام پچي مليا. ٻارن کي ته اڃين گڏجي کائڻ ۾ مزو ايندو هو. ڪڏهن ڪيڪ ڪڏهن آئيس ڪريم يا ڪسٽرڊ به ناهيندا هئا. ميوو به آڻيندا هئا. بس ٻو رڙي ۾ هو ڏاڍ ٻن گهرن وارا نه پر گويا هڪئي گهرجا ڀاتي ٿيجي پيا. ان وقت پيار ۽ سينهه وڏي موهه ممتا جي جاءِ ورتي. هڪ ٻئي تان جان نثار ڪرڻ لڳا.

ڪڏهن نرملا جو ٻار گهر کان ٻاهر هليو ويندو هو ته جيترو فڪر نرملا کي ٿيندو هو اوترو ئي ڪملا کي. وري ڪڏهن ڪملا جو ٻار گهر موٽڻ ۾ دير ڪندو هو ته ڪملا وانگر نرملا به ڦٿڪندي هئي ته ڪڏهن ٿو ٻار گهر موٽي اچي. نرملا جو ڪملا ۽ سندس ٻارن سان پيار وڌيو ته موهن جي نرمل ۽ پيار ڀريل سڀاءَ به نرملا کي ڏانهس ڇڪي ورتو.
موهن به نرملا کي پيار ڪرڻ لڳو. اول اهو پيار ٻاجهاريءَ جي الهي وارو هو. پر اهو جلد ئي وڌيڪ گهرو ۽ دلين جو پيار ٿي ويو. نرملا جوان به هئي ۽ خوبصورت به. موهن به گهڻو موهيندڙ ڪونه هو. اول نرملا جو رخ هن ڏانهن وڌيو. هوءَ موهن تي موهت ٿي پيئي. موٽ ۾ موهن به هن ڏانهن گهائل مائل ٿيو ۽ ان عشق کين هڪ ٻئي ڏانهن ايترو ته ڇڪي واجهو آڻيو جو موهن ڪلاڪن جا ڪلاڪ نرملا جي ڪمري ۾ ويٺو الائي ڪهڙيون ڪهڙيون ڳالهيون سانس ڪندو هو. ڪملا هوندي ته موهن ۽ نرملا جي ويجهائيءَ سبب اڪيلائپ ۾ ڪلاڪن جا ڪلاڪ ويهي ڳالهين ڪرڻ ۾ ڪو گمان ڪونه آڻيندي هئي. جنهن ٻار نرملا کي پيءُ وانگر ڀائيندي هئي تنهن موهن جو نرملا وٽ اچڻ وڃڻ به ڪنهن ڀاءُ پيءُ جي ناتي وانگر ڀاسندو هو. پر ڪملا جون اکيون تڏهن کليون جڏهن هن موهن کي هڪ ڏينهن نرملا جي در ۾ ويٺي ڀاڪر پائڻ ۽ منهن ڏيڻ جو نظارو ڏٺو. هن ڪن ڏني هن جون ڳالهيون ٻڌيون. ڪملا اهي ڳالهيون ٻڌي ڏڪي وئي. هي ڇا ٿي ويو؟ نرملا موهن کي جيڪي چيو سو ڪملا الڪل چڱيءَ طرح ٻڌو ته موهن اڄ هاڻ منهنجو ٿي ويو آهين. مان ته لوڪي ٻاڻ اڄڻ ڪري چڪي آهيان. ٻاهي وچ واري رنڊڪ اسان کي هڪ ڪري ڇڏڻ ۾ دور ڪرڻي آهي. ڪملا ٻڌجي وئي. ته سه هوءَ ٻاڪل ٿي جي وئي. هڪ جاءِ ۾ جاءِ جو مالڪ ڪنهن ٻئيءَ نثار سان ڏسڻ لڳو. اڄان هوءَ ٻنان بچائي آئي ته هئي ايءَ جاءِ ۾ وري جاءِ جي مالڪڻ ڪالهه ٻئي ڪسڻ لي چاهي! هڪملا

سياڻي هئي. موهن کي ڪاوڙ ڪرڻ کان روڪيائين. موهن ٻمٻئيءَ موٽي آيو. ٻه ڪملا ۽ ٻارن کي ڪوٺڻ وڃي آيو. مالڪ مڪان پڇيس ته ٻه اڪيلا آيا آهن، ڪملا ۽ ٻارن کي ڪوٺڻ آندءِ. موهن کي اول ته غصو آيو ۽ سوچيائين ته ڪهڙي بدانائي پر هن ٻالڪ جي طابطو رکي ڇڏيس ته ڪملا جي طبيعت ٺيڪ ڪونه هئي سو جنهن جي ٺيڪ ٿيندي ته ٻارن کي وٺي ايندي. مالڪ مڪان چوڻ لڳس "زور آور ٻمٻئيءَ ۾ هڪڙو علاج ٺيڪ ٿيڻو ڪرڻ ۾ نه سگهندو ڇا. ڏون ڪملا کي گهراءِ ته مان ڪنهن سٺي ڊاڪٽر جو علاج ڪرائيندو سانس." پر موهن ڳالهه کي ٽاري ڇڏيو. هن کي جڳهه بدلائڻ جو فڪر هو. ان ڏينهن ۾ ئي ٻئي محلي ۾ هن کي هڪ جڳهه ملي وئي. ٻه ڪمرا هئا. البته ننڍا هئا مگر سواءِ ساڳي ڇپر سو روپيا هئي. سو اوچتو ئي جنهن موهن سامان ڪڍائي نئين مڪان ۾ وڃڻ لڳو ته سندس پراڻي مالڪ کي سمجهه ۾ اچي ويو ته اصلي ڳالهه ڪهڙي آهي. موهن ڪملا کي چٺي لکي ڇڏي هئي. سو جنهن ڏينهن موهن نئين مڪان ۾ وڃي سامان رکايو ته ان ڏينهن ڪملا به ٻارن کي وٺي ٻمٻئيءَ آئي. هن جي دل جو بار هلڪو ٿيو ڇاڪاڻ ته جنهن ڳالهه کان ڊڄڻ ٿي چاهيائين تنهن ۾ هوءَ ڪامياب ٿي هئي ٿورن ئي ڏينهن ۾ هوءَ نئين پاڙي ۾ پاڙيسرين سان هري مري وئي.

جنهن جاءِ ۾ هو اچي رهيا ان جي مالڪڻ وڌوا هئي جنهن کي هڪئي ٻار هو. سال کن اڳ هن جو پتي موٽر حادثي ۾ گذاري ويو هو. ڇاڪاڻ ته اهو سرڪاري نوڪريءَ ۾ هو تنهن ڪري هن جي ديهانت بعد هن جي پتنيءَ کي نوڪري ملي هئي. مڪان مالڪڻ کي سواءِ کان وڌيڪ اڪيلائي دور ڪرڻ جي ضرورت هئي. تنهن ڪري موهن کان ضروري حال احوال پڇڻ بعد هن کي خاطري ٿي ته هن کي سواءِ ماڻ ۾ ٻـ ڏکيائي ڪونه ٿيندي ۽ سواءِ ٻـ تمام سٺا ٿا ملن. انهن هن جڳهه جا ٻه ڪمرا ڪين سواءِ ٿي ڏنا.

ٿورن ڏينهن ۾ ئي نرملا ڏٺو ته موهن ۽ ڪملا تمام سٺا ماڻهو آهن. هوءَ جو نوڪريءَ تي وڃڻ وقت نرملا پنهنجي معصوم پٽ کي ڪنهن ڏورانهين مائٽ جي گهر ڇڏي ويندي هئي تنهنڪري هاڻي ان مائٽ کان ٻـ ڪملا وڌيڪ عزيز ۽ همدرد ڏسڻ ۾ آئي. ٻار گهر جو گهر ۾ رهڻ لڳو ۽ ڪملا جي پيار ۽ هن جي ٻارن جي سنگت ماڻ سبب نرملا بيحد خوش ٿي ٿي. ڪملا جي سمجهه ۽ سرل سڀاءَ نرملا کي بيحد متاثر ڪيو. ويتر جو ڪملا سندس ٻارڙيءَ سندس پيار کي سمجهه سان سنڀاليندي هئي تنهن نرملا کي وڏو ڏ[illegible]ر ته موهن ۽ ڪملا کي سواءِ ٿي جاءِ ڏني هئي جي دلين ۾ پنهنجي [illegible]ي آهي. انهن ٻـ ٽي مهينا گذري ويا ۽ وقت گذرڻ سان هنن جو سنبنڌ ۾

گهر ۾ ويٺي اٿم. انهن ڪملا سان هن جي گهرائپ وڌندي وئي. ڪملا ڪڏهين صوفا تي ويٺي هوندي هئي ته چوندي هئس "دادا ويٺا ڇو آهيو، ويهي رهو." پر هو نه ڪندو هو. آخر هڪ ڏينهن هو گهڻو زور ڀرڻ تي صوفا تي ويهي رهيو. ڪملا وڃي چانهه جو ڪوپ ناهي آئي. هن انڪار نه ڪيو ۽ چانهه پي ويو.

ان بعد هو هر روز ڪملا وٽ اچڻ لڳو. هوٽل جو بنهه ڏهه منٽ وهندو هو سو اٽ شٽ هٽڻ سان اڌ ڪلاڪ وهڻ لڳو. ڪملا هر روز هن کي چانهه جو ڪوپ آڻي ڏيندي هئي. هڪ ڏينهن هو بنهه ڪملا جي پرسان ٿي ويٺو. چانهه پيئڻ بعد ڳالهين ڪندي هن پنهنجي ٻانهن ڪٽي ڪملا جي ڳلي پٺيان صوفا تي رکي ۽ پوءِ وڌائي هن جي ڳلي ۾ وڌي. ڪملا ڇرڪ ڀري اُٿي کڙي ٿي. مالڪ مڪان چيو ڇو ڇا ٿيو؟ ۽ انهن ڏ ٻڪارڻ لڳو جڻ ته هن کان اهو اتفاق سان ٿي ويو هو. ڪملا اُٿي ٻئي ڪمري ۾ هلي وئي پر هو ويٺو ئي رهيو ۽ ڪملا جي پٽ کي سڏ ڪري چوڻ لڳو "پپو پٽ هيڏي اچ." هو ڪملا جي ٻارن کي پيار ڪندو هو ۽ ڪملا به سمجهندس ٻارن کي پيار ڪندي هئي. هن پپوءَ کي چار آنا ڏئي چيو "پٽ وڃي لالي پاپ وٺي کاءُ." پوءِ اٿي ڪملا کي سڏ ڪري چيائين "ڪملا چڱو مان وڃان ٿو" ۽ هو پنهنجي گهر هليو ويو. ڪملا ان ڏينهن کان پوءِ پاڻ سنڀالڻ لڳي. هو ايندو هو ته ڪو نه ڪو بهانو ڪري ٽري ٽا ڪنهن ٻئي هنڌ هلي ويندي هئي ۽ هو به ٿورو وقت انتظار ڪري هليو ويندو هو. ڪملا کي هاڻي صاف ڏسڻ ۾ آيو ته مالڪ مڪان ڪيس بڇڙي نظر سان ٿو ڏسي. هن موهن کي ٻڌائڻ بدران پيڪن کي هڪ خط لکيو جنهن ۾ هن ڪين اشارو ڪيو ته ڇا ٿي رهيو آهي.

اوچتو موهن کي ماٽن وٽان چٺي آئي ته گهڻا ڏينهن ٿيا آهن جو ملاقات ڪو نه ٿي آهي اسان کي ٻارن جي ياد به ٿي ستائي سو توهان ٿورا ڏينهن موڪل وٺي ڪملا ۽ ٻارن کي هتان گهمائي ڦيرائي وڃو. چٺي آئي ته ڪملا موهن کي ستائڻ لڳي ته جيڪڏهين هنن کي ٻارن جي سڪ لڳي آهي ته اسان کي به ته هنن جي پيار جي هٿ ۽ آشيرواد جي ضرورت آهي. مان ته ڪيتري وقت کان پئي ٿي دل ئي دل ۾ تڙڦان ته هنن سان هلي ملي اچون.

موهن ڪملا جي ڳالهه رکي. ڏهه ڏينهن موڪل وٺي ڪملا ۽ ٻارن کي ساڻ ڪري ماٽن وٽ ويو. ڪملا ساهرن کي حقيقت کان واقف ڪيو پر جهلي ڇڏيائين ته موهن کي نه ٻڌائجو. مان ڏينهن ان ۾ هن کي پاڻمرادو ٻڌائيندس. ۽ سچ پچ هن ائين ئي ڪيو. موهن جڏهين مالڪ مڪان جي حرڪتن جي خبر ٻڌي ته غصي ۾ اچي ويو. ڪملا

موهن سمجهي ويو. ٻه جڳهه اڳي ئي ٻاهر ويٺي هئس سو ٽيهه سو رويه مسواڙ ڏيڻ
لاءِ به تيار ٿي ويو. ٻه جڳهه وٺڻ کان ٻيو چوڪي. ڪٿي ڀاڙو سٺو نه هو، ڪٿي جاءِ
سٺي نه هئي نه ڪٿي وري جاءِ سندس آفيس کان ڪافي پري ٿي پئي. ٻيو ڪا
جڳهه آفيس کي ويجهي هئي، جڳهه به سٺي هئي ۽ ڀاڙو به سٺو هو نه وري مالڪ
مڪان مسواڙين کي تنگ ڪندو هو يا مالڪ مڪان جي زال جهيڙالو هئي. الهڻ موڙائي
ڳالهين موهن کي سمجهائي ڇڏيو. ٻه دوست وٽ وڌيڪ وقت رهڻ ٺيڪ نه سمجهي
هو ڪجهڙي نه جڳهه ڪٿي به وٺڻ لاءِ تيار ٿي ويو.

اهڙيءَ ٻڌايو ته هو نه ڪنهن سرڪاري اداري نه ملازم ڪ فلاڻي هنڌ هڪ جاءِ خالي ٿي
آهي. ڀاڙو به سٺو آهي، ماڻهو به سٺا آهن ۽ ڪنهن جي آفيس کان گهڻو پري به ڪونهي.
جڳهه جو مالڪ مالڪياڻي به سٺا ماڻهو آهن. موهن کي جيڪي گهربو هو سو ملي ويو،
هن ڇهه سو رويه مسواڙ هڪ مهيني جي اڳواٽ ڏئي ڇڏي ۽ سامان سڙو کڻائي وڃي
اچي رهيو. وڃڻ وقت پنهن جي متر جي وقت سر مدد ڪرڻ ۽ همدردي ڏيکارڻ
لاءِ هن جا شڪرانا مڃيائين. واقعي ڀاڙو سٺو هو. اوڙن ٿي ڏينهن ۾ هو پاڙي وارن
سان اهڙو ته گهاٽل مالل ٿي ويو جڻ ته ورهين کان هو هتي جو وچ رهندڙ هو. مالڪ
مالڪياڻيءَ جي هلت چلت نه ڪيس متاثر ڪيو. آفيس ۾ وڃڻ ۾ به دقت ڪونه هئس.
موهن جي اها چنتا دور ٿي ته جڳهه جو مسئلو خاطر خواهه اصولي حل ٿي ويو. هو
سوال سندس سکي گذر هو. اچڻ کٽي نه ٿئي ٻه ڪلهن ڪنهن جي اڳيان هٿ ٽنگ
هڻڻ سبب مٿهن اڌلو ڪري ڪجهه پسا آڌاري طور وٺي گهري سو ڪيس ڪٽڪندو
ٿي رهيو. مگر حالتون سڌاريون ٿينديون آهن ته ڏکيائون جلد دور ٿي وينديون آهن.
ايند سالگرهه سندس عرض اگهايو. ڪنهن ٻاڙي سريءَ ڪيس هڪ فرم ۾ پارٽ ٽائيم
اوڪري وٺي ڏني. جيءَ کي جٺا ڏني هن اهي اها اوڪري پٽي ڪئي.

ٽي چار مهينا ٿي مس گذريا ته هن لاءِ ٻيو مٿي جو سور پيدا ٿي ويو. جڳهه جو
مالڪ هوڻن نه بيحد سٺو هو. ڪيس ڪنهن به طرح تنگ ڪونه ٿي ڪيائين. ٻه شام جو
موهن هٿن پنهن جي آفيس مان نڪري وڃي خانگي فرم ۾ ٿي ڪلاڪ ڪم ڪندو هو
۽ واپس جو ڏهه سان گهر موٽندو هو ته ان جو مالڪ مڪان اجوڳو ماندو وٺڻ لڳو. هو
ڪملا وٽ سندس ڪمري ۾ لنگهي ويندو هو. چوندو هو ته لوڪي ڪا تڪليف
نه ڪواهي. ڪڏهن به ڪا شيءِ کپي ته بنا حجاب جي مون جي گهر وارِيءَ کي
ٻڌجانءِ. هو اول پنهن مست کن اچي حال احوال وٺي ويندو هو. ڏهري ڏيري هو
ڪملا ويمپڙائڪ اچڻ لڳو. ڪملا ڏهن کي دح مڙس ۽ همدرد حاڻي جاتيه پاڻيءَ جي
گر اوا ته هو انڪار ڪندو هو. چوندو هو ته اچا هاڻي

◘ مالڪ مڪان ۽ مسواڙي ◘

◘ ڊاڪٽر ايم. آر. مائيداساڻي

موهن جي جفاڪشي ۽ سرتوڙ ڪوشش خواه سفارش ڪرائڻ کان پوءِ به جڏهين آفيسر سندس بدلي بمبئي شهر ۾ ڪئي ته هن کي لاچار ٿي نيٺ بدي بمبئيءَ وڃڻو پيو. پلا سرڪاري نوڪري جا ٿي سو ڪڏهين نه ڪڏهين ته بدلي ٿيندي. سچا سارا ڇهه سال موهن واردا ۾ رهيو هو. هڪ ننڍڙو شهر ۽ عزيز خويش واجهي پنڌ تي هئس. تنهن کان سواءِ جنهن پاڙي ۾ هو رهندو هو اتي هن جو ڪيترن مترن سان نهايت ئي گهاٽو سنبنڌ جڙي ويو هو. انهن کان وڇڙڻ گويا سڄڻ مائٽن کان ڌار ٿيڻ ٿي سمجهائين. پر هو ڪري به ڇا ٿي سگهيو. وڃڻو ئي پيس ۽ وڃي بمبئيءَ جي نئينءَ آفيس ۾ نوڪريءَ تي چڙهيو. بمبئيءَ جي شهر ۾ رهڻ جو مشڪل مسئلو آهي. جاءِ ن ملن ڪونه پر ڪنهن جي قسمت زور آهي ۽ ائين اوچتو آيو ۽ جاءِ ملي وڃس ته ڀانئي پڳيءَ مسواڙ کان سواءِ مالڪ مڪان گهر ڪندس پڳڙيءَ جي.

موهن پاڻ سان ٻار ٻچا به وٺي آيو ۽ هفتي ڪن لاءِ ڪنهن پراڻي دوست جو مهمان ٿي رهيو. هن جي جاءِ به ڪا وڏي ڪونه هئي. پر دوستيءَ جو ننگ نباهڻو هوس سو موهن کان ڪنڌ ڪيائي نه سگهيو. پر دوست به گهڻا ڏينهن رهائي سگهندو؟ موهن جڳهه جي ڳولها ۾ هڪ هفتي اندر الائي گهڻن هنڌ ڀٽڪيو هوندو ته ڪيس ڪا جاءِ ملي وڃي. ڪنهن ڪيس جاءِ جو پتاءُ ناهي ۽ موهن ڏس پتو پڇي وڃي هن جو در کڙڪائيندو هو. جتي‌جتي هو ويو ٿي اتي مسواڙ جي ڳالهه هئي. هو پڳڙيءَ وٺڻ جا بکيا ڪونه هئا. پر ننڍڙن ٻن ڪمرن لاءِ ڇهه سو روپيه مسواڙ ٻڌي موهن ڏڪي ٿي ويو. هن جو پگهار هو چوڏهن سو روپيه. سو ان مان جو ڇهه سو روپيه مسواڙ ڏئي ته هـو گهر جي ڀاري خرچ کي ڪئن منهن ڏئي سگهندو؟ مسواڙ کان سواءِ بجليءَ ۽ پاڻيءَ جو بل الڳ ڀرڻو تي پيس. زال مڙس ۽ ٻه ٻار ٽن لاءِ ست سوا ست سو روپيه ڪئن پورا پوندا؟ بيماري سيماريءَ لي دوا درمل جو خرچ، آئي وئي پنهنجا چار ڏوڪڙ خرچڻ لا ٻيو ڪو اوڦٽو خرچ به ته ٿيندو رهندو.

- هي ڪهڙو ڏسو، ڪيئن آهي؟ ڪنهن ڪهڙو جيوترام ڏانهن وڌايو. جيوترام آڳرو ڪهڙو ولي ڏنو.
- تمام سٺو آهي. جيوترام چيو.
- توهان لاءِ آهي.
- مون لاءِ!
سالگرهه لاءِ ڏيڻ وقت اڄ ئي هٿيو آهي.
هن کي خوشي ٿي.
- ڪيڏي مهل هلنو؟ جيوترام چيو.
- هينئر ٿي.
- ٺيڪ آهي.

ٻاهر مان ڪنهن ٻيءَ لاءِ صدريءَ جو ڪپڙو ورتو. ڏروي ۽ وٽان ٿي هڙ ٻئيءَ کي هڪ برانڊ جي دڪان تي وٺي وار ءِ ڪپهه سليپر وٺي ڏنائين. سڄو وقت ٻئي ماڻهو ميڙ ۾ رهيا. هڪ ٻئي سان ڳالهائڻ لاءِ وٽن ڪجهه هو ئي ڪونه. ڪنهن سان ٻاهر مان هلندي جيوترام سڄو وقت موڻ ۾ رهيو. هن لاءِ اوچتو اڄ مره اڳي رهيو هوس. انهيءَ کان پوءِ هن سان ڳالهه ٿي وار، نظر محسوس ڪيائين.

□

جيوترام جو ڪهڙو شاديءَ ڏينهن سڀني مليو. ڪنهن ڏروي ۽ وٽان ٻئي وڃا ۽ صدري اڳي ٻيءَ کي ڏني. جيوترام آساهه سان ڏاڙهي لاٿي ۽ سان ڪپڙا لاهي وڌا، ٻتاون ۽ صدري ۽ ٽوپي سليپر پائي ٻاهر ٿي هڙ ٿاڻايءَ سان ڪوليءَ مان ٻاهر نڪتو. ڪمري ۾ گهر جا ڀاتي ۽ ڪجهه ميت مالڪ ويٺا هئا. جائڪيءَ ڪنهن ڏانهن ٻاهرو ۽ مڙني تي لسليءَ جو ٻاڙ آيري ويس. هاڻ ٺيڪ آهي، هن سوچيو.

□

هال جي دروازي وٽ جيوترام پهچي ٿي لنڊن سان ۽ ٿي ڇڙي مٽي ماڻهن سان ٻيئي مهمان جو ڪيڪاري آڌرڀاءُ ٿي ڪيو. ڪنهن ۽ هندي ڪٺار ولڳڙيڪي ٿلهن سان ايڪندڙ اسٽيج تي ڪرسين تي ويٺا هئا. ٻڙا ٻئي تڪتا، شهنائيءَ جو ڏهمو ڏهمو سنگيت هال ۾ گونجي رهيو هو. مت مالمت، ڪنهن جا واقفڪار ۽ مهمان وغيره جيوترام سان هٿ ملائي هال ۾ ٿي ڪهڙا. جيوترام گڏ گڏ ٿي گرمجوشيءَ سان هٿ ٿي ملايو. مٽديءَ جا دوست ڪيس ياڪر ٻاني گڏ ٻا ۽ هڪ هٿي هن جي ڪن ۾ ڦڦساڻو - ٻار، انهيءَ لس وقت آهي. جڏهن هنجي مٽڻ اچي هن سان هٿ ملائي ڪيس ياڪر پاڻ ڏهڙ ڪهڙو

□

Address : 8-B Kanwar Ram Society Mangal Park ,Kankaria, A

...وشي ٿي. سالس جي تقرير کيس وڻي. ماڻ مرادا وارو ڇوڪرو آهي ۽ هن سو ڇيو ۽
... ته اڄ ڪلهه جا ڇوڪرا ته ٿانءَ ٺوٺ به ٿي پورا آهن.
... آيا هو ڪٿ لئي وڃو مس ته لڪ ته پٽس آڏيان روئي رکي واس. روئي کائي هو ڪٿ
...ئي ليٽي پيو. گهر ۾ ڪافي وقت تائين ڳالهيون ٻولهيون ۽ ٺڪڻ وغيره جا آواز ايندا
رهيا. کيس لڳندو رهيو ته هو ڪنهن پراڻي گهر جو ڪل ٺڪڙو ٿي رهيو هو.

واسه چڱي گذري چڪي هئي. آواز ۽ ٺڪ ٺوڪ ا جاري هئا. هاڻ ته پٽس ۽ ننس
...امي سان ڏرو ٽڪاءُ هٿي رهيا هئا. پاسا بدلائيندي بدلائيندي ڪافي وقت گذري
ونس مگر کيس ننڊ نه ٿي آئي. هن جون ڳالهيون ٻولهيون ۽ چرچا گهٽيا هئا ڪي، متر جي
رهيا هئا، سوچ ڪان ٻاهر ٿي رهيا هئس. جنهن سڪ مان، حجس ۽ ڏري ٽڪاءُ ڪان هو
محروم رکيو ويو هو، اهو هنجي سالي کي جهجهي انداز ۾ ملي رهيو هو. هي سڀي
واسه ٻڪ ڪندا رهندا ۽ مهنجي ننڊ ڦٽائيندا.

هاڻ سمهندا ته به سڀئي واسه ننڊ ڦٽائيندا. بارود جي ڌڪاءُ جيان هنجو آواز
ڪمري ۾ چانئجي ويو. ڌ پٽس ۽ ننس سڀ ۾ پهچي ويا. سالس کي ڌڪ ٿيو ۽ هو اٿي
وڃي پهنجي هنڌ تي سمهيو. پٽس ڪمري جي بتي وسائي ڇڏي. سڀئي گهر تي
سناٽو طاري ٿي ويو. جيوترام کي پوءِ به ڪافي دير تائين ننڊ نه اچي سگهي. رکي رکي
بي چينيءَ وچان هو پاسا بدلائيندو رهيو.

□

گهنشي جي شاديءَ ۾ باقي هفتو وڃي بچيو هو. سڀ تياريون ٿي چڪيون هيون
جانڪيءَ کي خيال آيو ته گهرٽس سڀ ۾ واهڻ جهڙو ... هوائي ڪري. هفتو هفتو
ڏاڙهي رکي. صفائي ۽ صفا ڪان ... ڪپڙا ۽ وري ڪپڙا ٿو پائي. باغٽي جي
قميص ۽ پتلون. الاجي ڪيئن پيو لڳي. [illegible] ۽ [illegible] جيڪو [illegible] جو
چٽ ٿيندو اهو اهڙو جهڙو لڳندو ته پيسه وڃائيندو. گهنشي جي [illegible] وڏن
وڏن ماڻهن سان آهي. پٽس ته هنن ڪڏهن ڏاو ۽ ڪوڙ هوندو. هن عواليءَ کي ڏسندا
ته اسان جي عزت ڪهڙي رهندي؟ هن مسس کي ڏاڻ دنيا جي ته پئي ڪانهي.

گهنشي سان هن ڳالهه ڪئي ته هن کي ٻيءَ ڳالهه دل سان لڳي. گهنشي کي هن
چيو ته پٽس کي ٻه تمام سٺا وڳا سبائي ڏي. هو پيءُ لاءِ جهڙن ۽ پتلون جو اڇو ڪپڙو
وٺي آيو. جانڪيءَ جي هدايت موجب هو ڪپڙو ڪٿي پيءُ جي ڪوٺيءَ ۾ ويو. پٽس
کي ڪوٺيءَ ۾ گهڙندو ڏسي جيوترام کي ٿورو عجب لڳو.

- مان، مان، مان، مان، مان، مان.... ! ڇڏي جيوترام ٽپ ڏئي اٿي زور سان مڪ هڻي
- مان؛ ها مان به، هيڏي سالن ۾ مٽيءَ ۾ ڪڏهن اوڏي ڇو.

مان آهيان جيوترام، هن ٻن لپن جي پڙ پڙاٽي. ٽون ۽ ٽون ۽ ٽون ۽ ٽون ۽ ٽون ۽ ٽون به، منهنجي آڳيا جو پالن ڪندا. مان آهيان جيوترام، ٽرهان جو پٽ، ۽ چالاڪي، ٺڳيءَ جو گورو. گيڏيڪي ڏهن ڀيرن مشڪيون ڪري، اڄ ٽرهان جي گهر تو ولان، سڀ ڪان ٻيزار چالاڪي، ٽون اهڙو ته ٻڌاءِ، ڪهڙي ڪي مڪاڙو ته مون ڪان صلاح نه ٿا وٺن، ڇو؟ منهنجو وڏو پٽ آهي، مولاڪان ٻچڙ سڀ ڇاڪو؟ مان مري ويو آهيان ڇا؟ ٽوڪي نه ڇڏيندس. سزا ڏيندس، روئيندين ڇو؟ منهنجا گهڻا ڏيا ٿي؟ هن ڏي ٽون ڇوڪري سان اوڇ اڄ ڪيندي آهين؟ تو ڏي آزون ڪي ٽرڪلائي ڪين مون ڪان ٻري ڪيو آهي- ٽوڪي! منهنجا ٻار ڪيڏا نه سڌورا هئا! سڀني ڪهڙي راڄ ڪري ڪه ٽون سڀڪي ڏاس ڪرڻ ڪي چاهين. ۽ ٽون ڪهڙا؟ واه پٽ واه! ٻاڙ دڪان ڀيو هلائين ۽ ٻيءَ اوڪري ڪري؟ سامان جي ڪرايءَ ۾ ڪٽ وجهي ڏئي ٿو. ٻيگل ڪرسي آهيان؟ نقل ٽيڪل آهيان؟ اڄيو تو ٺڳيءَ جو به ليکو لاهيان. ٻي واڙ حساب سڀواري. هاڻ تو معافي ولين؟ اڄي ڪڏالين ويو هئين؟ ٻاڙ ٻي ڪي اوڏي نڌهن ڏي گهر ٻڌي. ٻا تو ڪمائي ٿي ڏيون؟ مان ساڻئي دڪان ڏي هجان نه ٻڌو ڪمايان. سڀني مٽيءَ ۾ منهنجي هاڪ الٿي. جتي ڪٿي جيوترام الهلن. مون ڪي ڪيڏي ڪو سمجهين؟ اڃو، ڪڏهن ٽوڙ اڄ هوند ۽ مٿان ماڻهن جا مهٽا اٿلن ها ٿيم پائي ولي اچن ها ماڻهن زال ڇيان هلي ها ته مان اوڪري چوڪري ڪري ته گهر جو گاڏو پيو دڪان ها ڪهڙ چڙهڻ چاهيندو پهنجو گهر؟ ڪهڙ لڳڻ چاهيندو ڏو بدو؟

اوچتو پاسي واري ڪرسيءَ تي هڪ ڇوڪر اوچنڪارون ڏيئي ڏاڍو روئڻ لڳو. جيوترام گهورائيندي هن ڏانهن نهاريو ۽ اڙهرڊ ڪرسيءَ ڪان اٿي هن وٽ ويو. هٿ سان هن جو ڪلهو ٿپڪائي چيائين "ڇوڪرا ڇو ٿو روئين؟ زال وانگر ٿو روئين؟ مرد ڪڏهن سان ڪا نه ڪا اڳئين آهي ٻار. ٿي وڃ، جڪڙيءَ وانگر ٿي وڃ. مڙس ٿي، زال وانگر ٿو روئين؟ اسان ڏس، چاڙهه نه ڪن مٿان نه ڪا!

¤

گهر اچي ته زالس جي ٽهڪڙن جا آواز ٻڌائين. سالس ۽ هن جي ڪچهري اوڻ پئي ڪبور. ڪهڙي جي شاديءَ ۾ اڄي آرا ڏينهن هئا. زالس ان جي ابارن جي صلاح مصالحو لاءِ ٿيڻي ٻاءِ ڪي ڇڏي اڪي پاسي واري شهر مان گهرايو هيو. ڪهڙي مان انگهي هو پهنجي ڪوليءَ ۾ لي ويو ته سالس اٿي ٻيرلن ٻاس. هن سالس هٿ ملائي اهڙي ڪي، هاڻ. هو عافيت ڪئي ۽ ڪهڙي مان اڪري ويو. هن ٿي ڪوري

٥

- سيلسمئن آهو
- جيڪو ڪنجي کي ڦٽڻو وڪڻي ڏيکاري. هڪ سيلسمئن جيوترام جي اڳيان ڪلاڪ کي اڌ ۾ ڪجهي ٻاڻ آهو پورو ڪيو.
- مان لکي ڏيان ٿو، جيوترام مسڪرائي ۽ پنهنجو ڪان ڪولي ۽ چڱي ٻلن کي ليٽائي ڇڏي.
- مان ته سال کن ٻيا پگهار جي نوڪري ڪريان ٿو.
- ڪنجي کي ڦٽڻو وڪڻڻ سکڻ لاءِ سال ته کپندو.
- جيوترام.
- چئه يار.
- ڪٿي يار ڪنتريءَ جو ته ڪمال ڪري ٿي؟
- ڪنتري؟ جيوترام چيو. ڪنتريءَ کان سواءِ دنيا ۾ ٻيو ڪيو ٿي چاهي؟ دکه ٿي دکه؟
- دکي ته مان به آهيان يار.
- ته پوءِ ڪنتري پي. هل مون سان. پئسا نه هجني ته ڪاٺو ڪولا ڪرائي ڏيان ۽ پنهنجي رهائي وسائي آهي. هلندين؟
- هليو وڃ، يار هليو وڃ، دنيا کان دور، دکن کان دور.
- ها، هلندس. ضرور هلندس. پڪ هلندس. اڄ ئي هلندس.
- ملاءِ هٿ. جيوترام چيو.

□

جيوترام ۽ هنجو مسڪري جو ساٿي سنجها مهل هڪ بدرنگ مڪان جي ٻهري ۾ گهڙيا. اتي ٽيبل ڪرسيون پيون هيون ۽ ماڻهو ڪنتري پي رهيا هئا. هنن ٻنهي ڪنڊ جي اڌ بوتل ورتي ۽ سوڊا گهرائي پيئڻ لڳا. ٻه پيگ چاڙهڻ کانپوءِ جيوترام چيو - ڪيئن، آهي نه شيءِ؟
- انجرس!
- ايندين نه روز؟
- روز ايندس.
- ٻه پيگ ٻيا ڀر.

- ڪالهه لاڙڪاڻي؟
- بس، هاڻي ڀلو.
- منڊيءَ ۾ ڪڏهن اچڻ ٿيو؟
- اڄ ٻارهين تاريخ.
- پنهنجو ئي دڪان سمجهه يار.
- اهو ته آهي ئي.
- ٻيو، اي ڪهڙي خبر چار؟
- هاڻي ڀلو. هلان؟
- اچ.
- هاها.

منڊيءَ ۾ پهچي هو پنهنجي دڪان ۾ گهڙيو. گراهڪ لڳي پيا هئا. سيلسمين ۽ سڀ گراهڪ هن جي اچڻ ۾ ڳوڙهو منتظر پيا هئا. اڄ سان ئي هو حيرت وارو. ٽڪرا ٽڪرا گراهڪ پٺيان منهن ۾ ميدان صاف ڪري ڇڏ ناهين. سيٺ خوش ٿيندي سڀ جا نوٽ ڪڍي گڏهي خالي ۾ رکيا ۽ ٻيڙي دڪاني هڪ سيلسمين کي ٻه چانهيون چئي اچڻ لاءِ چيائين.

- مان ٿو چئي اچان. چئي جيوترام چانهه جي لاڙيءَ ڏانهن وڌيو.
- اڄ يار جيوترام، چانهه جي لاڙيءَ وٽ ببل منڊيءَ جي هڪ سيلسمين چيو.
- ٻه چانهيون موڪل، ٻرانڊو ٿرمس. ٻارن سان ٽرو لڪاءِ هٽي والن. جيوترام چانهه واري کي چيو ۽ ٻيڙي دڪاني ڏکو سونو هڻيائين.
- ٻيو جيوترام، ڪهڙي خبر چار؟
- چڱا ڀلا.
- يار، ڪجهه گراهڪ ته ڇڏي ڏيندو ڪر، اسان به ته ڪا ٻاڙ ماهيون.
- ها ها ها!
- اسان وٽ ته يار منڊي آهي.

، گراهڪ به ڏڪا ڏڪا اٿلا.

ها.

- ڪيڏانهن ٿي وڃين؟ هن جي منهن مان ڇرڪ نڪتي.

ڏيٽس ٻنا ڪنهن جواب ڏيڻ جي بي پرواهيءَ سان هن ونان لنگهي ويئي. هن زمين تي زور سان لت هنئي ۽ گهر ڏانهن وڌيو. ڏيٽس کي ڪل پئي آئي. ڪيس خبر هئي ته ڏيٽس گهٽيءَ جو وڃهه ولي ڇڏيو هو. گهر ۾ اڄ ڪوئي وانگر اڪڻ لاءِ ان بيو ڳولهيندو آهي. ڇيڻ جي چرائپ ڪري ته. اما اوچي چڙيس. گهر جو دروازو اٻيڪڙيل هو. هن سامهون جو ساهه کنيو. دروازو کولي هو اندر گهڙيو ۽ اهو اٻيڪڙيائين. سالت لڳي پئي هئي. گهرجي هيءَ سالت ڪيس عجيب لڳي. ڪڻ لاءِ ڪيس لڳو ته هو پل وڃان ڪنهن ٻئي گهر ۾ گهڙي پيو هو. هن ڏٺو، جانڪي پلنگ تي سمهي پئي هئي ۽ ڪوڪهرا پئي هڻيائين. پلنگ ومت ٻڌي هو زال ڏانهن اڪ ٽڪ نهاريندو رهيو. ڪير چوندو ته هيءَ ڇهن ونن سڏن ٻارن جي ماءُ آهي! مورڪي ته نندي ئيڻي پئي لڳي. بدن ۾ ڪيڏو نه ماهدار اٿس! مان جهڪڏهن دروازو بند ڪري جانڪيءَ کي زور سان پاڪر پائي چمان ۽ چمان ۽ چمان .... هن جو سرار ٽاٽجي ويو. ڪيس لڳو ته جڻ هن جو دماغ هن جي هٿن مان وڃي رهيو هو. جانڪيءَ جو پوانتو روپ هن کي ڏونڌاڙي ويو. نه نه! هن خرد کي ان پاڳاڻپي کان جهلڪائي آجو ڪيو.

هو رنڌڻي ۾ ويو. هن جي ٿالهي ڍڪي رکي هئي. پست تي واهي هو روٽي کائڻ لڳو ڇا ٿا ڏين مونکي روٽيءَ لاءِ، هن سوچيو. ٻه ڦلڪا اٽيا، ٿورا ۽ سڪل ۽ ڏري پاڃيءَ جي گهڻو کائي اها روٽي؟ اسان سؤ پگهار مان رکڻو ٿئي سؤ ڀاڻا ومت رکان ۽ پنج سؤ هر مهني جانڪيءَ کي ڏيان. رڳو مهنجي پگهار مان ئي هزارن روپيا ڪنا ڪيا هوندائين. گهڻا سال ٿيا آهن مون جانڪيءَ کي ڇهيو به ڪونهي؟ هٿ اکيان وڌايان ته هٿ پري ڇڏي. نفرت اٿس مون سان. مان به نفرت ٿو ڪريانس. مري وڃي پلي. ها، مري وڃي. مان نڌ ۾ ئي گهڻو ڏيئي ماري ڇڏيانس ته؟ گهر ۾ ڪيڏي نه شانتي ٿي پئي! ڦاسيءَ جو ڦندو هن جي اکين اڳيان جهولڻ لڳو. هيبت وٺي ويس. نه نه! پاڻيهي مرندي. ڇاهه مرندي.

روٽي کائي هو واپس منڊيءَ ڏانهن وڃڻ لڳو. هڪ حولدار هن وٽان لنگهي ويو.

هن رڙ ڪري کيس ڪيڪاريو - رام رام رسيڪ پائي.

- رام رام. حولدار جهٽڪي سان روڪجي ويو.

- ڪهڙي خبر چار؟

- سڀ ٺيڪ آهي.

مٺائي ۽ پان هڪ ٿالهه ۾ رکي هڪ ويٺو. ماڌومل اڳيان سرڪايو. جيوترام کي ٻڌو ان
ٻاهر ڪٿي مٺين ڳالهين ۾ لڳا پيا.

ٻڌايو صاحب، ڪيئن آهي ڪراچي؟

— مدني آهي ڀائي، ماڌومل چڪي ڪاليجن ڇيو. ڪيس لڳو ۽ بيدات هلاڪ ڪري
رکيو اٿو.

— ها سائين، مدني ۾ ٻه مڙني ڪارو! ٻر اسان وقت ته ليڊر لڳي پيئي آهي. ڏسو
پيو ته هاڻ ڪا ڳالهه وڃان. ٻيا سائين، اصل ڪيئن ٿا ڀائيو هن سال؟

مٺائي ۽ پان هڪ لي ولسن ٿي ڇڏيا اٿئا ته ماڌومل جيوترام کي ٻيا ڪيئن جواب
[illegible] اندر ليڪچر. جيوترام ٻاهران ڇالاڪ لڳو. ماڌومل پيشاب ڪري ٻاهر نڪتو
[illegible] هلڻ و ٻو.

[illegible] ڏور [illegible] ڪان اڌ ڪلاڪ مستر ڪن جي مٿاڇلي لي هو. هڙ اڪڙ اڙ
[illegible] ڪير ڏاڍو ٿئي وارو. ڪيس ڏٺو هو ته ڪٿي هنجي زال هالڪي
[illegible] ٻيا ڪٿي سڀني رهي هئي. روز ڪان ڇڪي ڏهر آئي ويٺي هئس.
[illegible] ماڻهن ڏير سان ٻڌڻ ڪري ڏڍهون ڏٺي ته پڇائيس. هالو،
[illegible] ڪهڙي ۽ طالب. هنجو ڇڪي چالي ۽ اکيون ڦوٽارئي ڪير
[illegible] ڪيهي، وارو.

□ جيوترام □

□ ايشور ڀارتي

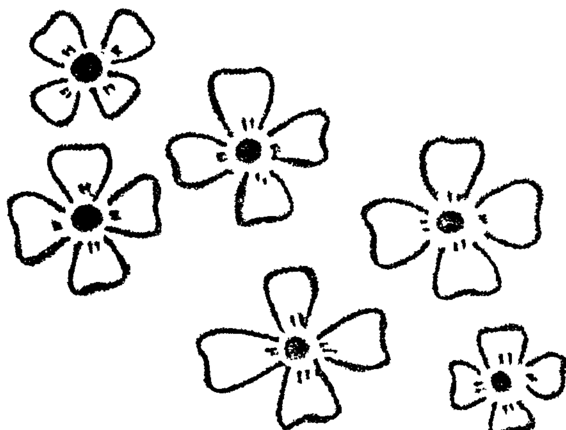
جيوترام اناج منڊيءَ ۾ هڪ دڪان تي نوڪري ڪندو هو. منجهند جو وقت هو ۽ هن کي ڏاڍي بک لڳي هئي. گهر وڃي روٽي کائي اچڻ جو وقت ٿي ويو هوس، پر سيٺ کنهن ضروري ڪم سان دڪان تان لهي ويو هو ۽ ڪيس ترسڻ لاءِ چئي ويو هو. جيوترام تمام سٺو سيلسمين هو. ڪيس ڳالهائڻ جو هنر هو. ڳالهائڻ ۽ ڳالهائيندو رهڻ هنکي خوب وڻندو هو. مشڪل ڪو گراهڪ هن وٽان واپس ويندو هو. هنجو ٽڪيو ڪلام هو: سيلسمين اهو جيڪو گنجي کي به ڦڻيون وڪڻي ڏيکاري! اناج منڊيءَ جا سيلسمين سڄي ڏينهن ۾ هڪ ٻه دفعو چانهه جي لاڙيءَ وٽ گڏ ٿي ويندا هئا ۽ ڌنڌي ڌاڙيءَ جي ٻاري ۾ مٿ ڪٽ هڻندا هئا. جيوترام اها لاڙيءَ جي گڏجاڻي اصل نه گسائيندو هو. اُن گڏجاڻيءَ جو سرور هو ئي ليکيو ويندو هو.

جيوترام بک ۾ پاهه ٿي رهيو هو. سيٺ اڃا نه موٽيو هو. هو دل ئي دل ۾ سيٺ کي گار مٿان گار ڏيئي رهيو هو. بي خبريءَ ۾ هو ٻورڻ مان ڪڻڪ جا داڻا ڪڍي چٻاڙڻ لڳو. سيٺ جيئن ئي دڪان ۾ گهڙيو، هو اٿي کڙو ٿيو. هن جيوترام کي ڪنڌ جي لوڏ سان وڃڻ جو اشارو ڪيو. جيوترام کي پيشاب جو خيال ٿيو. هو اناج منڊيءَ جي مُتڻيءَ ڏانهن وڌي ويو. مُتڻيءَ جي ٻاهران چار ڄڻا قطار ۾ بيٺا هئا. جيوترام انهن سان شامل ٿي ويو. هن جي اڳيان اناج منڊيءَ جي ائسوسيئيشن جو پراڻو صدر سيٺ ميلهومل بيٺو هو سنڌ ۾ پنهنجي ڳوٺ جو مکي هوندو هو، سو هتي اناج منڊيءَ ۾ سڀ ڪيس مکي صاحب چوندا هئا. ميلهومل کي ڏسي جيوترام جون واڇون ٽڙي پيون.

- رام رام مکي صاحب. جيوترام لذيذ لهجي ۾ چيو.

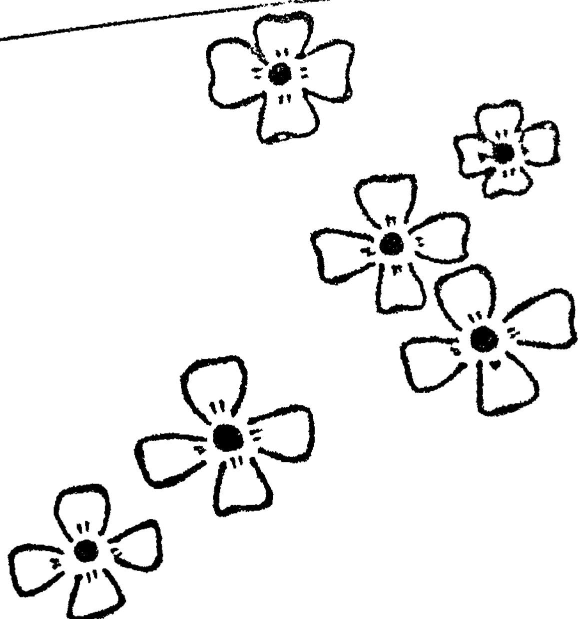
- رام رام. ميلهومل جند ڇڏائڻ واري لهجي ۾ چيو. ڪيس مُتڻيءَ وٽ رام رام ڪرڻ نٿي وڻي. هن جيوترام سان ڳالهائڻ ٻولهائڻ به نٿي چاهيو. ڪيس خبر هئي ته جيوترام بڪي هڻندو هو. ٽڪي جهڙي نوڪر سان ڳالهائڻ ۾ هن پنهنجي گهٽتائي ٿي سمجهي.

- مکي صاحب، ٻي ڪهڙي خبر چار؟ جيوترام چيو.

ہمار

کہانیو

جيپور ۾ ١٩٨٣ع جي آخر ڌاري ڪيل **راجستان سنڌي اڪيڊمي سيمينار** جي موقعي تي ٢٥ ڊسمبر رات جو هڪ مشاعرو به ڪيو ويو، جتي راجستان جي شاعرن ۽ اديبن هن وقت، دادا هوندراج دکايل، حاضرين کي پنهنجي رچنا جو رس پياري رهيا آهن.

جوڌپور ۾ ٿي راجستان سنڌي ليکڪ سيمينار جي ٻئي موقعي تي، ٢٦ ڊسمبر ١٩٨٣ع تي ڪماري پوپٽي هيرانندڻيءَ جي آتم - ڪٿا: "منهنجي حياتيءَ جا سونا روپا ورق" تي ادبي بحث مباحثو ڪيو ويو. اُن موقعي تي پنهنجا ويچار ظاهر ڪندي راجستان سنڌي اڪادميءَ جو چيئرمين شري اندر سين ايسراڻي.

وچ ۾ نظر اچي رهيا آهن (ساڄي کان) سرو شري ايشور چندر (صدر) ۽ ليرت وسنت (مکيه مهمان)

راجستان سنڌي اڪاڊميءَ طرفان ٿيل راجستان سنڌي ليکڪ سيمينار،
١٩٨٣ع جي آخر ڌاري جوڌپور ۾ رکيو ويو. تنهن ۾ اڪاڊميءَ جو چيئرمين
شري الدرسين انسراڻي، حاضرين کي اڪاڊميءَ جي سرگرمين بابت حال احوال
ڏيئي رهيو آهي.
ويٺلن ۾: (کاٻي کان) شري تيرٿ وسنت، شري ڪشن ورياڻي ڀائو رامچند،
شري موهن لال مدهرٽيا، شري ڀڳترام، شري رامچند ڏوماڻي ۽ راجستان سنڌي
اڪاڊميءَ جو سيڪريٽري شري ليلن نملاڻي نظر اچي رهيا آهن.

سنڌي - رنگ منچ جي مشهور ڪلاڪار، هدايتڪار، خواه
فلمي اداڪار: شري ايس - پي - ميگهاڻيءَ (ڪاڪي) جو سنمان
ڪندي، راجستان سنڌي اڪادميءَ جو چيئرمن شري
اندر سين ايسراڻي. (ساڄي)

راجستان سنڌي اڪادميءَ طرفان سنڌي جي بزرگ اديب ۽ لوڪ-ڳائڪ
پدمشري دادا هوندراج دکايل کي ”سنڌي-رتن“ جو خطاب عطا ڪندي، چوڌس ۽
ڦهلاءَ منتري شري هرڪشن لعل ڀڳت.
ٻوني پر بيٺا نظر اچي رهيا آهن: سرو شري اندرسين ايسراڻي، شوچرڻ ماٿر،
موهن اداسي ۽ ڪشن موٽواڻي.

راجستان سنڌي اڪادميءَ طرفان، سنڌي ٻوليءَ جي مشهور ليکڪا ڪماري ٻوپٽي هيراننداڻيءَ جو سنمان ڪندي، چوڏس ۽ ڍهلاءَ منتري شري هر ڪشن لعل ڀڳت.

وچان ۾ نظر اچي رهيا آهن (ساڄي ڪان) آچاريہ ڀڳوانداس- ايم. پي ۽ راجستان جو مکيہ منتري شري شوچرڻ ماٿر، ڪنڊ ۾ بيٺل نظر اچي رهيو آهي شري موهن اداسي.

راجستان سنڌي اڪادميءَ طرفان ڪيل ساليانيءَ جلسي ۾ شري پدم شرما،
شري اندرسين اسراڻي، چوڏس ۽ ڦهلاءُ منتري شري هرڪشن لعل ڀڳت،
اجمير جو ايم. پي. آچاريه ڀڳوالديو، راجستان جو مکيه منتري شري شو چرڻ ماٿر،
چتوڙ جو ايم. ايل. اي شري صوبراجمل ۽ ٻيا نظر اچي رهيا آهن.

راجستان سنڌي اڪادميءَ طرفان ڪيل ڪلچرل پروگرام جي موقعي
تي هندي ۽ سنڌيءَ جي مشهور ريڊيو- سنگر شريمتي مايا ايسراڻي مائيڪ تي
گيت پيش ڪري رهي آهي.

راجستان سنڌي اڪادميءَ طرفان سڏايل بهو- ڀاشا ليکڪن جي گڏجاڻيءَ
جي موقعي تي اڪادمي جو ميمبر ۽ اسٽيٽ بئنڪ آف انڊيا جو هندي آفيسر
همراه هنديءَ ۽ سنڌيءَ جو مشهور ليکڪ شري ڀڳوان اٽلاڻي، پنهنجا ويچار ظاهر
ڪري رهيو آهي.
وچان ۾: (ساڄي ڪان) سنڌيءَ جي مشهور ليکڪا ڪماري پوپٽي هيراننداڻي،
بزرگ اديب ۽ لوڪ- ڪوي دادا هوندراج دکايل ۽ هنديءَ جو مشهور ڪوي
شري تارا پرڪاش جوشي.

راجستان سنڌي اڪادمي طرفان ظاهر ٿيندڙ ساليانيءَ ادبي رسالي "رهاڻ-٨٢" جو مهورت ڪندي، راجستان جو مکيه منتري شري شو چرڻ ماٿر. وچ ۾ نظر اچي رهيا آهن: سرو شري موهن اداسي، اندرسين ايسراڻي ۽ صوبراجمل ايم. ايل. اي.

راجستان سنڌي اڪادمي طرفان ڪيل ڪلچرل پروگرام ۾، آشيرواد جا ٻه لفظ ڳالهائيندي، راجستان جو مکيه منتري شري شو چرڻ ماٿر.

ويٺلن ۾ ساڄي کان: شري اندرسين ايسراڻي (چيئرمين) ۽ شري سوڀراج مل ايم. ايل. اي.

راجسٿان سنڌي اڪادميءَ جا ڪجهه ميمبر:

ويٺل: (ساڄي کان) شري ڪنهيالعل پرسواڻي، شري ڪشن موٽواڻي (وائيس چيئرمئن) شري اندرسين ايسراڻي (چيئرمئن)، شري هيراج مل - ايم. ايل. اي، شري پدم ديودت شرما، شري سنتو هزاري، شري ڪشن وڌواڻي ۽ پررفيسر شيلا موٽواڻي.

بيٺل: (ساڄي کان) شري بي. سي. موٽواڻي، شري شيام لعل سچداڻي، شري ڀڳوان اٽلاڻي، شري موهن اداسي ۽ شري ميرو سياه.